



Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Psikoloji Anabilim Dalı

Klinik Psikoloji Bilim Dalı

YÜZ İFADELERİNDEN DUYGU TANIMA VE ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMALARI İLE İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

Ceren ŞİMŞEK

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2019

YÜZ İFADELERİNDEN DUYGU TANIMA VE ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMALARI İLE
İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

Ceren ŞİMŞEK

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Psikoloji Anabilim Dalı

Klinik Psikoloji Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2019

KABUL VE ONAY

Ceren Şimşek tarafından hazırlanan "Yüz İfadelerinden Duygu Tanıma ve Duygu Tanımanın Çocukluk Çağı Travmaları ile İlişkisi" başlıklı bu çalışma, 18.06.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.



Prof. Dr. Hatice Gülsen Erden (BaŐkan)



Prof. Dr. Elif Barışkın (Danışman)



Doç. Dr. Sedat IŞıklı

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Musa YaŐar Sağlam

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan "**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**" kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

18/06/2019


Ceren ŞİMŞEK

¹"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Elif BARIŞKIN** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.



Ceren ŞİMŞEK

TEŞEKKÜR

Bu zorlu süreci tamamlamam için yüksek lisans eğitimim boyunca bana içtenlikle yardımcı olan hocalarıma, arkadaşlarıma ve aileme ne kadar müteşekkir olduğumu yazıya dökebileceğim anın sonunda gelmiş olduğuna inanmakta güçlük çekiyorum. Başta, yüz ifadelerinden duygu tanıma gibi bana oldukça keyif veren bir konuya beni yönlendiren, sadece tez sürecinde değil Klinik Psikoloji Yüksek Lisans eğitimim sırasında da çok değerli katkılarıyla mesleğe yönelik eksiklerimde bana rehberlik eden, saygıdeğer hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Elif BARIŞKIN'a çok teşekkür ediyorum.

Tez jürimde bulunarak yaptıkları değerli öneri ve katkılarından ötürü Prof. Dr. Gülsen Erden'e ve Doç. Dr. Sedat Işıklı'ya sonsuz teşekkürler. Yüksek lisans eğitimim boyunca derin bilgi birikimlerinden çok şey öğrendiğim ve iyi ki klinik psikolog olmayı seçmişim dememi sağlayan değerli hocalarım Prof. Dr. Ferhunde ÖKTEM, Prof. Dr. İhsan DAĞ, Doç. Dr. Sait ULUÇ, Doç. Dr. Müjgan İNÖZÜ ve Yrd. Doç. Dr. Athanasios MOURATIDIS'e gönülden teşekkür ediyorum. Özellikle, istatistikî zorluğa düştüğümde bir e-mail aracılığıyla rahatsız ettiğim ve izinde bile olsa sorunumla içtenlikle uğraşıp bana çözüm sunmaya çalışan Yrd. Doç. Dr. Zeynel BARAN'a çok teşekkür ederim. Ayrıca süpervizyon eğitimim süresince çok değerli katkıları ile bana terapi sürecinin çerçevesini öğreten, öğrettiklerini meslek hayatım boyunca hangi yaklaşımla çalışırsam çalışayım cebimde taşıyıp kullanabileceğim saygıdeğer hocam Doç. Dr. Sedat IŞIKLI'ya teşekkürü borç bilirim. Elbette, tezimin en zorlu aşaması olan veri toplama sürecinde Doç. Dr. Sait ULUÇ ve Yrd. Doç. Dr. Zeynel BARAN başta olmak üzere beni derslerinde misafir edip duyuru yapmama izin veren Hacettepe Üniversitesinin çeşitli bölümlerinden hocalarıma desteklerinden dolayı çok teşekkür ediyorum.

Yüksek lisans eğitimim sırasında dâhil olduğum projede, kendisinden çok şey öğrendiğim Sayın Doç. Dr. Yavuz AYHAN'a ve proje sürecinde güler yüzüyle, kendiliğime ve mesleğime verdiği değeri her zaman hissettiren Sayın Prof. Dr. Esen SAKA TOPÇUOĞLU'na yürekten teşekkür ederim. Bu proje boyunca, deneyimleri ve bilgisiyle bana her zaman yardımcı olan değerli meslektaşım Uzm. Klinik Psikolog Duygu ÇAP'a çok teşekkürler. Tübitak projesi kapsamında, bana çocuklarla çalışma fırsatı vererek mesleki yönden kendimi geliştirmeme olanak sağlayan Yrd. Doç. Dr. A. Berna AYTAÇ'a ve cana yakınlığı ve samimiyetiyle tanıştığımıza çok memnun olduğum, tez savunma sınavım sırasında da bana içtenlikle yardım eden Arş. Gör. Suzan ÇEN'e çok teşekkür ederim. Halihazırda yeterince uğraştırıcı olan tez süreci, iş hayatının başlamasıyla daha güç bir hale gelse de zor durumda kaldığımda çekinerek çaldığım kapısından destek görmüş bir şekilde ayrıldığı, meslek hayatım konusunda girdiğim bazı çıkmazlarda bana yol gösterip ışık tutan hastane başhekimim Uzm. Dr. Hakan ÇİME'ye sonsuz teşekkürler.

Yüksek lisans eğitimine 2016 yılında başlamamın bana evrenin bir hediyesi olduğunu düşündüren, her türlü kişisel ve akademik sıkıntıda yanımda olan, bundan sonra da hep hayatımda olmalarını istediğim çok sevgili dönem arkadaşlarım Burcu YILDIRIM, Didem ARIKAN ÇOLAK, Ela EVLİYAOĞLU, Gizem DOĞRU, Gözde TAMCAN, İrem ÇAĞLAYAN, Nuket ÖZEL AYTEKİN ve Zeynep ATEŞ'e zor zamanlarımda derdimi, iyi zamanlarımda sevincimi paylaştıkları için yürekten teşekkür ederim. Tez savunma sınavım sırasında her türlü işime tüm samimiyetiyle koşturan değerli meslektaşım Uzm. Klinik Psikolog Banu Çiçek Akbaş'a candan teşekkürler.

Sayfalarca teşekkür etsem de az kalacağını bildiğim halde naçizane minnettarlığımı göstermeye çalıştığım biricik dostlarım Uzm. Psikolog Elif BÜRÜMLÜ KISA, Uzm. Psikolog Gözde DİNÇ ve Uzm. Klinik Psikolog Deniz OKAY sizi çok seviyorum, her şey için çok teşekkürler. Özellikle, hayatın önümüze çıkardığı birçok zorluğa birlikte gülüp geçtiğimiz, her zaman içtenlikle

yanımda olan, sadece üzüntümü değil hayata dair heyecanımı, sevincimi, motivasyonumu, fikirlerimi kısacası her şeyi paylaştığım, mesleki bilgi ve deneyimlerine hayran olduğum, hayatta birer ormanın baş belası bal porsuğu olabilme çabası ve ruhunu birlikte yaşadığım canım, çok değerli arkadaşım Uzm. Klinik Psikolog Deniz OKAY'a ne kadar teşekkür etsem az kalır. Erasmus deneyimimi güzelleştiren, sıcacık kalbi, sevgisi ve şefkatine minnettar olduğum, kedileri sevme nedenim, çok uzakta olsa bile her an benimlemiş gibi hissettiğim biricik dostum Gözy DİNÇ, sana sonsuz teşekkürler. İyi ki beş sene evvel aynı ülkeye, aynı yurda, yan yana odalara koymuş hayat bizi.

Tez verilerini toplarken kullandığım MATLAB kodunu oluşturmak için özveriyle çalışan, emektar bilgisayarımın nazıyla kar kış demeden uğraşan, ne zaman teknik bir sıkıntı yaşasam yardım et diye bağırdığım ve koşup geleceğinden emin olduğum, MATLAB fatihi arkadaşım Arş. Gör. İsmail ÖZÇİL'e yürekten teşekkürler, sen olmasaydın bu tez olmazdı. Ayrıca en eğlenceli vakitlerimi paylaştığım, zekâlarıyla beni kendilerine hayran bırakan mühendis kardeşlerim Can AKIN, Eren ÖNEY, Gökhan KARAPISTIK ve Sefa KIZILAY'a, lisans hayatımın ilk yıllarından beri ne kadar didişsek de çok iyi dost olduğumuzu bildiğim değerli mühendis arkadaşım Bahattin Taşkın'a sonsuz teşekkür ederim. ODTÜ'den mezun olup yurttan ayrıldıktan sonra bile dostluğu benimle kalan, tezimin veri toplama sürecinde canla başla çalışıp arkadaşlarını, tanıdığı herkesi tezime katılmaya ikna eden, yurt hayatımın yegâne güzelliği, otomatları birlikte fethettiğim biricik arkadaşım Şeyda KELEŞ'e de teşekkürü borç bilirim. Dört yıldır her türlü huysuzluğuma katlanan, bu zorlu tez sürecinde ve iş hayatının zorlukları konusunda beni çok iyi anlayıp bana elinden geldiğince destek olan, birlikte geçirdiğimiz her ana minnettar olduğum, biricik yol arkadaşım Ateş KORAL, iyi ki varsın!

Ve son olarak en büyük teşekkürüm canım aileme. Kendime inanmadığım zamanlarda bile bana inancınız, verdiğiniz değer ve sevginiz öyle derin ve yüceydi ki her ne sıkıntı yaşarsam yaşayayım beni ayakta tutmaya yeterdi. Sadece tez sürecinde değil hayatım boyunca verdiğiniz bu kocaman desteğe

sayfalarca teşekkür etsem yine de az kalır. “Tezini tez bitir!” diyerek beni her konuşmamızda kamçılayan, her koşulda yanımda olacağından emin olduğum babam; çocukluğumuzdan beri her türlü acı ve derdi birlikte göğüslediğimiz, bana daima destek olacağını çok iyi bildiğim ve insanın bir ağabeyi olması ne büyük bir lütuftur dedirten canım ağabeyim çok teşekkürler! Evlatlarını bu hayattaki her şeyden, kendi hayatından çok seven, can arkadaşım, en büyük dert ortağım, benim biricik ve yüce gönüllü annem, sen iyi ki varsın! Şimdi olduğum kişi olmamda, senin zorluklar karşısında hiçbir zaman yılmayan güçlü yönüne, sevgi ve merhametine, kişiliğine ve insanlığına olan hayranlığımın büyük rolü var. Senin hakkını ödeyebilmem mümkün değil, bunca emeğinin bir karşılığı olmasa da tezimi sana ithaf ediyorum.

ÖZET

ŞİMŞEK, Ceren. *Yüz İfadelerinden Duygu Tanıma ve Çocukluk Çağı Travmaları ile İlişkisinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019.

Bu araştırmada genç yetişkinlerde yüz ifadelerinden duygu tanıma olgusunun ve ruhsal belirti ve aleksitimi düzeyi kontrol edildiğinde çocukluk çağı travma yaşantılarının yüz ifadelerinden duygu tanıma doğruluğu ve süresini ne düzeyde yordadığının alanyazında ilk defa kullanılan bir veri seti olan FACES Türkiye Örnekleme Veri Seti aracılığıyla incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın örneklemini Hacettepe Üniversitesi ve Orta Doğu Teknik Üniversitesinde lisans ve lisansüstü düzeyde öğrenim gören 94'ü kadın (%54,7), 78'i erkek (%45,3) olmak üzere 172 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama amacıyla Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği, Kısa Semptom Envanteri, 20 Maddelik Toronto Aleksitimi Ölçeği, FACES Türkiye Örnekleme Veri Seti ve Demografik Bilgi Formu kullanılmıştır.

Araştırma sorularını yanıtlamak amacıyla yürütülen varyans analizleri ve tanıma doğruluğu yüzdelerinin incelenmesi sonucunda FACES Türkiye örnekleme veri setinin, orta yaşlı erkeğe ve yaşlı kadına ait öfke ifadesi çıkarıldığında yüz ifadelerinden duygu tanıma için kullanılabilir ve geçerli bir ölçüm olduğu sonucuna varılmıştır. Yürütülen hiyerarşik regresyon analizleri, ruhsal belirti ve aleksitimi düzeyi kontrol edildiğinde çocukluk çağı travma yaşantılarının yüz ifadelerinden korku duygusunun tanıma süresini anlamlı olumlu şekilde yordadığını göstermiştir. Başka bir ifadeyle çocukluk çağı travma yaşantısı olan genç yetişkinlerin yüz ifadesindeki korku duygusunu tanımak amacıyla bu ifadelere daha uzun süre baktıkları bulunmuştur. Bununla birlikte çocukluk çağı travma yaşantıları öfke, tikslenme, üzüntü ve mutluluk duygularının tanıma doğruluğu ve süresini yordamamıştır. Mevcut çalışma bulguları, ilgili alanyazın çerçevesinde tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler

Yüz İfadelerinden Duygu Tanıma, FACES Türkiye Örnekleme Veri Seti, Çocukluk Çağı Travma Yaşantıları

ABSTRACT

ŞİMŞEK, Ceren. *Emotion Recognition from Faces and Investigation of Its Relationship with Childhood Traumas*, Master's Thesis, Ankara, 2019.

The purpose of the study was to investigate the emotion recognition from faces in young adults and its link with childhood traumas by controlling the level of general psychological symptomatology and alexithymia through using FACES Turkish sample data set, which was used for the first time in the literature. The sample of the study was composed of 94 female (54,7%) and 78 male (45,3%) university students who were from different faculties at Hacettepe University and Middle East Technical University. In this study, "Childhood Trauma Questionnaire", "Brief Symptom Inventory", "20-item Toronto Alexithymia Scale", "FACES Turkish Sample Data Set" and Demographic Information Form were administered to collect data.

According to the examination of percentages of the recognition accuracy and the results of variance analyses which were conducted to answer the research questions, it was concluded that FACES Turkish Sample Data Set is a valid and useful tool for emotion recognition assessment from faces when the photos of middle-aged male and old female displaying anger are excluded from the data set. The results of hierarchical regression analyses indicated that childhood traumas significantly predict the recognition time of fear at positive direction when the level of general psychological symptomatology and alexithymia were controlled. In other words, it was found that young adults with childhood traumas looked longer to those faces to recognize the emotion of fear. Nevertheless, childhood traumas did not predict significantly the recognition accuracy and time of anger, disgust, sadness and happiness.

Keywords

Emotion Recognition From Faces, FACES Turkish Sample Data Set, Childhood Trauma

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
İÇİNDEKİLER	x
TABLolar DİZİNİ	xvi
ŞEKİLLER DİZİNİ	xviii
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM: ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMA YAŞANTILARI VE YÜZ İFADELERİNDEN DUYGU TANIMA	4
1.1. ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMA YAŞANTILARI	4
1.1.1. Çocuk İstismarı Tanımı ve Yaygınlığı.....	5
1.1.2. Çocuk İstismarı Türleri.....	11
1.1.2.1. Fiziksel İstismar.....	11
1.1.2.2. Cinsel İstismar.....	16
1.1.2.3. Duygusal İstismar.....	21
1.1.3. Çocuk İhmali ve Yaygınlığı.....	25
1.1.4. Çocuk İhmali Türleri.....	27
1.1.4.1. Fiziksel ve Duygusal İhmal.....	27
1.1.5. Çocukluk Çağı Travmalarının Etkileri.....	30

1.1.5.1. Çocuğa Kötü Muamele ve Sinirbilim Görüşleri.....	32
1.1.5.2. Beyin Yoğrulabilirliği (Plastisite) ve Deneyimin Gelişmekte Olan Beyin Üzerindeki Etkisi.....	35
1.1.5.3. Çocuğa Kötü Muamele ve Stres Sistemindeki Düzensizliğe Dair Güncel Araştırmalar.....	37
1.2. YÜZ İFADELERİNDEN DUYGU TANIMA.....	39
1.2.1. Duygunun Tanımı ve İşlevi.....	39
1.2.2. Duygu Olgusunu Açıklayan Kuramlar.....	41
1.2.2.1. Evrimsel Duygu Kuramı.....	41
1.2.2.2. Bilişsel Yorumlama Kuramı.....	43
1.2.2.3. James-Lange Duygu Kuramı.....	44
1.2.2.4. Sosyal Yapısalcı Kuram.....	45
1.2.2.5. Duygu Olgusunu Açıklayan Kuramların Entegrasyonu.....	46
1.2.3. Duygu Tanıma.....	47
1.2.3.1. Duygu Tanımanın Psikopatolojiyle İlişkisi.....	47
1.2.3.2. Yüz İfadelerinden Duygu Tanıma ve Bu Olguyu Açıklayan Kuramlar.....	50
1.2.3.2.1. Temel Duygu Kuramı.....	51
1.2.3.2.2. Yapısalcı Kuram.....	52
1.2.3.2.3. Somutlaşmış Biliş Kuramı.....	53
1.2.3.2.4. İki Aşamalı Olasılık Kuramı.....	56
1.2.3.3. Yüz İfadelerinden Duygu Tanımanın Gelişimsel Süreçte İncelenmesi.....	56
1.3. YÜZ İFADELERİNDEN DUYGU TANIMA İLE ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMALARI ARASINDAKİ İLİŞKİYE DAİR ALANYAZIN BULGULARI.....	59
1.4. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ VE AMAÇLARI.....	68

YÖNTEM	71
2. BÖLÜM	71
2.1. ÖRNEKLEM	71
2.2. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	73
2.2.1. Bilgilendirilmiş Onam Formu.....	73
2.2.2. Demografik Bilgi Formu.....	73
2.2.3. Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği (ÇÇTÖ).....	74
2.2.4. Kısa Semptom Envanteri (KSE).....	76
2.2.5. Yirmi Maddelik Toronto Aleksitimi Ölçeği (TAÖ-20).....	77
2.2.6. FACES Türkiye Örnekleme Veri Seti.....	78
2.3. İŞLEM	81
2.4. VERİLERİN ANALİZİ	82
BULGULAR	83
3. BÖLÜM	83
3.1. ÖRNEKLEMİN TEMEL DEĞİŞKENLER AÇISINDAN ÖZELLİKLERİ	84
3.2. YÜZ İFADELERİNDEN DUYGU TANIMA ÖLÇÜMÜNDE FACES TÜRKİYE ÖRNEKLEMİ VERİ SETİNİN GEÇERLİLİĞİ	85
3.2.1. Yüz İfadelerinden Duygu Tanıma Doğruluğu Analizleri.....	85
3.2.1.1. Yüz İfadelerinden Duygu Tanıma Doğruluğu Yüzdelerinin İncelenmesi.....	85
3.2.1.2. Yüz İfadeleriyle Aktarılan Beş Duygunun Tanınma Doğrulukları Arasındaki Farklar.....	91
3.2.1.3. Yüz İfadelerine Ait Duyguların, Fotoğraftaki Yaş Grupları ve Fotoğraftaki Yüzün Cinsiyetine Göre (Genç-Kadın, Orta Yaşlı-Kadın, Yaşlı-Kadın, Genç-Erkek, Orta Yaşlı-Erkek, Yaşlı-Erkek) Tanınma Doğrulukları Arasındaki Farklar.....	94

3.2.2. Yüz İfadelerinden Duygu Tanınma Süresi Analizleri.....	96
3.2.2.1. Yüz İfadeleriyle Aktarılan Beş Duygunun Tanınma Süreleri Arasındaki Farklar.....	96
3.2.2.2. Yüz İfadelerine Ait Duyguların, Fotoğraftaki Yaş Grupları ve Fotoğraftaki Yüzün Cinsiyetine Göre (Genç-Kadın, Orta Yaşlı-Kadın, Yaşlı-Kadın, Genç-Erkek, Orta Yaşlı-Erkek, Yaşlı-Erkek) Tanınma Süreleri Arasındaki Farklar.....	99
3.3. ANA DEĞİŞKENLER ARASINDAKİ İLİŞKİLER.....	102
3.4. HİYERARŞİK REGRESYON ANALİZİ SONUÇLARI.....	106
3.4.1. Beş Duygunun Tanınma Doğruluğu Açısından Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları.....	106
3.4.1.1. Öfke Duygusunun Tanınma Doğruluğunun Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları.....	106
3.4.1.2. Tiksınme Duygusunun Tanınma Doğruluğunun Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları.....	108
3.4.1.3. Korku Duygusunun Tanınma Doğruluğunun Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları.....	109
3.4.1.4. Üzüntü Duygusunun Tanınma Doğruluğunun Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları.....	110
3.4.1.5. Mutluluk Duygusunun Tanınma Doğruluğunun Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları.....	111
3.4.2. Beş Duygunun Tanınma Süreleri Açısından Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları.....	112
3.4.1.1. Öfke Duygusunun Tanınma Süresinin Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları.....	112

3.4.1.2. Tiksınme Duygusunun Tanınma Süresinin Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları.....	113
3.4.1.3. Korku Duygusunun Tanınma Süresinin Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları.....	114
3.4.1.4. Üzüntü Duygusunun Tanınma Süresinin Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları.....	115
3.4.1.5. Mutluluk Duygusunun Tanınma Süresinin Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları.....	116
TARTIŞMA.....	118
4. BÖLÜM.....	118
4.1. YÜZ İFADELERİNDEN DUYGU TANIMA ÖLÇÜMÜNDE FACES TÜRKİYE ÖRNEKLEMİ VERİ SETİNİN GEÇERLİLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	118
4.1.1. Yüz İfadelerinden Duygu Tanıma Doğruluğu ve Süresine İlişkin Sonuçların Değerlendirilmesi	120
4.1.1.1. Öfke Duygusunun Tanınma Doğruluğu ve Süresinin Değerlendirilmesi.....	120
4.1.1.2. Tiksınme Duygusunun Tanınma Doğruluğu ve Süresinin Değerlendirilmesi.....	122
4.1.1.3. Korku Duygusunun Tanınma Doğruluğu ve Süresinin Değerlendirilmesi.....	124
4.1.1.4. Üzüntü Duygusunun Tanınma Doğruluğu ve Süresinin Değerlendirilmesi.....	127
4.1.1.5. Mutluluk Duygusunun Tanınma Doğruluğu ve Süresinin Değerlendirilmesi.....	129
4.1.1.6. Yüz İfadelerinden Duygu Tanıma Doğruluğu ve Süresine İlişkin Genel Değerlendirme	130

4.1.1.7. Yüz İfadelerinden Duygu Tanımadaki Farklılıkların Katılımcı Cinsiyeti Bağlamında Değerlendirilmesi.....	131
4.1.1.8. Yüz İfadelerine Ait Duyguların, Fotoğraftaki Yaş Grupları ve Fotoğraftaki Yüzün Cinsiyetine Göre (Genç-Kadın, Orta Yaşlı-Kadın, Yaşlı-Kadın, Genç-Erkek, Orta Yaşlı-Erkek, Yaşlı-Erkek) Tanınma Doğruluğu ve Sürelerinin Değerlendirilmesi.....	136
4.1.2. FACES Türkiye Örnekleme Veri Setinin Geçerliliğine İlişkin Genel Değerlendirme.....	140
4.2. ANA DEĞİŞKENLER ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	141
4.3. YÜZ İFADELERİNDEN DUYGU TANIMA İLE ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMA YAŞANTILARI ARASINDAKİ İLİŞKİYE DAİR BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	145
4.5. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ, KLİNİK DOĞURGULARI VE SINIRLILIKLARI.....	153
SONUÇ.....	161
KAYNAKÇA.....	163
EK 1. ORJİNALLİK RAPORU.....	214
EK 2. ETİK KURUL / KOMİSYON İZİNİ YA DA MUAFİYET FORMU.....	215
EK 3. BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU.....	216
EK 4. DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU.....	217
EK 5. ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMALARI ÖLÇEĞİ (ÇÇTÖ).....	220
EK 6. KISA SEMPTOM ENVANTERİ (KSE).....	223
EK 7. YİRMİ MADDELİK TORONTO ALEKSİTİMİ ÖLÇEĞİ (TAÖ-20).....	226
EK 8. PEARSON KORELASYON ANALİZİ SONUÇLARI-1.....	228
EK 9. PEARSON KORELASYON ANALİZİ SONUÇLARI-2.....	229
EK 10. PEARSON KORELASYON ANALİZİ SONUÇLARI-3.....	230

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Örneklemin Demografik Özellikleri.....	72
Tablo 2. Çalışmadaki Ana Değişkenlerin Ortalama, Standart Sapma ve Aralık Değerleri.....	84
Tablo 3. Yüz İfadelerinden Beş Duygunun Genç Yetişkinler Tarafından Tanınma Doğruluğu Yüzdeleri.....	86
Tablo 4. Genç Erkek ve Yaşlı Erkeğe Ait Tiksinme İfadesine Verilen Yanıtlar ve Yüzdeleri.....	89
Tablo 5. Orta Yaşlı Erkek ve Yaşlı Kadına Ait Öfke İfadesine Verilen Yanıtlar ve Yüzdeleri.....	90
Tablo 6. Duyguları Tanıma Doğruluklarının Katılımcıların Cinsiyetine Göre Ortalama ve Standart Sapma Değerleri.....	93
Tablo 7. Fotoğraftaki Yüzün Cinsiyeti ve Yaş Grubu için Duyguları Tanıma Doğruluklarının Katılımcı Cinsiyetine Göre Ortalama ve Standart Sapma Değerleri.....	95
Tablo 8. Duyguları Tanıma Sürelerinin Katılımcı Cinsiyete Göre Ortalama ve Standart Sapma Değerleri.....	98
Tablo 9. Fotoğraftaki Yaş Grupları ve Fotoğraftaki Yüzün Cinsiyetine Göre Duyguların Tanınma Sürelerinin Katılımcı Cinsiyetine Göre Ortalama ve Standart Sapma Değerleri.....	101
Tablo 10. Ruhsal Belirti Düzeyi, Aleksitimi Düzeyi ve Çocukluk Çağı Travma Yaşantıları Değişkenlerinin Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları.....	104
Tablo 11. Öfke Duygusunun Tanınma Doğruluğunun Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları.....	106
Tablo 12. Tiksinme Duygusunun Tanınma Doğruluğunun Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları.....	107
Tablo 13. Korku Duygusunun Tanınma Doğruluğunun Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları.....	108
Tablo 14. Üzüntü Duygusunun Tanınma Doğruluğunun Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları.....	109
Tablo 15. Mutluluk Duygusunun Tanınma Doğruluğunun Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları.....	110

Tablo 16. Öfke Duygusunun Tanınma Süresinin Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları.....	112
Tablo 17. Tiksınme Duygusunun Tanınma Süresinin Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları.....	113
Tablo 18. Korku Duygusunun Tanınma Süresinin Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları.....	114
Tablo 19. Üzüntü Duygusunun Tanınma Süresinin Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları.....	115
Tablo 20. Mutluluk Duygusunun Tanınma Süresinin Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları.....	116

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Kadın ve erkeklerde beş duygunun tanınma doğruluğu ortalamaları.....	92
Şekil 2. Kadın ve erkek katılımcılarda fotoğraftaki yüzün cinsiyeti ve yaş grubuna göre duyguları tanıma doğruluğu ortalamaları.....	94
Şekil 3. Kadın ve erkek katılımcılarda beş duygunun tanınma süresi ortalamaları.....	97
Şekil 4. Kadın ve erkek katılımcılarda fotoğraftaki yüzün cinsiyeti ve yaş grubuna göre duyguları tanıma süreleri.....	99

GİRİŞ

Ulusal Ruh Sağlığı Enstitüsü, çocukluk çağı travmasını bir çocuğun duygusal olarak acı veya sıkıntı veren, çoğunlukla uzun süreli ruhsal ve fiziksel etkileri olan bir olayı deneyimlemesi olarak tanımlanmaktadır. Bu deneyimler savaş, terörizm ya da doğal felaketler gibi olaylardan aile içi şiddet, ihmal ve fiziksel ya da cinsel istismar gibi çocuğa yönelik kötü muamele içeren daha yaygın ve stresli olaylara kadar değişmektedir (National Child Traumatic Stress Network, 2003). Çocuk istismarı ve ihmali, “anne-baba ya da temel bakım veren kişi tarafından çocuğa yöneltilen, toplumsal kurallar ve profesyonel kişilerce uygunsuz ya da hasar verici olarak nitelendirilen, çocuğun gelişimini engelleyen ya da kısıtlayan eylem ve eylemsizliklerin” tümü olarak tanımlanmaktadır (Taner ve Gökler, 2004, s. 82). Her birey travmayı farklı şekilde deneyimler ve travmaya farklı tepkiler geliştirir; bu durum çocuklar için de geçerlidir. Travmanın okul çağındaki çocuklar veya ergenler ile karşılaştırıldığında çok küçük çocuklara etkisi daha farklı olabilmektedir (National Center for Mental Health Promotion and Youth Violence Prevention, 2012). Küçük çocuklar travmatik bir olaya şahit olduklarında ya da böyle bir olay yaşadıklarında, çaresiz hissedebilirler ve bir olayı doğru bir şekilde yorumlamak için gerekli olan bilişsel muhakeme henüz gelişmediği için başkalarıyla ve çevreleriyle etkileşim şekillerini etkileyen varsayımlar geliştirebilirler (Osofsky, 1997). Kısa vadeli bu gibi sonuçlara ek olarak, yaşamın erken bir döneminde travmatik olay(lar) yaşayan bir çocuk, uzun vadede başkalarıyla olumlu ilişkiler kurma yeteneğini bozabilecek davranış biçimleri geliştirebilir.

Duyguları tanıma becerisinin, çocukların edindiği önemli bir sosyal beceri olduğu bilinmektedir (Gottman, Gonso ve Rasmussen, 1975). İstismara uğrayan çocukların diğer insanlarla iletişim kurmakta zorluk çektiğini gösteren çalışmalar bulunmaktadır (örn., Elliot, Cunningham, Linder, Colangelo ve Gross, 2005; Price ve Glad, 2003) ve bu çocukların, duygu tanımanın gerekli olduğu birtakım sosyal davranış açısından zorluk çekebileceği düşünülmektedir.

Duygu gösteren yüzleri işleme yeteneğinin gelişimi, büyük ölçüde günlük sosyal etkileşimlerde duygularla normal deneyimlere dayalıdır. Kötü muamele gören çocuklar, kötü muamele görmemiş akranlarına göre farklı türden birçok duygusal ipucuna maruz kalırlar; başka bir deyişle daha az olumlu (Bugental, Blue ve Lewis, 1990) ve daha fazla olumsuz duyguya (akt. Glaser, 2002) maruz kalırlar. Bu nedenle kötü muamele gören çocuklar, yüzle ifade edilen farklı duygular arasında sınıflandırma yaparken bu duygular arasında alışılmamış sınırlar oluşturabilirler ki bu da duygu tanıma yönelik becerilerinin gelişimini zayıflatabilir (Camras, Grow ve Ribordy, 1983; Camras, Ribordy, Hill, Martino, Spaccarelli ve Stefani, 1988; During ve McMahon, 1991; Klimes-Dougan ve Kistner, 1990). Çocuklukta yaşanan olumsuz deneyimlerle duygu tanıma arasındaki ilişki bağlamında alanyazındaki çalışmalar incelendiğinde, çocuklara yönelik kötü muamelenin normal duygusal gelişim sürecini bozduğuna yönelik bulguların ağırlıkta olduğu görülmektedir. Fiziksel istismar, cinsel istismar ve ihmali de içeren çocuğa yönelik kötü muamelenin etkileri üzerine yapılan araştırmalar, bazı çevresel olayların, duygulanımın yüzdeki ifadesinin doğru bir şekilde tanınması başta olmak üzere bazı kilit gelişimsel süreçleri nasıl bozabileceğinin önemini vurgulamıştır (Pollak, 2008). İstismar edilmiş çocuklar diğer insanların yüz ifadelerinden duygu tanıma anormal örüntüler gösterirler ve belirli duygu ifadelerini travmatik deneyimlerle ilişkilendirebilirler (Pollak, Cicchetti ve Klorman, 1998).

Bir dizi araştırma, istismara uğrayan çocukların diğer insanlarla anlaşmakta zorlandığını bildirmiştir (Elliott, Cunningham, Linder, Colangelo ve Gross, 2005; Price ve Glad, 2003). Bunun nedeni, başkalarının yüz ifadelerini tanıma ve bu ifadelerden insanların inançlarını ve duygularını çıkarsamaktaki eksiklik olabilir. Çocukluğunda istismar veya ihmal yaşantısı bulunan yetişkinlerin, duygu tanıma deneyimledikleri zorlukların diğer insanlarla olan sosyal etkileşimlerinde sorun yaratabileceği göz önünde bulundurulduğunda çocukluk çağı travma yaşantılarının, yüz ifadeleri aracılığıyla başkalarını anlama yeteneği üzerindeki etkisini incelemek önemlidir. Bu bölümde çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturabilmek amacıyla fiziksel istismar, cinsel istismar, duygusal

istismar, fiziksel ve duygusal ihmal olmak üzere “Çocukluk Çağı Travma Yaşantıları” ve “Yüz İfadelerinden Duygu Tanıma” kapsamındaki alanyazın detaylı bir şekilde derlenmiş ve “Yüz İfadelerinden Duygu Tanıma ile Çocukluk Çağı Travmaları Arasındaki İlişki” ilişkili alanyazın tez bağlamıyla sınırlı tutularak özetlenmiştir.

1. BÖLÜM

ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMA YAŞANTILARI VE YÜZ İFADELERİNDEN DUYGU TANIMA

1.1. ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMA YAŞANTILARI

Çocuk kavramı her ne kadar bir toplumun yapısına, kültürüne, inançlarına ve ekonomisine göre değişiklik gösterse de Çocuk Hakları Sözleşmesi, 18 yaş altı her bireyi, ulusal yasalarca reşit sayılmadığı takdirde çocuk olarak kabul etmektedir (Altıparmak, 2008). Bir çocuk dünyaya geldiği günden başlayarak büyüme süreci boyunca ailesiyle olan etkileşimini ve bu etkileşimin sonuçlarını algılayıp özümser, böylelikle çocuğun kişiliğinin ve ruhsallığının alt yapısı oluşmaya başlar. Çocuğun sağlıklı bir şekilde gelişmesi, kişilik gelişimi ve ruh sağlığı için oldukça önemlidir (Altıparmak, 2008). Zorlukları anlamayı ve bunlarla baş etmeyi öğrenmek de bir çocuğun sağlıklı gelişim sürecinin doğal bir parçasıdır, fakat bazen çocuklar çıkmaza girerler. Bir deneyim veya tekrarlayan deneyimler, çocuğu ezici bir korku ve kayıp hissiyle bırakarak çocuğun güvende hissetmemesine veya hayatı üzerinde hiçbir kontrolü olmadığını düşünmesine neden olabilir. Bazı çocuklar için bu duygular öylesine yoğun bir hale gelir ki; onların fiziksel, duygusal, sosyal veya entelektüel gelişimlerine zarar vermeye başlar. Çocuğun deneyimlediği ve gelişimini olumsuz yönde etkileyen bu gibi yaşantıların başında çocukluk çağı travma yaşantıları gelmektedir. Ulusal Ruh Sağlığı Enstitüsü, çocukluk çağı travmasını bir çocuğun duygusal olarak acı veya sıkıntı veren, çoğunlukla uzun süreli ruhsal ve fiziksel etkileri olan bir olayı deneyimlemesi olarak tanımlanmaktadır. Bu deneyimler savaş, terörizm ya da doğal felaketler gibi uç olaylardan aile içi şiddet, ihmal, tıbbi acil durumlar ve fiziksel ya da cinsel istismar gibi çocuğa yönelik kötü muamele içeren daha yaygın ve stresli olaylara kadar değişmektedir (National Child Traumatic Stress Network, 2003). Çocuğa yönelik kötü muamele ise çocukların hayatları boyunca

yetişkinler tarafından kötü muameleye maruz kalabileceği birçok yolu tanımlamak için yaygın kullanılan kapsamlı bir terimdir. Ulusal Araştırma Konseyi'ne göre (1993) çocuk kötü muamelesi; (a) davranışsal normların dışında olan ve (b) çocuğa fiziksel veya duygusal zarar verme riski taşıyan davranış(lar) olarak tanımlanmaktadır (akt. Tyler, Allison ve Winsler, 2006). Çocuk istismarı ve ihmalinin ise “anne-baba ya da temel bakım veren kişi tarafından çocuğa yöneltilen, toplumsal kurallar ve profesyonel kişilerce uygunsuz ya da hasar verici olarak nitelendirilen, çocuğun gelişimini engelleyen ya da kısıtlayan eylem ve eylemsizliklerin” tümü olarak tanımlandığı görülmektedir (Taner ve Gökler, 2004, s. 82).

Çocuğa yönelik kötü muamele konusunda bilginiz arttıkça, bu konuyu tek bir kategori olarak ele almaya çalışmanın yararlı olmadığı görülmektedir. Aksine, çocuk istismarı ve ihmalinin türlerini ayrı ayrı incelemek kritik önem taşımaktadır çünkü önceki araştırmalar, çocuğun ve ailelerin tarihçesinin ve sosyal özelliklerinin kötüye kullanım türüne göre değişiklik gösterdiğini ortaya koymuştur (Jones ve McCurdy, 1992). Çocuklarını ihmal eden bireyler, çocuklarını cinsel olarak istismar eden bireylerden farklı bir grubu temsil edebilmekte ya da ihmal edilen bir çocuğun tedavi ihtiyaçları ile fiziksel olarak istismar edilmiş bir çocuğun tedavi ihtiyaçları farklı olabilmektedir. Benzer şekilde, istismarı önlemede izlenecek yollar da istismar türüne göre farklılaşmaktadır (Jones ve McCurdy, 1992). Bu nedenle bu bölümde çocuk istismarı; fiziksel, cinsel ve duygusal istismar; çocuk ihmali ise fiziksel ve duygusal ihmal başlıkları altında incelenecektir.

1.1.1. Çocuk İstismarı Tanımı ve Yaygınlığı

Dünyanın birçok yerinde edebiyat, sanat ve bilim gibi alanlarda uzun zamandır çocuk istismarı olgusuna yer verilmektedir. Bensei, Rheinberger ve Radbill'in belirttiğine göre bebek katli, sakatlama, terk etme ve çocuğa yönelik şiddetin diğer türlerine ilişkin raporların tarihi antik uygarlıklara dayanmaktadır (akt. World Health Organization, 2002). Uzunca bir süre bazı gruplar çocukların iyiliği

ve korunması konusuyla yakından ilgilenmiş ve bunun savunuculuğunu yapmış olsa da 1962 yılında Kempe ve arkadaşlarının 'Hırpalanmış Çocuk Sendromu' adlı çığır açan çalışmalarına kadar çocuk istismarı olgusu ne tıp alanındaki profesyonellerden ne de toplumdan geniş çapta bir ilgi görmüştür. "Hırpalanmış Çocuk Sendromu" terimi, küçük çocuklarda ciddi fiziksel istismarın klinik bulgularını nitelemek için kullanılmıştır (Kempe, Silverman, Steele, Droegemueller ve Silver, 1962). Bu kavramın ortaya atılmasından 40 yıl sonra, günümüzde, çocuk istismarının evrensel bir sorun olduğuna dair birçok bulguya rastlanmaktadır.

Çocuk istismarı birçok farklı şekilde oluşmakta ve kökeni kültürel, ekonomik ve sosyal uygulamalara dayanmaktadır. Bu nedenle çocuk istismarına yönelik evrensel bir tanıma ulaşılmasında bazı zorluklarla karşılaşmaktadır. Çocuk istismarına yönelik evrensel bir yaklaşımın, dünyadaki kültürel çeşitlilik içinde ebeveynlik davranışı için farklı standart ve beklentileri göz önünde bulundurması gerekmektedir. Kültür bir toplumun inanç, tutum ve davranışlara dair kavramlarının bir birikimidir ve bu kavramlar, hangi davranışın istismar hangi davranışın ihmal teşkil edebileceğine ilişkin fikirleri de içermektedir (Korbin, 1991). Başka bir deyişle, kültür çocuk yetiştirme ve bakımı konusunda genel kabul görmüş ilkeleri tanımlamaya yardımcı olur ve her kültürün kendi kavramları içinde kabul edilebilir ebeveynlik uygulamalarına yönelik farklı tanım, kural ve sınırları vardır. Kültürlerin istismar tanımları her ne kadar farklılık gösteriyor olsa da çoğu kültürde, çocuk istismarına izin verilmemesi ve bu konuda oldukça sert disiplin kurallarının uygulanması gerektiği konusunda genel bir mutabakat bulunduğu görülmektedir (World Health Organization, 2002).

İstismarı tanımlarken karşılaşılan zorluklara kültürel bağlama ek olarak tanımlamada odaklanılan noktaların farklı olması da eklenebilir. Bazı tanımlar yetişkin eylem veya davranışlarına odaklanırken diğerleri bu davranışların çocuğa verdiği zarara veya zarar tehdidi içerip içermemesine odaklanmaktadır (Straus, 1979; Straus ve Hamby, 1997; Straus, Hamby, Finkelhor, Moore ve

Runyan, 1998). Örneğin, Kozcu (1991) hukuk alanında çalışan bir uzmanın çocuk istismarını tanımlarken istismar edenin niyetine işaret ettiğini fakat bir sağlık profesyonelinin istismarın sonuçlarına veya zararlarına ağırlık verdiğini vurgulamaktadır (akt. Pelendecioğlu ve Bulut, 2009). Sonuç ne olursa olsun davranış ile etki ya da zarar arasındaki ayırım, ebeveynin niyeti tanımının bir parçası olduğu takdirde kafa karıştırıcı bir konu haline gelmektedir. Bazı uzmanlar, ebeveyn eylemleri sonucu yanlışlıkla zarar gören çocukların istismar edildiğini düşünürken bazıları, eylemin istismar olarak değerlendirilebilmesi için çocuğa zarar verme niyeti taşıması gerektiğini savunmaktadır (World Health Organization, 2002). Uluslararası Çocuk İstismar ve İhmalini Önleme Topluluğu, 58 ülkeden gelen istismar tanımlarını karşılaştırmış ve hangi durum ya da davranışın istismar olarak nitelendirildiğine yönelik bazı ortaklıklar bulmuştur. 1999'da Dünya Sağlık Örgütü Çocuk İstismarını Önleme toplantısı şu tanımlamayı hazırlamıştır (Consultation on Child Abuse Prevention, 1999):

"Çocuk istismarı veya çocuğa kötü muamele; sorumluluk, güven veya güç ilişkisi bağlamında çocuğun sağlığına, hayatta kalmasına, gelişimine veya haysiyetine gerçek anlamda zarar veren ya da zarar verebilme potansiyeli olan fiziksel ve / veya duygusal kötü muamele, cinsel istismar, ihmal veya ihmalkâr muamele veya ticari veya başka amaçla sömürü biçimlerini içerir."

Başka bir ifadeyle çocuk istismarı, çocuğa yönelik fiziksel, cinsel, duygusal istismarı, çocuğun çıkar amaçlı kullanılmasını ve fiziksel ve zihinsel gelişimini kısıtlayan her türlü davranışı içermektedir (Aral ve Gürsoy, 2001).

Çocuk istismarı, genellikle çocuğa en yakın olan anne, baba veya temel bakım veren kişi tarafından yapılması ve bir kereye mahsus olmayıp tekrarlayabilen bir yapıda olması gibi nedenlerle tanımlanması ve tedavisi en zor çocukluk çağı örselenme yaşantılarından biridir. Bununla birlikte, çocuk istismarı konusunda karşılaşılan güçlükler sadece tanımlamayla sınırlı kalmamaktadır. Çocuk istismarı genellikle bildirilmemekte ve gizli tutulmaktadır. Örneğin, cinsel istismar olgularının bildirilme oranının yirmide bir olduğu tahmin edilmektedir

(Çöpür, Üneri, Aydın, Bahalı, Tanıdır, Güneş ve Erdoğan, 2012). Düşük bildirilme nedenleri arasında istismarın kapalı kapılar ardında gerçekleşmesi, toplumun bu konudaki 'tabulaşmış düşünceleri', istismar edilen çocuğun olayı algılayıp aktarabilmesinde yaşadığı zorluk, terk edilme korkusu, utanç ve suçluluk duyguları gibi birçok zorluğa ek olarak çocuğun bunun sır olarak kalması konusunda baskı altında tutulması sayılabilir (Mok, 2008; Çöpür ve ark., 2012). Düşük bildirilme oranları ve uygulama, yasama ve rapor etmedeki kültürel farklılıklar, çocuk istismarı ve ihmalinin yaygınlık oranlarını ölçmeyi ve bu oranları ülkeler arası düzeyde karşılaştırmayı oldukça zor bir hale getirmektedir. Yine de birçok ülkede çocuk istismarının yaygınlığına yönelik birçok çalışma yürütülmüş ve bazı oranlar elde edilmiştir. Araştırmalar sonucunda çocuk istismarının, bebeklerde ve çocuklarda yaralanma ile ilişkili ölüm oranlarının önde gelen nedenlerinden biri olduğu görülmüştür. İstismar sonucu çocuk ölümüne istinaden 2011 yılı ulusal tahmin 1,580 iken, 2017 yılında bu sayı 1,670 olarak bulunmuş; çocuk ölümlerinde %5,7 oranında bir artış gözlenmiştir (U.S. Department of Health and Human Services, 2017). Ölen çocukların %72,9'u ihmal edilmiş ve %43,9'u ya tek başına fiziksel istismara ya da başka bir istismar türü ile birlikte fiziksel istismara uğramıştır. Tüm çocuk ölümlerinin dörtte üçünde (%74,8) ölen çocukların 3 yaşından küçük olduğu bildirilmiştir. Benzer şekilde, çocuk cinayetine ilişkin genel tahminler, bu konuda en fazla risk altında olan grubu bebekler ve çok küçük çocukların oluşturduğunu; 0-4 yaş grubundaki çocuklarda ölüm oranının, 5-14 yaş grubundaki oranın iki katından daha fazla olduğunu göstermektedir (World Health Organization, 2002). Ölüm oranlarının yaşla birlikte genellikle azaldığı bilinmekte, küçük yaştaki çocukların bu konuda oldukça savunmasız oldukları görülmektedir (U.S. Department of Health and Human Services, 2017). Bununla birlikte, birçok çocuk ölümü dünya genelinde düzenli olarak araştırılmamakta ve ölüm sonrası (postmortem) muayene yapılmamaktadır, bu da birçok ülkede çocuk istismarından ölen çocuk sayısının tespit edilmesini zorlaştırmaktadır. Öldürücü olmayan istismar vakaları incelendiğinde ise Mısır'da çocukların %26'sının ağır fiziksel, %37'sinin ise orta derecede fiziksel istismara uğradığı görülmektedir (akt. Altıparmak, 2008). Benzer şekilde, çocuk istismarı oranları

Kore Cumhuriyetinde %45 (Hahm ve Guterman, 2001), Etiyopya'da %21 (Ketsela ve Kebede, 1997), Browne, Cartana, Momeu, Paunescu, Petre ve Tokay'ın (2002) çalışmasına göre Romanya'da %16, Çin'de %22,6 (Tang, 1998) olarak tespit edilmiştir. Kanada'da ise 16 yaş altı çocukların %24'ünün fiziksel istismara, %15'inin duygusal istismara ve %3'ünün de cinsel istismara uğradığı bildirilmiştir (Minister of Public Works and Government Services Canada, 2001). 1996 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde 18 yaşından küçük çocukların %4,3'ünün istismar mağduru olduğu bildirilmekte ve her yıl 3 milyondan fazla çocuk istismarı vakası bildirilmektedir (McDonald, 2007). Norveç'te çocukların %9,1'inin cinsel istismara uğradığı bildirilirken (akt. Altıparmak, 2008) Danimarka'da istismar yaygınlığı %2,7 olarak bulunmuştur (Riis, Bodelsen ve Knudsen, 1998). Bu araştırmalar göz önünde bulundurularak çocuk istismarı vakalarında, çocuğun genellikle tek bir istismar türüne maruz kalmadığı ve oranların azımsanamayacak derecede yüksek olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Çocuk istismarı ve ihmalinin toplumumuzda yeni yeni anlaşılmaya başlanan bir konu olduğu söylenebilir zira istismarla ilgili çalışmaların geçmişinin çok eskiye dayanmadığı, araştırmaların son 20 yılda yapılmaya başlandığı görülmektedir. Bir çalışmada ülkemizde çocuk ruh sağlığı alanındaki vakaların %36'sını fiziksel istismarın, %52'sini ise duygusal istismarın oluşturduğu bildirilmiştir (Oral ve ark., 2001). Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığının 1998'te yayımladığı "Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet" başlıklı makalesine göre ailelerin %56,7'si çocuklarını hiç dövmediklerini, %40'ı ise çocuklarını hafif şiddette dövdüklerini söylemiştir. Aynı araştırma kız çocuklarına kıyasla erkek çocukların, fiziksel şiddete daha fazla maruz kaldığını ortaya koymuştur (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1998). 1981-1991 yılları arasındaki 10 yıllık süreçte, 8 ilde çocuk istismarı oranlarının belirlenmesi amacıyla toplamda 16.000 çocukla yürütülen bir çalışmada, çocuk istismar oranı Afyon'da %13,9, Ankara'da %23,1, Ağrı'da %27,8, Giresun'da %30, Trabzon'da %35,6, Rize'de %40,6, Nevşehir'de %41,9, Malatya'da %54 olarak bulunmuştur. Yine aynı çalışmada yaş grupları arasındaki farklar incelenmiş; çocuğun yaşı ile istismarın

ters orantılı olduğu, istismar oranının 4-6 yaş grubu çocuklarda %40,7, 7-10 yaş grubunda %33,5 ve 11-12 yaş grubunda %25,8 olduğu tespit edilmiştir (Beyhun, 2002). Başka bir çalışmada, araştırmaya katılan öğrencilerin %58,1'inin olumsuz çocukluk çağı deneyimi yaşadığı, ihmale maruz kalma oranının %42,4 olduğu ve %78,6'sının da birçok olumsuz çocukluk çağı deneyimine birden maruz kaldığı bildirilmiştir (Sofuoğlu ve ark., 2014). İstismar edenin genel bir profilini çizebilmek adına da çalışmalar yürütülmüş ve İzmir'de yetişkinlerle yapılan ve şiddet deneyimlerinin araştırıldığı Göregenli'nin (2014) çalışmasında, fiziksel şiddetin en fazla öğretmen (%32,5), baba (%28,5) ve anne (%25,4) tarafından uygulandığı; sözel şiddetin ise en fazla anne (%41,7) ve baba (%38,3) tarafından uygulandığı ortaya konmuştur (akt. Akça, Bıçakçı, Akgül ve Arslan, 2017). Bu çalışma göz önüne alındığında, çalışmadaki yetişkinlerin çocukluklarında aile içinde ve okulda şiddete maruz kalma oranlarının görece yüksek olduğu ve şiddete en çok aileleri tarafından maruz kaldıkları sonucuna varılabilir. Yetişkinlerle yapılan bu gibi yaygınlık çalışmaları, ülkemizde çocukların fiziksel ve duygusal istismara oldukça sık maruz kaldığını göstermektedir. Buna ek olarak, Yıldırım'ın (1998) aktardığı bir araştırmanın bulgularına göre eşlerinden gördükleri şiddet sonucu kadın sığınma evlerine yerleşen kadınların %87'si çocuklarına şiddet uygulamaktadır (akt. Yılmaz Irmak, 2008). Aile içi şiddet daha fazla şiddet doğurmakta ve fiziksel istismar oranlarının yüksek olması şaşırtıcı olmamaktadır.

Ülkemizde ergen örnekleme yapılan çalışmalar da yetişkinlerle yapılan çalışmaların bulgularına benzerlik göstermektedir. Ergen katılımcılarla yapılan ulusal bir çalışmada, ergenlerin %10,5'inin aile içinde, %22,4'ünün ise okulda dayığa maruz kaldığı; yine ergenlerin %35'inin kendilerini dövmeyen bir anne, %75'inin ise dövmeyen bir baba istedikleri ortaya konmuştur (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1997). Benzer şekilde Çeltikçi, Oktay ve Çetin'in (1999) çalışmasının bulgularına göre, eğitimine devam eden ergenlerin dayığa maruz kalma oranları, aile içinde %65, okulda ise %85 olarak ifade edilmektedir (akt. Yılmaz Irmak, 2008). Görak, Bahçecik, Yıldız ve Gülçiçek'in 1999 yılında üniversite öğrencilerinin oluşturduğu bir örnekleme yürüttükleri bir çalışmada

ise cinsel istismara maruz kalma oranı %21 olarak bildirilmiştir (akt. Yılmaz Irmak, 2008). Son olarak, çocuk istismarı ve ihmaliyle ilgili araştırmaların çoğunun gözden geçirildiği bir çalışmaya göre toplumumuzda fiziksel istismar oranı %15 ile %75 arasında bulunurken cinsel istismar oranı %20 civarındadır (Aksel ve Yılmaz Irmak, 2005). Özetle, ülkemizdeki çocuk istismarı ve ihmali için net bir yaygınlık oranı sunmak pek mümkün olmasa da elde edilen oranların yüksek olması, çocuk istismarı ve ihmalinin ülkemizdeki önemli sorunlardan biri olduğunu ortaya koymaktadır.

1.1.2. Çocuk İstismarı Türleri

1.1.2.1. Fiziksel İstismar

Fiziksel istismar, “18 yaşından küçük çocuk ya da gencin ana babası ya da bakımından sorumlu temel kişi tarafından sağlığına zarar verecek biçimde fiziksel hasar görmesi, yaralanması ya da yaralanma riski taşıması” olarak tanımlanmaktadır (Pelendecioğlu ve Bulut, 2009, s. 51). Fiziksel istismar davranışı dâhilinde; çocuğa elle ya da bir nesneyle vurma, çocuğu itme, sarsma, yakma, zehirleme, boğmaya çalışma, kaynar suyla haşlama ya da ısırma gibi davranışlar sayılabilmektedir (akt. şahin, 2008; Kaplan, Pelcovitz ve Labruna, 1999). Bazı kaynaklar bu davranışlar sonucu oluşan yaralanmaları kaza dışı yaralanma olarak tanımlamaktadır ve kafatasında dövölme nedeniyle oluşan iç kanamalar, sigara yanıkları, kırıklar, çürük ve morluklar bu tarz yaralanmalara örnek gösterilmektedir (Aral ve Gürsoy, 2001). Bu tip yaralanmalar genellikle bir çocuk, ebeveynleri tarafından cezalandırıldığında veya ebeveyn kontrolünü kaybettiğinde ortaya çıkmaktadır (Kara, Biçer ve Gökalp, 2004). Elbette çocukların sıkça kazayla kendilerine zarar verebildiği bilinmektedir ancak yaralanma çocuğun yaşına uygun değilse ve yaralanmayı çocuğun kendisinin yapmış olma ihtimali düşükse, istismardan şüphelenilmelidir (Kara, Biçer ve Gökalp, 2004).

Fiziksel istismar genellikle dövme davranışı şeklinde vuku bulmakta ve ilgili kurumlara başvuru nedeni genellikle, nedeni açık bir şekilde ifade edilemeyen morluklar olmaktadır. İstismar türleri arasında tanınması daha kolay olan fiziksel istismar, çocuğu sadece fiziksel olarak değil duygusal olarak da yaralamaktadır (akt. Güler, Uzun, Boztaş ve Aydoğan, 2001).

Fiziksel istismarın en sık görüldüğü yaş aralığının 4 ile 8 yaş olduğu belirtilmektedir (Kaplan, Pelcovitz ve Labruna, 1999). Kempe'nin çalışmasında ise, fiziksel istismara uğramış çocuk örnekleminin çoğunu 3 yaş altı çocukların oluşturduğu görülmüştür (Kempe, Silverman, Steeie, Droegemuller ve Silver, 1962). Bu çalışmanın aksine Gil'in çalışmasındaki tüm vakaların sadece %13,8'i 1yaşın altındaki çocukları içerirken vakaların yarısını 6 yaşın üzerindeki çocuklar oluşturmaktadır. Bu çalışma fiziksel istismarın yalnızca bebeklerle sınırlı olmadığını ileri sürmektedir (akt. Jones ve McCurdy, 1992).

Cinsiyetler arası farklar incelendiğinde UNICEF tarafından yürütölen "Eğitimde Cinsiyete Dayalı Bir İnceleme" çalışması, fiziksel istismarın erkeklerde daha yaygın olduğunu ve bu çocukların disiplin amacıyla bedensel cezaya maruz kaldıklarını bildirmiştir (UNICEF, 2003). Bu çalışmanın sonuçlarına benzer bir şekilde olumsuz çocukluk çağı deneyimleri üzerine yapılan bir başka araştırmada, erkeklerin çocuklukta kadınlardan daha fazla fiziksel istismarla karşı karşıya kaldıkları görölmektedir (%28'e karşı %25; Whitfield, Anda, Dube ve Felitti, 2003).

Toplumsal bağlamda yapılan çalışmalarda fiziksel istismar oranlarına yönelik tahminler değişiklik göstermektedir. Dünyanın çeşitli ölkelerinde yapılan araştırmalar, çocukların %80'i ile %98'inin ev ortamında bedensel cezalandırma yaşadığını ortaya koymaktadır (Waterston ve Mok, 2008). ABD'de ebeveynlere çocuklarını nasıl disipline ettiklerinin sorulduğu ve çocuğa dayak atma, bir nesneyle vurma, çocuğu tekmeleme ve bir bıçak ya da silahla çocuğu tehdit etme gibi fiziksel istismar davranışların dâhil edildiği bir çalışmada, her 1000

çocuktan yaklaşık 49'unun fiziksel istismara maruz kaldığı bulunmuştur (akt. World Health Organization, 2002; Straus ve ark., 1998). ABD'de yapılan başka bir çalışmada her 1000 çocuktan 330'unun ebeveynleri tarafından fiziksel olarak istismar edildikleri bulunmuştur (Cowen, 1999). Diğer birçok ülkenin oranlarının ABD'ninkinden daha düşük olmadığı bilakis daha yüksek olduğu görülmüştür. Örneğin, Mısır'da çocuklarla yapılan kesitsel bir çalışmaya göre, çocukların %37'si ebeveynleri tarafından dövüldüğünü ya da bağlandığını ifade etmiş; çocukların %26'sında dövülme veya bağlanmaya bağlı kırıklar, bilinç kaybı ya da kalıcı engel durumu bildirilmiştir (Youssef, Attia ve Karnel, 1998). Kore Cumhuriyetinde yapılan güncel bir çalışmada, ebeveynlere çocuklarına yönelik tutum ve davranışları sorulmuş ve üçte ikisinin çocuklarını kırbaça dövdükleri ve %45'inin çocuklarına vurduğu, onları tekmelediği ya da dövdüğü bildirilmiştir (Hahm ve Guterman 2001). Browne ve ark. (2002) Romanya'da ailelerle yaptıkları bir ankette çocukların %4,6' sının bir cisimle vurulma, yakılma veya yiyeceklerden yoksun bırakılma da dâhil olmak üzere ciddi ve süreğen fiziksel istismara maruz kaldıklarını ifade etmiştir. Etiyopya'da, şehirlerde yaşayan öğrencilerin %21'i ve kırsal kesimdeki öğrencilerin %64'ü ebeveyn cezasından dolayı bedenlerinde çürükler veya şişlikler oluştuğunu bildirmiştir (Ketsela ve Kebede, 1997). İsviçre'de 1986-1996 yılları arasında her 1000 çocuğun 50'sinde (bildirilen aile içi şiddet vakalarına bakılarak) ebeveynleri tarafından fiziksel istismara uğradığı ifade edilmiştir (Lindell ve Svedin, 2001). İsrail'de ilkokul çağındaki çocukların %22,2'sinin fiziksel istismara maruz kaldığı bildirilmiştir (Benbenishty, Zeira, Astor ve Khoury-Kassabri, 2002). Tüm bu çalışmalarda da görüldüğü üzere dünyanın her yerinde fiziksel istismara rastlanmakta ve istismar oranlarının hiç de düşük olmadığı gün yüzüne çıkmaktadır.

Uluslararası ortak çalışmaya dayalı Dünya Çapında Aile İçi İstismar Çalışmaları (WorldSAFE) Projesi'nden fiziksel istismar türlerinin yaygınlığına yönelik önemli bilgiler edinilmiştir. Şili, Mısır, Hindistan ve Filipinler'den gelen araştırmacılar bu ülkelerdeki annelere Ebeveyn-Çocuk Çatışma Taktikleri ölçeğini uygulamış ve katı disiplin yollarını istismar edici olarak etiketlemeden ebeveyn disipline etme

davranışlarının sıklığını ölçmüşlerdir (Straus, 1979; Straus ve Hamby, 1997; Straus, Hamby, Finkelhor, Moore ve Runyan, 1998; Hunter, Jain, Sadowski ve Sanhueza, 2000). Sonuçlar, Birleşik Devletlerde aynı ölçüm kullanılarak yapılan ulusal bir araştırmadan elde edilen sonuçlarla karşılaştırılmıştır (Straus ve ark., 1998). Buna göre, ebeveynlerin çocuğu katı bir şekilde cezalandırmasının yalnızca birkaç yerle sınırlı kalmadığı ve dünyanın tek bir bölgesine mahsus olmadığı görülmüştür. Mısır'daki, Hindistan'ın kırsal kesimlerindeki ve Filipinler'deki ebeveynler sıklıkla bir ceza olarak çocuklarına altı ay boyunca en az bir kez vücudun kalça dışındaki bir bölgesine bir nesneyle vurduklarını bildirmişlerdir. Bu davranış, ayrıca Şili'de ve Amerika Birleşik Devletleri'nde çok daha düşük bir oranla bildirilmiştir. Çocukları boğmak, yakmak veya onları bıçak ya da silahla tehdit etmek gibi şiddetin daha sert biçimleri daha az bildirilmiştir (World Health Organization, 2002). Başka ülkelerden gelen benzer ebeveyn raporları, ebeveynlerin çocuklarını sertçe fiziksel bir şekilde cezalandırmasının bu ölçümün yapıldığı her yerde önemli miktarda var olduğunu doğrulamaktadır. Örneğin, İtalya'da Çatışma Taktikleri ölçeklerine dayanılarak, ağır şiddet oranının %8 olduğu bildirilmiştir (Bardi ve Borgognini-Tarli, 2001). Anne ve babanın bildirimlerine dayanarak çocuğa uygulanan ağır şiddetin yıllık oranının Çin'de 1000'de 461 olduğu belirtilmektedir (Tang, 1998). Fiziksel istismar sonucu sakatlanan, hatta ölen çocuk sayısının göz ardı edilemeyecek derecede fazla olduğu belirtilmektedir (Murry, Baker ve Lewin, 2000; Cowen, 1999).

Dünya Çapında Aile İçi İstismar Çalışmaları projesinden elde edilen veriler, farklı ülkelerdeki fiziksel disiplinin daha ılımlı biçimlerine de ışık tutmaktadır. Daha ılımlı disiplinin istismar edici olduğu konusunda evrensel bir anlaşmaya varılmamıştır, fakat bazı profesyoneller ve ebeveynler bu tür disiplini kesinlikle kabul edilemez olarak görmektedir. Bu konudaki Dünya Çapında Aile İçi İstismar Çalışmaları projesi, toplumlar ve kültürler arasında daha geniş bir farklılık önermektedir. Çocuğun kalçasına şaplak atmak Mısır hariç her ülkede en yaygın disiplin yöntemi olarak bildirilirken, çocukları sarsmak, çimdiklemek, tokat atmak veya kafasına vurmak gibi diğer davranışların cezalandırma yöntemi olarak çok daha sık kullanıldığı görülmüştür (World Health

Organization, 2002). Bu sonuçlar, birçok ülkede dayak atmak gibi fiziksel istismar davranışlarının halen yaygın bir şekilde sorun çözme aracı olarak kullanıldığını gözler önüne sermektedir (Güler, Uzun, Boztaş ve Aydoğan, 2001). Katı ve daha ılımlı disiplin biçimleri aile veya ev ortamıyla sınırlı kalmamaktadır. Öğretmenlerin veya çocukların bakımından sorumlu kişilerin başında bulunduğu okul ya da diğer kurumlarda ciddi miktarda katı cezalandırma yöntemlerinin uygulandığı görülmektedir (World Health Organization, 2002).

Ülkemizde fiziksel istismar oranlarıyla ilgili birçok çalışma yürütülmüştür. Bir araştırmada, fiziksel istismar sıklığının %30 ile %35 arasında olduğu belirtilmiştir (Şahin, 2008). Çocuk ve Gençlik Merkezinin 2006 yılındaki raporuna göre ise çocukların %65,7'si fiziksel istismara maruz kalmaktadır (akt. Pelendecioğlu ve Bulut, 2009). Bulut, genç annelerle yapmış olduğu araştırmasında annelerin yaklaşık dörtte üçünün çocuklarını fiziksel olarak istismar ettiğini ortaya koymuştur (akt. Güler ve ark., 2001). Malatya, Nevşehir, Afyon, Ağrı, Giresun, Trabzon, Rize ve Ankara illerinde fiziksel ve duygusal istismara uğrayan çocuk oranının belirlenmesi amacıyla yürütülen bir çalışmada, en yüksek istismar oranı %54 ile Malatya'da, en düşük oran ise %13,9 ile Afyon'da bildirilmiştir (Bilir, Arı, Dönmez, Atik ve San, 1991). Turla, Dünder ve Özkanlı'nın 2010 yılında yaptıkları çalışmanın bulguları, çocuklukta fiziksel istismar yaygınlığının Amerika Birleşik Devletleri'ndeki (Hussey, Chang ve Kotch, 2006) ve Kanada'daki bazı nüfus araştırmalarına kıyasla ülkemizde daha yüksek olduğunu, Çin (Tang, 2006) ve Yeni Zelanda (Millichamp, Martin ve Langley, 2006) ile ise aynı oranlarda seyrettiğini göstermektedir. Bununla birlikte, son araştırmalar mevcut oranın %43 ile %54 civarında olduğunu ortaya koymaktadır (Ayan, 2007; Deveci, Açık ve Ayar, 2008). Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi şiddet, Türkiye'de geleneksel aile yapısında disiplin eğitiminin bir parçası olarak görülmektedir. Dolayısıyla, ülkemizde yüksek düzeylerde görülen fiziksel istismarın nedenlerinden biri, dayanın bir disiplin yöntemi olarak algılanmasının yaygın olmasıdır (Pelendecioğlu ve Bulut, 2009). İstismara maruz kalan gençlerin %56,5'inin tokat atmayı kabul edilebilir olarak

gördüğü bir araştırmanın sonuçları da bu gerçeğe örnek teşkil etmektedir (Orhon, Ulukol, Bingoler ve Gulnar, 2006). Tüm bu çalışmalardan elde edilen oranlar ülkemizdeki fiziksel istismar vakalarının tamamına ışık tutmuyor olabilir çünkü şiddet mağdurlarının yaşadıkları travmayı normal olarak algılamaları ya da kendilerini suçlamaları sonucunda şikâyetle bulunmamları ve yardım talep etmemeleri, gerçeğin sadece bir kısmını görmemize neden olmakta ve aile içi şiddet konusunda çözülmesi zor bir durum yaratmaktadır (UNICEF, 2003).

1.1.2.2. Cinsel İstismar

Cinsel istismar, bir yetişkinin cinsel gelişimini henüz tamamlamamış bir çocuk ya da ergeni, kendi cinsel ihtiyaçlarını, istek ve arzularını gidermek için güç uygulayarak, tehdit ya da kandırma yoluyla araç olarak kullanmasıdır (Green, 1993; Aktepe, 2009). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) cinsel istismarı, bir çocuğun tam olarak anlamlandıramadığı ve bilgilendirilmiş onam alınması mümkün olmayan veya çocuğun gelişimsel olarak hazır olmadığı ya da toplumun yasa ya da sosyal tabularını ihlal eden cinsel aktivitede yer alması olarak tanımlamaktadır (World Health Organization, 2003). Cinsel istismar, çocuk ya da ergen ile kan bağı olan ya da onun bakımından sorumlu bir kişi tarafından yapılmışsa ensest olarak adlandırılır (Green, 1996; Aktepe, 2009). Bununla birlikte, genel kullanımında ensest, üvey ebeveyn ve evlilik yoluyla edinilen akrabalar tarafından yapılan cinsel istismarı da içermektedir (Green, 1996). Çocuklar, sadece yetişkinler tarafından değil, diğer çocuklar tarafından da cinsel istismara uğrayabilmektedir. Diğer çocuk ile yaş farkı dört ve üstü olduğunda, küçük çocuk zorla ya da ikna yolu ile cinsel haz elde etme amacı güden aktivitelere maruz kaldığında cinsel istismar mağduru olarak kabul edilmektedir (İşeri, 2008). Geniş bir kapsamda ele alındığında çocukluk çağı cinsel istismarının birbiriyle örtüşen fakat ayırt edilebilir iki etkileşim tipinden oluştuğu söylenebilir: (a) bir çocuğun zorlandığı ya da çocuğa dayatılan cinsel davranış; (b) açık bir zorlama olsun veya olmasın, bir çocuk ile çocuktan daha yaşlı bir kişi arasındaki cinsel aktivite. Burada daha yaşlı kavramı, ortak bir tanımlamaya

göre beş ya da beşten daha fazla yaş farkına işaret etmektedir (Browne ve Finkelhor, 1986).

Cinsel istismara yönelik davranışlar; cinsel teklif, cinsel konuşmalarda bulunma ve teşhircilik gibi davranışları içeren temas içermeyen istismar, cinsel organların doğrudan veya giysiler mevcutken okşanması, röntgencilik, cinsel birliktelik ve buna yönelik girişimler, oral-genital temas (interfemoral ilişki), cinsel penetrasyon (ırza geçme; genital, anal ilişki veya objelerle ya da parmakla ilişki şeklinde olabilmektedir) veya çocukların yetişkinlerin cinsel aktivitelerine veya pornografiye maruz kalması ve seks işçiliği veya pornografi için kullanılması yani cinsel sömürü gibi gruplara ayrılmıştır (Haugaard, 2000; Putnam, 2003). Oral-genital temas, dokunma ve okşama çocukların bu cinsel istismar türlerinden en fazla maruz kaldıkları durumlardır (Adams, Harper, Knudson ve Revilla, 1994).

Çocuk istismarı ve ihmali, 1960'lardan beri önemli bir toplum sağlığı sorunu olarak kabul edilmesine rağmen, cinsel istismarın Batı toplumlarında bir sorun olarak tanımlanması 1980'lerde olmuştur (Beyaztas, Dokgoz ve Oral, 2006). 1970'li yıllara kadar cinsel istismar nadiren bildirilmiş; basın 1970'li yıllarda, kadın hareketlerinin etkisiyle kadınların ve çocukların cinsel şiddete maruz kalmasına daha fazla yer vermeye başlamış ve böylelikle çocuk cinsel istismar ve ihmalinin bildirilmesi ve gerekli tedavi ve terapinin uygulanmasına yönelik resmi çalışmaların yolu açılmıştır (Belkin, Greene, Rodrique ve Boggs, 1994; Myers, Diedrich, Fincher ve Stern, 1999). Bu çalışmalar, Kempe ve arkadaşlarının katkıları sonucunda Uluslararası Çocuk istismarı ve İhmalini Önleme Derneği (International Society for Prevention Child Abuse and Neglect) kurulmasıyla istismar ve ihmali türleri, uygun tedavileri ve önleme programları kapsamında gelişmiştir (Kempe, Silverman, Steele, Droegemuller ve Silver, 1977). Özellikle son 30 yılda uzmanlar arasında, kamuoyu ve medyada farkındalığın artmasıyla birlikte bildirilen cinsel istismar vakalarının sayısı önemli ölçüde artmıştır (Bahali, Akçan, Tahiroğlu ve Avcı, 2010).

Cinsel istismar fiziksel, duygusal, sosyal ve hukuki boyutları olan karmaşık ve çalışması zor bir konu olmakla birlikte, oranlara yönelik tahminler incelenen ülkeye, kullanılan tanımlara, cinsel istismarın türüne, kapsamın genişliğine ve bilgilerin toplanma şekline bağlı olarak büyük ölçüde değişmektedir (World Health Organization, 2003; İşeri, 2008; Martin ve Silverstone, 2013). Bazı anketler çocuklarla, bazıları ergenlik çağındakilerle, bazıları çocukluklarıyla ilgili bilgi sunan yetişkinlerle yapılmakta, bazıları ise anne-babalara çocuklarının ne yaşadıklarını sormaktadır. Bilgilerin toplanmasındaki bu yöntemler çok farklı sonuçlar verebilmektedir. Örneğin Browne ve ark. (2002) Romen ailelerle yaptıkları bir araştırma, ebeveynlerin %0,1'inin çocuklarını cinsel olarak istismar ettiğini, çocukların %9,1'inin cinsel istismara uğradığını bildirildiğini ortaya koymuştur. Bu tutarsızlık, bilgi toplamada kullanılan yöntemin farklılığına ek olarak çocukların ebeveynleri dışındaki insanlar tarafından uğradıkları cinsel istismarı da bildirmelerinin istenmesiyle kısmen açıklanabilir. Cinsel istismar tanımında farklılıklar olmasının, oranları nasıl değiştirdiğine örnek olarak yetişkinlerle geriye dönük olarak yapılan araştırmalarda, erkekler arasında çocuklukta cinsel istismar yaygınlığının %1 (Pedersen ve Skronnal, 1996) ile %19 (Goldman ve Padayachi, 1997) arasında değiştiğinin görülmesi gösterilebilir. Yaygınlığın %1 olarak bulunduğu çalışmada cinsel temas, baskı ya da zorlama içermesi şeklinde kısıtlı bir şekilde tanımlanırken, %19 olarak bulunduğu çalışmada cinsel istismarın daha kapsamlı bir tanımı kullanılmıştır. Benzer şekilde çocuk cinsel istismarı tanımına, çocukların akranları tarafından uğradığı istismarın dâhil edilmesi yaygınlığı %9 oranında arttırabilmekte, fiziksel temas içermeyen durumların dâhil edilmesi ise oranları %16 civarında yükseltebilmektedir (World Health Organization, 2002).

Çeşitli çalışmalarda kız çocukların cinsel istismara maruz kalma riskinin erkek çocuklardan 2-5 kat daha fazla olduğu bildirilmiştir (Finkelhor, 1994; Putnam, 2003). Alanyazındaki çalışmalar kız çocuklarında cinsel istismar yaygınlığının %3 ile %27 arasında olduğunu, bu oranın erkek çocukları için ise %0-%16 aralığında olduğunu bildirmektedir (Finkelhor, 1994; Finkelhor, Hotaling, Lewis ve Smith, 1990; Moore, Nord ve Peterson, 1989; Resnick, Kilpatrick, Dansky,

Saunders ve Best, 1993; Wilsnack, Vogeltanz, Klassen ve Harris, 1997). Bununla birlikte, bildirilmemiş vakaların sayısı çok fazladır. Yetişkinlerle yapılan geriye dönük çalışmalara dayanarak, 20 cinsel istismar vakasından sadece bir tanesinin otoriteler tarafından tanımlandığı veya yetkililere bildirildiği tahmin edilmektedir (Kellogg, 2005). Araştırmalar bu durumun nedenini genellikle çocuğun istismarın açığa çıkmasından korkmasına dayandırmaktadır. Özdemir'e (2010) göre, cinsel istismara maruz kalmış çocuk ya da ergenler; istismarcının tehditlerinden korkmaları, istismar eden kişiyi koruma arzusu, kendilerine kimsenin inanmayacağını düşünmeleri ya da duydukları utanç nedeniyle yaşadıkları istismarı ifade etmekten kaçınmaktadır. Ayrıca çocuğun cinsel istismar anlatısını doğrulamak için uygulanan yasal prosedürler çok stresli ve karmaşık olabilmektedir (Nurcombe, 2000; Putnam, 2003). Yine de cinsel şiddet her yaşta, tüm sosyo-ekonomik sınıflarda ve neredeyse her ülkede görülmektedir (World Health Organization, 2003; Hedin, 2000). 2002'de Dünya Sağlık Örgütü (WHO), 18 yaş altı 73 milyon erkek ve 150 milyon kız çocuğunun çeşitli şekillerde cinsel şiddete maruz kaldığını ileri sürmüştür (World Health Organization, 2003). ABD Sağlık ve İnsan Hizmetleri Departmanı (2008), 2006 yılında yaklaşık 80.000 Amerikalı çocuğun cinsel istismar kurbanı olduğunu belirtmektedir (akt. Hornor, 2010). Pereda, Guilera, Forns ve Gómez-Benito (2009) cinsel istismar için uluslararası bir rakam oluşturabilmek amacıyla 22 ülke çapında 65 araştırmayı analiz ettikleri çalışmalarında, dünya çapında tahmini olarak erkeklerin %7,9'u ile kadınların %19,7'sinin, 18 yaşından evvel cinsel istismara uğradığını ve ABD'de bu oranların sırasıyla %7,5 ile %25,3 arasında değişmekte olduğunu bildirmişlerdir. Ayrıca, çocuk cinsel istismarı coğrafi olarak en fazla Güney Afrika'da bildirilirken, en düşük yaygınlık oranını %9,2 ile Avrupa göstermektedir. İsrail (%15,7), İspanya (%13,4), Avustralya (%13) ve Kosta Rika'daki (%12,8) oranların erkekler için %10 ile %20 arasında değiştiği, geri kalan ülkelerdeki yaygınlık oranının ise %10'un altında olduğu bildirilmektedir. Kadınlarda, yedi ülkede yaygınlık oranlarının %20'nin üzerinde olduğu ortaya konmuştur: Avustralya (%37,8), Kosta Rika (%32,2), Tanzanya (%31,0), İsrail (%30,7), İsveç (%28,1), Amerika (%25,3) ve İsviçre (%24,2). Erkeklerde genellikle daha düşük olarak görülen bu oranlar kısmen yanlış

olabilir; daha fazla utanma ihtimali ve eşcinsel (eğer saldırgan erkekse) veya zayıf (saldırgan bir kadınsa) olarak etiketlenecekleri korkusundan ötürü, bildirilen vaka sayısı azalmaktadır (Pereda, Guilera, Forn ve Gómez-Benito, 2009). Çalışmanın yazarları, inceledikleri araştırmaların tümünün çocuk cinsel istismarının önceden tahmin edildiğinden çok daha yaygın bir sorun olduğunu ve en düşük yaygınlık oranlarının bile dikkate alınması gereken çok sayıda kurbanın var olduğunu gösterdiğini belirtmektedir. Araştırmaların, araştırılan tüm ülkelerde sorunun hem erkek hem de kadınlar arasındaki önemini doğruladığı görülmektedir (Pereda, Guilera, Forn ve Gómez-Benito, 2009).

Ülkemizde cinsel istismarın ve ensestinin genellikle aile içinde sır olarak kalması, yaygınlığa ilişkin verilere ulaşılmasını zorlaştırmaktadır. Ülke genelini temsil eden ilk sayısal veri 'Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırmasından' gelmiştir. 2009 yılında yapılan bu araştırmaya göre ülkemizde kadınların %7'si 15 yaşından evvel cinsel istismara maruz kalmaktadır (Bozbeyoğlu, Koyuncu, Kardam ve Sungur, 2010). İstismar edenlerin %30'unun mağdurun yakın akrabası olduğu; 15 yaşından önce kadınların %2,4'ünün baba tarafından, %1,7'sinin erkek kardeş(ler) tarafından, %1'e yakınının ise üvey baba tarafından istismar edildiği ifade edilmiştir (Jansen, Yüksel ve Çağatay, 2009). Başka bir çalışmanın sonuçları da bu araştırmanın bulgularına benzerlik göstermekte ve ülkemizde cinsel istismarın, %80 oranında aile içindeki fertler ya da akrabalar tarafından gerçekleştirildiğini ifade etmektedir (Çöpür, Üneri, Aydın, Bahalı, Canan, Güneş ve Erdoğan, 2012). Koten, Tuğlu ve Abay'ın (1996) Edirne'de yürüttükleri bir araştırma ensest oranını %1,4, farklı araştırmacılarca İstanbul'da ergenlerle yapılan bir çalışma ise %1,8 olarak bildirmiştir (akt. Alikashiöğlu, Erginöz, Ercan, Albayrak- Kaymak, Uysal ve İlter, 2006). Yine aynı çalışmada katılımcıların %11,3'ü çocukken 'özel bölgelerine istemedikleri bir şekilde dokunulduğunu' ifade etmiş, %4,9'u da cinsel ilişkiye zorlandığını bildirmiştir (Alikashiöğlu ve ark., 2006). Benzer şekilde, ülkemizde ergenlerle yürütülen bir çalışmanın sonuçları cinsel istismar oranını %10,7 olarak bildirirken adli vakaların ele alındığı bir başka araştırma söz konusu başvuruların %81,3'ünün cinsel istismar vakası olduğunu belirtmiştir (Zoroğlu,

Tüzün, Şar, Öztürk, Kora ve Alyanak, 2001; Tahiroğlu, Avcı ve Çekin, 2008). Ayrıca, Çöpür, Üneri, Aydın, Bahalı, Canan, Güneş ve Erdoğan'ın (2012) bir çalışması ülkemizde cinsel istismara uğrayan çocukların çoğunluğunu kız çocuklarının oluşturduğunu bulmuştur. Bu bulgular uluslararası alanyazında cinsel istismara maruz kalma oranının kız çocuklarında erkek çocuklarına nazaran 2-3 kat daha fazla olduğunu ileri süren çalışmaların bulgularıyla uyusmaktadır (Putnam, 2003).

Ülkemizde cinsel istismara uğrama oranlarının bu çalışmalardaki sayısal verilerden daha yüksek olması ihtimal dâhilindedir çünkü cinsel istismar vakalarının tanınması, fiziksel istismar eşlik etmediği müddetçe biraz daha zor olabilmekte ve tüm istismar türlerinde olduğu gibi çocuğun hissettiği suçluluk duygusu, yasal süreçlerin stresli ve uzun oluşu gibi nedenler aile ya da çocuğun cinsel istismarı bildirmesinin önüne geçebilmektedir. Ayrıca Türkiye gibi, aile kavramının merkezde yer aldığı toplumlarda ensestin açığa çıkarılması ailenin bütünlüğünü bozucu bir müdahale olarak algılanmakta, bu durum da ensestin gizlenmesine ve zarar gören çocuğun gerekli tedaviyi alamamasına neden olmaktadır (Baker ve Dwairy, 2003).

1.1.2.3. Duygusal İstismar

Çocuklara yönelik duygusal istismar, dünya çapında fiziksel ve cinsel istismardan genel olarak daha az dikkat çekmiştir. 90'lı yıllara kadar çocuk ihmal ve istismarına yönelik vakaların, istismar ya da ihmalin türüne ve çocuğu nasıl etkilediğine fazla önem verilmeden incelendiği söylenebilir. ABD'de Ulusal Araştırma Konseyinin tanımlamada netlik kazanılması gerektiğini vurgulamasıyla birlikte 1988'de Ulusal Sıklık Çalışması (National Incidence Studies, NIS), 1991'de Boylamsal Çocuk İhmal ve İstismarı Çalışmaları (Longitudinal Studies of Child Abuse and Neglect, LONGSCAN) ve aynı şekilde İstismar Sınıflama Sistemi (Maltreatment Classification System, MCS) gibi uygulamalarla çocuk ihmal ve istismarı türlerini tanımlama ve sınıflama

çalışmalarına başlanmıştır (İşeri, 2008; akt. Iwaniec, 1997). Bu çalışmalarda elde edilen sınıflamalar neticesinde en fazla anlaşmazlık duygusal istismar konusunda yaşanmıştır. Başka bir deyişle, duygusal istismarı tanımlarken birçok zorlukla karşılaşmıştır (Dursunkaya, 2008). Örneğin, çoğu vakada çocuğu duygusal olarak istismar ya da ihmal eden kişi, o çocuğun temel bakımından sorumlu kişi olarak karşımıza çıkmaktadır ve bu kişinin suçlanması büyük ihtimalle o çocuğa yakın gelecekte olumsuz bir şekilde geri dönecektir (Dursunkaya, 2008). Buna ek olarak, duygusal istismarın olumsuz sonuçları genellikle uzun vadede ortaya çıkmakta, dolayısıyla araya başka faktörlerin etkileri de karışmaktadır (Dursunkaya, 2008). Zorluklardan bir diğeri de ebeveynlerin çocuklarını disipline etmek için seçtikleri fiziksel olmayan tekniklerin kültürel faktörlerden oldukça etkilenmesidir; bu tekniklerin birkaçı bazı kültürel bağlamlarda psikolojik olarak zarar verici olarak görülebilirken bazı kültürlerde kabul edilebilir görülmektedir (Krug, Mercy, Dahlberg ve Zwi, 2002). Ayrıca duygusal istismarın sonuçlarının, çocuğun yaşına ve bağlama göre farklılık göstermesi ihtimali de yüksektir (Krug, Mercy, Dahlberg ve Zwi, 2002). Tüm bu nedenler duygusal istismara yönelik evrensel bir tanıma ulaşılmasını zorlaştırmaktadır.

Karşılaşılan zorluklara rağmen duygusal istismarın ortak özelliklerini içeren bazı tanımlar elde edilmiştir. Garbarino, Guttman ve Seeley 1986 yılında duygusal istismarı, bir yetişkinin bir çocuğun gelişimine ve sosyal yeterliliğine saldırması olarak tanımlamıştır (akt. Iwaniec, 1997). Barnett, Manly ve Cicchetti (1991) duygusal istismarı; çocukların psikolojik güvenlik, ağır düşmanlık ve şiddet içermeyen bir aile ortamı, sabit ve ulaşılabilir bir bakıcı ve öz güven ihtiyacı gibi duygusal ihtiyaçlarını engelleyen ebeveyn tutum ve davranışları olarak tanımlamaktadır (akt. Iwaniec, 1997). Iwaniec (1997) ise çocuğun öz güvenine zarar veren, başarı duygusunu alçaltan, ait olma duygusunu azaltan ve sağlıklı ve güçlü gelişimini engelleyen düşmanca ebeveyn davranışları olarak tanımlamakta ve duygusal istismarının çocuktaki etkilerini vurgulamaktadır. Hart, Germaine ve Brassard duygusal istismarın beş farklı alt kategorisini şu şekilde tanımlamaktadır: küçümseyerek reddetme; dehşete düşürme, örneğin

öldürmekle, zarar vermekle ya da terk etmekle tehdit etmek; izole etme, örneğin bir odada ya da dolapta kilit altında bırakmak ya da akranlarıyla etkileşimine izin vermemek; sömürü/yoğlaştırma, örneğin antisosyal davranışı modelleme ya da aktif bir şekilde teşvik etme veya sapkın standart ve inançları teşvik etme ve son olarak duygusal tepki vermeyi reddetme, örneğin bir çocuğun ebeveynleriyle sevecen bir şekilde etkileşime girme ve onlara yaklaşma arzu ve ihtiyacının göz ardı edilmesi (akt. Iwaniec, 1997). Benzer şekilde Ünal (2008), duygusal istismara ve ihmale yol açan davranışlara çocuğu tehdit etme, küçümseme, reddetme ve çocuğa sevgi göstermemeye ek olarak çocuğu küçük yaşta çalıştırmayı da dâhil etmiştir. Duygusal istismar deneyimi çocuklara değersiz, kusurlu, sevilmemiş, istenmeyen ya da yalnızca başkalarının ihtiyaçlarını karşılamada değerli oldukları şeklinde bir mesaj iletebilir (English, Wisener ve Bailey, 2018).

Çocuklara bağırmanın birçok ülkede ebeveynlerin ortak bir tepkisi olduğunu öne süren kanıtlar bulunurken, çocuklara beddua veya küfür etmek ve onlara lakap takmak daha fazla değişkenlik göstermektedir (Krug, Mercy, Dahlberg ve Zwi, 2002). Dünya Çapında Aile İçi İstismar Çalışmaları projesindeki beş ülkede, çocuklara lakap takmanın en düşük yaygınlık oranı, çalışmadan önceki altı ayda %15 olarak bulunmuştur (Krug, Mercy, Dahlberg ve Zwi, 2002). Çocukları terk etmekle ya da evde kilitli bırakmakla tehdit etme de ülkeler arasında farklılık göstermektedir; Filipinler’de örneğin, terk etme tehditleri, %48 oranında anneler tarafından bir disiplin ölçütü olarak bildirilirken Şili’de bu tarz tehditlerde bulunma oranının çok daha düşük olduğu (%8) bulunmuştur (Krug, Mercy, Dahlberg ve Zwi, 2002). Farklı kültürlerde ve dünyanın çeşitli bölgelerinde bakım verenler tarafından kullanılan şiddet içermeyen ve yasal olmayan disiplin yöntemlerinin ne ölçüde uygulandığını gösteren verilerin oldukça kısıtlı olduğu görülmektedir. Dünya Çapında Aile İçi İstismar Çalışmaları projesindeki sınırlı veriler, ebeveynlerin çoğunun şiddet içermeyen disiplin uygulamaları kullandıklarını ileri sürmektedir (Krug, Mercy, Dahlberg ve Zwi, 2002). Bu uygulamalara çocuklara davranışlarının neden yanlış olduğunu açıklama ve durmalarını söyleme, ayrıcalıkları geri çekme ve sorun davranışını değiştirmek

için diğer şiddet içermeyen yöntemlerin kullanımı gibi yöntemler örnek gösterilebilir. Bazı ülkelerde ise, örneğin Kosta Rika'da, ebeveynler çocukları disipline etmek için fiziksel ceza kullandıklarını kabul etmiş, ancak bunu en az tercih ettikleri yöntem olarak bildirmiştir (Stewart, Lara, Amighetti, Wissow, Gutierrez, Levay ve Maddaleno, 2000). İngiltere'de 2000 yılına ait verilerde duygusal istismar oranı %18 olarak bildirilmiştir (Dursunkaya, 2008). Alanyazında bu konuda yapılan çalışmaların vardığı genel sonuca göre, örselenme türlerinin birçoğunun bir arada bulunduğu ve birlikte en fazla görülen iki alt kategorinin fiziksel istismar ile duygusal ihmal ve istismar olduğu bildirilmiştir (Arata, Langhinrichsen-Rohling, Bowers ve O'Brien, 2007).

Türkiye'de bu konuda yapılan bir çalışmada annelerin %81'inin çocuklarına sevgilerini belli etmedikleri, %77,6'sının çocuklarına bağırıp onları azarladığı ve daha düşük oranlarda odaya kilitleme (%8,4), ellerini ve ayaklarını bağlama (%2,1) gibi duygusal istismar veya ihmal davranışları sergiledikleri ve genel olarak annelerin %93'ünün çocuklarını duygusal olarak istismar/ ihmal ettikleri bulunmuştur (Güler, Uzun, Boztaş ve Aydoğan, 2001). Ülkemizde çocuğa sevgi göstermenin, çocuğun ahlakını bozabileceği ve çocuğu şımartabileceği düşünüldüğü için çocuğa sevgi göstermeme bir disiplin aracı olarak kullanılmakta ve bu çalışmanın sonuçlarının da ortaya koyduğu üzere anneler çocuklarına sevgi göstermekten kaçınmakta, çocuklarına bağırıp onları azarlamakta ve bu davranışı çocuğu terbiye edebilmek için gerekli görmektedir (Güler, Uzun, Boztaş ve Aydoğan, 2001). Çocuk ihmal ve istismarı konusundaki giderek artan çalışmalara rağmen okullarda duygusal istismar davranışlarının çocukları uzun sürede nasıl etkilediğine yönelik çalışmaların yetersiz olduğu görülmektedir. Bu yetersizliği göz önünde bulunduran Şimşek ve Cenkseven-Önder (2011), çocuk-ebeveyn ilişkisine ek olarak çocuk-öğretmen ilişkisini de değerlendirerek öğrencilerin algıladıkları istismar düzeyini araştırmışlardır. Çalışmalarında, davranış sorunları yaşayan ergenlerin öğretmenlerinden algıladıkları duygusal istismar düzeyinin istatistiksel olarak anlamlı seviyede fazla olduğunu bulmuşlardır (Şimşek ve Cenkseven-Önder, 2011). Kısacası,

Ülkemizde ocukların hem aile içinde hem okulda duygusal istismara maruz kaldığı görülmektedir.

Günümüzde duygusal istismarın fark edildiğinden daha yaygın olduğuna yönelik alanda çalışan profesyonellerce görüş birliğıne varıldığı söylenebilir: İstismarın bütün türlerinin çekirdeğinde duygusal istismar ve ihmal bulunmaktadır; etkisi fiziksel ve cinsel istismarın etkilerinden genellikle daha fazla zarar vermektedir ve kötüye kullanmanın fiziksel formlarından duygusal olanın ayrıştırılması özel bir dikkat gerektirir (Iwaniec, 1995; Brassard ve Gelardo, 1987; Rosenberg, 1987). Başka bir deyişle duygusal istismar oğru vakada fiziksel ve cinsel istismara eşlik etmekte (şahiner, Yurdakök, Kavak ve etin, 2001), fiziksel ve cinsel istismarın izleri kaybolduktan çok sonra bile duygusal istismarın oluşturduğu hasarın devam ettiğı ifade edilmektedir (Bilir, Arı, Dönmez, Atik ve San, 1991).

1.1.3. ocuk İhmalı Ve Yaygınlığı

İhmal, ocuğa temel bakım veren kişi ya da kişilerin, yaşadıkları toplumun kurallarınca çocuğun gelişimsel ihtiyaçlarını karşılamak için önemli olduğu düşünülen ve çocuğa sağlamakla yükümlü olduğu şekilde davranmayı başaramaması sonucu oluşan davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Straus ve Kantor, 2005). Başka bir deyişle ihmal bir ebeveynin, çocuğun gelişimi için önemli atfedilen sağlık, eğitim, duygusal gelişim, beslenme, barınma ve güvenli yaşam gibi koşullardan en az birini sağlayamaması anlamına gelmektedir (World Health Organization, 2002). İhmal, yalnızca uygun kaynakların aile veya temel bakım veren kişi için mevcut olduğu durumlarda ortaya çıkar ve bu yönüyle de yoksulluğun koşullarından farklılaşmaktadır. Yine de açlık ve yoksulluk gibi koşullar bazen ihmal tanımına dâhil edilmektedir (World Health Organization, 2002). İhmal edilen çocukların, sağlıklı gelişime zarar verdiğı bilinen birçok risk faktörüyle karşı karşıya olduğu açıktır (Schumacher, Slep ve Heyman, 2001). Ebeveynin ocuğa bakım vermemesi ve onu beslememesi

çocuğun sağlıklı gelişimi ve iyilik hali için ciddi tehdit oluşturmaktadır (Rutter ve Sroufe, 2000; Sameroff, 2000). Bakım verme ve beslemedeki eksikliklere ek olarak süregelen yoksulluk, ebeveyn psikopatolojisi, madde kötüye kullanımı, evsizlik, aile ayrılığı, fiziksel zarar ya da tehlikeye karşı çocuğun korunamaması, gerekli tıbbi bakım ve tedaviye erişiminin sağlanamaması ve düşük doğum öncesi ve doğum sonrası bakım ihmal ile ilişkilidir (Hildyard ve Wolfe, 2002; Tanner ve Turney, 2003) ve bu risk faktörlerinin her biri, özellikle telafi edici rol oynayan kaynakların ve dayanma gücünün bulunmadığı durumlarda çocuklarda psikopatoloji geliştirme riskini artırmaktadır (Brooks-Gunn ve Duncan, 1997; McCall ve Groark, 2000). Gelişimin en temel seviyesinde, Perry'ye (2000) göre süregelen ihmal, bebekler için bilişsel, sosyal ve duygusal işlevlerin tüm alanlarını potansiyel olarak etkileyen ciddi nörogelişimsel sonuçlar yaratmaktadır. İhmalin; duygusal ve davranışsal gelişim, kimlik gelişimi, sağlık (Drotar, Eckerle, Satola, Palotta ve Wyatt, 1990), eğitim (Eckenrode, Laird ve Doris, 1993, Kendall-Tackett ve Eckenrode 1996), aile ilişkileri ve sosyal ilişkiler, sosyal temsil ve öz bakım becerileri gibi alanlarda yarattığı kalıcı ve iz bırakan etkileri alanyazında dile getirilmektedir (Tanner ve Turney, 2003). Bu nedenle çocuk ihmalinin önemi şaşırtıcı değildir.

Yıllar içinde, birkaç yazar ihmalin kavramlaştırılmasına yönelik ihtiyacın anlaşılmasına katkıda bulunmuştur (örn., Dubowitz, Black, Starr ve Zuravin, 1993; Polansky, Chalmers, Bittenweiser ve Williams, 1981; Rose ve Meezan, 1993; Slack, Holl, Altenbernd, McDaniel ve Stevens, 2003). Hem ihmal olgusunun heterojen bir kavram oluşu hem de istismar davranışlarından farklı olarak karşılanmamış ihtiyaçların tanımlanmasının doğası gereği zor oluşu, ihmalin kavramsallaştırılmasını zorlaştırmaktadır (Straus ve Kantor, 2005). Ayrıca fiziksel ve cinsel istismarın aksine ihmal, belirli olaylarla kolayca tanımlanamayan kronik durumları içmektedir. İhmali istismardan ayıran en önemli husus ise "ihmalin pasif, istismarın aktif" kabul edilmesidir (Kara, Biçer ve Gökalp, 2004, s.144).

İhmali tanımlamadaki farklılıklardan ötürü, ihmal sorununun evrensel boyutunu tahmin etmek ya da anlamlı bir şekilde ülkeler arasındaki oranları karşılaştırmak oldukça zor olmaktadır. Örneğin, çocukların ve ebeveynlerin veya diğer bakım verenlerin ihmal tanımlarının ne derece farklılık gösterdiğine yönelik çok az araştırma yapılmıştır. Kenya'da terk etme ve ihmal, çocuğa yönelik kötü muamelenin en çok belirtilen özelliklerindedir (World Health Organization, 2002). Çocuk ihmal; ABD'de her 1000 çocuktan 30'unu etkileyen ve ülkedeki tüm istismar vakalarının %70'ini oluşturan, çocuğa kötü muamele etmenin en yaygın şekli olarak bildirilmeye devam etmektedir (Sedlak ve Broadhurst, 1996). Kanada'da, çocuk sağlığı hizmetlerine bildirilen vakalara dayanarak yapılan ulusal bir araştırmada, ihmal edilen çocuk vakalarının %19'unu fiziksel ihmal, %12'sini terk edilme, %11'ini eğitimsel ihmal ve %48'ini ebeveynin yeterli denetim sağlayamaması nedeniyle oluşan fiziksel zarar oluşturmuştur (Trocme' ve Wolfe, 2001). Kuzey Amerika'daki yaygınlık araştırmalarında, çocuk ihmalinin en yaygın biçimi (araştırılan vakaların yaklaşık yarısını oluşturur), çocuğu düzgün bir şekilde denetlememeyi dolayısıyla fiziksel zarara neden olmayı içermektedir (Trocme' ve Wolfe, 2001; USDHHS, 2000).

1999'da Amerika Birleşik Devletleri'nde 826.162 çocuğun bir veya daha fazla kötü muamele biçiminin kurbanı olduğu tahmin edilmektedir (Çocuk Bürosu, 2000). 1999 yılında teyit edilmiş kötü muamele iddialarının çoğunluğunun (%58,4) ebeveyn ihmal davaları olduğu görülmektedir (Çocuk, Gençlik ve Aile İdaresi, 2001a). Ne yazık ki bu sayı, ihmal tanımında eyaletler arası belirsizlik nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri'nde görülen gerçek ihmal yaygınlığının altındadır. Çocuk kötü muamelesinin ciddiyetini ortaya seren belki de en rahatsız edici istatistik, her yıl meydana gelen kötü muamele ölümlerinin sayısıdır. Amerika Birleşik Devletleri'nde her yıl meydana gelen 100 kötü muamele ölümden %38,2'si ihmalden kaynaklanmaktadır (Çocuk, Gençlik ve Aile İdaresi, 2001a). Amerika'da son yıllarda da bildirilen ihmal oranları, diğer kötü muamele türlerine göre daha yüksektir. 2014'te her bin çocuktan %1,6'sının fiziksel istismar, %0,8'inin cinsel istismar ve %0,6'sının psikolojik veya duygusal istismar mağduru olduğu %7,1'inin ise ihmal mağduru olduğu

bildirilmiştir (Child Trends Databank. 2016). Kötü muamele gören çocuklar arasında 1990'dan 2014'e cinsel istismar mağduru olarak bildirilenlerin oranı %17'den %8'e ve fiziksel istismar mağduru olarak bildirilenlerin oranı %27'den %17'ye gerilerken ihmal mağduru olarak bildirilenlerin oranı 1990 yılında %49 iken 2014'te yüzde %75'e yükselmiştir (Child Trends Databank. 2016).

1.1.4. Çocuk İhmali Türleri

1.1.4.1. Fiziksel ve Duygusal İhmal

Fiziksel ihmal, 18 yaşından küçük çocuk ya da ergenin yetersiz beslemesi, giydirilmesi, yetersiz hijyen ya da bakım verilmesi sonucunda zarar görmesi olarak tanımlanmaktadır (Kaplan, Pelcovitz ve Labruna, 1999). Ebeveynlerin çocuğa gerekli tıbbi yardımı sağlayamaması, bunu geciktirmesi ya da görmezden gelmesi, aynı şekilde çocuğun eğitimi ve güvenliği gibi konularda kayıtsız kalmaları da fiziksel ihmal olarak ele alınmaktadır (Şahin, 2001; Şenol, 2000; Yurdakök ve İnce, 2010). Fiziksel istismar ve ihmale uğramış çocukların sosyal işlevselliklerinde birtakım eksiklikler söz konusudur; yakın ilişkiler kurmak bu çocuklar için daha zor olmaktadır ve ilişkileri genellikle daha fazla çatışma, daha az duygusal yoğunluk ve daha yoğun öfke ve istismar davranışı içermektedir (Kaplan, Pelcovitz ve Labruna, 1999).

Fiziksel ihmal, genellikle fiziksel istismardan daha sık görülmektedir fakat fiziksel ve cinsel istismarla kıyaslandığında tanımının daha soyut olması nedeniyle daha fazla göz ardı edilmekte ve fiziksel ihmal oranlarıyla ilgili net bir sonuca ulaşılamamaktadır (Kara, Biçer ve Gökalp, 2004). Ülkemizde fiziksel ihmalin yaygınlığına yönelik çalışmalara pek fazla rastlanmamaktadır ve bu durumun küresel bağlamda da benzer olduğu söylenebilir.

Duygusal ihmal, çocuğa yeterli sevgi ve duygusal destek sağlamamak ya da çocuğun aile içi şiddete maruz kalmasına izin vermek olarak tanımlanırken;

duygusal istismar, sözlü taciz, fiziksel olmayan ancak ağır cezalar veya kötü muamele tehdidi içermektedir (Kaplan, Pelcovitz ve Labruna, 1999). Çoğu cinsel ve fiziksel istismar, duygusal ihmal ve istismar da içermektedir (Şahin, 2001).

Duygusal kötü muamelenin çocuğa yönelik kötü muamelenin en yaygın biçimi olması muhtemeldir, ancak aynı zamanda en gizli, en az bildirilen ve en az çalışılan istismar biçimidir (Wright, Crawford ve Del Castillo, 2009). Kötü muamelenin diğer biçimlerinin altında yatan çekirdek sorun olarak öne sürülmüştür (Claussen ve Crittenden, 1991; Hart ve Brassard, 1987) ve özellikle de istismar deneyimleri dış kurumlarca fark edilmeyen, işlevsellik düzeyleri daha yüksek olan üniversite örneğinde tek başına kötü muamelenin önemli bir biçimi olabilmektedir. Yetişkinlerin duygusal kötü muamele deneyimlerine yönelik geriye dönük bildirimleri, duygusal istismar ve ihmalin rahatsız edici derecede yaygın olduğunu teyit etmektedir; yaygınlık oranları, çalışılan örnekleme bağlı olarak %5,6 ila %34,8 arasında değişmektedir (Edwards, Holden, Felitti ve Anda, 2003; Medrano, Zule, Hatch ve Desmond, 1999; Mullen, Martin, Anderson, Romans ve Heribson, 1996; Spertus, Yehuda, Wong, Halligan ve Seremetis, 2003). Yetişkinlerle yürütülen bir çalışmada, çocukluk çağı duygusal kötü muamele yaygınlığı yakın zamanda kadınlar için %14 ve erkeklerde %10 olarak bildirilmiştir (Scher, Forde, McQuaid ve Stein, 2004). İngiltere ve Galler'de ihmale yönelik kayıtlar %41'lik bir oranla çocuk koruma kayıtları içinde en yüksek orana sahiptir (DfES, 2004) ve İskoçya'da 1999 yılından 2004 yılına kadar fiziksel ihmal vakalarının %80 oranında arttığı ifade edilmiştir (Scottish Executive, 2004). İngiltere'de 2016'da 20.000'den fazla çocuğun ihmalden korunmaya ihtiyaç duyulduğu tespit edilmiştir (Department for Education, 2016). Son yıllarda, Avustralya'da da çocuk ihmal ve istismarının bildirilen seviyelerinde sürekli ve endişe verici bir artış söz konusudur. En büyük artış duygusal ihmal bildirilerinde gerçekleşmiş; diğer çocuk ihmal ve istismar oranlarının 2010-2011 ve 2014-2015 yılları arasında sabit kaldığı görülmüştür (Council of Australian Governments, 2009). Ülkemizde psikiyatrik bir bozukluğu olan hastalarla yürütülen bir çalışmada fiziksel ihmal oranı %72,1, duygusal

ihmal oranı ise %81,6 olarak bildirilmiştir (Örsel, Karadağ, Kahiloğulları ve Aktaş, 2011).

Alanyazında duygusal kötü muameleyi inceleyen araştırmalara diğer çocuk istismarı ve ihmali türlerine göre daha az rastlanmaktadır, bunda duygusal istismar ve ihmalin etkilerinin diğer istismar ve ihmal türlerine göre daha az görünür olması etkili olabilir (Reddy, Pickett ve Orcutt, 2006). Duygusal kötü muamele ve sonuçları kapsamlı olarak araştırılmasa da duygusal istismar ve ihmal deneyimleri utanç, aşağılanma, öfke, değersizlik duyguları ve duygusal ketlenme gibi güçlü ve kalıcı psikolojik sorunlarla ilişkilendirilmiştir (Wright, Crawford ve Del Castillo, 2009; Glaser, 2002; Harper ve Arias, 2004; Krause, Mendelson ve Lynch, 2003; Webb, Heisler, Call, Chickering ve Colburn, 2007). Duygusal istismar ve ihmalin, ebeveyn alkolizmi ve bu gibi aile içi işlevleri olumsuz etkileyen bozuklukların sıklıkla eşlik ettiği diğer çocuk istismarı türleriyle birlikte görüldüğü ve olumsuz gelişimsel sonuçları öngördüğü bulunmuştur (Briere ve Runtz, 1990; Higgins ve McCabe, 2001; McGee, Wolfe ve Wilson, 1997; Dong, Anda, Felitti, Dube, Williamson, Thompson, Loo ve Gile, 2004; Harter ve Vanecek, 2000; Crawford ve Wright, 2007; Hankin, 2005; McGee ve ark., 1997).

1.1.5. Çocukluk Çağı Travmalarının Etkileri

Çocuklar ve gençler travmatik olaylara bağlı artan uyarılmalara maruz kaldıklarında başa çıkılabilir bir stres yaşarlar. Toplumsal şiddet veya aile içi istismar gibi travmatik deneyimler süregelen hale geldiğinde, bir çocuk veya gencin stres tepkisi mütemadiyen aktif hale gelir. Bir çocuğun veya gencin normal gelişimini bozan da stres tepki sisteminin bu uzun süreli aktivasyonudur (National Center for Mental Health Promotion and Youth Violence Prevention, 2012). Bu stres seviyesi aynı zamanda toksik stres olarak da adlandırılır. Bu tür deneyimlerin, beyin gelişiminde bozulmaya ve sosyal ve duygusal gelişimin gecikmesine neden olduğu gösterilmiştir. Çocuğun travma yaşantısı, evde ve okulda nasıl davrandığını, bunun sonucunda da çocuğun nasıl bir yetişkine

dönüŖeçeđini etkileyebilir (National Center for Mental Health Promotion and Youth Violence Prevention, 2012).

Her insan travmayı farklı Ŗekilde deneyimler ve travmaya farklı tepkiler geliŖtirir; bu durum çocuklar için de geçerlidir. Çocuk veya gençlerin travmaya nasıl tepki verdikleri geliŖim düzeyine, çevresel faktörlere ve aile ortamına bağlıdır (National Center for Mental Health Promotion and Youth Violence Prevention, 2012). Travmanın okul çağındaki çocuklar veya ergenler ile karŖılaŖtırıldıđında çok küçük çocuklara etkisi elbette daha farklı olabilmektedir (National Center for Mental Health Promotion and Youth Violence Prevention, 2012). Özellikle çok küçük çocuklar travmaya karŖı çok daha savunmasızdır. Bebeklerin ve yürümeye yeni baŖlayan çocukların, aile içi Ŗiddete tanık olma veya bir kardeŖ tarafından saldırıya maruz kalma riski çok yüksektir (Finkelhor, Turner, Shattuck, Hamby ve Kracke, 2015). Bu, çevredeki deđiŖikliklere uygun davranıŖ becerilerini edindikleri bir dönemdir ve küçük çocuklar, sözel ve sözel olmayan iletiŖim becerilerini edinme ve benlik algısı geliŖtirme sürecindedirler. Küçük çocuklar travmatik bir olaya Ŗahit olduklarında ya da böyle bir olay yaŖadıklarında, çaresiz hissedebilirler ve bir olayı doğru bir Ŗekilde yorumlamak için gerekli olan biliŖsel muhakeme henüz geliŖmediđi için baŖkalarıyla ve çevreleriyle etkileŖim Ŗekillerini etkileyen varsayımlar geliŖtirebilirler (Osofsky, 1997). Neyin doğru neyin yanlıŖ olduğuna yönelik algı ve baŖkalarına eŖduyum geliŖtirmeye ve yetiŖkinlerle ya da aile ortamı dıŖında akranlarıyla iliŖki kurmaya baŖlayan daha büyük çocuklar, travmanın yarattığı stresle daha iyi baŖa çıksalar da travmatik olaya yönelik suçluluk duygusu ya da utanç hissetmekte ya da saldırganca veya dikkatsizce davranmaktadırlar (Substance Abuse and Mental Health Services Administration, 2011). Kısa vadeli bu gibi sonuçlara ek olarak, yaŖamın erken bir döneminde travmatik olay(lar) yaŖayan bir çocuk, uzun vadede baŖkalarıyla olumlu iliŖkiler kurma yeteneğini bozabilecek davranıŖ biçimleri geliŖtirebilir. Alanyazın alıŖmaları, kötü muamele gören çocukların daha saldırgan olduklarını ve özgüven seviyelerinin daha düşük olduğunu göstermektedir (George ve Main, 1979). AraŖtırmalar, hayatın erken dönemlerinde travmaya maruz kalmanın yetiŖkinlikte fiziksel, duygusal ve

zihinsel sağlık sorunlarıyla bağlantılı olduğunu gostermiştir. Bir çalışmada travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) belirtileri olan erişkinlerle yapılan görüşmeler sonucunda, ilk defa erken yaşlarında (12 yaşından önce) travma yaşayanların, yetişkinlikteki şiddetli bir travmayı takiben ağır depresif belirtilere sahip olma olasılıkları daha yüksek bulunmuştur (Schoedl, Costa, Mari, Mello, Tyrka, Carpenter ve Price, 2010). Dolayısıyla erken çocukluk dönemi travmaları, uzun vadede ciddi sonuçlara yol açma potansiyeline sahiptir. Bu sonuçlara ek olarak çocukluk ağı travma yaşantılarının gelişmekte olan beyine etkilerine dair geniş bir alanyazın bulunmaktadır. Bu konudaki alanyazın çalışmaları aşağıda belirli başlıklar altında incelenmektedir.

1.1.5.1. Çocuğa Yönelik Kötü Muamele ve Sinirbilim Görüşleri

Çocukluktaki kötü muamele beyin gelişiminde rol oynayan, özellikle beyin anatomisinde ve işleyişinde farklılıklar yaratan bir deneyim olarak görülmektedir (Twardosz ve Lutzker, 2010). Perry, Pollard, Blakley, Baker ve Vigilante (1995) ocukların beyinlerinin travmaya nasıl uyum sağladığına yönelik psikiyatrik bir görüş geliştirmiş ve beynin fiziksel ve cinsel istismar da dâhil olmak üzere travmaya karşı normal olmayan, atipik bir şekilde tepki verme yolları geliştirdiğini ileri sürmüştür. Araştırmacılar, dış çevreden gelen sinyallerin etkisiyle değişen nöronlardan oluşan insan beyнинin, travmatik bir olaya verdiği cevabın, bireyin yetişkin mi yoksa ocuk mu olduğuna bağlı olarak değişiklik gösterdiğini savunmaktadır. Olgun beyin travmatik bir deneyim tarafından duyarlı hale getirilebilir, böylece gelecekte daha az yoğunluktaki uyaranlara benzer bir tepki üretilir (Perry ve ark., 1995). Bununla birlikte, bir çocukta travmatik bir olay ve sonuçta ortaya çıkan beyin hassasiyeti çok daha derin bir etkiye sahiptir, çünkü olgunlaşmamış beyin kendisini organize etmektedir ve bunu çevreden gelen bilgiye göre yapmaktadır (Perry ve ark., 1995). Beynin farklı bölümleri belirli zamanlarda veya hassas dnemelerde deneyime özellikle duyarlıdır. Gereki deneyimlerin yokluğu (ilişkiler oluşturma fırsatından veya duyuusal deneyimlerden yoksun olma gibi), beynin işlevsiz bir şekilde organize olmasının bir yoludur. Başka bir yol ise, bir çocuğun travmatik bir olay yaşadığı

zaman meydana gelen korku ve stres ile ilgili sinir sistemlerinin aşırı etkinleştirilmesidir (Perry ve ark., 1995).

Çocuğun yaşına, cinsiyetine ve çeşitli başka koşullara bağlı olarak, travmaya verilen tepki aşırı uyarılma ya da çözülme (dissosiyasyon) şeklinde olabilir (Perry ve ark., 1995). Her birinin kendi nörobiyolojisi, çocuk için uyum sağlama işlevi ve çocuğun sürekli bu şekilde tepki vermesi halinde ortaya çıkan psikiyatrik belirtileri vardır. Bu nedenle, aslında uyum sağlayıcı olarak ortaya çıkan bir tepki verme davranışı, davranış kalıplarını dışsallaştırmakla veya içselleştirmekle sonuçlanan bir “özellik” haline gelebilir (Perry ve ark., 1995). Bu baş etme kalıpları beynin örgütlenmesinin bir parçası haline gelir. Çocukların uyum sağlamaktan başka bir seçeneği kalmaz ve iyileşme görülebilir, ancak beyinde meydana gelen değişiklikler yaşam boyu devam edecek problemlere yol açabilir (Perry ve ark., 1995). Amigdala, hipokampus ve hipotalamusdan oluşan limbik sistem, duygusal tepkilerin düzenlenmesinde ve beynin strese tepkisinde rol oynar ve uzun süreli stres durumunda hasar görebilir (Perry ve ark., 1995). Yaşamın erken döneminde yeterli sosyal deneyimin olmaması bu alanların gelişimini etkileyebilir (Perry ve ark., 1995).

Glaser (2000) kapsamlı bir gözden geçirme çalışması yaparak, çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili nörobiyoloji, gelişim psikolojisi ve psikiyatri alanyazını bütünlüştürmeye çalışmış ve farklı kötü muamele türlerinin beyinde farklı etkilere neden olabileceği sonucuna ulaşmıştır. Teicher ve ark. (2003) değerlendirmelerinde, kötü muamele ve ihmalden kaynaklanan stresin, beyin gelişimini etkileyebileceğini, anatomik ve psikiyatrik bozukluklarla sonuçlanabilecek işlevlerde farklılıklar yaratabileceğini öne sürmüştür. Başka bir çalışma, Doğu Avrupa ya da Asya'da yetimhanelerde yetiştirilen kurum bakımı altındaki 38 çocuk ve kurum bakımı altında olmayan 40 çocuğu incelemiştir (Tottenham ve ark., 2010). Test sırasında, çocuklar 8,5-9,5 yaşındadır ve ortalama olarak 2,5 aylıkken kurum bakımına alınmışlardır. Araştırmacılar özellikle amigdala, hipokampus ve kaudatın hacimsel ölçümlerine bakmışlardır

(Tottenham ve ark., 2010). Kurumsallaşma sonrası örneklem kontrol grubuyla karşılaştırıldığında, incelenen üç yapıdan herhangi biri için gruplar arasında genel bir farklılık bulunmamıştır; fakat aynı zamanda araştırmacılar kurum bakımına alınmış örnekleme, erken yaşta alınanlar ve daha sonra alınanlar olmak üzere ikiye ayırmıştır (sırasıyla, 15 aydan önce ve 15 aydan sonra olmak üzere). Katılımcılar bu şekilde bölündüklerinde, evlat edinilme yaşının amigdala hacmi ile olumlu bir ilişkiye sahip olduğu bulunmuştur, başka bir deyişle daha ileri bir yaşta evlat edinilenlerin amigdala hacimlerinin daha büyük olduğu görülmüştür fakat hipokampus veya kaudat hacimlerinde gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır (Tottenham ve ark., 2010). Benzer sonuçlar, doğumdan itibaren annelerinin depresif belirtilerine maruz kalan ve kalmayan 10 yaşındaki çocuklardan alınan bir örneklemden elde edilmiştir; doğumdan itibaren annelerinin depresif belirtilerine sürekli maruz kalan 10 yaşındaki çocukların, böyle bir duruma maruz kalmayan çocuklardan anlamlı derecede daha büyük sağ ve sol amigdala hacmine sahip oldukları bulunmuştur (Lupien ve ark., 2011). Bu gruplar arasında hipokampal hacimde ise anlamlı bir fark görülmemiştir (Lupien ve ark., 2011). Amigdala ile prefrontal korteks ve bunların arasındaki ara bağlantılar, duygu düzenlemede (Ochsner ve Gross, 2005; Wager, Davidson, Hughes, Lindquist ve Ochsner, 2008; Urry, 2006) ve iyi oluş halinde (Davidson, 2004) güçlü bir rol oynarken bu ara bağlantılardaki bozukluklar ve/veya yapısal anormallikler psikopatolojide önemli bir rol oynamaktadır (Davidson, Putnam ve Larson, 2000; Johnstone, van Reekum, Urry, Kalin ve Davidson, 2007; Kim ve Whalen, 2009).

Stresin beyin gelişimi üzerindeki etkilerine dair en ikna edici kanıt, korpus kallosuma aittir (Teicher, Dumont, Ito, Vaituzis, Giedd ve Anderson, 2004). Yüksek düzeydeki stres hormonları, miyelin üreten gliyal hücrelerinin gelişimleri sırasında bölünmelerini baskılayarak korpus kallosum aksonlarının miyelinleşmesine müdahale edebilir (Teicher ve ark., 2004). Bu durum, aksonları beynin iki yarıküresi arasındaki sinirsel itkileri iletmede daha az etkili hale getirir (Teicher ve ark., 2004). Kötüye kullanılan veya ihmal edilen çocuklarla yapılan çalışmalar, kötü muamelenin korpus kallosum boyutunda

azalma ile bağlantılı olduğunu ortaya koymuştur. Yakın zamanda yapılan bir çalışma, kötü muamele ile beyin anatomisi arasındaki bağlantıyı ve bulguları yorumlamadaki bazı zorlukları araştırmak için kullanılan tipik bir yöntemliliği göstermektedir. Manyetik rezonans görüntüleme (MRI) kullanarak Teicher, Dumont, Ito, Vaituzis, Giedd ve Anderson (2004), ihmal veya fiziksel, cinsel veya duygusal istismar öyküsü olan ve psikiyatrik değerlendirme için başvuran ergenlik öncesi dönemdeki bir grup çocuğun, herhangi bir ihmal veya istismar geçmişi olmayıp kliniğe başvuran bir grup çocuğa ve sağlıklı çocuklardan oluşan kontrol grubuna kıyasla korpus kallosumunun belirli bölgelerinde önemli bir azalma olduğunu bulmuşlardır. Regresyon analizleri, ihmal deneyiminin en çok korpus kallosumun dört farklı bölgesindeki boyut farklılıklarıyla ilişkili olduğunu göstermiştir (Teicher ve ark., 2004). Yazarlar bulgularını, benzer sonuçlara sahip olan fareler ve primatlar ile yapılan deneysel çalışmalarla ilişkilendirerek tartışmışlar ve yaygınlığı nedeniyle çocuk ihmaline daha fazla dikkat edilmesi gerektiği ve bu deneyimin beyin gelişimini daha önce düşünülenenden daha ciddi bir şekilde etkileyebileceği sonucuna ulaşmışlardır (Teicher ve ark., 2004). Ayrıca, fiziksel olarak istismar edilmiş 31 ve normal gelişimini sürdüren 41 çocuğun fonksiyonel manyetik rezonans görüntülemeye girdikleri bir çalışmada, istismar edilmiş çocukların orbitofrontal hacminin daha küçük olduğu bulunmuştur (Hanson, Chung, Avants, Shirtcliff, Gee, Davidson ve Pollak, 2010). Ek olarak, istismar edilmiş örneklemede orbitofrontal hacim ne kadar küçükse yapılandırılmış görüşmede çocukların ve ebeveynlerinin bildirdikleri sosyal stres seviyesi de o kadar yüksektir (Hanson, Chung, Avants, Shirtcliff, Gee, Davidson ve Pollak, 2010). Tüm bu bulgular, erken yaşam stresinin gelişmekte olan beyinde yapısal değişikliklere neden olduğu görüşü ile tutarlıdır (Lupien ve ark., 2011).

Özetle, tüm bu araştırmacıların çalışmaları istismar, ihmal ve diğer travma deneyimlerinin, strese karşı tepkiselliği düzenleyen beyin sistemlerinin gelişimini etkileyebileceğini vurgulamaktadır. Ayrıca, bazı kötü muamele türleri, normal beyin gelişimi için gerekli olan deneyimlerin eksikliğine neden olmaktadır (Twardosz ve Lutzker, 2010).

1.1.5.2. Beyin Yoğrulabilirliği (Plastisite) ve Deneyimin Gelişmekte Olan Beyin Üzerindeki Etkisi

Beyin plastisitesi, beynin hem yapısını hem de işlevini hem gelişim sırasında hem de yaşam boyunca değiştirerek deneyime cevap verme yeteneğidir ve bu entegrasyonu yönlendiren ana kavramdır (Twardosz ve Lutzker, 2010). Beyin, yaşam döngüsünün farklı dönemleri boyunca belirli şekillerde deneyime cevap verir. Doğumdan önceki beyin gelişimi, deneyimden neredeyse hiç etkilenmez (Twardosz ve Lutzker, 2010). Doğumda, bebeğin milyarlarca sinir hücresi vardır, ancak aralarındaki bağlantıların çoğu henüz gelişmemiştir. İki süreç, bu bağlantıları kurmak için farklı şekillerde deneyimi kullanır: deneyim-beklentili gelişim ve deneyim-bağımlı gelişim (Twardosz ve Lutzker, 2010). Deneyim-beklentili gelişim, beynin farklı bölümlerinde farklı zamanlarda sinapsların (bağlantıların) aşırı üretimini içerir. Daha sonra çevreden gelen bilgiler, başlangıçtaki bu sinaps kümesini, bazılarını dengeleyerek bazılarının ise ölmesine izin vererek, düzenlemeye yardımcı olur (Twardosz ve Lutzker, 2010). Deneyim-beklentili gelişim, hassas dönemleri, beynin belirli alanlarının belirli türdeki deneyimlere yüksek oranda yanıt verdiği zamanları içermektedir.

Erken yetişkinlik ile birlikte tamamlandığı düşünülen deneyim-beklentili gelişimin aksine, deneyim-bağımlı gelişim, bireyin belirli deneyimlerinin (türlere özgü olanlardan ziyade) öğrenme ve hafıza yoluyla beyinde kodlandığı yaşam boyu bir süreçtir (Twardosz ve Lutzker, 2010). Kullanılmayan bağlantıları budamadan ziyade deneyim-bağımlı gelişim, yeni bağlantıların üretilmesini veya mevcut olanların değiştirilmesini içerir (Twardosz ve Lutzker, 2010).

Cicchetti ve Lynch'in (1995), Perry ve ark. (1995) ve Glaser'ın (2000), kötü muamele ve travmanın, beyin gelişiminde yapısal ve işlevsel değişimler üretme potansiyeline ve stres tepkisinin gelişimine yönelik etkisine ilişkin sinirbilimsel görüşleri deneyim-beklentili elastisite ile ilgilidir (Twardosz ve Lutzker, 2010). Deneyim-beklentili plastisite kavramı, çocukluk döneminde ortaya çıkan, bireye ve kültüre özgü, yaygın ve örgün öğrenmeye dikkat çeker (Twardosz ve

Lutzker, 2010). Böyle bir öğrenme, istikrarlı rutinler, duyarlı etkileşim ve özel öğretim gibi koşulları gerektirir ve kötü muamelenin gerçekleştiği ortamlarda bu koşulların bulunma olasılığı oldukça düşüktür (Twardosz ve Lutzker, 2010). Bunun yerine, öğrenme fırsatları kötüye kullanım veya ihmalden kurtulmaya yönelmiştir (Twardosz ve Lutzker, 2010).

Beyin, süregelen bir şekilde organizmalara etki eden çevresel güçler tarafından şekillenmektedir. Sosyal ve duygusal davranışı da içine alan bu döngü durumu, deneyimle önemli ölçüde şekillendirilmiş gibi görünmektedir ve bu alanlardaki erken deneyimler, bireylerin gelecekteki zorluklara yönelik savunmasızlığı veya dayanıklılığı arasındaki farklılıklarını belirleyen önemli bir etkidir (Davidson ve McEwen, 2012). Erken dönemdeki stresli ortamların, gelişmekte olan beyin üzerinde, bazıları organizmanın yaşamı boyunca devam eden, güçlü etkileri olduğunu bilinmektedir (Davidson ve McEwen, 2012). Stresli yaşam olaylarının deneyime bağlı etkilerini araştıran çalışmalar, çocuklara yönelik kötü muamele ya da erken dönemde strese maruz kalma gibi büyük ölçüde istenmeyen çevresel koşullara odaklanmaktadır (Davidson ve McEwen, 2012). Güncel alanyazında, stresli ortamların gelişmekte olan insan beyni ve ilişkili davranış üzerindeki etkisi hakkında azımsanmayacak kadar çok kanıt bulunmaktadır (örn., Castrén ve Rantamäki, 2010; Shonkoff, 2011; Heim, Shugart, Craighead ve Nemeroff, 2010; Gould, Clarke, Heim, Harvey, Majer ve Nemeroff, 2012; Choi, Jeong, Rohan, Polcari ve Teicher, 2009).

1.1.5.3. Çocuğa Kötü Muamele ve Stres Sistemindeki Düzensizliğe Dair Güncel Araştırmalar

Sinirbilim alanındaki araştırmaları çocuklara yönelik kötü muamele ile ilişkilendiren çok sayıda gözden geçirme çalışması bulunmaktadır (örn., Bremner ve Vermetten, 2001; Nemeroff, 2004; Tarullo ve Gunnar, 2006; Teicher, Anderson, Polcari, Anderson, Navalta ve Kim 2003; Van Voorhees ve Scarpa, 2004; Watts-English, Fortson, Gibler, Hooper ve DeBellis, 2006) ve neredeyse hepsi, kötü muamele ile stres sisteminin düzensizliği arasındaki

bağlantıya odaklanmıştır. Bebeğin bakım verenleri ile bağlanma kalitesi (Van Voorhees ve Scarpa, 2004) gibi bireyin yaşantısının birçok yönüne bağlı olan bu düzensizlik, çocukluk ve yetişkinlikte depresyon, anksiyete ve diğer duygudurum bozukluklarının oluşumunda etkili olabilmektedir (Twardosz ve Lutzker, 2010). Prefrontal korteks ve duyuşsal ve çağrışım korteksleri gibi beynin diğer alanları, diş dünyadan gelen bilgiyi yorumlamak ve anılarla ilişkilendirmek gibi görevler için önemli olsa da hipotalamo-hipofiz-adrenal aksı (HPA) organizmanın tehlide verdiği tepkide merkezi bir rol oynamaktadır (Twardosz ve Lutzker, 2010). Erken dönemdeki stres, hipotalamo-hipofiz-adrenal aksı, özellikle de bu sistemin bir çıktısı olan kortizölü ayarlar (Loman ve Gunnar, 2010). Yine de erken dönemdeki stresin bu sistem üzerindeki etkileri karmaşıktır ve stresin süreğenliğine ve zamanlamasına bağlıdır (Loman ve Gunnar, 2010).

Tarullo ve Gunnar (2006) erken çocukluk döneminde HPA aksının işleyişi üzerine yaptıkları araştırmayı, uzun yıllar süren ve tükürük kortizöl ölçümüne dayanan araştırma programları çerçevesinde incelemiştir. İncelemelerinde, öncelikle HPA aksının doğumda tam olarak gelişmediğine; bebeklik ve erken çocukluk döneminde sosyal düzenlemeye bağlı bir işleyiş gösterdiğine ve bu düzenlemenin duyarlı bakım verme yoluyla olduğuna dikkat çekmişlerdir (Tarullo ve Gunnar, 2006). Eğer duyarlı bir temel bakım mevcut değilse, HPA aksini atipik bir şekilde gelişebilir (Tarullo ve Gunnar, 2006).

Çocuklara yönelik kötü muameleye dair son zamanlardaki sinirbilim görüşleri, beynin istismar ve/veya ihmal edilme stresine, yaşam boyu sürecek ve hayatta kalma, ruhsal sağlık, öğrenme ve fiziksel iyi oluş için olası sonuçları olan tehlide karşı artmış bir tepkisellik yönünde gelişerek cevap verdiği fikrinde birleşmektedir. Erken dönemdeki deneyimin HPA aksının işleyişine etkisi, çocuklara kötü muameleyle ilgili mevcut sinirbilim araştırmalarının çoğunun odak noktası gibi görünmektedir. Bununla birlikte, istismar ve ihmal, bu çocukların maruz kaldığı uyarılma, etkileşim ve öğrenme fırsatlarındaki

eksiklikler nedeniyle beyin gelişimi ve işleyişi üzerinde daha yaygın etkilere sahip olabilmektedir (Twardosz ve Lutzker, 2010).

İstismar edilen çocukların yaşadıkları sosyal zorlukların temel nedenlerinden birisi duygusal ifadelerin tanınmasıyla ilgili problemdir. Duyguları tanıma becerisinin, çocukların edindiği önemli bir sosyal beceri olduğu bilinmektedir (Gottman, Gonso ve Rasmussen, 1975). Örneğin, duygu tanıma, empatik tepki vermede önemli bir rol oynamaktadır; Aronfreed'in de (2013) belirttiği üzere empati çoğu çocuğun gerilim çözücü davranışlarının temelinde yatar ve bazen saldırgan tepkilerini hafifletebilir (akt. Camras, Grow ve Ribordy, 1983; Hoffman, 1975). Ayrıca, başkalarının duygularını tanıma ve anlama kabiliyeti, bir bireyin toplumsal davranışı ve kişilerarası ilişkileri ile yakından ilişkilidir (Borke, 1971; Rothenberg, 1970). İstismara uğrayan çocukların diğer insanlarla iletişim kurmakta zorluk çektiğini gösteren çalışmalar oldukça fazladır (Elliot, Cunningham, Linder, Colangelo ve Gross, 2005; Price ve Glad, 2003) ve bu çocukların, duygu tanımanın gerekli olduğu birtakım sosyal davranış açısından zorluk çekebileceği düşünülmektedir. Başka bir deyişle, yüzyıldan fazla bir süredir, sosyal ve duygusal davranışların deneyimle değiştiği bilinmektedir. Özellikle yaşamın erken dönemlerindeki stres ve zorlukların, davranışlarda kalıcı değişiklikler yaratabildiğine dair bol miktarda kanıt bulunmaktadır (Davidson ve McEwen, 2012). Dolayısıyla, başkalarının duygularını yüz ifadeleri yoluyla anlama becerisinde istismar edilmenin etkisini incelemek önemlidir.

1.2. YÜZ İFADELERİNDEN DUYGU TANIMA

1.2.1. Duygunun Tanımı ve İşlevi

Bir kişinin ifade ettiği duygu, kökeni Aristoteles'e uzanan binlerce yıllık tartışmaların kalbi olmuştur (Hurst, Jackson ve Glencross, 2012). Duygu hayatın büyük bilinmezlerindedir ve her birimizin bir parçasıdır fakat bu olguyu inceleyen disiplinlerin hiçbirinde anlaşmaya varılan bir duygu tanımı yoktur. Bu

gerçek, sonsuz tartışmalara yol açmakta ve araştırmaların kümülatif bir şekilde ilerlemesini engellemektedir. Ayrıca, disiplinler arası diyalog ve araştırma sorunları iş birliği için büyük bir engel oluşturmaktadır.

Öfke, korku ve tikslenme gibi nitel olarak farklı duygu türlerini sınıflandırmak için birçok girişim yapılmış olsa da (Bridges, 1932; Ekman, 1955; Russell ve Mehrabian, 1977) duygu tanımları analiz edilmemiş ve kapsamlı olarak sınıflandırılmamıştır. Fantino (1973) genel olarak seçilmiş 11 tanımı listelerken Plutchick (1980) 28 tanesini listelemiştir (akt. Kleinginna ve Kleinginna, 1981). Fantino (1973), sonuçlarını şöyle özetlemektedir: "Duygulara yönelik bu yaklaşımlardan bazıları harfi harfine davranışsal terimleri kullanırken bazıları fizyolojik terimleri kullanmış, bazıları da bir uzlaşma arayışına girmiştir. Bazıları bir duyguyu tanımlayan deneysel işlemleri vurgularken bazıları bu işlemlerin sonucunu vurgulamıştır. Bazı tanımlar görece kusursuzken, bazı tanımlar oldukça belirsizdir. Bazıları duygu terimini, bireyin rahatsız edici durumları ile sınırlarken diğerleri bu terimi çok daha geniş bir olgu aralığına uygulamaktadır. Bazıları duygusal davranışın özelliklerini açıkça ayırt ederken, bazıları da böyle bir ayrıma uymaya çalışmanın gereksiz olduğunu savunmaktadır" (akt. Kleinginna ve Kleinginna, 1981, s. 346). Örneğin Scherer'in duygu tanımına göre duygular, zihinsel (yorumlama, hareket eğilimi, öznel deneyim) ve davranışsal (fizyolojik tepkiler, yüz ifadeleri ve sözel ifadeler) unsurlara bağlı süreçlerdir. Schneider ve Tarshis'e (1980) göre ise duygular, kısaca duyular veya hisler olarak tanımlanabilir. Diğer hisler gibi, duygular da genel uyarımları, yoğunlukları ve özgül nitelikleri üzerinden öznel bir şekilde tanımlanabilir (akt. Kleinginna ve Kleinginna, 1981). Son olarak Delgado'nun (1973) tanımına göre genel olarak psikologlar duyguların iki yönü olduğunu düşünmektedir: (1) içe bakışla analiz edilebilen ve sözel olarak ifade edilebilen kişisel deneyim ya da his durumu, (2) motor sistem, otonom sistem ve endokrin bezlerini etkileyen çeşitli tepkileri içeren duyguların etkileyici ve davranışsal yönü (akt. Kleinginna ve Kleinginna, 1981). Görüldüğü üzere duygu olgusunun tanımlanması konusunda fikir birliğine varılamamıştır. Kuramcılar ve araştırmacılar, oldukça farklı anlamları duygu ile ilişkilendirmektedir.

Duygunun tek ve kapsamlı bir tanımının yapılmasındaki zorluğun ve bilim insanları arasındaki görüş farklılıklarının aksine psikoloji alanındaki pek çok bilim insanı ve davranışsal sinirbilimcinin duygu aktivasyonu, duygunun işlevleri ve duygu düzenlemesi gibi konularda görüş birliğine vardığı ve duyguların düşünmeyi, karar vermeyi, eylemleri, sosyal ilişkileri, psikolojik iyilik halini, fiziksel ve zihinsel sağlığı etkilediğini teyit ettikleri görülmektedir. J. J. Campos, Campos ve Barrett (1989) duyguların yalnızca birer histen ibaret olmadığını; bireylerin diğer insanlarla ve çevreleri ile ilişki kurma, bu ilişkileri sürdürme ve sonlandırma süreci olduğunu ifade etmiştir. Duygular, bir bireyin fizyolojik, davranışsal, deneyimsel ve bilişsel içsel tepkilerini koordine edip düzenlemekte ve düşünce ve eylem için motivasyon sağlamaktadır (Izard, 2002; Keltner ve Kring, 1998). Mizaç ve kişiliğin de temel yapıları olarak değerlendirilirler (Keltner ve Kring, 1998). Genel olarak Izard'ın (2010) duygu konusunda araştırma yürüten 34 bilim adamına duygunun doğası, tanımı ve işlevleri hakkında sorduğu sorulara gelen yanıtların niteliksel analizi, duygunun altı geniş ve nispeten farklı işlevinin tanımlanmasını sağlamış ve farklı duyguların farklı işlevlere sahip olduğunu göstermiştir. Buna göre duygular süregelen işlemlere müdahale eder/ işlemleri değiştirir ve tepkilerin dikkate ve tepkilerin yönüne odaklanır; biliş ve eylemi motive eder ve başa çıkma, uyum sağlama, bağlanma ve iyi oluş için bireyin fiziksel ve sosyal çevre ile etkileşimini yönlendirir; bağlam, olay, duygu hissi ve tepki arasındaki uyumsal ilişkileri kolaylaştırmak için bir olayın değerini yükseltir ya da azaltır; duygu ve davranış düzenlemesine, iyi oluş haline, endişe ve duyarlılıkların korunmasına katkıda bulunur; iletişime yardımcı olur; değişen duyguların etkisi altında çözüm oluşturabilmesi için sinirsel (genellikle bilinçli) bir çalışma alanı sağlar (Izard, 2010).

1.2.2. Duygu Olgusunu Açıklayan Kuramlar

1.2.2.1. Evrimsel Duygu Kuramı

Evrimsel duygu kuramı ve bu kurama yönelik araştırmaların kökeni Darwin'in 1872 yılındaki 'İnsan ve Hayvanlarda Duyguların İfadesi' adlı kitabına

dayanmaktadır (akt. Cornelius, 2000). Bu kuramın merkezinde yer alan temel düşünceye göre duygular önemli sağkalım işlevleri dolayısıyla evrilmiştir çünkü tür olarak karşılaştığımız belirli problemlerin çözümüne katkıda bulunmuşlardır. Tüm insanlarda az ya da çok aynı duyguları görmemiz de bu sebeptendir. Ayrıca bu görüş, insanlar diğer memelilerle ortak bir evrimsel geçmişe sahip olduğu için yakın türlerin duygularıyla insanlarınki arasında benzerlikler bulunmasının oldukça olası olduğunu ileri sürer. Darwin'in psikoloji ve biyoloji alanına duygular konusundaki mirası, doğal seçilimle evrim teorisini duyguları ve duygusal ifadeleri anlamaya yönelik bir çerçeve olarak kullanması ve duygusal ifadelerin, işlevlerine yani hayatta kalma değerine göre anlaşılması gerektiğindeki ısrarıdır (Cornelius, 2000).

Duyguları evrimsel bir perspektiften anlamaya çalışmada Darwin'in öncülüğünü takip eden birçok çağdaş araştırmacı bulunmaktadır fakat bu araştırmacılar Darwin'in duygusal ifadelerin nasıl evrildiğine yönelik anlayışını her zaman ayrıntılarıyla takip etmemişlerdir. Bunların başında Paul Ekman, Carroll Izard, Alan Fridlund ve Sylvan Tompkins gelir, Joseph LeDoux'un (1996) çalışmaları da bu perspektife uymaktadır (akt. Cornelius, 2000). Tompkins'in etkisi altında, Ekman ve Izard ve diğer meslektaşları ile öğrencileri, son 30 yılda belirli duyguların yüz ifadelerinin evrenselliğini göstermeye çalışmışlardır (Cornelius, 2000). Bu bulguların nihai olarak ne anlam ifade ettiğini sorgulayan Alan Fridlund ve James Russell (1994) gibi araştırmacılar olsa da Ekman ve ark. (1987) mutluluk, üzüntü, korku, tikslenme, öfke ve şaşırma ifadelerinin evrenselliği için etkileyici sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Bu tür evrensel duygu ifadelerinin sayısı, araştırmacılara göre değişiklik göstermektedir. Ekman altı (ya da yedi- bazen küçümsemeyi de katmaktadır), Izard on, Robert Plutchik ise sekiz tane olduğunu söylemektedir. Ekman'a göre bunlar; öfke, mutluluk, korku, üzüntü, şaşkınlık ve tiksindir; bazı makalelerinde küçümsemeyi de bu listeye eklemektedir (Ekman, 1955). Izard'a göre mutluluk, heyecan, ıstırap, hiddet, irkilme, tikslenme, küçümseme, aşağılama, pişmanlık ve dehşet duygusudur (Izard, 1992). Plutchik ise güven, korku, şaşırma, tikslenme, öfke ve beklenti olarak listelemiştir (2001). Genel olarak bunların "temel", "esas" veya "birincil"

duygular olarak adlandırıldığı görülmektedir. Bu duygular temel kabul edilmektedir çünkü sağkalımla ilişkili tepki örüntülerini temsil ederler ve bu örüntüler evrimsel geçmişimiz boyunca dünyadaki olaylara yönelik seçilmiş tepkilerimizdir. Plutchik'in 1980'de ifade ettiğine göre her temel, esas ya da birincil duygu, organizmaların çevre tarafından oluşturulan temel hayatta kalma sorunlarıyla başa çıkmasına yardımcı olarak belirli bir "adaptif rolü" yerine getirmektedir (akt. Cornelius, 2000). Örneğin, ilgi duymak oynamayı, keşfetmeyi ve öğrenmeyi güdüler (Renninger ve Wozniak, 1985); üzüntü empatik ve özgecil davranışı ortaya çıkarır (Barnett, King ve Howard, 1979); tikslenme kirlenmeden kaçınmayı sağlar (Rozin ve Fallen, 1987). Hayvanlarla ve insanlarla yapılan sayısız çalışma, öfke duygusunu savunma girişimleri ile (Berkowitz, 1990) korkuyu ise güvenliği en üst düzeye çıkaran kaçma veya korunma davranışları ile ilişkilendirmektedir (akt. Izard, 1992). Bu duyguların temel kabul edilmesinin bir diğer nedeni ise diğer duyguların bir şekilde onlardan türediğinin düşünülmesidir.

Plutchik, duyguların amipten insana kadar tüm organizmalar için geçerli olduğunu söyler çünkü duyguları işlevsel eş değerlikleri açısından karşılaştırır (2001). Bir sıçanın ve bir insanın korku tepkisine eşlik eden davranışları çok farklı olabilmekte ve sıçandan sıçana ve insandan insana değişebilmektedir fakat bu davranışların başardığı şey aynıdır (akt. Cornelius, 2000). LeDoux'un 1996'da sıçanların beyinlerinden, insanların beyinlerine duyguların sinirsel mimarisi hakkında çıkarımlar yapmasına izin veren şey de budur: Korkunun ayrıntıları farklı olabilir, ancak işleve aracılık eden beyin sistemleri farklı türlerde aynıdır (akt. Cornelius, 2000).

1.2.2.2. Bilişsel Yorumlama Kuramı

Bilişsel yorumlama yaklaşımının kökeni Nussbaum'a göre neredeyse Helenistik filozoflara kadar uzanmaktadır (akt. Cornelius, 2000). Bu kuramın temel varsayımı ve buna bağlı araştırma geleneği, düşünce ve duygunun birbirinden ayrılamaz olmasıdır. Başka bir deyişle, bu yaklaşım tüm duyguların Arnold'ın

(1960) yorumlama olarak adlandırdığı, çevredeki olayların iyi veya kötü olarak değerlendirildiği sürece bağlı olduğunu ileri sürer (akt. Cornelius, 2000). Yorumlama, bireyin iyilik hali için çevrenin önemini tespit eden ve değerlendiren bir süreçtir. İyilik hali için çevrenin önemi ise endişelerin giderilmesi ve engellenmesi olarak kavramsallaştırılmıştır (Frijda, 2009). Endişeler bireyin ihtiyaçlarını, bağlanmalarını, değerlerini, mevcut hedeflerini ve inançlarını (Moors, Ellsworth, Scherer ve Frijda, 2013) kısacası bir kişinin umursadığı her şeyi içerir (Moors, Ellsworth, Scherer ve Frijda, 2013). Duygular, olay ve durumların değerlendirilmesi (yorumlanması) sonucu ortaya çıkar (Scherer, Schorr ve Johnstone, 2001). Örneğin, romantik bir ilişki sona erdiğinde hissedilen üzüntü, arzu edilen nesnenin kaybı ve kesinlikle geri kazanılmayacağı şeklindeki bir yorumlama sonucunda oluşuyor olabilir (Roseman, 1984; Oatley ve Johnson-Laird, 1987; Scherer, 1993; Smith ve Lazarus, 1993). Yorumlamanın doğal olarak etkileşimsel olduğu sonucuna varılmıştır çünkü olay ve yorumlayan arasında bir etkileşim söz konusudur (Lazarus, 1991).

Bilişsel yorumlama kuramına göre her duygu belirli bir yorumlama modeli ile ilişkilidir, eğer yorum değişirse duygu da değişir (Cornelius, 2000). Bu modeller, kişinin belirli özellikleri, öğrenme geçmişi, mizacı, kişiliği, fizyolojik durumu ile içinde bulunduğu durumun belirli özellikleri arasındaki bağlantıyı sağlar (Cornelius, 2000). Lazarus ve öğrencilerinin bilişsel yaklaşım içerisindeki ilk araştırmaları, tehdit edici olaylara yönelik duygusal tepkilerde bu tarz olayların yorumundaki bir değişikliğin kısa devre yaratabileceğini göstermeyi hedeflemiştir (Cornelius, 2000). Bu çalışmalardan birinde genç erkeklerin bir korku filmine yönelik duygusal tepkilerinin, filmdeki olayları yorumlamada farklı yollar sunulduğunda önemli ölçüde değiştiğini göstermiştir (Spiesman, Lazarus, Mordkoff ve Davison, 1964). Bu çalışma, yorumlamanın değiştirilmesinin duygusal tepkileri yeniden şekillendirmedeki gücünü göstermektedir.

1.2.2.3. James-Lange Duygu Kuramı

İlk olarak Amerikalı psikolog James (1884) tarafından önerilen ve daha sonra Danimarkalı psikolog Lange tarafından bağımsız olarak geliştirilen James-Lange duygu kuramı bir duygunun anlık ve temel nedeninin fiziksel olduğunu bildirmektedir (Coleman ve Snarey, 2011). Çevresel uyaranlara bağlı olarak oluşan bedensel değişiklikler ve fizyolojik süreçler, bilinçli zihindeki belirli hisleri uyandırır. Bu anlamda duygular, bedensel olarak çeşitli şekillerde birleştirilen duyum veya süreçlerdir (Coleman ve Snarey, 2011). James-Lange duygu kuramı şu anekdot üzerinden daha iyi anlaşılabilir: Bir çocuk babasının oyuncaklarını taşıyarak odaya girdiğini görür. Gülümsemeye başlar, kalbi biraz daha hızlı atar, göz bebekleri genişler ve ona doğru koşar (James, 1884). Bu bedensel değişiklikler heyecan duygusunu temsil eder. Başka bir örnekte ise gece yarısı ıssız bir caddede yürürken bir adam arkasında ayak sesleri duyar. Arkasına dönüp bakar ve büyük bir figürün ona doğru yaklaşmakta olduğunu görür. Adam yürüyüşünü koşmaya çevirir, daha hızlı nefes almaya, burun delikleri büyümeye, göz bebekleri genişlemeye ve adrenalin damarlarında akmaya başlar. Bu bedensel değişiklikler korku duygusunu temsil eder. Elbette ki bu iki kişinin yaşadığı duygular farklıdır, ancak bu kişilerin fizyolojik olarak tepki verme şekilleri her iki durumda da önemli bir rol oynamaktadır. Küçük kız heyecanlanmıştır çünkü gülümseyip babasına doğru gitmiştir; adam ise korku hissetmiştir çünkü koşarak uzaklaşmıştır (James, 1884). Başka bir deyişle, James-Lange duygu kuramı, dışsal bir uyarının kişide fizyolojik tepkiye yol açtığını ileri sürer. Bireyin duygusal tepkisi de verdiği fiziksel tepkileri nasıl yorumladığına bağlıdır (Coleman ve Snarey, 2011).

Psikanalist Ferenczi (1949), James-Lange duygu kuramının yetişkinlerle alakalı olmayıp çocuklarda duyguların oluşumu ile ilgili olduğunu ifade etmiştir (akt. Coleman ve Snarey, 2011). Ferenczi, erken dönem çocukluk duygularının büyük oranda bedensel duyumlardan kaynaklandığını kabul eder ancak daha büyük çocukların ve yetişkinlerin duygularını kontrol etmek için yeni kapasiteler geliştirmesiyle her şeyin değiştiğine inanmıştır (akt. Coleman ve Snarey, 2011). Aslında, fizyolojik olaylar ile duygu üretimi arasında doğrudan bir bağlantı mevcutsa, duyguyu sentezlemenin de bir yolu olmalıdır (Coleman ve Snarey,

2011). Karşılıklı bir sebep-sonuç sürecinde, duygular ve bedensel tepkilerin birbirine bağımlı bir ilişkileri vardır (Coleman ve Snarey, 2011).

1.2.2.4. Sosyal Yapısalcı Kuram

Sosyal yapısalcılık antropoloji ve sosyoloji gibi alanlarda oldukça uzun bir zamandır etkili olmasına rağmen psikolojide duygunun incelenmesinde, ancak 1980'lerde, özellikle de James Averill (1982) ve Rom Harré'in (1986) çalışmalarıyla belirlenebilir bir yaklaşım olarak bir araya gelmiştir. Ayrıca duygunun sosyal yapılanmasına dair görüşlere önemli katkılar antropolog Catherine Lutz ve filozof Claire Armon-Jones tarafından yapılmıştır (Cornelius, 2000).

Duyguları temelinde biyolojik olarak veya gelişen adaptasyonlar gibi görenlerden ayrılan sosyal yapısalcılara göre duygular, anlam ve tutarlılığını öğrenilen sosyal kurallara borçlu birer kültürel üründür. Averill'e (1980) göre, duygular ne filogenetik geçmişimizin kalıntıları olarak ne de fizyolojik açıdan açıklanabilir. Aksine duygular sosyal yapılardır ve yalnızca sosyal bir analiz düzeyinde anlaşılabilir (akt. Cornelius, 2000). Ekman (1972) gibi Darwinyen kuramı destekleyen araştırmacılar bile kültürün duygusal dışavurumların düzenlenmesindeki rolünü kabul etmiştir; ancak Averill ve diğer sosyal yapısalcılar çok daha radikal bir şey önermektedir. Örneğin, öfke genellikle prototipik olarak ilkel bir duygu olarak görülür. Averill'e göre ise öfke ilkel olmaktan çok, sosyal olarak karar verilmiş yorumlamaların karmaşık bir örüntüsüne dayanan sofistike bir duygudur ve sosyal ve toplumsal açıdan önemli sosyal işlevleri yerine getirir. Kızgın olduğumuz zaman, ilkel ve hayvansı bir şey tarafından ele geçirilmişlik ve kontrolü kaybetme duygumuz bile sosyal yapıdadır. Üstelik genellikle zararlı bir duygu olduğu düşünülen öfke, aslında sosyal ilişkilerimizde olumlu ve yapıcı bir rol oynamaktadır. Başka bir örnek vermek gerekirse romantik veya tutkulu aşk, istikrarlı bir ilişki karşılığında gönüllü olarak bazı ekonomik ve sosyal özgürlüklerimizden feragat etmemize olanak tanır. Korku gibi açıkça uyumsal rolü olan bir duygu bile, önemli sosyal

ve ahlakî işlevlere sahiptir (Cornelius, 2000). Kısacası, sosyal yapılandırmacılar için kültür çeşitli düzeylerde duyguların düzenlenmesinde merkezi bir rol oynamaktadır. En önemlisi, kültür duyguların oluşmasını sağlayan yorumlamaların içerik ve kapsamını belirler. Yorumlama süreci biyolojik bir adaptasyon olabilir, ancak yorumlamamızın içeriği kültürelidir. Böylece insanları öfkeliendiren şeylerin çeşitliliği kültürden kültüre ve kişiden kişiye farklılık göstermektedir.

1.2.2.5. Duygu Olgusunu Açıklayan Kuramların Entegrasyonu

Evrimsel duygu kuramına göre duygular, çevredeki uyarılara hızlı bir şekilde tepki vermeye yönelik bir motivasyon sağlayarak bireyin başarı ve hayatta kalma şansını artırmaya yardımcı olmaktadır. Örneğin, korku duygusu insanların tehlike kaynağıyla mücadele etmelerini veya kaçmalarını sağlamaktadır. James-Lange kuramı ise duyguyu açıklayan fizyolojik kuramların en iyi bilinenlerindedir. Bu kurama göre olaylara verilen fizyolojik tepkiler duygulara neden olur. Bilişsel yorumlama kuramına göre ise düşünme, duyguyu deneyimlemeden önce gerçekleşir ve olaylar dizisi şu şekildedir: uyarı, düşünce, düşüncenin eş zamanlı neden olduğu fizyolojik tepki ve ardından duygu. Son olarak, sosyal yapısalcı kuram, duyguların sosyal ve toplumsal açıdan önemli sosyal işlevleri yerine getirdiğini ve yorumlamamızın içeriğinin kültür tarafından belirlendiğini savunur.

Bu dört kuramın araştırma gelenekleri farklı kökenlere dayanmakta, kuramcıları duyguları farklı şekilde tanımlamakta, duygunun doğası hakkında genellikle farklı türde sorular sormakta ve zaman zaman da diğer yaklaşımlarla tartışmalar içine girmektedir. Yine de bu yaklaşımların birleşmeye başladığına yönelik kanıtlar da bulunmaktadır. Örneğin, daha çok bilişsel kuramı temel aldığı görülen Lazarus, duygu gösteren yüz ifadelerinin evrenselliğine yönelik görüşler öne sürmüştür. James-Lange kuramı ile evrimsel duygu kuramının da bazı noktalarda birleştiği görülmektedir. Her ne kadar James duygusal deneyimin doğasını, Darwin ise duygusal ifadeyi açıklama gayesinde olsa da her ikisi de

duyguları önemli hayatta kalma işlevi sağlayan çevresel adaptasyonlar olarak görmüştür. James de Darwin gibi, duyguların organizmanın olaylara verdiği otomatik tepkiler olduğunu ve bu tepkilerin organizmanın kendi ortamında hayatta kalmasına yardımcı olduğunu düşünmektedir (Cornelius, 2000). Bu iki kuramın sosyal yapısalcı kuramdan farklılaştığı nokta duygusal deneyim, duygu ifadesi ve fizyolojisinin evrensel biçimleri olduğuna dair ısrarlarıdır.

1.2.3. Duygu Tanıma

1.2.3.1. Duygu Tanımanın Psikopatolojiyle İlişkisi

Duygu tanımadaki problemler, sosyal ilişkiler ve uyumsal davranıştaki zorluklar için önemli bir etken olarak görülmektedir. Alanyazında normal işlevsellik ve uyumun bir parçası olan duygu tanıma ve bazı bozukluklar arasındaki ilişkiyi inceleyen çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Baron-Cohen, Wheelwright, Hill, Raste ve Plumb (2001) otizm ve Asperger sendromlu bireylerin diğer insanların zihinsel durumlarını çözmekte güçlük çektiğini göstermiştir. Başka bir çalışmada, Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) tanısı almış olan hastalar, duygu tanıma testinde kontrol gruplarına kıyasla daha fazla hata yapmıştır, bu da TSSB'nin yüz ifadesini tanımada önemli sorunlarla ilişkili olduğunu göstermektedir (Schmidt ve Zachariae, 2009). Benzer şekilde, panik bozukluğa sahip hastalar ile yapılan bir çalışmada, duygu tanımada özellikle de üzüntü ve öfke duyguları için genel bir eksiklik olduğu gösterilmiştir (Kessler, Roth, Wietersheim, Deighton ve Traue, 2007). Kaygı bozukluğu ile ilgili bir çalışmada, kaygılı bireyler kaygı seviyesinin daha düşük olduğu gruba göre korku duygusunu aktaran yüz ifadelerini tanımakta daha başarılı olmuş fakat öfke, üzüntü, mutluluk, şaşırma, tikslenme gibi duyguları ve yüksüz ifadeleri tanımakta iki grup arasında fark bulunmamıştır (Surcinelli, Codispoti, Montebanocci, Rossi ve Baldaro, 2006). Ayrıca, sıklıkla ergenlik döneminde başlayan sosyal kaygı genellikle yüz ifadelerinden duygu tanıma zorlukları ile ilişkili bulunmaktadır. Bir çalışmada yüksek sosyal kaygı belirtileri olan ergenlerin, düşük sosyal kaygı belirtileri gösteren ergenlere kıyasla, korkulu ifadeleri doğru bir biçimde

tanımada daha fazla zorluk yaşadığı bulunmuştur (Wieckowski, Coffman, Kim-Spoon, White, Richey ve Ollendick, 2016). Birçok çalışmada majör depresyon bozukluğu ve duyguların yüzsel ifadesindeki sorunların ilişkili olduğu görülmüştür (Michailova, Vladimirova, Iznak, Tsusulkovskaya ve Sushko, 1996; Rubinow ve Post, 1992; Grady ve Keightley, 2002; Loi, Vaidya ve Paradiso, 2013; Berg, Ballard, Luckenbaugh, Nugent, Ionescu ve Zarate, 2016). Yeme bozuklukları ve duygu tanımada bozulma da ilişkili bulunmuştur. Yeme bozukluğunun farklı türleri için, Zonnevijle-Bender, Van Goozen, Cohen-Kettenis, Van Elburg ve Van Engeland (2002), bu bozukluklara sahip katılımcıların duygu tanıma görevinde, kontrol grubundaki katılımcılara kıyasla daha az doğru yanıt verdiklerini bulmuşlardır. Ek olarak, Kucharska-Pietura, Nikolaou, Masiak ve Treasure, anoreksiya nervozaya sahip olanların olumsuz duyguları tanımakta daha zayıf bir performans ortaya koyduklarını göstermiştir (2004).

Alanyazındaki çalışmalar, bazı ruhsal bozukların duyguları tanıma doğruluğunu yordadığını göstermiştir. Örneğin, Daros, Zakzanis ve Rector (2014) obsesif kompulsif bozuklukta yüz ifadelerinden duygu tanımanın nicel analizini yaptıkları bir çalışmada, OKB hastalarının olumsuz duyguları (tiksinme, öfke, korku ve üzüntü) tanıma doğruluklarının sağlıklı bireylerden oluşan kontrol grubuna göre istatistiksel olarak anlamlı derecede daha düşük olduğunu bulmuştur. Bu sonuç, OKB hastalarının olumsuz duyguları tanımada zorluk çekebileceğini düşündürmekte ve özellikle yüz ifadesinden tiksinme ve öfke duygusunu tanımakta zorlandıklarını; bu zorlukların genel olarak duygusal ifadelerin tanıma doğruluğunda azalmaya neden olduğunu ortaya koymaktadır (Daros, Zakzanis ve Rector, 2014). Şizofreni hastalarında öfke ve duygu tanıma arasındaki ilişkinin araştırıldığı bir çalışmada ise, psikotik atak sırasında şizofreni hastalarında yüksek öfke ve başkaları tarafından yüz ile ifade edilen duyguları ayırt etmede ve isimlendirmede belirli birtakım eksiklikler gözlenmiştir (Bilgi, Taspınar, Aksoy, Oguz, Coburn ve Gonul, 2017).

Aleksitimi, duygu işleme zorlukları ile karakterize bir durumdur ve dolayısıyla duygu tanıma ile yakından ilişkilidir (Sifneos, 1973; Taylor, Bagby ve Parker, 1997). Aleksitimik olarak tanımlanan insanlar, duygular için uygun kelimeleri bulmakta zorlanırlar ve duygularını başkalarına iletmekle ilgili eksiklik gösterirler (McDonald ve Prkachin, 1990). Bazı araştırmacılar aleksitimik özelliklere sahip insanların duygusal ifadelerin tanınmasında daha az doğruluk gösterdiğini bulmuşlardır (örn., Jessimer ve Markham, 1997; Lane, Sechrest, Reidel, Weldon, Kasznial ve Schwartz, 1996; Lane, Sechrest ve Reidel, 2000; Parker, Prkachin ve Prkachin, 2005; Parker, Taylor ve Bagby, 1993). Tüm bu bilgiler dikkate alınarak, bu çalışmada aleksitiminin ve ruhsal belirtilerin etkisinin istatistiksel olarak kontrol edilmesi amaçlanmaktadır.

1.2.3.2. Yüz İfadelerinden Duygu Tanıma ve Bu Olguyu Açıklayan Kuramlar

Bir kitabı kapağına göre değerlendirmemiz gibi, diğer insanlar hakkındaki görüşlerimizin çoğunu onların dış görünüşlerine dayanarak oluştururuz. Sosyal etkileşimlerde görsel dikkatin merkezi olan yüz, bu yargıların dayandığı bilgilerin çoğunu sağlamaktadır (Laser ve Mathie, 1982). Her ne kadar günlük sosyal etkileşimler sırasında iletişim yüz ifadesinin yanı sıra ses tonu, beden duruşu ve bakış yönü gibi sözel olmayan diğer sinyallere de dayansa da (Banziger, Grandjean ve Scherer, 2009) sözlü olmayan bu işaretler arasında yüz ifadeleri, genellikle duyguları tanıma ve yorumlama açısından en ayırt edici bilgi kaynağı olarak değerlendirilir (Frigerio, Burt, Montagne, Murray ve Perett, 2002; Tarnowski, Kołodziej, Majkowski ve Rak, 2017; Ratliff ve Patterson, 2008). Sosyal ilişkilerde insanlar diğer bireylerin kimlikleri, yaşları, toplumsal cinsiyetleri ve duygusal durumlarına yönelik bilgiyi kişilerin yüz özelliklerini ve ifadelerini deşifre ederek edinirler.

Yüz ifadelerinin algılanmasının, sosyal etkileşimler için uyum sağlayıcı bir nitelik olarak otomatik bir şekilde olduğu öne sürülmüştür (Stenberg, Wilking ve Dahl, 1998). Darwin (1872) yüzün duygulanım ifadeleri vasıtasıyla kritik sosyal

işaretleri iletildiğini ve bu ifadelerin net, doğru ve çabuk tanımayı tetiklediğini gözlemlemiştir (akt. Bornstein ve Arterberry, 2003). Yüz ifadeleri bir bilgi kaynağıdır ve insanlar, yüz ifadelerini sosyal davranışı algılamak ve yönlendirmek için kullanmaya evrilmiş gibi gözükmektedir. Bu nedenle, her gün başkalarının duygusal deneyimlerini ve iletikleri diğer anlamları değerlendirmenin başlıca aracı olarak yüz ifadelerini kullanırız. Şaşırtıcı olmayan bir şekilde, yüz ifadelerinin işlenmesinin evrensel bir temel taşıdığı düşünülmektedir: İnsanoğlu, erken çocuklukta bile yüz ifadelerine aşırı duyarlıdır (Diamond ve Carey, 1977; Nelson, 1987).

İnsanların içsel düşünce ve duygu dünyalarına yönelik güçlü ipuçları sağlayan yüz ifadelerinden diğer insanlar bu ipuçlarını başarılı bir şekilde nasıl okur? Bir birey, bir duyguyu doğru bir şekilde tanıyabilmek için öncelikle hangi duygunun gösterildiği hakkında hipotezler üretmelidir (Pollak ve Sinha, 2002). Kişi, yüz ifadesi oluşmaya başladığı sırada hangi duygunun iletiliyor olduğu konusunda ipuçları toplamaya ve gözlem yapmaya başlar (Pollak ve Sinha, 2002). Başka bir deyişle, bir duygunun tanınması bir temsile erişimi gerektirdiğinden, gelen duygusal sinyalle ilgili erken, kısmi bilgiler hemen kullanılabilir duruma getirilmelidir. Dolayısıyla, Pollak ve Sinha (2002), duygusal sinyallerde kısmi bilgi kullanma yeteneğinin, bir gözlemcinin başka bir bireyin ne hissettiğiyle ilgili hipotezler oluşturmaya başlamasına izin vereceğini düşünmüşlerdir çünkü bu hipotezleri üretebilmek için bireyin, ilk aşamada yüzdeki kas hareketlerinin değişiminden gelen birtakım kısmi bilgiyi kullanması ve sonrasında diğer insanların davranışlarını etiketlemek, kategorilere ayırmak ve tahmin etmek için değişen bu fiziksel özellikleri kategorilerle eşlemesi, yani duygu sözlüğüne kaydetmiş olduğu yüz ifade temsilleriyle ilişkilendirmesi gerekir. Burada duygu sözlüğü terimi, kişinin bir duyguya, yüzdeki kas hareketlerinin özelliklerine dayanarak karar vermesi için gereken özelliklerin dizilişini ifade etmektedir (örn. sıkılmış bir çene veya kaldırılmış kaşlar). Dolayısıyla, bir duygunun temsili, yüzdeki değişimlerin ayrıntılı bir şekilde tanınması ile başlar ve duygu etiketleme seçeneğiyle sonuçlanır (Pollak ve Kistler, 2002). Örneğin belirli yüz hareketleri, bir bireyin yaşadığı üzüntü duygusunu ifade edebilir. Bu yüz

hareketleri tespit edildikten ve üzüntü ifadesi olarak uygun şekilde sınıflandırıldıktan sonra, duyguyu tanıyan kişi -gözlemci- duygusal destek sağlama gibi kişiler arası hedeflere ya da bu duygusal duruma yol açan koşulların tanımlanması gibi bireysel hedeflere ulaşma amacıyla, diğer kişiye eşduyumsal ve sözel bir cevap sağlayabilir (Pollak ve Kistler, 2002). Bu açıklamanın yanı sıra bu soruya cevap arayan birkaç kuram daha bulunmaktadır.

1.2.3.2.1. Temel Duygu Kuramı

Bu kuramlardan biri temel duygu modelidir ve bu kurama göre yüz ifadeleri de dâhil olmak üzere duygusal sinyaller evrimle oluşmuştur, farklı türler olarak otomatik bir şekilde algılanır ve ufak bir kavramsal işleme gerektirir (Ekman ve Cordaro, 2011; Levenson, 2011). Bu modelde, duyguyla ilgili kavramlar yüz ifadesinden duygu algılamasına kıyasla ikinci, yan olgulardır. Duyguyu algılayan birey, sadece görsel bilgiyi (yüz kaslarının düzenlenmesi gibi) kullanarak deniz fenerinden gelen ışığı algılamak kadar kolay bir şekilde ve refleks olarak sosyal ilişkide olduğu diğer bireyin duygularını deşifre edebilir (Russell, Bachorowski ve Fernandez-Dols, 2003). Bununla birlikte, kavramsal süreçlerin dünya deneyimimizi şekillendirdiğini öne süren 20. yüzyılın ortalarındaki Yeni Bakış kavramına dair çalışmalar, temel görsel algılamanın bile her zaman bu şekilde edilgin veya otomatik olmadığını öne sürmüştür. Bunun yerine, bilim insanları insanların motivasyonları, beklentileri ve daha önceki deneyimlerine dayanarak çevrelerindeki dünyayı algılamada etkin bir rol oynadığını savunmuşlardır (Bruner, 1957; Bruner, Postman ve Rodrigues, 1951).

1.2.3.2.2. Yapısalcı Kuram

Yapısalcı kuram, insanların duygu kavramlarının (yani bir kişinin belirli bir duyguya eşlik etme eğiliminde olan durumlar, hisler, yüz ifadeleri ve eylemlere dair- kısacası sözü geçen duygu adı altında organize olan her şey- bilgisi; Niedenthal, Mondillon, Winkielman ve Vermeulen, 2009) bir başkası tarafından

ifade edilen duyguyu tanımak için kullandığını ileri sürmüştür. Bu kuramda, yüz ifadeleri kesin surette farklı duygu kategorilerini işaret etmez (Russell, 1991; Russell, 1994; Russell, Bachorowski ve Fernandez-Dols, 2003; Lindquist ve Gendron, 2013; Lindquist, Gendron, Barrett ve Dickerson, 2014). Bunun yerine yüz ifadeleri, olumluluk-olumsuzluk ve etkinleştirme-etkisizleştirme hakkındaki kategorik olarak belirsiz bilgiyi iletir, duyguyu algılayan kişi duygu kavramlarını kullanarak ifadeleri farklı duygu kategorilerine ayrıştırır (Russell, 2003; Russell ve ark., 2003; Barrett, Lindquist ve Gendron). Duygu algılamaya yönelik klasik bir çalışma, yüzlerin kategorik olarak belirsiz olduğu fikrini desteklemiştir. Başka bir deyişle, bir duygu türü ile bir ifade arasında birebir bir karşılık, uygunluk yoktur (Russell, 1994). Benzer şekilde güncel çalışmalar, bazı belirli yüz hareketlerinin birçok farklı duygu kategorisine ait olabileceğini (Jack, Garrod ve Schyns, 2014) ve duyguları iletmede kullanılan duygusal ipuçlarının kültürel olarak farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur (Jack, Garrod, Yu, Caldara ve Schyns, 2012).

Kavramsal süreçlerin dünya deneyimimizi şekillendirdiğini öne süren Yeni Bakış kavramı, görsel algı konusundaki araştırmaları etkilemeye devam etmektedir (Lupyan, Thompson-Schill ve Swingley, 2010; Lupyan ve Ward, 2013; Gilbert ve Sigman, 2007). Bununla birlikte, duygu algılaması konusunda kavramsal süreçlerin rolü (yani, duyguların algılanması sırasında duygu kavramına ait bilgilerinden ne derece yararlandığı) tartışma konusu olmaya devam etmektedir: temel duygu kuramında duygu kavramları, duygu algılaması için ikincil kabul edilirken yapısalcı kuramda birincil kabul edilirler ve çok önemlidirler (Brosch, Pourtois ve Sander, 2010; Lindquist ve Gendron, 2013).

1.2.3.2.3. Somutlaşmış Biliş Kuramı

Bilimsel psikolojinin başlangıcından bu yana araştırmacıların beden, biliş ve duygu arasındaki sıkı bağlantıdan etkilendiği görülmektedir. Somutlaşmış biliş kuramı, duygusal bilgilerin nasıl işlendiğini anlamak için kullanılmaya başlanmıştır ve insanların, algıladıkları ifadeyi kendi yüz kas sistemlerinde taklit

ederek diğ er insanların ifadelerini kısmen çözdüklerini öne sürmektedir (Damasio, 1994; Decety ve Jackson, 2004; Gallese, 2003; Niedenthal, Barsalou, Winkielman, Krauth-Gruber ve Ric, 2005). Bu taklit sürecinin altında yatan mekanizmalar açıkça kuramlaştırılmıştır (Goldman ve Sripada, 2005; Niedenthal, Mermillod, Maringer ve Hess, 2010).

Somatlaşmış biliş kuramı tipik olarak, yüz ifadesinden gelen geribildirim duyu algılamasına nasıl yardımcı olabileceğini açıklayan üç adım önermektedir. İlk olarak, birey, başka bir kişinin yüz ifadesini bilinçsizce algılar ve taklit eder. İkincisi, bireyin yüzündeki hemen göze çarpmayan hafif kas kasılmaları, yüzden beyine bir geribildirim sinyali gönderilmesini sağlar. Son olarak, birey bu geribildirimi algılanan duyu ifadesini yeniden üretmek ve böylelikle o ifadenin ne ifade ettiğini anlamak için kullanır. Bu süreçteki ilk iki adım, araştırma bulgularıyla desteklenmiştir. Yüz ifadelerini taklit etme eğilimi hızlı, otomatik ve duyguya özgüdür (Dimberg, Thunberg ve Elmehed, 2000). Dahası, yüz geribildirim varlığı ve etkisi, mizahi kararlar (Strack, Martin ve Stepper, 1988), dil algısı (Havas, Glenberg, Gutowski, Lucarelli ve Davidson, 2010) ve duygusal deneyim (Davis, Senghas, Brandt ve Ochsner, 2010) gibi birçok sosyal-bilişsel süreç için de gösterilmiştir.

Duyu ve soma arasındaki bağlantıya dair birçok sistematik kanıt bulunmaktadır. Örneğin sadece duygusal içeriği düşünmek bile, gerçek duygusal nesnelere karşılaşıldığında ortaya çıkan yüz ifadeleri ve beyindeki etkinleşmelere benzer yüz ifade (Cacioppo, Petty, Martzke ve Tassinari, 1988) ve etkinleşmelerini ortaya çıkarır (Damasio, Grabowski, Bechara, Damasio, Ponto, Parvizi ve Hichwa, 2000). Benzer şekilde, çok sayıda çalışma insanların jestler, beden duruşları (Chartrand ve Bargh, 1999), yüz ifadeleri (Dimberg, Thunberg, Elmehed, 2000; Wallbott, 1991) ve hatta sesin duygusal tonu (Neumann ve Strack, 2000) da dâhil olmak üzere çevresindeki kişilerin davranışlarını bilinçli ve bilinçdışı taklit etme eğiliminde olduklarını bulmuşlardır.

Somatlaşmış biliş kuramları duyusal-motor süreçlerin etkin katılımının, duygusal algılama, anlama, öğrenme ve etki sürecinin bir parçası olduğunu göstermektedir. Bu durumda diğer kişinin durumunun, temsili olarak yeniden yaratılması uyarının anlamı hakkında bilgi sağlar ve daha önce kurulan ilişkilendirmelerin ötesine geçebilir. Eğer öyleyse, duyguların somatosensori kaynaklarının kullanılması duygusal uyaranlara ilişkin algı ve anlayışı etkilemelidir. Bu yoruma ilişkin kanıtlar birçok alanda elde edilmiştir. Başka bir deyişle, duygu algılamada somatlaşmış taklidin rolünü ortaya seren bulgular çeşitli davranışsal çalışmalardan ve sinirbilim çalışmalarından gelmektedir (Adolphs, 2006; Goldman ve Sripada, 2005; Oberman, Winkielman ve Ramachandran, 2007). Bu çalışmalar, somatosensori kaynakların rolünü hem çevresel hem de merkezi sistemi ölçerek ve manipüle ederek incelemektedir. Yüzdeki kaslardan gelen geribildirim rolüne odaklanan Niedenthal, Brauer, Halberstadt ve Innes-Ker (2001), taklit etme (kendi kaslarını kullanarak gözlemlenen uyaranları üretmek) ile duygusal ifadelerin algılanması arasındaki neden sonuç ilişkisini incelemiştir. Katılımcılardan, bir yüzün hangi noktada mutludan üzgüne ya da üzgünden mutluya değiştiğini belirlemeleri istenmiştir. Bu görev sırasında, bazı katılımcılar yüzlerini hareket ettirmekte özgürken diğerleri dişleriyle dudakları arasına yan duracak şekilde bir kalem yerleştirmiştir. Bu müdahale, yüzün taklit etmesini önlemekte ve bu yüzden de gözlemlenen ifadelerdeki değişikliğin saptanmasını destekleyen somatik geribildirimi azaltmaktadır. Yüz hareketleri kalem tarafından engellenen katılımcılar, yüzlerini serbestçe hareket ettirebilen katılımcılara göre her iki yön için de yüz ifadelerindeki değişimi (mutlu üzgün- üzgün mutlu) daha geç tespit etmiştir, bu bulgu yüz ifadesini taklit etmenin yüz ifadelerini tanımadaki rolünü ortaya koymaktadır.

Somatlaşmış taklit sürecinin altında yatan merkezi mekanizmaların rolünü inceleyen birçok çalışma bulunmaktadır. Çığır açıcı bir araştırmada, Adolphs, Damasio, Tranel, Cooper ve Damasio (2000) farklı odaklarda beyin lezyonlarına sahip 108 hasta ve 30 normal kontrol katılımcısından üç görsel duygu tanıma görevini gerçekleştirmesini istemiştir. İlk görevde, katılımcılar temel duygusal

yüz ifadelerinin yoğunluğunu derecelendirmiştir. İkinci görevde yüz ifadesini ismiyle eşleştirirken üçüncü görevde yüz ifadelerini duygusal kategorilere ayırmışlardır. Birincil ve ikincil somatosensoryel korteksteki hasar her üç görevde de performansı olumsuz etkilemiştir. Bu bulgu duygu algılamanın, algılayıcının somatosensoryel kaynakları kullandığı alakalı durumu taklit etmeyi içerdiğini savunan somutlaşmış biliş görüşünü destekler niteliktedir. Son olarak, belirli duyguların somatosensoryel taklitlerinde hangi merkezi mekanizmaların seçildiğine ilişkin bazı kanıtlar bulunmaktadır. Wicker, Keysers, Plailly, Royet, Gallese ve Rizzolatti (2003), katılımcılardan tikslenme duygusu yaratan güçlü kokuları teneffüs etmelerini istemişlerdir. Aynı katılımcılara daha sonra tikslenme duygusu gösteren bazı insanların videoları izletilmiştir. Bu çalışmanın sonucunda, hem kendileri tikslenme duygusunu deneyimleyen kişilerde hem de başkalarındaki tikslenmeyi gözlemleyen kişilerde ön Reil adası bölgesinin ve bir dereceye kadar da ön singülat korteks alanlarının etkinleştiği görülmüştür. Bu yorum ayrıca Reil adası hasarının, tikslenme duygusunu yaşama ve tanımda bozulmaya neden olduğuna dair kanıtlarla desteklenmektedir (Calder, Keane, Cole, Campbell ve Young, 2000).

1.2.3.2.4. İki Aşamalı Olasılık Kuramı

Yüz ifadeleri vasıtasıyla duyguları nasıl algıladığımızı açıklamak için iki aşamalı bir olasılık kuramı öne sürülmüştür (Maris, De Boeck ve Van Mechelen, 1996). İlk aşama bir yüz ifadesini algılayıp özelliklerin etkinleştirilmesi, ikinci aşama ise bu etkinleştirilmiş özelliklerle bir duygunun ilişkilendirilmesidir. Hem özellik aktifleştirilmesi hem de bunların duygularla birleştirici ilişkisinin olasılığa bağlı olduğu varsayılmaktadır. Bu özelliklerin, yüzün üst kısmı ve alt kısmının ayrı ayrı biçimlenmesine karşılık geldiği ve bunların da bütün bir yüz ifadesi olarak tek parça haline geldiği varsayımına dayanmaktadır (De Bonis, De Boeck, Pérez-Diaz ve Nahas, 1999).

Özellik etkinleştirme süreci ile ilgili olarak, bir yüz algılanırken özelliklerin 'özellik etkinleştirme olasılığı' olarak adlandırılan belirli bir olasılıkla etkinleştirildiği kabul

edilir. Bu işlemin sonucu, etkinleştirilmiş özelliklerin bir örüntüsüdür. Bu kurama göre bir duygunun algılanabilmesi için, bir yüz algılanırken gerçekte olasılıksal olarak gerekli tüm özelliklerin etkinleştirilmesi gerekir (De Bonis, De Boeck, Pérez-Diaz ve Nahas, 1999).

1.2.3.3. Yüz İfadelerinden Duygu Tanımının Gelişimsel Süreçte İncelenmesi

Alanyazında diğer insanların ne hissettiğini anlamada çocukların kullandığı karmaşık sistemlerin ne zaman başladığı ile ilgili karşıt hipotezler önerilmiştir. Doğuştancılık görüşü (doğuştancı görüş), doğumu takiben yaşamın çok erken dönemlerinde yüz ifadelerinin üretilmesi (Caron, Caron ve Meyers, 1982; Haviland ve Lelwica, 1987) ve duygu tanımada kültürler arası benzerliklerin görülmesi gibi kanıtlarla desteklenmektedir (Ekman, Sorenson ve Friesen, 1969). Karşıt görgül sav, duygu tanımının deneyim yoluyla öğrenildiğidir ve çocukların duygusal sinyaller üretme ve bu sinyalleri tanımalarının yaşla kademeli olarak geliştiğine dayanmaktadır (Fogel, Nwokah, Dedo, Messinger, Dickson, Matusov ve Hold, 1992; Klinnert, Emde, Butterfield ve Campos, 1986).

Çocukların yüz ifadelerinden temel duyguları tanımlayabileceği kesin yaş tam olarak bilinmese de bazı araştırmacılar böyle bir tanımın yaşamın ilk yılında gerçekleştiğine dair bulgular sunmuştur (örn., Hoehl ve Striano, 2010; İzard, 2011; İzard, Woodburn ve Finlon, 2010). Duyguların erken tanınması, bakım verenin konuşma öncesi dönemdeki çocuğa potansiyel bir tehlikeye veya belli bir gıdanın tiksindiriciliğine yönelik bir uyarı verebilmesi bağlamında düşünüldüğünde evrimsel açıklamaya da uymaktadır, çünkü böylelikle olası zararı önleyen çocuğun hayatta kalma olasılığı yükselir (Izard, 1994). Bebeklik döneminde duygu tanıma konusunda çok geniş bir alanyazın bulunmakta ve çok küçük yaşlar için duygu tanıma yeteneğine ilişkin kanıtlar sağlamaktadır (örn., Hiatt, Campos ve Emde, 1979; Trevarthen, 1985; Walker-Andrews, 1997). Bebeklerin duygu sinyallerine yönelik tepkilerinin araştırıldığı çalışmalardaki duygu sinyaline ait kuramsal tanımlamaların sadece görsel kanalla (LaBarbera,

Izard, Vietze ve Parisi, 1976; Nelson, Morse ve Leavitt, 1979; Sackett, 1966) veya işitsel kanalla (Sagi ve Hoffman, 1976) sınırlı kaldığı görülmektedir. Bir çalışmanın sonucu, kanal sadece görsel olduğunda bebeklerin beş aydan önce duygu sinyallerine farklı şekillerde tepki vermeye başlamadıklarını gösterir (Campos ve Stenberg, 1981). Bebeklerin, yaşamın ilk yılında yüzlerden duygu tanıma yeteneğine sahip olduğuna ve bebeklik boyunca duygu kategorisi sınırları oluşturduğuna (Leppanen, Richmond, Vogel-Farley, Moulson ve Nelson, 2009) dair kanıt sunan bir çalışmaya göre beş aylık bebekler durağan yüzlerde gülümsemeye ait yüz ifadesini sınıflandırabilmekte ve yüz ifadesindeki değişikliklere rağmen aynı kişiyi tanıyabilmektedir; bu, bu yeteneklerin ortaya konulduğu en küçük yaştır (Bornstein ve Arterberry, 2003). Ayrıca, Nelson ve De Haan (1997) birkaç aylık bebeklerin mutlu ve üzgün yüzleri birbirinden ayırabildiğini ortaya koymuştur (akt. Herba ve Phillips, 2004). LaBarbera, Izard, Vietze ve Parisi (1976), dört aylık çocukların mutluluk gösteren bir ifadeye, öfke ifadesine ya da yansız ifadelerle kıyasla istatistiksel olarak anlamlı şekilde daha uzun süre baktıklarını bildirmiştir, öfke ifadesi ile yansız ifade arasında ise anlamlı bir fark bulunmamıştır. Aynı şekilde Young-Browne, Rosenfeld ve Horowitz'in (1977) çalışması, üç aylık bebeklerin üzgün ile şaşırılmış yüz arasında ayırım yapabilirken mutlu bir yüzü üzgünden ayırt edemediklerini göstermiştir. Buna ek olarak başkalarının yüz ifadelerinin bebeklerin davranışsal tepkilerini değiştirebileceğine yönelik kanıtlar da bulunmaktadır (örn., Sorce, Emde, Campos ve Klinnert, 1985; Serrano, Iglesias ve Loeches, 1995; Montague ve Walker-Andrews, 2001). Bu çalışmalar, her ne kadar bazı yönlerden farklılaşsa da bebeklerin 3-4 aylıkken gülen bir ifade ile gülmeyen bir ifade arasındaki farkı algılayabilme yetisini ortaya sermektedir (Caron, Caron ve Myers, 1982).

Duygu tanıma gelişimine ilişkin bir dizi çalışmanın sonuçları (özellikle okul öncesi yıllara odaklananlar), duygusal ifadelerin tanınmasının yaşla birlikte geliştiğini bildirmiştir (örn., Boyatzis, Chazan ve Ting, 1993; Odom ve Lemond, 1972; Philippot ve Feldman, 1990). Başka bir deyişle, çalışmalar duygu tanımanın gelişim sürecindeki belirli bir dönemde aniden ortaya çıkmadığını

göstermektedir (Camras ve Allison, 1985; De Sonnevile, Verschoor, Njiokiktjien, Op het Veld, Toorenaar ve Vranken, 2002; Gross ve Ballif, 1991; Smith ve Walden, 1998; Vicari, Reilly, Pasqualetti, Vizzotto ve Caltagirone, 2000). Bunun yerine duygu tanıma yavaş yavaş gelişmekte, bazı duygu türleri için erken çocukluktan (5–6 yaş) geç ergenliğe kadar gözlemlenebilir performans artışı devam etmektedir. Örneğin Gao ve Maurer (2009, 2010) çocukların düşük yoğunluktaki duygusal ifadelerle olan duyarlılığını incelemiş ve küçük çocukların (5 yaş) mutluluğa yetişkinler kadar duyarlı olmalarına rağmen, üzüntüye yönelik duyarlılığının 10 yaşına kadar yetişkin seviyesine ulaşmadığını göstermiştir. Bu noktaya gelmeden önce, üzüntü ve korku birbiriyle karıştırılabilmekte ve belirgin olmayan ipuçlarının yorumlanması gerektiğinde, yüz ifadelerinden duygu tanıma daha yavaş gelişmektedir. Özellikle üzüntüyü tanımadaki değişimler nedeniyle, 8 ila 11 yaş arasında duygu tanıma performansında artış gözlemleyen Mancini, Agnoli, Baldaro, Bitti ve Surcinelli (2013) ve Thomas, De Bellis Graham ve LaBar (2007), yetişkin ve ergenlerin öfke ve korkuya karşı duyarlılığı arasında farklar olduğunu tespit etmişlerdir. Genel olarak, yüz ifadesine duyarlılık, sıklıkla farklı ölçümler ve duygu kategorilerinin farklı alt kümeleriyle çalışılmış olsa da (Herba ve Phillips, 2004), bu sonuçlar duygu tanımanın çocukluk çağında gelişmeye devam ettiğini gösteren birer kanıt olarak görülmektedir.

1.3. YÜZ İFADELERİNDEN DUYGU TANIMA İLE ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMALARI ARASINDAKİ İLİŞKİYE DAİR ALANYAZIN BULGULARI

Duygusal ifadeler özellikle yüz ile ifade edilenler, sözel iletişimin neredeyse hiç anlamlı olmadığı bebeklik döneminde iletişim, bağlanma ve sosyal öğrenme için merkezî önem taşıyan sosyal sinyallerdir (Bornstein ve Arterberry, 2003). Örneğin, bebekler gülen yüzlere daha uzun süre bakmakta (Wilcox ve Clayton, 1968) ve olumlu duygular (mutluluk gibi) davranış için motivasyon oluşturmada ve davranışı düzenlemekte (Blehar, Lieberman ve Ainsworth, 1977; Cohen, Campbell ve Ross, 1991; Malatesta, Culver, Tesman ve Shepard, 1989), ayrıca bebekle temel bakım veren birey arasında bir etkileşim kurulmasına ve bu

etkileşimlerin sürdürülmesine yardımcı olmaktadır ki bu da güvenli bağlanma gibi olumlu sonuçlara vesile olmaktadır (Barrett, 1993; Campos, Mumme, Kermoian ve Campos, 1994; Cohen ve ark., 1991; Malatesta ve ark., 1989). Bu nedenlerden ötürü, bebeklik döneminden itibaren hangi faktörlerin bireylerin yüz tarafından iletilen duygusal bilgiyi tanımasını ve bunu öğrenmesini etkilediğini anlamak önemlidir.

Yüz ifadelerinden gelen duyguların nasıl sınıflandırılacağını belirlemede, duygu kategorileri ve sınırlarıyla ilgili bilgiye ihtiyaç vardır; bu bilgi ise belirli duygulara maruz kalma sıklığına (Pollak ve Sinha, 2002), deneyime ve öğrenilen beklentilere dayanır (Beale ve Keil, 1995). Duygu gösteren yüzleri işleme yeteneğinin gelişimi, büyük ölçüde günlük sosyal etkileşimlerde duygularla normal deneyimlere dayalıdır. Kötü muamele gören çocuklar, kötü muamele görmemiş akranlarına göre farklı türden birçok duygusal ipucuna maruz kalırlar; başka bir deyişle daha az olumlu (Bugental, Blue ve Lewis, 1990) ve daha fazla olumsuz duyguya (akt. Glaser, 2002) maruz kalırlar. Bu nedenle, kötü muamele gören çocuklar, yüzle ifade edilen farklı duygular arasında sınıflandırma yaparken bu duygular arasında alışılmamış sınırlar oluşturabilirler ki bu da duygu tanıma yönelik becerilerinin gelişimini zayıflatabilir (Camras, Grow ve Ribordy, 1983; Camras, Ribordy, Hill, Martino, Spaccarelli ve Stefani, 1988; Daring ve McMahon, 1991; Klimes-Dougan ve Kistner, 1990).

Çocuklukta yaşanan olumsuz deneyimlerle duygu tanıma arasındaki ilişki bağlamında alanyazındaki çalışmalar incelendiğinde, çocuklara yönelik kötü muamelenin normal duygusal gelişim sürecini bozduğuna yönelik bulguların ağırlıkta olduğu görülmektedir. İlk olarak, kötü muamele gösteren ebeveynlerin çalışmaları, bu ebeveynlerin istismar edici olmayan ebeveynlerden daha az olumlu duygu ve daha fazla olumsuz duygu gösterdiklerini ortaya koymuştur (Bugental, Blue ve Lewis, 1990; Kavanagh, Youngblade, Reid ve Fagot, 1988). Ayrıca, istismar edici anne babaların kendilerini ve çocuklarını başkalarıyla iletişime girmekten soyutlama eğiliminde olduklarına ve bunun sonucunda

çocuklarına duygusal iletişime dair ebeveynsel bir model sağlayamadıklarına inanılmaktadır (Salzinger, Feldman, Hammer ve Rosario, 1993). İkincisi, tutarsız veya katı bir temel bakım alan çocuk, davranışının sonuçlarını tahmin etmede güçlük çeker (Dadds ve Salmon, 2003) ve bu, duygusal bilginin işlenmesindeki eksiklerde açıkça belli olur. Örneğin, kötü muameleye uğramış çocukların duyguyu anlamada (Shipman ve Zeman, 1999), tanımada (Pollak, Cicchetti, Hornug ve Reed, 2000) ve ifade etmede (Gaensbauer, 1982) belirli eksiklikler gösterdikleri ve eşduyumda yetersizlik (Beeghly ve Cicchetti, 1994) ve daha az olumlu sosyal davranışta bulunma riski altında oldukları bulunmuştur (Koenig, Cicchetti ve Rogosch, 2004). Ayrıca, istismar edilen çocukların istismar edilmeyen çocuklara kıyasla, farklı uyaranlarla sunulan duygusal bilgiyi yorumlamada zorlandıkları gösterilmiştir (Barahal, Waterman ve Martin, 1981; Camras, Grow ve Ribordy, 1983; Camras ve ark., 1988). Örneğin, ses kasetlerinde duyguları betimleyen senaryolar sunulduğunda, altı ila sekiz yaş arasındaki istismara uğrayan çocuklar, istismar edilmeyen yaşlıtlarına göre doğru duyguyu tanıyamamış ve bağlam ve duygu durumdaki değişimleri fark edememişlerdir (Barahal ve ark., 1981). Benzer şekilde fiziksel istismara uğrayan çocuklar; istismar edilmemiş çocuklardan oluşan bir gruba göre mutluluk, üzüntü, öfke, korku, tikslenme ve şaşkırmadan oluşan altı evrensel duygunun yüz ifadelerini tanımada önemli ölçüde daha az doğruluk göstermişlerdir (Camras ve ark., 1983).

Fiziksel istismar, cinsel istismar ve ihmali de içeren çocuğa yönelik kötü muamelenin etkileri üzerine yapılan araştırmalar, bazı çevresel olayların, duygulanımın yüzdeki ifadesinin doğru bir şekilde tanınması başta olmak üzere bazı kilit gelişimsel süreçleri nasıl bozabileceğinin önemini vurgulamıştır (Pollak, 2008). İstismar edilmiş çocuklar diğer insanların yüz ifadelerinden duygu tanımada anormal örüntüler gösterirler ve belirli duygu ifadelerini travmatik deneyimlerle ilişkilendirebilirler (Pollak, Cicchetti ve Klorman, 1998). Araştırmacılar çocuklukta istismarın, deneyimle ilgili bilgi işlemlerde yanlışlıkların gelişmesinde etkili olduğunu önermektedir (Pollak, 2003). Başka bir deyişle araştırmalara göre, istismar kurbanı çocuklar duyguların yüzsel

ifadelerini, özellikle olumsuz olanları, anormal bir şekilde işlemlemektedir (Pollak, Cicchetti, Hornung ve Reed, 2000; Weiss, Dodge, Bates ve Pettit, 1992). Özellikle, kötü muamele görmüş çocuklar olumsuz duygu ifadelerine yüksek bir hassasiyet göstermektedir. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse istismar geçmişi olan çocukların duyguya ilgili yüz ifadelerini sınıflandırırken bu duyguları olumsuz olarak sınıflandırmaya daha yatkın oldukları (Pollak ve Kistler, 2002), kontrol grubuna kıyasla tehditkâr yüzleri daha az duygusal bilgiye dayanarak tanıdıkları (Pollak ve Sinha, 2002) ve tehditkâr yüzlere yönelik seçici dikkat gösterdikleri (Pollak ve Tolley-Schell, 2003; Pollak, Messner, Kistler ve Cohn, 2009) bulunmuştur. Bu hipotezleri destekleyen çalışmalarda, istismar geçmişi olan çocukların kızgın yüzlere yönelik dikkatle ilişkili yanlılıklar gösterdiği öne sürülmüştür (Pine ve ark., 2005; Pollak ve Tolley-Schell, 2003). İstismar edilmiş çocukların belirsiz yüz ifadelerini kızgın olarak yorumlama ihtimalleri oldukça fazladır (Pollak ve Kistler, 2002). Bu dikkat ve yorumlama önyargıları, diğer duygulardan ziyade (örn. üzüntü ya da mutluluk gibi), özellikle kızgın yüzlere özgü gibi görünmektedir çünkü bu çocukların ev ortamlarında öfke ifadesiyle karşılaşma sıklıkları çok daha fazladır (Pollak ve Kistler, 2002). Örneğin, yüz ifadelerinden duygu tanıma testlerini kullanarak Pollak ve Sinha, fiziksel istismar öyküsü olan çocukların, fiziksel istismar geçmişi olmayan çocuklara kıyasla öfkeli yüzleri daha iyi tanıdıklarını bulmuştur (2002). Başka bir deyişle fiziksel istismara uğrayan çocuklar, kötü muamele görmemiş çocuklarla karşılaştırıldığında daha az duygusal bilgi ile bile öfke ifadelerini daha doğru bir şekilde tespit edebilmişlerdir (Pollak ve Sinha, 2002). Diğer birkaç çalışma da fiziksel olarak istismar edilmiş çocukların öfkeyi algılamada bir duyarlılık geliştirdiğini, istismar edilmemiş çocuklara göre kızgın bir yüze daha hızlı tepki gösterdiklerini ve bu tarz yüzlerden dikkati uzaklaştırmada zorlandıklarını göstermiştir (Pears ve Fischer, 2005; Pollak ve Tolley-Schell, 2003; Pollak ve Sinha, 2002; Pollak, Vardi, Pultzer-Bechner ve Curtin, 2005; Shackman, Shackman ve Pollak, 2007; Curtis ve Cicchetti, 2011, 2013; Leist ve Dadds, 2009; Masten ve ark., 2008; Pollak, Klorman, Brumaghim ve Cicchetti, 2001). Bu bulguları açıklamak amacıyla Pollak ve ark. istismar edici ev ortamlarında çocukların öfke ifadelerine daha sık ve daha yoğun bir şekilde maruz kaldıkları

için öfkeyi zarar tehdidi ile ilişkilendirmeyi öğrendiklerini ve bu nedenle çevrelerinde öfkeye karşı aşırı duyarlı bir hale geldiklerini öne sürmüşlerdir (Pollak ve ark., 2005; Pollak, Messner, Kistler ve Cohn, 2009). Masten ve ark. (2008), bu görüşü desteklemiş ve kötü muameleye uğramış çocukların, duygulara bu şekilde aşırı bir duyarlılık geliştirerek tehdit edici durumları tespit etmeye daha hazırlıklı hale geldiklerini öne sürmüştür (Masten ve ark., 2008). Bu kuramlarla tutarlı olarak Shackman ve ark. (2007), kötü muameleye maruz kalmış çocukların, annelerinin öfkeli yüz ifadelerine karşı seçici bir dikkat geliştirdiklerini göstermişlerdir. Bu nedenle bu araştırmalar, çocukluk çağı fiziksel istismar öyküsü olan bireylerin, olumsuz duygusal ifadelerin işlemlenmesinde eksiklik gösterme ihtimallerinin daha düşük olabileceğini ve olumlu ve yansız ifadelerde eksiklik göstermelerinin daha yüksek bir ihtimal olduğunu ileri sürmektedir. Cinsel tacize maruz kalanlar ve genel olarak kötü muamele görmüş çocuklarla yapılan bir çalışmada da bu çocukların yüz ifadesinden duygu tanımada daha az bir doğruluk göstermezken kötü muamele görmemiş olan çocuklara kıyasla önemli ölçüde daha hızlı tepki süresi gösterdikleri bulunmuştur (Masten ve ark., 2008). Bu bulgu da kötü muamele görmüş çocukların mevcut ortamlarında belirli olumsuz duyguları tanımaya duyarlı hale geldikleri görüşünü desteklemektedir. Dolayısıyla, çocuklara kötü muamele hem biyolojik sistemleri hem de yüz ifadesinden duyguların doğru tanınması için merkezi olan öğrenme süreçlerini etkileyebilir. Sonuç olarak, tehdide karşı artan dikkat, duygusal bozuklukların gelişmesinde ve sürdürülmesinde önemli bir rol oynayabilir (Gotlib, Krasnoperova, Yue ve Joormann, 2004; Mathews ve MacLeod, 2002; Van Bockstaele, Verschuere, Tibboel, De Houwer, Crombez ve Koster, 2014).

Cinsel istismarın dinamiklerinin fiziksel istismardan farklı olduğu, fiziksel istismara göre psikolojik olarak daha yıkıcı ve örseleyici olduğu düşünülmektedir. Psikolojik ve duygusal etkileri, fiziksel istismara göre daha belirgin olma eğilimindedir (Cicchetti ve Carlson, 1989). Hartman ve Burgess (1989), cinsel istismara uğrayan çocukların çözülme (dissosiyasyon) vasıtasıyla duygusal ifadelerden gelen bilgiler de dâhil olmak üzere, tehdit edici olarak

algılanabilecek bilgileri engelleyebileceklerini veya göz ardı edebileceklerini öne sürmüştür (akt. Sullivan, Kirkpatrick ve MacDonald, 1995). Bu nedenle cinsel istismara uğrayan çocukların cinsel istismar eylemiyle ilişkili duyguları yorumlamada daha az doğruluk göstereceği tahmin edilebilir. Sullivan, Kirkpatrick ve MacDonald'ın (1995) çalışması Camras ve ark. (1983; 1988; 1990) tarafından yapılan araştırmanın bir uzantısıdır. Cinsel istismara uğrayan çocuklar mutluluk, üzüntü ve öfke duyguları karşısında yüksek bir doğruluk gösterirken istismar edilmeyen çocuklar korku ve şaşırma duygularında daha yüksek bir doğruluk göstermişlerdir. Cinsel istismara uğrayan beş yaşındaki çocuklar öfke ve şaşırma duygusunu doğru bir şekilde tanıırken istismar edilmeyen çocuklar, üzüntü ve tikslenme duygusunu doğru bir şekilde tanımıştır (Sullivan, Kirkpatrick ve MacDonald, 1995). Kısacası, tek başına cinsel istismar öyküsü, genel doğruluk üzerinde hiçbir etkiye sahip değil gibi gözükmemektedir, ancak belirli duygulardaki performansı özellikle belirli yaşlarda etkilemiştir (Sullivan, Kirkpatrick ve MacDonald, 1995). Her ne kadar üzüntü gelişimsel süreçte en son gelişen duygu olsa da cinsel istismara uğrayan çocuklar, üzüntü duygusunu istismar edilmeyen çocuklardan daha doğru bir şekilde tanıyabilmektedir (Sullivan, Kirkpatrick ve MacDonald, 1995). Üzüntüye ek olarak, cinsel istismara uğrayan çocuklar, öfkeyi tanımakta istismar edilmeyen çocuklardan daha iyidirler. Cinsel istismar tecrübesi, bu iki duyguya odaklanmayı gerektiriyor olabilir (Sullivan, Kirkpatrick ve MacDonald, 1995).

Çocukluk çağı travma yaşantılarının hem tehdit edici içerikle hem de kaygı ve depresyonla ilişkili olduğuna dair kanıtlara rağmen, bu konuda bazı önemli boşluklar bulunmaktadır. Birincisi, yukarıda bahsedilen araştırmalar, sadece fiziksel ve / veya cinsel istismara uğrayan çocuklardaki tehdiye yönelik dikkate odaklanmıştır (Pollak ve ark., 2001; Pollak ve Tolley-Schell, 2003; Pollak ve ark., 2005; Shackman ve ark., 2007). Bununla birlikte, birçok araştırmacıya göre çocukluk dönemi duygusal istismarının, yetişkinlerde tehditkâr yüz ifadelerine yönelik artmış bir sinirsel tepki oluşturması (van Harmelen ve ark., 2013) ve psikopatoloji riskini artıran bilişsel zafiyetlere katkıda bulunması daha olasıdır (Alloy, Abramson, Walshaw ve Neeren, 2006; Gibb ve Abela, 2008; Gibb, Alloy,

Walshaw, Comer, Shen ve Villari, 2006). Çocukluk çağı kötü muamelesi ile tehlide yönelik dikkat arasındaki ilişkiyi araştıran az sayıda araştırma, duygusal istismarı çalışmaya dâhil etmektedir. Bu çalışmalarda, duygusal kötü muamele deneyimi, çocukların duygusal ipuçlarını nasıl işlediğine ilişkin farklılıklar ile ilişkilendirilmiştir (Gervai, 2009; Joseph, 1999). Bebeklik döneminin başlarında bile duygusal olarak kötü muamele gören bebeklerin öfkeli yüzlere bakarken daha az bilişsel kaynak kullandıkları bulunmuştur ve Curtis ve Cicchetti (2013) altta yatan mekanizma olarak kötü muamele gören bebeklerin öfke görüntüsüne aşına olmalarını öne sürmektedir. Ayrıca duygusal istismarın, depresyon ve kaygı başlangıcı ve şiddeti için diğer istismar türlerinden daha güçlü bir öngösterge olduğu düşünülmektedir (Bernet ve Stein, 1999; Chapman, Whitfield, Felitti, Dube, Edwards ve Anda, 2004; Gibb, Chelminzski ve Zimmerman, 2007; Simon, Herlands, Marks, Mancini, Letamendi, Li ve Stein, 2009). Yüzden duygu ifadesini işlemelemede kötü muamelenin etkisine değinen geniş bir alanyazın bulunsa da önceki araştırmaların büyük çoğunluğu duygusal istismar ile diğer istismar türlerinin etkileri arasındaki farkı sistematik olarak tanımlamamıştır. Dahası, araştırmalar çoğunlukla çocukların yüz ile iletilen duygu ifadelerine verdiği tepkileri incelemeye odaklanmış, yetişkinlikteki etki ve ilişkileri belirsiz bırakmıştır.

Çok az araştırma ihmal edilen çocuklarda duygu tanımayı incelemiştir. Daha önceki araştırmalarda, Bousha ve Twentyman (1984), ihmalkâr ebeveynlerin daha az dışavurumcu olduklarını ve çocuklarıyla etkileşimlerinde duygu bağlamındaki bilgi iletişiminin daha kısıtlı olduğunu, bu nedenle duyguları anlamada çocuklarına genellikle daha az destek sağladıklarını bulmuşlardır. İhmal durumlarında sık rastlanılan kısıtlı sosyal ve duygusal ortamlar, normal duygusal becerilerin gelişmesini engeller (Pollak ve ark., 2000) ve körelmiş bir duygusal tepki modeline neden olabilir. Pollak ve ark. (2000) ihmal edilen çocukların ihmal edilmemiş ya da fiziksel istismara uğramış çocuklara göre duygusal ifadeleri tanımakta daha çok zorlandıklarını bildirmişlerdir. Başka bir deyişle, farklı duyguların yüz ifadeleri arasındaki benzerliği değerlendirirken, ihmal edilen çocuklar diğer iki gruba kıyasla duygular arasında daha az fark

görmüşlerdir (Pollak ve ark., 2000). Bununla birlikte, ihmal edilen çocuklara özgü duygu algılama eksikliklerini araştırmak için yapılan tek çalışma budur. Çoğu çalışma sadece fiziksel olarak istismara uğrayan çocukları veya kötü muameleye maruz kalmış çocukları içermiştir. İhmal edilmiş çocuklar üzerinde çok az çalışma yapıldığı söylenebilir.

Birçok araştırma, çocukluk çağı travma yaşantısının olumsuz duygulara ek olarak olumlu duyguların tanınmasında yaşanan zorluklara etkisine odaklanmıştır. Araştırmalara göre kötü muamele gören çocuklar olumlu duygu ifadelerini tanımakta zorlanmışlardır. Bunun aksine, kötü muamele görmemiş çocukların olumlu ve olumsuz olarak değerlendirilmiş yüz ifadelerini (Camras ve ark., 1988; During ve McMahon, 1991) tanımada yüksek bir doğruluk gösterdikleri bulunmuştur. Yaş ve cinsiyet etkileri kontrol edilerek yapılan bir başka çalışmada da istismar edilmenin olumlu duyguları tanıma yeteneği üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu bildirilmiştir (Koizumi ve Takagishi, 2014). İstismar edilen çocuklar yüz ifadelerinden olumlu duyguları tanımakta neden zorlanmışlardır? Bir açıklama, istismara uğrayan çocukların, istismar edilmeyen çocuklara kıyasla anne babalarının olumlu duygularına daha az ve olumsuz duygu ifadelerine daha sık, hatta belki de aşırı derecede maruz kalmaları olabilir (Koizumi ve Takagishi, 2014). Bu nedenle istismara maruz kalan çocuklar, en az istismar edilmeyen çocuklar kadar olumsuz ifadeleri tanımış ancak olumlu ifadeyi tanıyamamışlardır. Bu sonuç Pollak ve ark. (2000) daha az öğrenme fırsatının ihmal edilmiş bir çocuğun başkalarının duygularını ayırt etme yeteneğini etkileyebileceği görüşünü desteklemektedir. Somutlaşmış biliş kuramına göre (Wilson, 2002), insanlar kendi duyusal-motor deneyimlerini kullanarak başkalarının duygularını anlarlar. Bu nedenle, istismara uğrayan çocuklar, olumlu duygular ile daha az deneyime sahip oldukları için bu duyguları tanımakta zorlanıyor olabilir. İkinci olası açıklama, ebeveynin yüz ifadesi ile gelecekteki sonuçlar- istismar edici bir ailede çocuğun maruz kalacağı istismar gibi- arasındaki tutarsızlığa dayanmaktadır (Koizumi ve Takagishi, 2014). Kişiler arası ilişkilerde yetişkinler ve çocuklar, başkalarının yüz ifadelerinde bulunan ipuçlarından gelecekteki sonuçları tahmin ederler. Eğer diğerleri mutlu

görünüyorsa, olumlu sonuçlar beklenir; eğer kızgın görünüyorsa, olumsuz sonuçlar beklenir (Koizumi ve Takagishi, 2014). Klasik bir psikoloji deneyinde, bebekler kendi güvenlik durumlarını ebeveynlerinin yüz ifadesinden tahmin etmişlerdir (Sorce, Emde, Campos ve Klinnert, 1985). Ebeveynlerinin kızgın ya da üzgün gibi olumsuz yüz ifadeleri çocukları üzerken neşe ve mutluluk gibi olumlu yüz ifadeleri ise rahatlatmıştır (Sorce, Emde, Campos ve Klinnert, 1985). Bununla birlikte, ebeveynlerin olumlu yüz ifadeleri, istismar edici aile ortamında her zaman olumlu bir sonuca işaret etmez. İstismar edici anne babalar bazen gülümseyerek çocuklarına zarar verdiklerinden çocuklar olumlu bir ifade ile olumlu bir sonucu ilişkilendiremeyebilirler ve sonuç olarak olumlu ifadeleri tanımayı öğrenmekte zorluk çekebilirler (Koizumi ve Takagishi, 2014). Bu nedenle istismara uğrayan çocuklarda görülen sosyal bilişlerdeki eksiklikler, istismar edilen bir ailede yaşamaya uyum sağlamalarının bir sonucu olabilir (Koizumi ve Takagishi, 2014). Üçüncü olası açıklama, bilişsel sinirbilimden gelmektedir. Manyetik rezonans görüntüleme (MRI) kullanarak yapılan güncel araştırmalar istismara uğrama deneyiminin bir çocuğun beyнинin bazı alanlarını etkilediğini göstermiştir (örn., Teicher, 2002; Tomoda, Polcari, Anderson ve Teicher, 2012). Tomoda ve ark. (2012) aile içi şiddete tanık olma deneyiminin, çocuklarda gri madde hacmini ve görsel korteksin kalınlığını azalttığını göstermiştir. Diğer çalışmalar çocuklukta anne-babaları tarafından istismar edilen erişkinlerde hippokampusta, istismara uğramış çocuklarda ise medial orbitofrontal korteks ve orta temporal kortekste gri madde hacminin azaldığını bulmuştur (Teicher, Anderson ve Polcari, 2012; De Brito, Viding, Sebastian, Kelly, Mechelli, Maris ve McCrory, 2013). Medial orbitofrontal korteks, beyin duygu tanımayı işleyen alanıdır (Shamay-Tsoory, Tibi-Elhanany ve Aharon-Peretz, 2006; Leopold, Krueger, dal Monte, Pardini, Pulaski, Solomon ve Grafman, 2011) ve yakın tarihli bir fonksiyonel manyetik rezonans görüntüleme (fMRI) çalışması, katılımcıların Revize Edilmiş Gözlerden Akıl Okuma Testi (RMET) üzerinde olumlu duyguları tanıırken orbitofrontal korteks alanının etkin hale geldiğini ortaya koymuştur (Frick ve ark., 2012), bu bulgu istismar edilen çocukların RMET performansının medial orbitofrontal kortekste bir eksiklikten etkileniyor olabileceğini düşündürmektedir.

1.4. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ VE AMAÇLARI

İnsan doğal olarak sosyal bir canlıdır ve sosyal etkileşim, iyi bir yaşam kalitesi için olduğu kadar dünyaya uyum sağlamak ve hayatta kalmak için de önemli bir koşul oluşturmaktadır (Wentzel, 1991; Holt-Lunstad, Smith ve Layton, 2010). Sosyal yetkinliğin anahtar bileşeni; duygu algısını, iletişimini, yorumlamayı ve duygu düzenlemeyi içeren duygu işlemelemedir (Halberstadt, Denham ve Dunsmore, 2001). Duygular, çevreyle ilgili bilgi sağlama ve savunma sistemlerini tetikleyerek davranışsal bir tepki hazırlama işlevi görür (Bradley, Codispoti, Cuthbert ve Lang, 2001). Duyguları anlamada yüzler, sosyal iletişim bağlamında geniş bir bilgi yelpazesi sağlar ve yüzden gelen duygu ile ilgili uyaranları işlemeleme yeteneği, başarılı ilişkiler kurmak için çok önemlidir.

Çocuk istismarı ve sosyal yeterlilik konusundaki güncel modeller, duygusal iletişimi sosyal etkileşim sürecinin önemli bir parçası olarak görmektedir (Cicchetti ve Rizley, 1981; Watkins ve Bradbard, 1982; Dodge, Pettit, McClaskey ve Brown, 1987). Duygular, yüzdeki kasların bir dizi değişimi vasıtasıyla ifade edildiği için yüz ifadelerinin hızlı ve doğru olarak tanınması, gelişmekte olan çocuk için çok önemlidir (Pollak ve Sinha, 2002) ve uyumsal sosyal işlevselliği kolaylaştıracaktır (Pollak ve Sinha, 2002). Farklı duygulanım ifadeleri farklı kişiler arası ihtiyaçları ifade eder ve bir dizi farklı duygu ifadesini doğru bir şekilde tanımak, belirli bir bağlamda hangi davranışsal tepkinin verileceğini ayırt etmeyi kolaylaştırabilir (Pollak ve Kistler, 2002). Bu nedenle, duyguların yüz ifadelerini doğru olarak tanımak, çocuklar, ergenler ve yetişkinler için bireysel ve kişiler arası işlevsellikte önemli etkilere sahip olan kilit bir gelişimsel görevdir. Bir dizi araştırma, istismara uğrayan çocukların diğer insanlarla anlaşmakta zorlandığını bildirmiştir (örn., Elliott, Cunningham, Linder, Colangelo ve Gross, 2005; Price ve Glad, 2003). Bunun nedeni, başkalarının yüz ifadelerini tanımada ve bu ifadelerden insanların inançlarını ve duygularını çıkarsamaktaki eksiklik olabilir. Bu nedenle, istismar edilmenin, yüz ifadeleri aracılığıyla başkalarını anlama yeteneği üzerindeki etkisini incelemek önemlidir.

Günümüzde psikopatolojinin etkilerinden bağımsız olarak, çocukluk çağı kötü muamelesi ile duyguların işlemlenmesindeki eksiklikler arasındaki ilişkinin devam edip etmeyeceği açık değildir. Bu konuyu ele alan az sayıdaki çalışmadan birinde, Masten ve ark. (2008) travma sonrası stres bozukluğunun (TSSB) kötü muamele gören çocukların duyguları işleyişi ile nasıl ilişkili olabileceğine odaklanmış ve kötü muameleye uğramış çocukların korku ifade eden yüzleri tanımak için daha yüksek bir yetenek (kontrollere kıyasla daha hızlı tepki süresi) gösterdiklerini bulmuştur. Çocuklarla yapılan bu bulgular, TSSB belirtilerine bakılmaksızın, kötü muamelenin duygu işleme eksiklikleri ile ilişkili olduğunu göstermektedir (Masten ve ark., 2008). Young ve Widom'ın (2014) çalışması orta yaş dönemlerinde izlenen ve değerlendirilen, belgelenmiş çocukluk çağı istismar ve ihmal geçmişi olan yetişkinlerde duygu işleme doğruluğunun ileriye dönük tek çalışmasıdır. Özetle, alanyazındaki bulgular kötü muamele gören çocuklarda duygu işleme sürecindeki genel eksiklikleri ortaya koyuyor olsa da bu eksikliklerin yetişkinlikte devam edip etmeyeceği sorusu hala cevapsızdır. Mevcut alanyazın, neredeyse sadece çocuklarla yapılan çalışmalara dayanmakta, çocukluk çağı istismarının ve ihmalinin yetişkinlikteki duygu işleme yeteneğine uzun süreli etkilerini araştıran neredeyse hiçbir çalışma olmadığı görülmektedir. Bu çalışma çocukluk dönemlerinde istismar ya da ihmal geçmişi olan genç yetişkinlerin yüz ifadelerinden duygu tanımada yaşadıkları zorlukları araştırmayı amaçlamaktadır.

Çocukluğunda istismar veya ihmal yaşantısı bulunan yetişkinlerin, duygu tanımada deneyimledikleri zorlukların diğer insanlarla olan sosyal etkileşimlerinde sorun yaratabileceği göz önünde bulundurulduğunda, bu bireylerin duygu tanımada yaşadığı zorlukların belirlenmesi, uygun müdahale ve psikoterapilerinde duygu tanıma yönelik stratejilerin geliştirilmesine katkıda bulunabilir. Bu nedenle, çocukluk çağı travmalarının duygu tanıma ile ilişkisinin değerlendirilmesi çalışma için önemli görülmektedir.

Bu araştırmanın amacı genç yetişkinlerde çocukluk çağı travmalarının yüz ifadelerinden duygu tanıma ile ilişkisini araştırmaktır. Şimdiye kadar aktarılan bilgiler ışığında, çocukluk çağı travmalarının duygu tanıma doğruluğunu ve tepki süresini yordayabileceği düşünülmektedir. Ayrıca, FACES Türkiye örnekleme veri setinin üniversite öğrencilerinde geçerlilik ölçütlerini araştırmak çalışmanın diğer bir amacıdır. Bu amaçlar doğrultusunda oluşturulan araştırma soruları aşağıda sıralanmıştır:

1. FACES Türkiye örnekleme veri seti, genç yetişkin örnekleme için geçerlilik ölçütlerini karşılamakta mıdır?
2. Çocukluk çağı travma yaşantıları ruhsal belirtiler ve aleksitimi düzeyi istatistiksel olarak kontrol edildiğinde, yüz ifadelerinden korku, tikslenme, öfke, üzüntü ve mutluluk duygularının tanıma doğruluğu ve süresini ne düzeyde yordamaktadır?

2. BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde, örnekleme ilişkin bilgiler, katılımcıların sosyo-demografik özellikleri, araştırmada yer alan değişkenlerin ölçümünde kullanılan ölçeklerin özellikleri ve veri toplamada izlenen yöntem ele alınmaktadır.

2.1. ÖRNEKLEM

Araştırmanın örneklemini Hacettepe Üniversitesi ve Orta Doğu Teknik Üniversitesinde lisans ve lisansüstü düzeyde öğrenim gören öğrenciler oluşturmuştur. Katılımcılara çeşitli bölümlerdeki derslerde yapılan duyurular, Hacettepe Üniversitesi Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü'nün tüm öğrencilere yolladığı toplu e-mail ve üniversite kampüsü içerisindeki ortak kullanım alanlarında araştırmacı tarafından dağıtılan küçük davetiyeler yoluyla ulaşılmıştır. Araştırmanın örneklemini 94'ü kadın (%54,7) ve 78'i erkek (%45,3) olmak üzere 172 katılımcıdan oluşmaktadır. Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayanmıştır. Örneklem, Aile ve Tüketici Bilimleri, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi, Endüstri Ürünleri Tasarımı, Felsefe, Fizik, Gıda Mühendisliği, Havacılık ve Uzay Mühendisliği, İktisat, İnşaat Mühendisliği, İşletme, Jeoloji Mühendisliği, Kimya Mühendisliği, Maden Mühendisliği, Makine Mühendisliği, Metalürji ve Malzeme Mühendisliği, Mimarlık, Okul Öncesi Öğretmenliği, Otomotiv Mühendisliği, Psikolojik Danışma ve Rehberlik, Psikoloji, Sosyal Hizmet, Sosyoloji, Tarih, Türk Dili ve Edebiyatı, Uluslararası İlişkiler olmak üzere 25 farklı bölümünden katılımcılar tarafından oluşturulmuştur.

Örnekleme oluşturan katılımcıların yaş aralığı 18 ile 26 (Ort.=22.54, SS=1.93, Med.=22) arasında değişmektedir. Katılımcıların anne babalarının eğitim seviyelerine bakıldığında annelerin %4,7'si (n=8) okur-yazar değil, %2,9'u (n=5) okur-yazar, %29,7'si (n=51) ilköğretim mezunu, %4,7'si (n=8) ortaokul mezunu, %29,7'si (n=51) lise mezunudur. %24,4'ü (n=42) üniversite, %4,1'i (n=7) yüksek

lisans ve üstü düzeyde eğitim görmüştür. Babaların ise %0,6'sı (n=1) okuyamaz, %16,3'ü (n=28) ilkokul mezunu, %7,6'sı (n=13) ortaokul mezunu, %34,9'u (n=60) lise mezunudur ve %34,3'ü (n=59) üniversite, %6,4'ü (n=11) yüksek lisans ve üstü düzeyinde eğitim görmüştür. Katılımcıların %9,9'u (n=17) anneanne-babaanesi tarafından, %80,2'si (n=138) annesi tarafından, %2,3'ü (n=4) babası tarafından, %1,7'si (n=3) bakıcı tarafından, %4,7'si (n=8) ise kreşte temel bakım almıştır. Katılımcıların %97,7'sinin (n=168) güncel bir tanısı bulunmazken %2,3'ü (n=4) güncel bir tanıya sahiptir, bu tanılar anksiyete bozukluğu, genel anksiyete ve depresyon olarak belirtilmiştir. Katılımcıların geçmişte almış oldukları tanı durumlarına bakıldığında ise %90,7'si (n=156) geçmişte herhangi bir tanı almamıştır, %9,3'ü (n=16) geçmişte bir tanı almıştır ve bu tanılar genel anksiyete bozukluğu, hiperaktivite bozukluğu, hipomani, uyku bozukluğu, major depresyon ve bipolar bozukluk, OKB, panik bozukluk ve TSSB olarak bildirilmiştir. Katılımcıların diğer demografik özellikleri Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1

Örneklemin Demografik Özelliklerine İlişkin Sıklık ve Yüzdeler

Değişken	Sıklık (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kadın	94	54.7
Erkek	78	45.3
Okul		
Hacettepe Ü.	103	59.9
ODTÜ	69	40.1
Sınıf		
Hazırlık	1	0.6
1	14	8.1
2	9	5.2
3	46	26.7
4	71	41.3
YL	24	14
Doktora	7	4.1
Ebeveyn Kaybı		
Anne kaybı	0	0

Baba kaybı	13	7.6
SED		
Düşük	13	7.6
Orta	146	84.9
Yüksek	13	8.6

2.2. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Bu araştırmada veriler, Demografik Bilgi Formu, Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği (ÇÇTÖ), Yirmi Maddelik Toronto Aleksitimi Ölçeği (TAÖ-20) ve Kısa Semptom Envanteri (KSE) kullanılarak toplanmıştır. Ayrıca katılımcılara Bilgilendirilmiş Onam Formu verilmiştir. Veri toplama araçlarına dair ayrıntılı bilgiler aşağıda sunulmuştur.

2.2.1. Bilgilendirilmiş Onam Formu

Araştırmada istismarı değerlendiren ölçekteki bazı maddeleri yanıtlamanın zor olabileceği ve bazı soruların kişinin travmalarını tetikleyebilmesi ihtimali göz önünde bulundurularak katılımcılara bir gönüllü onam formu imzalatılmıştır. Bu formda katılımcılara araştırmanın amacı açıklanmış, katılımın tamamen gönüllülüğe dayalı olduğu ve istedikleri zaman çalışmayı bırakabilecekleri ve bilgilerinin gizliliği ile ilgili bilgi verilmiştir. Ayrıca çalışmaya katılma sonrasında herhangi bir fiziksel ya da duygusal rahatsızlık yaşarlarsa yardım almak üzere araştırmacılara ulaşabilecekleri iletişim bilgileri aktarılmıştır.

Bilgilendirilmiş onam formu, katılımcının araştırmayla ilgili yeterli düzeyde bilgi aldığına, gizliliğine özen gösterileceği konusunda güvence aldığına ve çalışmaya katılmayı kabul ettiğine dair formu işaretlemesi ile sonlanmaktadır. Formun bir örneği, Ek 3'de sunulmuştur.

2.2.2. Demografik Bilgi Formu

Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcıların kişisel bilgilerini belirlemek üzere katılımcılara araştırmacı tarafından hazırlanan demografik bilgi formu sunulmuştur. Bu formda katılımcıların yaşını, cinsiyetini, devam etmekte oldukları bölüm ve sınıfı, anne ve babalarının sağ ve öz olma durumlarını, anne babalarının eğitim durumlarını, algılanan gelir düzeylerini, bebekliklerinde/çocukluklarında bakımlarını büyük ölçüde kimin üstlendiğini, hâlihazırda ve önceden psikiyatrik tanı alıp almadıklarını sorgulayan ifadelere ek olarak çocukluk yıllarının nasıl geçtiğine yönelik açık uçlu bir soru bulunmaktadır. Araştırmada kullanılan Demografik Bilgi Forumu'nun bir örneği Ek 4'te sunulmuştur.

2.2.3. Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği (ÇÇTÖ)

Bu çalışmada 18 yaş öncesi istismar ve ihmal yaşantılarını geriye dönük ve niceliksel olarak değerlendirmek amacıyla Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği (ÇÇTÖ) kullanılmıştır. Bernstein ve ark. tarafından 1994 yılında geliştirilen orijinal adıyla Childhood Trauma Questionnaire (CTQ), 18 yaş öncesi kötü muamele deneyimlerinin kısa bir taramasını sağlayan öz bildirime dayalı 70 maddelik bir envanterdir (Bernstein ve ark., 1994). 1995 yılında ölçeğin madde sayısı 53'e düşürülmüştür. Alkol ve/veya madde bağımlısı yetişkinlerle yapılan çalışmalarda, CTQ 2 ve 6 aylık aralıklarda yüksek bir test tekrar test güvenilirliği ve yapılandırılmış bir travma görüşmesiyle yakınsama göstermiştir (Bernstein ve ark., 1994; Fink, Bernstein, Handelsman, Foote ve Lovejoy, 1995). Faktör analizi ölçeğin fiziksel ve duygusal istismar, duygusal ihmal, cinsel istismar ve fiziksel ihmal olmak üzere dört faktörünü ortaya çıkarmıştır (Bernstein ve ark., 1994). Bu dört faktörün, .79 ile .94 arasında değişen Cronbach alfa değerleri yüksek bir iç tutarlılığa sahip olduklarını göstermektedir (Bernstein ve ark., 1994). Bir başka çalışmada ölçek ergenlik dönemindeki hastalara uygulanmış ve bu çalışmanın sonuçları ergen psikiyatrik örnekleme Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeğinin geçerliliğine yönelik destek sağlamıştır (Bernstein ve ark., 1994). Diğer çalışmadan farklı olarak bu çalışmada duygusal istismar, duygusal

ihmal, cinsel istismar, fiziksel istismar ve fiziksel ihmal olmak üzere beş faktör ortaya konmuştur (Bernstein, Ahluvalia, Pogge ve Handelsman, 1997).

Ölçek, sonradan 28 maddeye kısaltılmıştır ve 1996 yılında bu son biçiminden Vedat Şar tarafından Türkçeye çevrilmiştir (Şar, Öztürk ve İkikardeş, 2012). Sonrasında Türkçe ve İngilizce dillerinde yetkin bir uzman tarafından İngilizceye geri çevrilmiştir. Ölçeğin ilk çevirisi ile pilot bir çalışma yapılmış ve maddelerin ne kadar anlaşılır olduğu değerlendirilmiştir. Sonuç olarak her iki versiyon arasında tutarlılık olduğu görülmüştür (Şar, Öztürk ve İkikardeş, 2012). Şar ve ark. (2012) tarafından ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Ölçeğin fiziksel istismar, cinsel istismar, duygusal istismar, fiziksel ihmal ve duygusal ihmal olmak üzere 5 alt boyutu bulunmaktadır. Her bir alt ölçek beş maddeden oluşur. Ayrıca ölçek, tepki yanlılığını önlemek amacıyla aldatıcı özellikte olan üç madde daha içermektedir. Katılımcılardan, her bir maddeyi "hiçbir zaman"dan (1) "çok sık"a (5) kadar değişen, 5'li Likert ölçeğinde değerlendirmeleri istenmektedir. Bu ölçek ile her alt boyut için ayrı ayrı puan ve bunların birleşiminden oluşan toplam puan hesaplanabilmektedir. Her bir alt ölçeğin puanları 5 (istismar veya ihmal öyküsü bulunmaması) ile 25 (ağır istismar ve ihmal öyküsü) arasında değişmektedir (Şar, Öztürk ve İkikardeş, 2012). Puan hesaplaması yapılırken öncelikle olumlu maddelerin puanları tersine çevrilir (örn: 1 puan 5 puana, 2 puan 4 puana gibi). Travmanın inkarını ölçmeyi amaçlayan minimizasyon maddelerinde (madde 10,16, 22) puanlar tersine dönüştürülmez. Bu üç maddenin puanları toplam puana etki etmez, sadece bu üç maddenin her birinden alınan 5 puan hesaplamada 1 puan olarak kabul edilir (Şar, Öztürk ve İkikardeş, 2012).

Ölçeğin iç tutarlılığını gösteren Cronbach alfa değeri tüm katılımcıları içeren grup için (N=123) .93 olarak, Guttman yarım test katsayısı ise .97 olarak bulunmuştur (Şar, Öztürk ve İkikardeş, 2012). Ayrıca, ölçeğin 2 hafta ara ile klinik ve klinik olmayan katılımcılarla yapılan test tekrar test korelasyon katsayısı .90 ($p<.001$, N=48)'dir (Şar, Öztürk ve İkikardeş, 2012). Çocukluk Çağı

Travmaları Ölçeği (CTQ), Çocukluk Çağı Kötüye Kullanım ve İhmal Soru Listesi (CCKİSL) ve Dissosiyatif Yaşantılar Ölçeği (DES) sonuçları arasındaki tutarlılık ölçeğin yapısal geçerliliğe sahip olduğunu göstermektedir (Şar, Öztürk ve İkikardeş, 2012). Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeğinin bir önceki versiyonu olan 53 maddelik biçimi ile 28 maddelik son versiyonu arasındaki Cronbach Alfa katsayısı .98 olarak bulunmuştur. Alt boyutlar kapsamında Cronbach Alfa katsayıları duygusal istismar için .90, duygusal ihmal için .85, fiziksel istismar için .90, cinsel istismar için .73, fiziksel ihmal için .77 ve minimizasyon için .71 olarak bulunmuştur (Şar, Öztürk ve İkikardeş, 2012). Bu çalışmada ise tüm ölçeğin iç tutarlılığı .83 olarak bulunmuştur. Araştırmada kullanılan Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeğinin bir örneği Ek 5'te sunulmuştur.

2.2.4. Kısa Semptom Envanteri (KSE)

Kısa Semptom Envanteri (KSE), Derogatis tarafından son şeklini alan Belirti Tarama Listesi (SCL-90) üzerine temellendirilmiş olup 9 alt ölçekten ve global rahatsızlık belirleyici 3 ölçekten oluşmaktadır (Şahin ve Durak, 1994). Ölçek, psikiyatrik belirti ve yakınmaları içeren 53 maddeden oluşmaktadır ve anksiyete, depresyon, somatizasyon, obsesif-kompulsif belirtiler, kişiler arası alınganlık, hostilite, fobik-anksiyete, paranoid düşünceler ve psikotizm alt ölçeklerini içermektedir (Şahin ve Durak, 1994). Her madde için puanlar 0 ile 4 arasında değişmektedir. Katılımcılardan her bir maddeyi okumaları ve o gün dâhil olmak üzere son hafta içinde bu belirtilerden her birinin kendilerini ne kadar rahatsız ettiğini "hiçbir zaman"dan (0) "çok fazla"ya (4) kadar değişen, Likert tipi ölçekte değerlendirmeleri istenmektedir (Şahin ve Durak, 1994). Her bir alt ölçek için elde edilen toplam, o alt ölçekteki madde sayısına bölünerek o alt boyut için bir puan elde edilmektedir (Şahin ve Durak, 1994). Ölçeğin güvenilirliğine yönelik Derogatis'in çalışmasında (1992), 9 alt ölçek için elde edilen iç tutarlılık katsayılarının .71 ile .85 arasında değiştiği bulunmuştur (akt. Şahin ve Durak, 1994). Ek olarak, 60 sağlıklı yetişkinle iki hafta ara ile yapılan bir çalışmada, test-tekrar-test korelasyon katsayılarının .68 (Somatizasyon) ve .91 (Fobik anksiyete) arasında değiştiği; bir başka çalışmada ise Kısa Semptom

Envanterinin 9 alt ölçeği arasındaki korelasyonların .92 ile .90 arasında değiştiği görülmüştür (Şahin ve Durak, 1994). Şahin ve Durak'ın (1994) ölçeğin Türk gençleri için uyarlamasını yaptıkları çalışmada ise Cronbach alfa katsayılarının .64 (Fobik anksiyete) ile .81 (Depresyon) arasında değiştiği bulunmuştur. KSE'nin 3 global indeks puanı ve 9 alt ölçeğin her birinin UCLA-Yalnızlık Ölçeği ile anlamlı derecede ilişkili olduğu görülmüştür. 502 üniversite öğrencisi ile yapılan çalışmada, KSE'nin tümünden elde edilen Cronbach alfa katsayısı .95 olarak, 9 alt ölçeğin Cronbach alfa katsayılarının ise .55 ve .82 arasında değiştiği bulunmuştur (Şahin ve Durak, 1994). KSE'nin 9 alt ölçeği ve üç indeks puanının Beck Depresyon Envanteri ile korelasyonlarının ise .34 ile .70 arasında değiştiği görülmüştür (Şahin ve Durak, 1994). Ayrıca, bu alt ölçekler ve 3 index puanı ile Strese Yatkınlık, Boyun Eğicilik ve Offer-Yalnızlık ölçekleri arasındaki ilişkilerin beklenen yönde ve anlamlı olarak bulunmasının da ölçeğin geçerliliğini gösterdiği ifade edilmektedir (Şahin ve Durak, 1994). Tüm bu bilgiler ışığında, KSE'nin üniversite öğrencilerinin psikolojik sorunlarını güvenilir ve geçerli bir biçimde ölçen bir araç olduğu sonucuna varılmıştır (Şahin ve Durak, 1994). Bu çalışmada, KSE'nin geneline ilişkin iç tutarlık katsayısı .97 olup alt boyutlar olan anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon ve hostilite alt boyutlarına ilişkin iç tutarlılığı sırasıyla .90, .88, .82, .73 ve .80 olarak bulunmuştur. Ölçeğin bir örneği Ek 6'da sunulmuştur.

2.2.5. Yirmi Maddelik Toronto Aleksitimi Ölçeği (TAÖ-20)

Yirmi maddelik Toronto Aleksitimi Ölçeği (TAÖ-20) Bagby, Parker ve Taylor tarafından 1994 yılında geliştirilmiştir ve katılımcılardan her bir maddeyi 5'li Likert tipi ölçekte değerlendirmeleri istenmektedir (1994a, 1994b). Bagby ve arkadaşlarının ölçeği geliştirme aşamasındaki çalışmalarında iç tutarlılık katsayısı .81, üç hafta içerisindeki ölçümlerde ölçeğin test-tekrar-test güvenilirlik katsayısı .77 olarak bulunmuştur. Faktör analizi çalışmalarında toplam varyansın %31'ini açıklayan üç faktör elde edilmiştir. İlk faktörün, toplam varyansın %12'sini (iç tutarlılık, $r = .78$); ikinci faktörün, toplam varyansın %10'unu (iç tutarlılık, $r = .75$) ve üçüncü faktörün toplam varyansın %8'ini (iç

tutarlılık, $r = .66$) açıkladığı bulunmuştur (Bagby ve ark., 1994a, 1994b). Toronto Aleksitimi Ölçeğinin Türkçe uyarlaması Güleç ve arkadaşları tarafından yapılmıştır (Güleç, Köse, Güleç, Çitak, Evren, Borckardt ve Sayar, 2009). TAÖ-20 "hiçbir zaman"dan (1) "her zaman"a (5) kadar değişen 5'li Likert tipi 20 maddelik bir öz bildirim ölçeğidir (Güleç ve ark., 2009). Ölçeğin Duyguları Tanımada Güçlük (TAÖ-1), Duyguları Söze Dökmede Güçlük (TAÖ-2), Dışa Dönük Düşünme (TAÖ-3) alt-ölçekleri bulunmaktadır. Duyguları tanımada zorluk alt boyutunda 7 madde (1, 3, 6, 7, 9, 13, 14), duyguları söze dökmede zorluk boyutunda 5 madde (2, 4, 11, 12, 17) ve dışa vuruk düşünme boyutunda 8 madde (5, 8, 10, 15, 16, 18, 19, 20) bulunmaktadır (Güleç ve ark., 2009). 4, 5, 10, 18 ve 19. maddeler ters şekilde puanlandırıldıktan sonra tüm maddelere verilen yanıtlar toplam puan olarak elde edilir (Güleç ve ark., 2009). Yüksek puanlar yüksek aleksitimik seviyeyi göstermektedir (Güleç ve ark., 2009). Türk örnekleminde ölçeğin psikometrik özelliklerini araştırmak için her iki cinsiyetten tıp öğrencileri ve lisansüstü öğrencilerle yapılan çalışmada tüm ölçeğin Cronbach alfa değeri .78, alt ölçeklerinki ise .57–.80 arasında bulunmuştur (Güleç ve ark., 2009). Doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre, aleksitimi yapısının 3 faktör varlığını sağladığı gösterilmiştir (Güleç ve ark., 2009). Bu çalışmada ise tüm ölçeğin iç tutarlılığına ilişkin Cronbach Alfa katsayısı .70 olup, duyguları tanımada zorluk, duyguları söze dökmede zorluk ve dışa vuruk düşünme alt boyutları için Cronbach Alfa katsayıları sırasıyla .56, .65 ve .40 olarak bulunmuştur. Araştırmada kullanılan Yirmi Maddelik Toronto Aleksitimi Ölçeğinin bir örneği Ek 7'de sunulmuştur.

2.2.6. FACES Türkiye Örneklemini Veri Seti

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde yürütülmüş olan "Demans için Yaygın Kullanılabilecek Bir Tarama Testinin Standardizasyonu, Bazı Çevresel Risk Etmenlerinin Tespiti ve Biyolojik Belirtilerin Araştırılması" projesi kapsamında, bireylerin duygu tanımlarını değerlendirmek için Türkiye'de kullanılacak uygun bir ölçeğe ihtiyaç duyulmuş ve Almanya'da geliştirilmiş, duygusal ifadeler (korku, tikslenme, öfke, üzüntü ve mutluluk) içeren yüzlerin yer aldığı geniş

kapsamlı bir veri seti olan FACES temel alınarak FACES Türkiye örnekleme veri seti oluşturulmuştur (Çap, Atkan, Karahan, Saka, Barışkın ve Ayhan, 2017). FACES, 171 genç, orta yaşlı ve yaşlı kadın ve erkeğe ait (her bir kişinin nötr, korkmuş, tiksiniş, öfkelenmiş, üzülmüş ve mutluluk duymuş hallerindeki ifadelerine ait) toplam 2052 adet fotoğraftan oluşmaktadır (Ebner, Riediger ve Lindenberger, 2010). 2005 ve 2007 yılları arasında Yaşamboyu Psikoloji Merkezi, İnsan Gelişimi için Max Planck Enstitüsü, Berlin Almanya'da Ulman Lindenberger, Natalie Ebner ve Michaela Riediger tarafından geliştirilmiştir (Ebner, Riediger ve Lindenberger, 2010). Geniş bir yaş aralığının yüzlerini içeren FACES, duygu, motivasyon, biliş ve bunların birbiriyle ilişkisini inceleyen araştırmalar için de uygundur. FACES, Max Planck Dijital Kütüphanesinin (MPDL; www.esdoc.org/JSPWiki/en/Faces) bir eSciDoc hizmetidir. Bu çevrimiçi hizmetin işlevleri arasında, FACES resimlerinin taranması, araştırılması, görüntülenmesi, seçilmesi ve dışa aktarılması da bulunmaktadır. Seçilen resimlerin alt kümeleri ileride başvurulmak üzere kaydedilebilir ve araştırmacılar arasında paylaşılabilir. FACES veri setindeki resimler yüksek kalite dijital ve renkli fotoğraflardır; 819 x 1,024 piksellik JPEG formatında veya orijinal boyutlarında (2,835 x 3,543 piksel; JPEG formatında) yeniden boyutlandırılmış çözünürlükte indirilebilir. FACES resimlerinin araştırma amacı dışında kullanılmasını ve yayılmasını önlemek için araştırmacıların FACES veritabanına kayıt olmaları gerekmektedir. Kullanıcı hesabı olmadan, sadece altı örnek kişinin resmi (72 resim) web sitesinden görüntülenebilmektedir. Geçerlik çalışması, FACES veritabanındaki altı yüz ifadesinin (nötr, korkmuş, tiksiniş, öfkelenmiş, üzülmüş ve mutluluk duymuş) her biri için doğru tanıma yüzdesinin yüksek olduğunu göstermiştir (Ebner, Riediger ve Lindenberger, 2010).

Türkiye örnekleme için uygun veri seti geliştirilmesi aşamasında, orijinal veri setindeki 52 genç, 51 orta yaşlı ve 51 yaşlı bireyin fotoğrafları incelenmiş ve her yaş grubundan dört bireyin (kadın ve erkek) her bir duyguyu gösteren (korku, üzüntü, tiksime, öfke ve mutluluk) fotoğraflarından 120 fotoğraflık bir havuz oluşturulmuştur. Bu fotoğraflar sağlıklı bireylere gösterilmiş ve fotoğrafta

yer alan yüzün hangi duyguyu ifade ettiği sorulmuştur. Hedef duygunun doğru tanınma oranının yüksek olduğu ve hedeflenmeyen duygunun seçilme oranının düşük olduğu fotoğraflar tespit edilmiştir. Örneğin "korku" ifadesi taşıyan bir yüze ait fotoğraf gösterildiğinde hem "korkmuş" olarak tanınma oranının yüksek olması, hem de "tiksinmiş", "öfkelenmiş" gibi hedeflenmeyen diğer duygulardan da ayırtılabilmesi beklenmiştir.

Nihayetinde 5 duygu (korku, üzüntü, tikslenme, öfke ve mutluluk), 2 farklı cinsiyet (kadın, erkek), 3 farklı yaş grubundan (genç, orta yaşlı, yaşlı) kişilere ait olmak üzere toplam 30 fotoğraftan oluşan bir set belirlenmiştir. FACES Türkiye örnekleme veri setinin Türkiye'de kullanımı için belirlenen sete ait değerlendirmeler, adı geçen proje kapsamında yapılmış ve 55 yaş ve üzerindeki katılımcıların verileri toplanmıştır. Bulgular, belirlenen fotoğrafların, 55 yaş ve üzeri örnekleme yüz ifadelerinden korku, tikslenme, öfke, üzüntü ve mutluluk duygularını tanımada geçerli ve güvenilir materyal olduğunu göstermiştir (Çap, Atkan, Karahan, Saka, Barışkın ve Ayhan, 2017).

FACES Türkiye örnekleme veri seti uygulamasına geçilmeden önce katılımcıların duygu tanıma ve yüz tanıma ile ilgili zorlukları olup olmadığını araştırmak üzere ön uygulama yapılmaktadır. Bir kişinin yüz ifadelerinden duygu tanıma derecesini değerlendirebilmek için o kişinin yüzleri ayırt edebilmesi ve test edilecek duyguları bilmesi gerekmektedir. Bu nedenle yüz ifadelerinden duygu tanıma işlevini değerlendirmeden önce kişilerin yüzleri ayırt edebildiği ve test edilen duyguları tanıyıp tanımadıklarına yönelik sorular sorulmaktadır. İlk aşama, yüzlerin ayırt edilmesine yöneliktir. Katılımcının temel olarak yüzleri tanıyıp tanımadığının belirlenmesi için FACES'da yer almayan, yansız duygu ifadelili ve süresiz gösterilen altı kişiye ait fotoğraf kullanılır. Her bir sunuda üstte ayırt edilmesi istenilen kişinin fotoğrafı ve altında beş farklı seçenek bulunmaktadır. Seçeneklerden bir tanesi üstteki resim ile aynı kişinin yüz fotoğrafıdır ve kişiden doğru cevap olarak bu fotoğrafı göstermesi beklenmektedir. Her bir sunu bilgisayar ekranında görüldüğünde,

uygulayıcı: "Aşağıdaki fotoğraflardan hangisi yukarıdaki kişiye aittir?" sorusunu yöneltir. Katılımcı bu şekildeki altı uygulamadan iki ya da daha fazlasında hata yaparsa uygulamaya devam edilmemektedir. İkinci aşamada, kişinin duyguları (korkma, üzüme, tiksime, mutluluk, öfke) tanıyıp tanımadığının belirlenmesine yönelik sorular sorulmaktadır (örn. "Farz edin ki bir devlet dairesinde işinizi yaptırmak için uzun bir süre sıra beklediniz. Tam sıra size gelecekken arkadan bir kişi haksız bir şekilde önünüze geçti ve işlemini yaptırdı. Bu durumda nasıl hissedersiniz, duygunuz ne olur?"). Katılımcı bu sorulardan herhangi birine yeterli bir cevap veremediğinde, soru değiştirilir ve bu durumda "korku" mu hissedersiniz, "öfke" mi hissedersiniz, "mutluluk" mu hissedersiniz, vb. şekilde çoktan seçmeli hale dönüştürülür. Eğer uygun bir yanıt gelmez ise, kişiye hangi durum ve/veya durumlarda o duyguyu hissettiği sorulur. Bu aşamada, bu çalışma için katılımcı herhangi bir duygu için iki sorudan fazla yanlış yanıt verse dahi uygulama kesilmemekte ve FACES Türkiye örnekleme için oluşturulmuş setin uygulamasına geçilmektedir. FACES Türkiye örnekleme veri setinin uygulaması kapsamında 30 yüze ait fotoğraf 10 saniye süreyle tek tek ekranda belirlemekte ve katılımcılardan her yüz ifadesindeki duyguyu belirlemeleri istenmektedir. MATLAB programı aracılığıyla katılımcının yüz ifadesinden duygu tanıma doğruluğu ve süresi ölçülmüştür.

2.3. İŞLEM

Tez kapsamında yapılacak uygulamalar için Hacettepe Üniversitesi Etik Kurulundan onay alınmıştır (Bkz. Ek 2). Katılımcılara internet aracılığı ile ulaşılabilmesi için Hacettepe Üniversitesi Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğünün ilgili e-mail adresine, Hacettepe Üniversitesi Etik Kurulunun onayını ve tez çalışmasının konusunu içeren bir e-mail gönderilmiştir. Ayrıca, katılımcılara çeşitli bölümlerdeki derslerde yapılan duyurular ve üniversite kampüsü içerisindeki ortak kullanım alanlarında araştırmacı tarafından dağıtılan küçük davetiyeler yoluyla ulaşılmıştır. Örneklem seçiminde kolay örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada dışlama ölçütü bulunmamaktadır. Ölçeklerin verilmiş

sırasının doğurabileceği etkileri en aza indirmek amacıyla ölçekler terazi tekniğiyle dengelenmiş halde uygulanmıştır. FACES Türkiye veri seti katılımcılara, katılımcıyla birlikte belirlenen uygun gün ve saatte, Hacettepe Üniversitesi Klinik Laboratuvarında bulunan test uygulama odasında araştırmacının kişisel bilgisayarında araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Katılımcılara araştırma ile ilgili bilgi verilmiş ve katılımcıların izni alınarak FACES Türkiye örnekleme veri seti ve ölçekler tek seferde uygulanmıştır. Araştırmaya dâhil olan katılımcılardan kimlik bilgileri istenmemiş ancak katılımcılardan Bilgilendirilmiş Onam Formu alınmıştır. FACES Türkiye örnekleme veri setinin ve ölçeklerin cevaplanma süresi yaklaşık 20 dakika sürmüştür. Tüm veriler SPSS paket programına aktarıldıktan sonra toplu bir şekilde değerlendirilmiştir.

2.4. VERİLERİN ANALİZİ

Verilerin istatistiksel olarak değerlendirilmesinde SPSS.23 paket programı kullanılmıştır. İstatistikî analizler yapılmadan önce veri girişleri kontrol edilmiştir. Değişkenler için kayıp değer ve uç değer analizleri yapılmıştır.

FACES Türkiye örnekleme veri setinin genç yetişkinler için geçerli bir ölçüm olup olmadığına bakmak amacıyla beş duygunun tanınma doğruluğu ve tanınma sürelerine ilişkin Karma Varyans Analizleri yapılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek için Pearson Korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir. Son olarak, çocukluk çağı travma yaşantılarının ruhsal belirtiler ve aleksitimi düzeyi istatistiksel olarak kontrol edildiğinde, yüz ifadelerinden korku, tikslenme, öfke, üzüntü ve mutluluk duygularının tanınma doğruluğu ve süresini yordayıp yordamadığını incelemek amacıyla Hiyerarşik Regresyon Analizi yapılmıştır.

3. BÖLÜM

BULGULAR

Araştırma sorularını cevaplamak için yürütülen istatistikî analizler bu bölümde sunulmuştur. Bu çalışmada 178 katılımcıdan veri toplanmıştır. Katılımcıların demografik bilgiler ve ölçek maddelerine verdikleri yanıtlar SPSS 23.0 programına girilmiştir. Yüz ifadelerinden duygu tanıma ölçümünde verdikleri yanıtlar ve yanıtlama süreleri MATLAB programının oluşturduğu Excel dosyasından SPSS programına aktarılmıştır. Daha sonra verilerin hatasız girilip girilmediği kontrol edilmiştir. Çalışmada herhangi bir dışlama ölçütü bulunmamaktadır. Ölçeklerin herhangi birinde, o ölçeğin ya da ölçek maddesinin %5'inden fazlasını boş bırakan herhangi bir katılımcı olmamıştır. Ters madde bulunduran ölçeklerin, maddelerinin ters puanlarına dönüştürülmesinin ardından %5'ten daha az kayıp veri olan ölçeklerde veriler için noktanın doğrusal eğimi atanmıştır. Her bir ölçeğin ve alt boyutun toplam puanı oluşturulmuştur. Daha sonra tek değişkenli uç değerleri belirlemek amacıyla çalışmadaki ana değişkenlerin toplam puanları için z değerleri hesaplanmış ve z değeri ± 3.29 aralığında olmayan 6 katılımcı analizlerin dışında bırakılmıştır. Çok değişkenli uç değerleri belirlemek amacıyla regresyon analizi yürütülmüş olup hesaplanan Mahalanobis uzaklığına göre herhangi bir uç değer bulunmamıştır. Bu nedenle analizlerin tümü 94'ü kadın, 78'i erkek olmak üzere toplamda 172 katılımcıyla yürütülmüştür. Son olarak çarpıklık ve basıklık değerleri incelenerek normallik testi değerlendirilmiştir. Çalışmadaki ana değişkenler için çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1 ve +1 arasında olduğu görülmüş ve bu çalışmada parametrik testler kullanılmıştır (Tabachnick ve Fidell, 2001).

Bu bölümde, araştırma sorularını test etmek için yapılan istatistiksel çözümlerinin sonuçları dört ana başlık altında sunulmuştur. Öncelikle **Örneklemin Temel Değişkenler Açısından Özellikleri** başlığı altında

örneklemün ölçek puanları açısından özellikleri sunulmuştur. Ardından, FACES Türkiye örnekleme veri setinin genç yetişkinler için geçerli bir ölçüm olup olmadığına bakmak amacıyla **Yüz İfadelerinden Duygu Tanıma Ölçümünde FACES Türkiye Örnekleme Veri Setinin Geçerliliği** başlığı altında yüz ifadelerinden duygu tanıma doğruluğu yüzdeleri, duygu tanıma doğruluğu ve sürelerinin varyans analizlerine ilişkin sonuçlar bildirilmiştir. Yüz ifadelerinden duygu tanıma ve çocukluk çağı travma yaşantıları ilişkisi bağlamında tüm sürekli değişkenlerin birbirleriyle olan ilişkileri **Ana Değişkenler Arasındaki İlişkiler** başlığı altında sunulmuştur. Son olarak, teorik olarak ilişkili olduğu düşünülen çocukluk çağı travma yaşantılarının, ruhsal belirtiler ve aleksitimi düzeyi kontrol edildiğinde yüz ifadesinden duygu tanıma doğruluğu ve tanıma süresini ne düzeyde yordadığına bakıldığı regresyon analizi sonuçları **Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları** başlığı altında bildirilmiştir.

3.1. ÖRNEKLEMİN TEMEL DEĞİŞKENLER AÇISINDAN ÖZELLİKLERİ

Çalışmadaki ana değişkenlerin tanımlayıcı özelliklerini incelemek için yaş değişkeninin, Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeğinin, Kısa Semptom Envanterinin, 20 Maddelik Toronto Aleksitimi Ölçeğinin, Duygu Tanıma Doğruluğu ve Duygu Tanıma Süresinin toplam puanları için ortalama, standart sapma ve aralık puanları hesaplanmıştır. İlgili betimsel analiz sonuçları Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2

Çalışmadaki Ana Değişkenlerin Ortalama, Standart Sapma ve Aralık Değerleri

Değişkenler	N	Ort.	SS	Aralık
Çocukluk Çağı Travma Yaşantıları	172	33.37	6.44	29
Kısa Semptom Envanteri	172	42.69	31.7	149
Toronto Aleksitimi Ölçeği	172	45.88	8.91	45
Duygu Tanıma Doğruluğu	172	26.26	1.72	8
Duygu Tanıma Süresi	172	75.02	17.15	84.2
Yaş	172	22.54	1.93	8

3.2. YÜZ İFADELERİNDEN DUYGU TANIMA ÖLÇÜMÜNDE FACES TÜRKİYE ÖRNEKLEMİ VERİ SETİNİN GEÇERLİLİĞİ

Araştırmanın bu aşamasında birinci araştırma sorusunu yanıtlamak için FACES Türkiye örnekleme veri setinin genç yetişkinler için geçerli bir ölçüm olup olmadığına bakmak amacıyla beş duygunun tanınma doğruluğu ve tanınma sürelerine ait analiz sonuçları sunulmuştur.

3.2.1. Yüz İfadelerinden Duygu Tanıma Doğruluğu Analizleri

Araştırmanın bu aşamasında yüz ifadeleriyle ifade edilen duyguları tanıma doğruluğu yüzdeleri ve tanıma doğruluğu ortalamalarına ait varyans analizi sonuçları ile fotoğraftaki yaş grupları ve fotoğraftaki yüzün cinsiyetine göre tanıma doğruluğu ortalamaları varyans analizi sonuçları aşağıda başlıklar altında sunulmuştur.

3.2.1.1.Yüz İfadelerinden Duygu Tanıma Doğruluğu Yüzdelerinin İncelenmesi

İlk olarak FACES Türkiye örnekleme veri setinde yer alan 5 duygu (öfke, tikslenme, korku, üzüntü ve mutluluk), 2 farklı cinsiyet (kadın, erkek) ve 3 farklı yaş grubundan (genç, orta yaşlı, yaşlı) kişilerin fotoğraflarındaki yüz ifadelerinin 18-26 yaş arası genç yetişkinler tarafından tanınma doğruluğu yüzdeleri kadın ve erkek katılımcılara göre ayrı ayrı Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3'te görüldüğü üzere tikslenme duygusu, toplamda %87 doğrulukla tanınmıştır. En yüksek değer orta yaşlı kadın fotoğrafındaki tikslenme ifadesinin kadın örneklem tarafından tanınma değeridir (%98,9). Üzüntü duygusunun toplamda %91 doğrulukla tanındığı görülmektedir. En yüksek değer orta yaşlı kadın fotoğrafındaki üzüntü ifadesinin kadın örneklem tarafından tanınma değeri olmuştur (%94,7). Öfke duygusu, toplamda %69 doğrulukla tanınmış olup en yüksek değerler genç kadın ve erkeğe ait öfke ifadesinin kadın örneklem

Tablo 3

Yüz İfadelerinden Beş Duygunun Genç Yetişkinler Tarafından Tanınma Doğruluğu Yüzdeleri

Duygu	FotoYaş	FotoCins	Kadın				Erkek				Toplam			
			D	%	Y	%	D	%	Y	%	D	%	Y	%
Tiksinme	Yaşlı	Kadın	87	92.6	7	7.4	75	96.2	3	3.8	162	94.2	10	5.8
		Erkek	68	72.3	26	27.7	52	66.7	26	33.3	120	70	52	30
	Orta	Kadın	93	98.9	1	1.1	74	94.9	4	5.1	167	97.1	5	2.9
		Erkek	85	90.4	9	9.6	72	92.3	6	7.7	157	91.3	15	8.7
	Genç	Kadın	90	95.7	4	4.3	74	94.9	4	5.1	164	95	8	5
		Erkek	71	75.5	23	24.5	58	74.4	20	25.6	129	75	43	25
Toplam			494	88	70	12	405	87	63	13	899	87	133	13
Üzüntü	Yaşlı	Kadın	87	92.6	7	7.4	70	89.7	8	10.3	157	91.3	15	8.7
		Erkek	83	83.3	11	11.7	63	80.8	15	19.2	146	85	26	15
	Orta	Kadın	89	94.7	5	5.3	71	91	7	9	160	93	12	7
		Erkek	86	91.5	8	8.5	69	88.5	9	11.5	155	90	17	10
	Genç	Kadın	88	93.9	6	6.4	73	93.6	5	6.4	161	94	11	6
		Erkek	87	92.6	7	7.4	72	92.3	6	7.7	159	92	13	8
Toplam			520	92	44	8	418	89	50	11	938	91	94	9
Öfke	Yaşlı	Kadın	27	28.7	67	71.3	9	11.5	69	88.5	36	21	136	79
		Erkek	85	90.4	9	9.6	69	88.5	9	11.5	154	90	18	10
	Orta	Kadın	71	75.5	23	24.5	64	82.1	14	17.9	135	78.5	37	21.5
		Erkek	32	34	62	66	21	26.9	57	73.1	53	31	119	69
	Genç	Kadın	93	98.9	1	1.1	76	97.4	2	2.6	169	98	3	2
		Erkek	93	98.9	1	1.1	76	97.4	2	2.6	169	98	3	2
Toplam			401	71	163	29	315	67	153	33	716	69	316	31

Tablo 3 (devamı)

Yüz İfadelerinden Beş Duygunun Genç Yetişkinler Tarafından Tanınma Doğruluğu Yüzdeleri

Duygu	FotoYaş	FotoCins	Kadın				Erkek				Toplam			
			D	%	Y	%	D	%	Y	%	D	%	Y	%
Korku	Yaşlı	Kadın	93	98.9	1	1.1	76	97.4	2	2.6	169	98	3	2
		Erkek	84	89.4	10	10.6	68	87.2	10	11.6	152	88	20	12
	Orta	Kadın	92	97.9	2	2.1	77	98.7	1	1.3	169	98	3	2
		Erkek	93	98.9	1	1.1	76	97.4	2	2.6	169	98	3	2
	Genç	Kadın	92	97.9	2	2.1	74	94.9	4	5.1	166	97	6	3
		Erkek	92	97.9	2	2.1	71	91	7	9	163	95	9	5
Toplam			546	97	18	3	442	94	26	6	988	96	44	4
Mutluluk	Yaşlı	Kadın	94	100	0	0	77	98.7	1	1.3	171	99	1	1
		Erkek	94	100	0	0	76	97.4	2	2.6	170	99	2	1
	Orta	Kadın	94	100	0	0	78	100	0	0	172	100	0	0
		Erkek	94	100	0	0	78	100	0	0	172	100	0	0
	Genç	Kadın	94	100	0	0	78	100	0	0	172	100	0	0
		Erkek	89	94.7	5	5.3	66	84.6	12	15.4	155	90	17	10
Toplam			559	99	5	1	453	97	15	3	1012	98	20	2

tarafından tanınma değerleridir (%98,9). Korku duygusu, toplamda %96 doğrulukla tanınmıştır. En yüksek değerler yaşlı kadına ve orta yaşlı erkeğe ait korku ifadesinin kadın örneklem tarafından tanınma değeri olduğu görülmüştür (%98,9). Beş duygunun tanınma doğruluğu değerleri incelendiğinde en yüksek tanınma doğruluğu değerinin mutluluk duygusuna ait olduğu görülmektedir (%98). Genç erkeğe ait mutluluk ifadesinin kadın örneklem tarafından tanınma değeri (%94,7), genç erkeğe ait mutluluk ifadesinin (%84,6), yaşlı erkeğe ait mutluluk ifadesinin (%97,4) ve yaşlı kadına ait mutluluk ifadesinin erkek örneklem tarafından tanınma değeri (%98,7) haricinde mutluluk duygusunun katılımcılar tarafından hatasız şekilde tanındığı görülmüştür (%100).

FACES Türkiye örnekleme veri setinin ilk defa kullanılan bir ölçüm olması nedeniyle beş duygunun tanınma doğruluğu geçerliliği için temel alınacak bir kesme noktası bulunmamaktadır. Bu doğrultuda alanyazındaki benzer çalışmalar incelendiğinde, Pell, Paulmann, Dara, Alasseri ve Kotz'un (2009) işitsel bir göreve dayanan ve 7 duygu kategorisi içeren çalışmasında mümkün olduğunca çok sayıda geçerli örnek içerecek şekilde, 3/7 olasılıkla doğru kabul etme yani madde başına %42,86 doğruluk oranı kesme noktası olarak belirlenmiştir. Bu çalışma için 3/5 olasılıkla doğru kabul etme yani %60 doğruluk oranı kesme noktası olarak uygun görülmüştür. Bu bağlamda, bu çalışmada beş duygunun %60'dan yüksek bir doğruluk oranıyla tanındığı görülmektedir.

Çalışmanın veri toplama aşamasında, ilk 54 katılımcının ekranda gösterilen yüz ifadesine dair hangi duygu etiketini seçtiği bilinmemekte, sadece doğru yanıt verip vermediği bilinmektedir. Bunun nedeni, çalışmaya başlamadan önce MATLAB programında gerekli kodun oluşturulmamasıdır. İlk 54 katılımcıdan sonra, kişilerin hangi duyguyu seçtiği bilgisini verecek MATLAB kodu oluşturulmuş ve geriye kalan 118 katılımcı için gösterilen yüz ifadesinin hangi duygu olarak tanındığı verisi elde edilebilmiştir.

118 katılımcının hedef duygu ile diğer hangi duyguyu karıştırdıklarına dair mevcut veri incelendiğinde, öfke ve tikslenme duygularının genellikle diğer duygularla karıştırıldığı görülmektedir. Karıştırılan duygulara geçmeden önce her duygu için 118 katılımcı tarafından verilen doğru ve yanlış yanıtlar incelenmiştir. Öncelikle tikslenme duygusuna verilen yanıtlar incelendiğinde, genç kadın yüzüne ait tikslenme ifadesinin 112 katılımcı tarafından doğru tanındığı görülürken (%95), genç erkek yüzüne ait tikslenme ifadesinin 91 katılımcı tarafından doğru tanındığı (%77), 22 katılımcı tarafından ise öfke duygusu (%19) ile karıştırıldığı görülmüştür (Bkz. Tablo 4). Orta yaşlı kadına ait tikslenme ifadesi 114 katılımcı tarafından (%97), orta yaşlı erkeğe ait tikslenme ifadesi ise 111 katılımcı tarafından (%94) doğru tanınmıştır. Yaşlı kadına ait tikslenme ifadesinin 112 katılımcı tarafından doğru bir şekilde tanındığı (%95), fakat yaşlı erkeğe ait tikslenme ifadesine katılımcılar tarafından farklı yanıtlar verildiği görülmüştür. Tablo 4'te görüldüğü üzere 118 katılımcının 84'ü yaşlı erkeğe ait yüz ifadesinde tikslenme duygusunu doğru bir şekilde tanıırken (%71), 17'si tikslenme duygusunu üzüntü olarak (%14), 12'si ise öfke olarak (%10) tanımıştır.

Tablo 4

Genç Erkek ve Yaşlı Erkeğe Ait Tikslenme İfadesine Verilen Yanıtlar ve Yüzdeleri

Yanıt	Yüz İfadesi			
	Tikslenme-Genç-Erkek		Tikslenme-Yaşlı-Erkek	
	N	%	N	%
Yanıtless	1	.8	2	2
Tikslenme	91	77	84	71.2
Üzüntü	3	3	17	14.4
Öfke	22	19	12	10.2

Üzüntü duygusuna verilen yanıtlar incelendiğinde, genç kadın ve erkek yüzüne ait üzüntü ifadesinin katılımcıların büyük bir çoğunluğu tarafından doğru tanındığı görülmüştür (%93 ve %94, sırasıyla). Aynı durum, orta yaşlı kadın ve erkeğe ait üzüntü ifadesinin tanınma doğruluğu için de geçerlidir (kadın yüz

ifadesi için %93, erkek yüz ifadesi için %88). Yaşlı kadına ait üzüntü ifadesi 118 katılımcının 108'i tarafından (%92), yaşlı erkeğe ait üzüntü ifadesi ise 100'ü tarafından (%85) doğru bir şekilde tanınmıştır.

Öfke duygusuna verilen yanıtlar incelendiğinde, genç erkek ve kadın yüzüne ait öfke ifadesinde 117 kişinin hedef duyguyu doğru tanıdığı görülmüştür (%99). Orta yaşa ait öfke ifadeleri bağlamında, kadına ait öfke ifadesini 118 katılımcıdan 90'ının (%76,3) doğru tanıdığı görülürken, orta yaşlı erkeğe ait öfke ifadesinin başka duygular ile karıştırıldığı görülmüştür. Tablo 5'te de görüldüğü üzere orta yaş grubundan erkeğe ait öfke ifadesinin en çok korku duygusuyla (%32), ikinci olarak da üzüntü duygusu (%19,5) ile karıştırıldığı görülmektedir. Yaşlı yüzlerdeki öfke ifadeleri incelendiğinde, yaşlı erkeğe ait öfke ifadesinin 105 katılımcı tarafından doğru tanıdığı (%89), 10 katılımcı tarafından ise üzüntü olarak tanıdığı gözlenmiştir. Yaşlı erkeğe ait öfke ifadesindeki yüksek tanınma oranının aksine yaşlı kadın yüzündeki öfke ifadesinin diğer duygularla karıştırıldığı saptanmıştır. Yaşlı kadın yüzüne ait öfke ifadesi en çok üzüntü duygusuyla (%31,4), daha sonra korku (%14,4) ve ardından tiksinti duygusuyla (%13,6) karıştırılmıştır (Tablo 5).

Tablo 5

Orta Yaşlı Erkek ve Yaşlı Kadına Ait Öfke İfadesine Verilen Yanıtlar ve Yüzdeleri

Yanıt	Yüz İfadesi			
	Öfke-Orta-Erkek		Öfke-Yaşlı-Kadın	
	N	%	N	%
Yanıtsız	8	6.8	24	20.3
Öfke	39	33.1	23	19.5
Korku	38	32.2	17	14.4
Üzüntü	23	19.5	37	31.4
Tiksinme	1	.6	16	13.6

Korku duygusuna verilen yanıtlara bakıldığında, genç kadın ve erkeğe ait korku ifadesinin 118 katılımcının büyük çoğunluğu tarafından doğru bir şekilde tanındığı saptanmıştır (kadın yüz ifadesi için %96, erkek yüz ifadesi için %95).

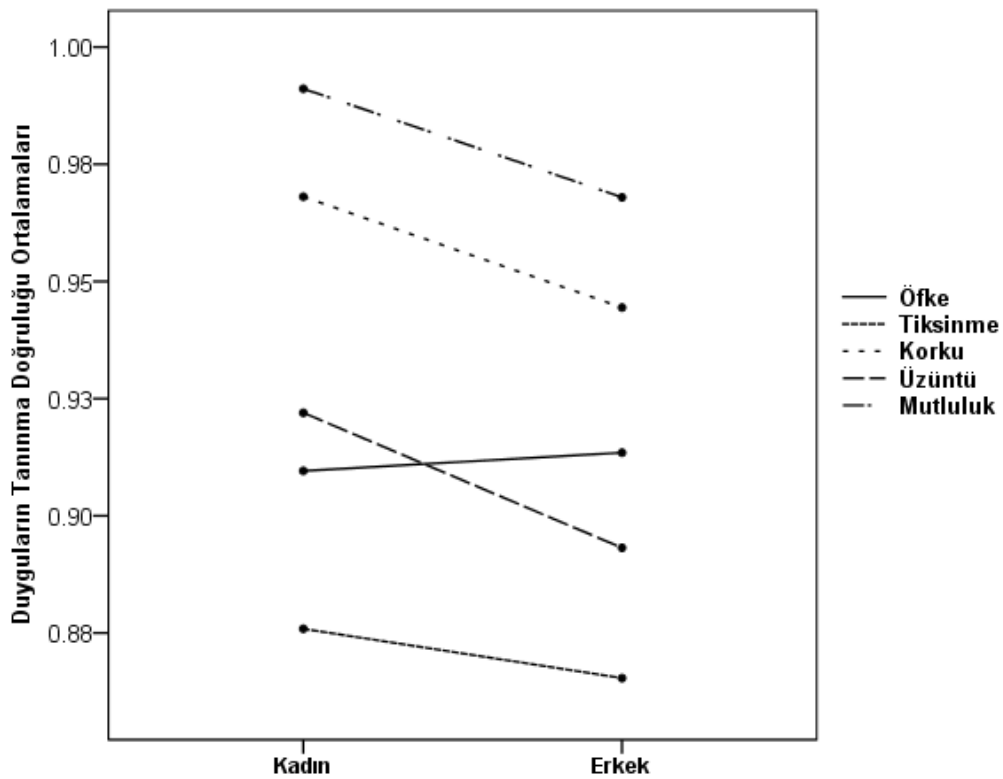
Orta yaşlı kadın ve erkeğe ait korku ifadesi, 118 katılımcının 116'sı tarafından doğru bir şekilde tanınmıştır (%98). Yaşlı kadına ait korku ifadesi 118 katılımcının 115'i tarafından doğru bir şekilde tanınmış olup (%97) yaşlı erkeğe ait korku ifadesi 105 katılımcı tarafından doğru tanınmış (%89) ve 13 katılımcı tarafından öfke duygusu ile karıştırılmıştır (%11).

Son olarak mutluluk duygusuna verilen yanıtlar incelendiğinde, genç kadına ait mutluluk ifadesinin 118 katılımcının tamamı tarafından doğru bir şekilde tanındığı (%100), genç erkek yüzüne ait mutluluk ifadesinin ise 118 katılımcının 103'ü tarafından doğru tanındığı gözlenmiştir (%87). Orta yaşlı kadın ve erkeğe ait mutluluk ifadesinin tüm katılımcılar tarafından doğru tanındığı saptanmıştır. Yaşlı kadına ait mutluluk ifadesi katılımcıların tamamı tarafından doğru tanınırken yaşlı erkeğe ait mutluluk ifadesi katılımcıların %99'u tarafından doğru bir şekilde tanınmıştır.

Sonuç olarak bu çalışmada, yaşlı kadına ait öfke ifadesi öfkeden ziyade üzüntü olarak tanınmış ve orta yaşlı erkeğe ait öfke ifadesi ise korku duygusu ile karıştırılmıştır. Bu nedenle bu iki yüz ifadesi ilerleyen analizlere dâhil edilmemiştir. Bundan sonra yürütülecek analizlerde beş duygunun tanınma doğruluğu ortalamaları ile çalışılacaktır. Bu ortalama değerler, her duygu için o duyguyu aktaran fotoğraflara verilen yanıtların toplanması ve o duyguyu aktaran kaç tane fotoğraf varsa bu sayıya bölünerek elde edilmiştir. Örneğin, korku duygusu için bu duyguyu aktaran genç kadın, genç erkek, orta yaşlı kadın, orta yaşlı erkek, yaşlı kadın ve yaşlı erkek yüz ifadeleri olmak üzere toplamda 6 fotoğrafa katılımcıların verdiği yanıtlar toplanmış ve bu toplam değer altıya bölünmüştür. Bununla birlikte, yukarıda belirtildiği üzere öfke duygusu bağlamında iki adet yüz ifadesi analizlere katılmayacağı için, geriye kalan dört fotoğrafa verilen yanıtların toplamı alınmış ve toplam değer dörde bölünmüştür.

3.2.1.2. Yüz İfadeleriyle Aktarılan Beş Duygunun Tanınma Doğrulukları Arasındaki Farklar

Bu aşamada beş duygunun tanınma doğruluğu ortalamalarının farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla katılımcıların cinsiyeti 2 düzey (kadın, erkek) ve duygu tanıma doğruluğu 5 düzey (öfke, tikslenme, korku, üzüntü ve mutluluk) olarak atanarak karma desen varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Mauchly testi duygutanıma doğruluğu değişkeninde küresellik sayılıtısının sağlanmadığını göstermiştir, $\chi^2(9)=104.66$, $p=.000$. Bu nedenle serbestlik dereceleri Greenhouse-Geisser katsayısı ile çarpılarak düzeltilmiştir. Beş farklı duygunun tanınma doğruluğu ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı derecede birbirinden farklıdır, $F_{(3.23, 548.35)}=20.75$, $p=.000$, $\eta^2_{\text{kısmi}}=.11$.



Şekil 1. Kadın ve erkeklerde beş duygunun tanınma doğruluğu ortalamaları

Duyguları tanıma doğruluğu ortalamaları arasında yapılan ileri analizler sonucunda öfke duygusunun tanınma doğruluğu ile korku, tikslenme ve üzüntü duygusunun tanınma doğruluğu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Şekil 1’de görüldüğü üzere korku duygusu (Ort.=.96, SS=.01) öfke duygusundan (Ort.=.91, SS=.01) daha yüksek bir doğrulukla tanınmıştır. Benzer şekilde, korku duygusunun (Ort.=.96, SS=.01) tikslenme (Ort.=.87, SS=.01) ve üzüntü (Ort.=.91, SS=.01) duygusundan daha yüksek bir doğrulukla tanındığı görülmüştür. Tikslenme duygusunun tanınma doğruluğu ile öfke ve üzüntü duygusunun tanınma doğrulukları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($p>.05$). Aynı şekilde üzüntü duygusunun tanınma doğruluğu, öfke duygusunun tanınma doğruluğundan anlamlı olarak farklılaşmamaktadır ($p>.05$). Mutluluk duygusu her zaman diğer duygulardan daha yüksek bir doğrulukla tanınmıştır (Ort.=.98, SS=.01).

Katılımcı cinsiyetinin beş duygunun tanınma doğruluğu üzerindeki etkisini inceleyen varyans analizi sonuçları, cinsiyetin istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermiştir, $F_{(1,170)}=3.21$, $p>.05$, $\eta^2_{\text{kısmi}}=.02$. Beş duygunun tanınma doğruluğu ile katılımcı cinsiyetinin ortak etkisinin bulunmadığı görülmüştür, $F_{(3.23,548.35)}=0.49$, $p>.05$, $\eta^2_{\text{kısmi}}=.00$. Duyguları tanıma doğruluğu ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 6’da aktarılmıştır.

Tablo 6

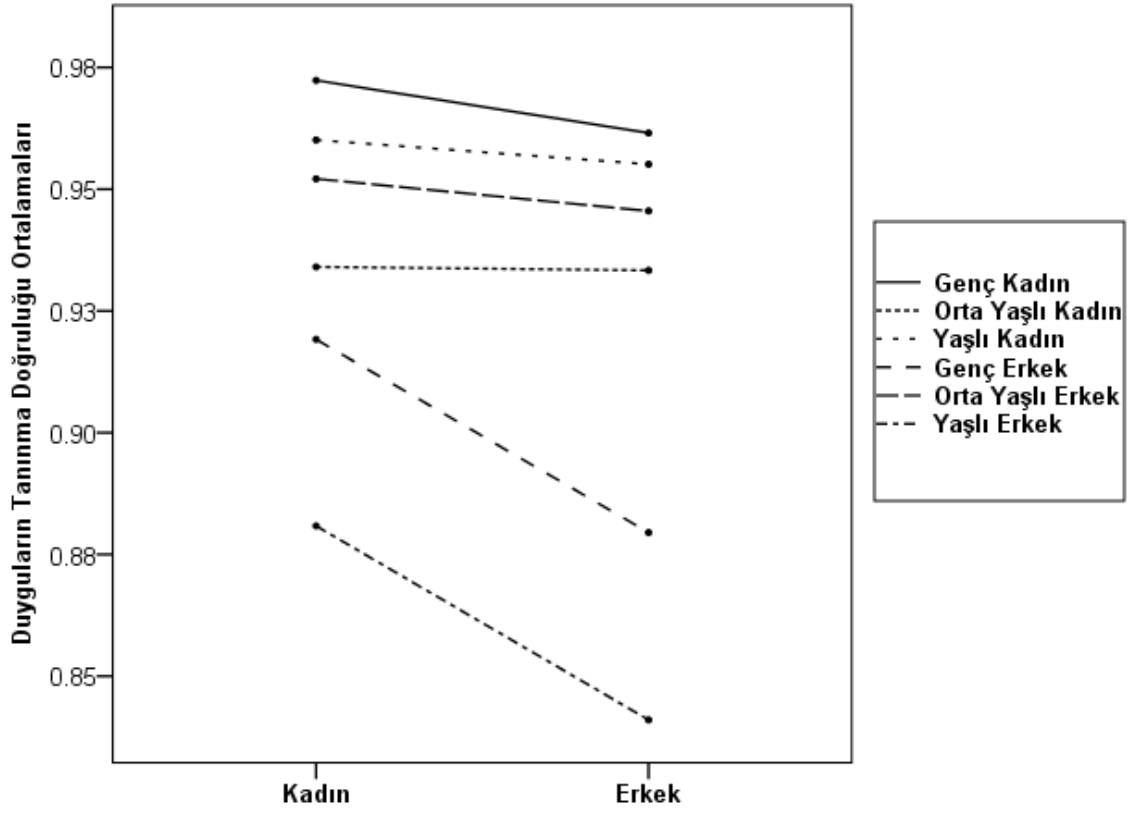
Duyguları Tanıma Doğruluklarının Katılımcıların Cinsiyetine Göre Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

		Yüz İfadelerinin Aktardığı Duygular									
		Öfke		Tikslenme		Korku		Üzüntü		Mutluluk	
Katılımcı Cinsiyeti	N	Ort.	SS	Ort.	SS	Ort.	SS	Ort.	SS	Ort.	SS
Kadın	94	.91	.15	.88	.16	.97	.07	.92	.13	.99	.04
Erkek	78	.91	.16	.87	.15	.94	.11	.89	.15	.97	.07

3.2.1.3. Yüz İfadelerine Ait Duyguların, Fotoğraftaki Yaş Grupları ve Fotoğraftaki Yüzün Cinsiyetine Göre (Genç-Kadın, Orta Yaşlı-Kadın, Yaşlı-Kadın, Genç-Erkek, Orta Yaşlı-Erkek, Yaşlı-Erkek) Tanınma Doğrulukları Arasındaki Farklar

Bu bölümde beş duygunun tanınma doğruluğu ortalamalarının, fotoğraftaki yaş grupları ve fotoğraftaki yüzün cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için katılımcı cinsiyeti 2 düzey (kadın, erkek) denekler arası değişken olarak ve fotoğraftaki yaş grupları ve fotoğraftaki yüzün cinsiyetine ait duygu tanıma doğruluğu ortalamaları 6 düzey (genç-kadın, orta yaşlı-kadın, yaşlı-kadın, genç-erkek, orta yaşlı-erkek, yaşlı-erkek) denek içi değişken olarak atanarak iki yönlü karma varyans analizi yapılmıştır. Yapılan analizde, Mauchly testine göre küresellik sayıltısı karşılanmamıştır, $\chi^2(14)=100.280$, $p=.000$. Bu nedenle serbestlik dereceleri Greenhouse-Geisser katsayısı ile çarpılarak düzeltilmiştir. Fotoğraftaki yaş grupları ve fotoğraftaki yüzün cinsiyetine göre duyguları tanıma doğruluğu ortalamalarının istatistiksel olarak anlamlı derecede birbirinden farklı olduğu saptanmıştır, $F_{(4.14,703.55)}=25.10$, $p=.000$, $\eta^2_{kısmi}=.13$. Buna göre katılımcıların en fazla yaşlı erkek yüzüne ait duygu ifadelerini (Ort.=.86, SS=.01) tanımakta zorlandığı saptanmıştır.

Fotoğraftaki yaş grupları ve fotoğraftaki yüzün cinsiyetine göre duygu tanıma doğruluğu ortalamaları arasında yapılan ikili karşılaştırmalar incelendiğinde, genç kadın yüz ifadesine ait duyguların (Ort.=.97, SS=.01), orta yaşlı kadın (Ort.=.93, SS=.01), genç erkek (Ort.=.90, SS=.01) ve yaşlı erkek yüz ifadesine ait duygulara (Ort.=.86, SS=.01) göre daha yüksek bir doğrulukla tanındığı görülmüştür (Şekil 2). Benzer şekilde, katılımcıların orta yaşlı kadın yüz ifadesinin aktardığı duyguları (Ort.=.93, SS=.01) yaşlı erkek yüz ifadesindeki duygulara (Ort.=.86, SS=.01) kıyasla daha doğru bir şekilde tanıdığı görülmektedir. Yaşlı kadın yüz ifadesine ait duygular (Ort.=.96, SS=.01), genç erkek (Ort.=.90, SS=.01) ve yaşlı erkek (Ort.=.86, SS=.01) yüz ifadesine ait



Şekil 2. Kadın ve erkek katılımcılarda fotoğraftaki yüzün cinsiyeti ve yaş grubuna göre duyguları tanıma doğruluğu ortalamaları.

duygulara göre daha yüksek bir doğrulukla tanınmıştır. Erkeğe ait yüz ifadeleri incelendiğinde, orta yaşlı erkeğe ait duygu ifadelerinin (Ort.=.95, SS=.01), genç erkeğe (Ort.=.90, SS=.01) ve yaşlı erkeğe (Ort.=.86, SS=.01) ait duygu ifadelerine göre daha doğru tanındığı saptanmıştır.

Katılımcı cinsiyetinin, fotoğraftaki yaş grupları ve fotoğraftaki yüzün cinsiyetine göre beş duygunun tanıma doğruluğu üzerindeki etkisini inceleyen varyans analizinin sonuçları, cinsiyetin istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermiştir, $F_{(1,170)}=3.72$, $p>.05$, $\eta^2_{\text{kismi}}=.02$. Fotoğraftaki yaş grupları ve fotoğraftaki yüzün cinsiyetine göre beş duygunun tanıma doğruluğu ile

katılımcı cinsiyetinin istatistiksel olarak anlamlı ortak etkisinin bulunmadığı görülmüştür, $F_{(4.14,703.55)}=1.22$, $p>.05$, $\eta^2_{kısmi}=.01$. Fotoğraftaki yaş grupları ve fotoğraftaki yüzün cinsiyetine göre duyguları tanıma doğruluğu ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7

Fotoğraftaki Yüzün Cinsiyeti ve Yaş Grubu için Duyguları Tanıma Doğruluklarının Katılımcı Cinsiyetine Göre Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Fotoğraftaki Yüzün Cinsiyeti ve Yaş Grubu													
Katılımcı Cinsiyeti	Genç Kadın		Orta Yaş Kadın		Yaşlı Kadın		Genç Erkek		Orta Yaş Erkek		Yaşlı Erkek		
	N	Ort.	SS	Ort.	SS	Ort.	SS	Ort.	SS	Ort.	SS	Ort.	SS
Kadın	94	.97	.07	.93	.10	.96	.09	.92	.11	.95	.11	.88	.15
Erkek	78	.96	.08	.93	.10	.96	.10	.88	.16	.95	.11	.84	.15

3.2.2. Yüz İfadelerinden Duygu Tanıma Süresi Analizleri

Araştırmanın bu aşamasında yüz ifadeleriyle aktarılan beş duygunun tanınma sürelerinin ve fotoğraftaki yaş grupları ve fotoğraftaki yüzün cinsiyetine göre duyguları tanıma sürelerinin varyans analizi sonuçları aşağıda başlıklar altında sunulmuştur.

3.2.2.1. Yüz İfadeleriyle Aktarılan Beş Duygunun Tanınma Süreleri Arasındaki Farklar

Bu aşamada birinci araştırma sorusu kapsamında beş farklı duygunun tanınma süreleri incelenmiştir. Analizler yürütülmeden önce, duyguları sadece doğru tanıyan katılımcıların verileriyle duygu tanıma süresi değişkenleri oluşturulmuş ve analizlerde bu süreler kullanılmıştır. Bu bağlamda katılımcı cinsiyeti 2 düzey (kadın, erkek) ve duygu tanıma süresi ortalamaları 5 düzey (öfke, tikslenme,

üzüntü, korku ve mutluluk) olarak atanarak karma desen varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Bu analizde Mauchly testi duygu tanıma süresi değişkeninde küresellik sayılıtısının sağlanmadığını göstermiştir, $\chi^2(9)=31.431$, $p=.000$. Bu nedenle serbestlik dereceleri Greenhouse-Geisser katsayısı ile çarpılarak düzeltilmiştir. Beş farklı duygunun tanınma süreleri istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılaşmaktadır, $F_{(3.69, 626.93)}=129.72$, $p=.000$, $\eta^2_{\text{kısmi}}=.43$.

Yürütülen ileri çözümler sonucunda, en doğru ve hızlı şekilde tanınan duygunun mutluluk (Ort.=1.39, SS=.03) olduğu saptanmıştır (Şekil 3). Mutluluk duygusunu sırasıyla korku duygusu (Ort.=2.18, SS=.05), öfke duygusu (Ort.=2.37, SS=.06) ve üzüntü duygusu (Ort.=2.48, SS=.06) takip etmektedir. Tikslenme duygusunun (Ort.=2.62, SS=.06) tanınma süresinin diğer duygularından uzun olduğu, başka bir deyişle katılımcıların tikslenme ifadesine diğer duygu ifadelerine kıyasla daha uzun süre baktıkları görülmüştür. Korku duygusu (Ort.=2.18, SS=.05), öfke duygusundan (Ort.=2.37, SS=.06) ve üzüntü duygusundan (Ort.=2.48, SS=.06) daha hızlı bir şekilde tanınmıştır. Yapılan analiz sonuçlarına göre öfke duygusu ve üzüntü duygusunun tanınma sürelerinin ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ($p>.05$). Aynı durum tikslenme duygusu ile üzüntü duygusu tanınma süreleri arasında da mevcuttur ($p>.05$).

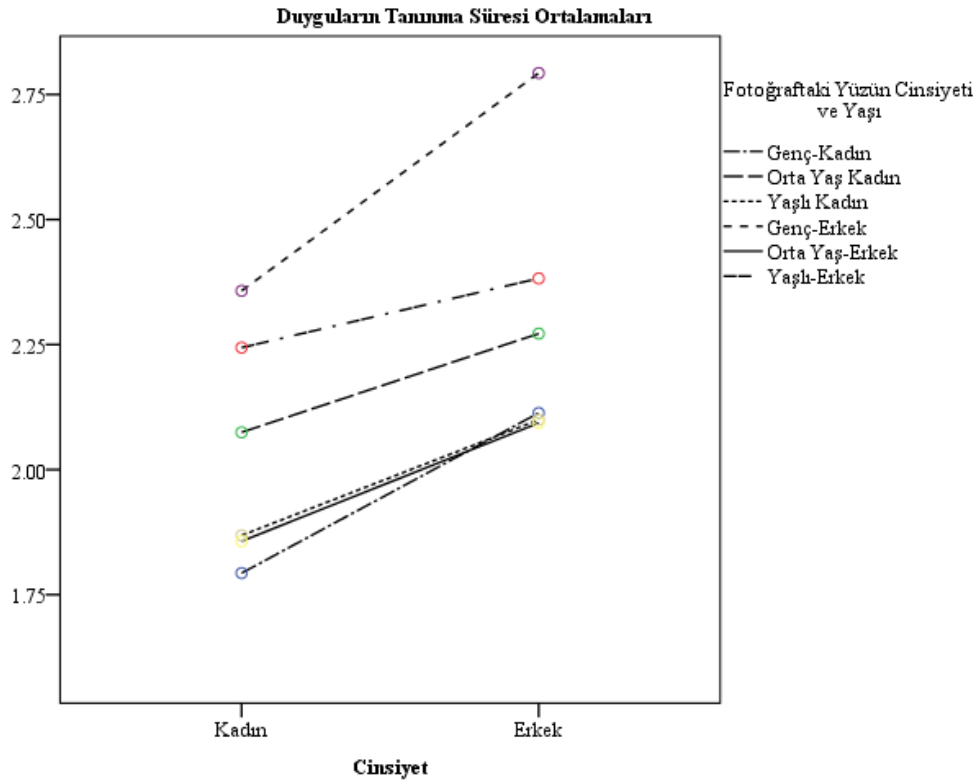
Yapılan analizler sonucunda, beş duygunun tanınma süreleri ile katılımcı cinsiyetinin istatistiksel olarak anlamlı ortak etkisinin olduğu bulunmuştur [Wilks' $\lambda=0.932$; $F(4,167)=3.05$, $p<.05$, $\eta^2=.07$]. Buna göre, Şekil 3'te görüldüğü üzere katılımcı cinsiyeti kadın olduğunda üzüntü duygusunun tanınma süresi (Ort.=2.26, SS=.68), katılımcı erkek olduğundaki tanıma süresine (Ort.=2.70, SS=.86) göre daha kısadır. Başka bir deyişle kadın katılımcılar, üzüntü duygusunu erkek katılımcılardan daha hızlı bir şekilde tanımıştır. Benzer şekilde, katılımcı cinsiyeti kadın olduğunda öfke duygusunun tanınma süresi (Ort.=2.36, SS=.73), erkek katılımcıların tanıma süresinden (Ort.=2.38, SS=.78), daha kısadır. Diğer bir deyişle, kadın katılımcılar öfke duygusunu

Kadın	94	2.36	.73	2.43	.69	2.08	.64	2.26	.68	1.29	.24
Erkek	78	2.38	.78	2.81	.97	2.27	.68	2.70	.86	1.50	.43

3.2.2.2. Yüz İfadelerine Ait Duyguların, Fotoğraftaki Yaş Grupları ve Fotoğraftaki Yüzün Cinsiyetine Göre (Genç-Kadın, Orta Yaşlı-Kadın, Yaşlı-Kadın, Genç-Erkek, Orta Yaşlı-Erkek, Yaşlı-Erkek) Tanınma Süreleri Arasındaki Farklar

Bu bölümde beş duygunun tanınma süresi ortalamalarının, fotoğraftaki yaş grupları ve fotoğraftaki yüzün cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için katılımcı cinsiyeti 2 düzey (kadın, erkek) denekler arası değişken olarak ve fotoğraftaki yaş grupları ve fotoğraftaki yüzün cinsiyetine ait duygu tanıma süresi ortalamaları 6 düzey (genç-kadın, orta yaşlı-kadın, yaşlı-kadın, genç-erkek, orta yaşlı-erkek, yaşlı-erkek) denek içi değişken olarak atanarak iki yönlü karma varyans analizi yapılmıştır. Bu analizde Mauchly testine göre küresellik sayıltısı karşılanmamıştır, $\chi^2(14)=38.754$, $p=.000$. Bu nedenle serbestlik dereceleri Greenhouse-Geisser katsayısı ile çarpılarak düzeltilmiştir. Fotoğraftaki yaş grupları ve fotoğraftaki yüzün cinsiyetine göre beş farklı duygunun tanınma süreleri istatistiksel olarak anlamlı derecede farklıdır, $F(4.62,785.63)=41.58$, $p=.000$, $\eta^2_{kısmi}=.20$. Analiz sonuçları, katılımcıların en hızlı şekilde genç kadın yüz ifadesindeki duyguları (Ort.=1.95, SS=.04), en yavaş şekilde ise genç erkek yüz ifadesindeki duyguları (Ort.=2.58, SS=.06) tanıdıklarını göstermiştir.

Yapılan ileri analizlerde genç kadın yüz ifadesindeki duyguların (Ort.=1.95, SS=.04), orta yaşlı kadın yüz ifadesindeki (Ort.=2.17, SS=.06), genç erkek yüz ifadesindeki (Ort.=2.58, SS=.06) ve yaşlı erkek yüz ifadesindeki (Ort.=2.31, SS=.05) duygulardan daha hızlı bir şekilde tanındığı görülmektedir (Şekil 4). Genç kadın yüz ifadesindeki duyguların tanınma süresi ile yaşlı kadın yüzündeki ve orta erkek yüzündeki duyguların tanınma süresi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($p>.05$). Katılımcıların orta yaşlı kadın yüz



Şekil 4. Kadın ve erkek katılımcılarda fotoğraftaki yüzün cinsiyeti ve yaş grubuna göre duyguları tanıma süreleri.

ifadesindeki duygulara (Ort.=2.17, SS=.06), yaşlı kadın yüzüne ait duygulardan (Ort.=1.98, SS=.04) daha uzun süre baktıkları saptanmıştır. Orta kadın yüz ifadesindeki duygular (Ort.=2.17, SS=.06), genç erkek yüz ifadesindeki duygulardan (Ort.=2.58, SS=.06) daha hızlı tanınırken orta yaşlı erkek yüz ifadesindeki duygulardan (Ort.=1.98, SS=.05) daha yavaş bir şekilde tanınmıştır. Ayrıca orta yaşlı kadın yüz ifadesindeki duyguların tanınma süresi, yaşlı erkek yüz ifadesindeki duyguların tanınma süresinden anlamlı derecede farklılaşmamıştır ($p>.05$). Katılımcıların yaşlı kadın yüz ifadesinin iletmediği duygulara (Ort.=1.98, SS=.04), genç erkek yüzündeki (Ort.=2.58, SS=.06) ve yaşlı erkek yüzündeki duygulara (Ort.=2.31, SS=.05) kıyasla daha kısa süreyle baktıkları görülmüştür. Yaşlı kadın yüz ifadesindeki duyguların tanınma süresi ile orta yaşlı erkek yüz ifadesindeki duyguların tanınma süresi arasında anlamlı

bir fark saptanmamıştır ($p>.05$). Genç erkek yüzünün ifade ettiği duyguların (Ort.=2.58, SS=.06), orta erkek yüzünün (Ort.=1.98, SS=.05) ve yaşlı erkek yüzünün ifade ettiği duygulardan (Ort.=2.31, SS=.05) daha yavaş bir şekilde tanındığı görülmüştür. Son olarak, orta yaşlı erkek yüz ifadesindeki duyguların (Ort.=1.98, SS=.05), yaşlı erkek yüz ifadesindeki duygulara (Ort.=2.31, SS=.05) göre daha hızlı bir şekilde tanındığı bulunmuştur.

Katılımcı cinsiyetinin, fotoğraftaki yaş grupları ve fotoğraftaki yüzün cinsiyetine göre beş duygunun tanınma süresi üzerindeki etkisini inceleyen varyans analizi sonuçları, cinsiyetin istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğunu göstermiştir, $F_{(1,170)}=13.12$, $p=.000$, $\eta^2_{\text{kısmi}}=.07$. Buna göre kadın katılımcılar (Ort.=2.03, SS=.05), tüm duyguları erkek katılımcılardan (Ort.=2.29, SS=.05) daha hızlı bir şekilde tanımıştır (Şekil 4).

Fotoğraftaki yaş grupları ve fotoğraftaki yüzün cinsiyetine göre beş duygunun tanınma süresi ile katılımcı cinsiyetinin istatistiksel olarak anlamlı ortak etkisinin bulunmadığı görülmüştür, $F_{(4.62,785.63)}=1.87$, $p>.05$, $\eta^2_{\text{kısmi}}=.01$. Fotoğraftaki yaş grupları ve fotoğraftaki yüzün cinsiyetine göre duyguların tanınma süreleri ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9

Fotoğraftaki Yaş Grupları ve Fotoğraftaki Yüzün Cinsiyetine Göre Duyguların Tanınma Sürelerinin Katılımcı Cinsiyetine Göre Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Cinsiyet	Genç Kadın		Orta Kadın		Yaşlı Kadın		Genç Erkek		Orta Erkek		Yaşlı Erkek		
	N	Ort.	SS	Ort.	SS	Ort.	SS	Ort.	SS	Ort.	SS	Ort.	SS
Kadın	94	1.79	.48	2.07	.68	1.87	.42	2.36	.64	1.86	.56	2.24	.61
Erkek	78	2.11	.66	2.27	.86	2.10	.59	2.79	.85	2.09	.72	2.38	.71

Yukarıda sunulan sonuçlara dayanarak FACES Türkiye örnekleme veri setinin orta yaşlı erkeğe ait öfke ifadesi ve yaşlı kadına ait öfke ifadesi çıkarıldığında yüz ifadesinden duygu tanıma için kullanılabilir ve geçerli bir ölçüm olduğu sonucuna varılmıştır.

3.3. ANA DEĞİŞKENLER ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Araştırmanın amacı kısmında da belirtildiği gibi bu çalışmanın ana amaçlarından biri çocukluk çağı travma yaşantılarının, ruhsal belirtiler ve aleksitimi düzeyi istatistiksel olarak kontrol edildiğinde, yüz ifadelerinden korku, tiksime, öfke, üzüntü ve mutluluk duygularının tanıma doğruluğu ve süresini yordayıp yordamadığı sorusuna yanıt bulmaktır. Bu soruları yanıtlamak için yürütülen regresyon analizinin bir gereği olarak çalışmanın tüm sürekli değişkenlerinin birbirleriyle olan ilişkilerini ortaya koyan Pearson Korelasyon Analizi uygulanmıştır. Ana değişkenler arasındaki ilişkilere ilişkin Pearson Korelasyon Katsayıları, Tablo 10'da sunulmuştur. Çalışmada kullanılan ölçeklerin alt boyutlarına ait Pearson Korelasyon Katsayıları Ek 8, Ek 9 ve Ek10'da verilmiştir.

İlk olarak, KSE'den alınan puanlarla ölçülen ruhsal belirti düzeyinin çeşitli değişkenlerle ilişkilerine bakılmıştır. Analiz sonuçlarına göre ruhsal belirti düzeyinin aleksitimi düzeyi ($r = .62, p < .001$), çocukluk çağı travma yaşantılarının cinsel istismar hariç ($r = .07, p > .05$) diğer alt boyutları olan fiziksel istismar ($r = .18, p < .05$), duygusal istismar ($r = .40, p < .001$), fiziksel ihmal ($r = .17, p < .05$) ve duygusal ihmal ($r = .33, p < .001$) arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkiler gösterdiği görülmüştür. Başka bir ifadeyle, bireylerin ruhsal belirti düzeyi arttıkça aleksitimi düzeyi ve çocukluk çağı travma yaşantısı düzeyi de artmaktadır. Beklenenin aksine, ruhsal belirti düzeyinin duygu tanıma doğruluğu toplam puanı ($r = -.10, p > .05$) ve duygu tanıma süresi toplam puanı ($r = .05, p > .05$) ile istatistiksel olarak anlamlı ilişkisi olmadığı saptanmıştır.

İkinci olarak, TAÖ-20 ile ölçülen aleksitimi düzeyinin çocukluk çağı travma yaşantıları toplam puanı ($r = .35, p < .001$) ve çocukluk çağı travma yaşantılarının cinsel istismar hariç ($r = .03, p > .05$) diğer alt boyutları olan fiziksel istismar ($r = .29, p < .001$), duygusal istismar ($r = .32, p < .001$), fiziksel ihmal ($r = .17, p < .05$) ve duygusal ihmal ($r = .28, p < .001$) ile pozitif yönlü ilişkiler gösterdiği bulunmuştur. Bir diğer ifadeyle, kişilerin aleksitimi düzeyi arttıkça çocukluk çağı travma yaşantıları düzeyi ve fiziksel istismar, duygusal istismar, fiziksel ve duygusal ihmal düzeyi de artmaktadır. Bununla birlikte, aleksitimi düzeyinin duygu tanıma doğruluğu ($r = -.05, p > .05$) ve duygu tanıma süresi ($r = .02, p > .05$) ile istatistiksel olarak anlamlı ilişkisi olmadığı görülmüştür.

Çocukluk çağı travma yaşantılarının diğer değişkenlerle ilişkisine bakıldığında, fiziksel istismar, cinsel istismar, duygusal istismar, fiziksel ihmal ve duygusal ihmal ($r = .38; r = .32; r = .81; r = .65; r = .85, p < .001$, sırasıyla) alt boyutlarının tümüyle pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Ancak beklenenin aksine, çocukluk çağı travma yaşantılarının duygu tanıma doğruluğu ($r = -.03, p > .05$) ve duygu tanıma süresi ($r = .13, p > .05$) ile istatistiksel olarak anlamlı ilişkisi olmadığı görülmüştür.

Çocukluk çağı travma yaşantılarının alt boyutlarının birbirleriyle ilişkileri incelendiğinde, fiziksel istismar ile sadece duygusal istismar alt boyutu ($r = .37, p < .001$) arasında pozitif yönde ilişki bulunurken; duygusal istismar alt boyutu ile cinsel istismar, duygusal ihmal ve fiziksel ihmal arasında pozitif yönde ilişkiler saptanmıştır ($r = .22; r = .53; r = .81; r = .33, p < .01$, sırasıyla). Cinsel istismar alt boyutunun diğer hiçbir değişken ile arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamıştır. Duygusal ihmal ile sadece fiziksel ihmal alt boyutu arasında ($r = .55, p < .001$) pozitif yönde ilişki olduğu görülmüştür. Fiziksel istismar, duygusal istismar, cinsel istismar ve fiziksel ihmal alt boyutları ile duygu tanıma ve duygu tanıma süresi arasında anlamlı ilişki saptanmazken ($p > .05$), sadece duygusal ihmal alt boyutu ile duygu tanıma süresi ($r = .17, p < .05$) arasında pozitif yönde anlamlı ilişki saptanmıştır.

Son olarak, duygu tanıma doğruluğunun duygu tanıma süresi ($r = -.17, p < .05$) ile pozitif yönde anlamlı ilişki gösterdiği bulunmuştur. Buna göre, yüz ifadelerinden duygu tanıma doğruluğu arttıkça duyguları tanıma süresi azalmaktadır. Pearson korelasyon analiz sonuçlarına göre araştırmadaki değişkenlerin birbirleriyle çeşitli derecelerde ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 10

Ruhsal Belirti Düzeyi, Aleksitimi Düzeyi ve Çocukluk Çağı Travma Yaşantıları Değişkenlerinin Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Kısa Semptom Envanteri	1									
2. Toronto Aleksitimi Ölçeği	.62***	1								
3. Çocukluk Çağı Travma Yaş.	.39***	.35***	1							
4. Fiziksel istismar	.18*	.29***	.38***	1						
5. Duygusal istismar	.40***	.32***	.81***	.37***	1					
6. Cinsel istismar	.07	.03	.32***	.09	.22**	1				
7. Duygusal ihmal	.33***	.28***	.85***	.10	.53***	.03	1			
8. Fiziksel ihmal	.17*	.17*	.65***	.13	.33***	.12	.55***	1		
9. Duygu tanıma doğruluğu	-.10	-.05	-.03	.04	.05	.09	-.11	-.07	1	
10. Duygu tanıma süresi	.05	.02	.13	-.11	.04	.05	.17*	.13	-.17*	1

Not. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

3.4. HİYERARŞİK REGRESYON ANALİZİ SONUÇLARI

Araştırmanın bu aşamasında ikinci araştırma sorusunu yanıtlamak, başka bir ifadeyle çocukluk çağı travma yaşantılarının, ruhsal belirtiler ve aleksitimi düzeyi istatistiksel olarak kontrol edildiğinde, yüz ifadelerinden korku, tikslenme, öfke, üzüntü ve mutluluk duygularının tanınma doğruluğu ve süresini yordayıp yordamadığını incelemek amacıyla yapılan hiyerarşik regresyon analizi sonuçlarına yer verilmiştir.

Yordayıcı değişken olarak Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği toplam puanı, Kısa Semptom Envanteri toplam puanı ile 20-Maddelik Toronto Aleksitimi Ölçeği (TAÖ-20) toplam puanı analize dâhil edilirken; beş duygunun tanınma doğruluğu ve süre ortalamaları yordanan değişkenler olarak analize sokulmuştur. Bu amaçla uygulanan regresyon analizi sonuçları izleyen bölümlerde her duygunun tanınma doğruluğu ve süresi açısından ayrı ayrı sunulmuştur.

3.4.1. Beş Duygunun Tanınma Doğruluğu Açısından Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Bu bölümde öfke, tikslenme, korku, üzüntü ve mutluluk duygularının tanınma doğruluklarının, ruhsal belirtiler ve aleksitimi düzeyi kontrol edildiğinde çocukluk çağı travma yaşantıları tarafından yordayıp yordamadığını incelemek amacıyla yapılan hiyerarşik regresyon analizi sonuçları sunulmuştur. Sayıltıları test etmek için yapılan ön analizlerde çoklu ilişkililik olup olmadığının anlaşılması amacıyla VIF değerine bakılmış, değerlerin 10'un altında olduğu görülmüştür. Bunun sonucunda değişkenler arası çoklu ortak doğrusallık bulunmadığı görülmüştür (Allison, 2012).

3.4.1.1. Öfke Duygusunun Tanınma Doğruluğunun Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Ruhsal belirtiler ve aleksitimi düzeyi kontrol edilerek çocukluk çağı travma yaşantılarının, öfke duygusunun tanınma doğruluğunu ne derece yordadığı hiyerarşik regresyon analiziyle incelenmiştir. Bu amaçla, Toronto Aleksitimi ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri toplam puanı regresyon denkleminde birinci blokta kontrol değişkenleri olarak alınmıştır. İkinci blokta Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği toplam puanı regresyon denkleminde sokulmuştur.

Ruhsal belirti ve aleksitimi düzeyi kontrol edildiğinde çocukluk çağı travma yaşantıları değişkeninin ($\beta = -.03$, $p > .05$), öfke duygusunun tanınma doğruluğunu anlamlı bir şekilde yordamadığı görülmüştür. Eklenen bu değişkenle birlikte açıklanan varyans %1 olup istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır [$R^2 = .005$, $F_{\text{Değişim}}(1, 168) = 0.13$, $p > .05$].

Buna göre ruhsal belirti ve aleksitimi düzeyi kontrol edildiğinde çocukluk çağı travma yaşantılarının öfke duygusunun tanınma doğruluğunu yordamadığı söylenebilir. Öfke duygusunun tanınma doğruluğu hiyerarşik regresyon analizi sonuçlarına ilişkin değerler Tablo 11’de sunulmuştur.

Tablo 11

Öfke Duygusunun Tanınma Doğruluğunun Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Aşama	Yordayıcı	F	R	R ²	F _{değişim}	B	SH _B	β	t	p
		.33	.06	.00	.33					
1	TAÖ-20					.00	.00	.03	.26	.79
	KSE					.00	.00	.04	.44	.66
		.27	.07	.01	.13					
2	TAÖ-20					.00	.00	.03	.31	.75
	KSE					.00	.00	.05	.52	.61
	ÇÇTÖ					.00	.00	-.03	-.37	.72

Not. TAÖ-20: 20 Maddelik Toronto Aleksitimi Ölçeği, KSE: Kısa Semptom Envanteri, ÇÇTÖ: Çocukluk Çağı Travma Yaşantıları Ölçeği

3.4.1.2. Tiksinme Duygusunun Tanınma Doğruluğunun Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Ruhsal belirtiler ve aleksitimi düzeyi kontrol edilerek çocukluk çağı travma yaşantılarının, tiksinme duygusunun tanınma doğruluğunu ne derece yordadığı hiyerarşik regresyon analiziyle incelenmiştir. Bu doğrultuda, regresyon denklemine birinci blokta Toronto Aleksitimi ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri toplam puanı kontrol değişkenleri olarak sokulmuştur. İkinci blokta Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği toplam puanı denkleme sokulmuştur.

Ruhsal belirti ve aleksitimi düzeyi kontrol edildiğinde çocukluk çağı travma yaşantıları ($\beta=.05$, $p>.05$) değişkeninin tiksinme duygusunun tanınma doğruluğunu anlamlı bir şekilde yordamadığı görülmüştür. Eklenen bu değişkenle birlikte açıklanan varyans yaklaşık %1 olup istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır [$R^2 =.012$, $F_{Değişim}(1,168)=.38$, $p>.05$].

Buna göre ruhsal belirti ve aleksitimi düzeyi kontrol edildiğinde çocukluk çağı travma yaşantılarının tiksinme duygusunun tanınma doğruluğunu yordamadığı söylenebilir. Tiksinme duygusunun tanınma doğruluğu için hiyerarşik regresyon analizi sonuçlarına ilişkin değerler Tablo 12'de sunulmuştur.

Tablo 12

Tiksinme Duygusunun Tanınma Doğruluğunun Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Aşama	Yordayıcı	F	R	R ²	F _{değişim}	B	SH _B	β	t	p
		.79	.10	.01	.79					
1	TAÖ-20					.00	.00	-.10	-.59	.56
	KSE					.00	.00	-.10	-.51	.61
		.66	.11	.01	.54					
2	TAÖ-20					.00	.00	-.07	-.67	.51
	KSE					.00	.00	-.07	-.64	.52
	ÇÇTÖ					.00	.00	.05	.62	.54

Not. TAÖ-20: 20 Maddelik Toronto Aleksitimi Ölçeği, KSE: Kısa Semptom Envanteri, ÇÇTÖ: Çocukluk Çağı Travma Yaşantıları Ölçeği

3.4.1.3. Korku Duygusunun Tanınma Doğruluğunun Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Ruhsal belirtiler ve aleksitimi düzeyi kontrol edilerek çocukluk çağı travma yaşantılarının, korku duygusunun tanınma doğruluğunu ne derece yordadığı hiyerarşik regresyon analiziyle incelenmiştir. Bu amaçla, Toronto Aleksitimi ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri toplam puanı regresyon denkleminde birinci blokta kontrol değişkenleri olarak alınmıştır. İkinci blokta Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği toplam puanı regresyon denkleminde sokulmuştur.

Ruhsal belirti ve aleksitimi düzeyi kontrol edildiğinde çocukluk çağı travma yaşantıları ($\beta=.05$, $p>.05$) değişkeninin korku duygusunun tanınma doğruluğunu anlamlı bir şekilde yordamadığı görülmüştür. Eklenen bu değişkenle birlikte açıklanan varyans %3 olup istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır [$R^2=.026$, $F_{Değişim}(1,168)=.39$, $p>.05$].

Buna göre ruhsal belirti ve aleksitimi düzeyi kontrol edildiğinde çocukluk çağı travma yaşantılarının korku duygusunun tanınma doğruluğunu yordamadığı söylenebilir. Korku duygusunun tanınma doğruluğu için hiyerarşik regresyon analizi sonuçlarına ilişkin değerler Tablo 13'te sunulmuştur.

Tablo 13

Korku Duygusunun Tanınma Doğruluğunun Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Aşama	Yordayıcı	F	R	R ²	F _{değişim}	B	SH _B	β	t	p
		2.05	.15	.03	2.05					
1	TAÖ-20					.00	.00	.06	.60	.55
	KSE					.00	.00	-.18	-1.88	.06
		1.49	.16	.03	.39					
2	TAÖ-20					.00	.00	.05	.50	.62
	KSE					.00	.00	-.20	-1.98	.05
	ÇÇTÖ					.00	.00	.05	.63	.53

Not. TAÖ-20: 20 Maddelik Toronto Aleksitimi Ölçeği, KSE: Kısa Semptom Envanteri, ÇÇTÖ: Çocukluk Çağı Travma Yaşantıları Ölçeği

3.4.1.4. Üzüntü Duygusunun Tanınma Doğruluğunun Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Ruhsal belirtiler ve aleksitimi düzeyi kontrol edilerek çocukluk çağı travma yaşantılarının, üzüntü duygusunun tanınma doğruluğunu ne derece yordadığı hiyerarşik regresyon analiziyle incelenmiştir. Bu doğrultuda, regresyon denkleminde birinci blokta Toronto Aleksitimi Ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri toplam puanı kontrol değişkenleri olarak sokulmuştur. İkinci blokta Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği toplam puanı denkleme sokulmuştur.

Ruhsal belirti ve aleksitimi düzeyi kontrol edildiğinde; çocukluk çağı travma yaşantıları ($\beta = -.05$, $p > .05$) değişkeninin üzüntü duygusunun tanınma doğruluğunu anlamlı bir şekilde yordamadığı görülmüştür. Eklenen bu değişkenle birlikte açıklanan varyans yaklaşık %1 olup istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır [$R^2 = .008$, $F_{\text{Değişim}}(1,168) = 0.29$, $p > .05$].

Buna göre ruhsal belirti ve aleksitimi düzeyi kontrol edildiğinde çocukluk çağı travma yaşantılarının üzüntü duygusunun tanınma doğruluğunu yordamadığı söylenebilir. Üzüntü duygusunun tanınma doğruluğu için hiyerarşik regresyon analizi sonuçlarına ilişkin değerler Tablo 14'te sunulmuştur.

Tablo 14

Üzüntü Duygusunun Tanınma Doğruluğunun Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Aşama	Yordayıcı	F	R	R ²	F _{değişim}	B	SH _B	β	t	p
		.53	.08	.01	.53					
1	TAÖ-20					.00	.00	.09	.87	.39
	KSE					.00	.00	-.10	-.98	.33
		.45	.09	.01	.29					
2	TAÖ-20					.00	.00	.09	.94	.35
	KSE					.00	.00	-.08	-.82	.42
	ÇÇTÖ					.00	.00	-.05	-.54	.59

Not. TAÖ-20: 20 Maddelik Toronto Aleksitimi Ölçeği, KSE: Kısa Semptom Envanteri, ÇÇTÖ: Çocukluk Çağı Travma Yaşantıları Ölçeği

3.4.1.3. Mutluluk Duygusunun Tanınma Doğruluğunun Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Ruhsal belirtiler ve aleksitimi düzeyi kontrol edilerek çocukluk çağı travma yaşantılarının, mutluluk duygusunun tanınma doğruluğunu ne derece yordadığı hiyerarşik regresyon analiziyle incelenmiştir. Bu amaçla, Toronto Aleksitimi ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri toplam puanı regresyon denkleminde birinci blokta kontrol değişkenleri olarak alınmıştır. İkinci blokta Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği toplam puanı regresyon denkleminde sokulmuştur.

Ruhsal belirti ve aleksitimi düzeyi kontrol edildiğinde çocukluk çağı travma yaşantıları ($\beta=-.04$, $p>.05$) değişkeni mutluluk duygusunun tanınma doğruluğunu anlamlı bir şekilde yordamamaktadır. Eklenen bu değişkenle birlikte açıklanan varyans %12 olup istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır [$R^2=.007$, $F_{Değişim}(1,168)=0.18$, $p>.05$].

Buna göre ruhsal belirti ve aleksitimi düzeyi kontrol edildiğinde çocukluk çağı travma yaşantılarının mutluluk duygusunun tanınma doğruluğunu yordamadığı söylenebilir. Mutluluk duygusunun tanınma doğruluğu için hiyerarşik regresyon analizi sonuçlarına ilişkin değerler Tablo 15'te sunulmuştur.

Tablo 15

Mutluluk Duygusunun Tanınma Doğruluğunun Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Aşama	Yordayıcı	F	R	R ²	F _{değişim}	B	SH _B	β	t	p
		.52	.08	.01	.52					
1	TAÖ-20					.00	.00	-.09	-.92	.36
	KSE					.00	.00	.02	.23	.82
		.41	.09	.01	.18					
2	TAÖ-20					.00	.00	-.08	-.85	.40
	KSE					.00	.00	.03	.32	.75
	ÇÇTÖ					.00	.00	-.04	-.43	.67

Not. TAÖ-20: 20 Maddelik Toronto Aleksitimi Ölçeği, KSE: Kısa Semptom Envanteri, ÇÇTÖ: Çocukluk Çağı Travma Yaşantıları Ölçeği

3.4.2. Beş Duygunun Tanınma Süreleri Açısından Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Bu bölümde öfke, tikslenme, korku, üzüntü ve mutluluk duygularının tanınma sürelerinin, ruhsal belirtiler ve aleksitimi düzeyi kontrol edildiğinde çocukluk çağı travma yaşantıları tarafından yordanıp yordanmadığını incelemek amacıyla yapılan hiyerarşik regresyon analizi sonuçları sunulmuştur. Sayıltıları test etmek için yapılan ön analizlerde çoklu ilişkililik olup olmadığının anlaşılması amacıyla VIF değerine bakılmış, değerlerin 10'un altında olduğu görülmüştür. Bunun sonucunda değişkenler arası çoklu ortak doğrusallık bulunmadığı görülmüştür (Allison, 2012).

3.4.2.1. Öfke Duygusunun Tanınma Süresinin Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Ruhsal belirtiler ve aleksitimi düzeyi kontrol edilerek çocukluk çağı travma yaşantılarının, öfke duygusunun tanınma süresini ne derece yordadığı hiyerarşik regresyon analiziyle incelenmiştir. Bu amaçla, Toronto Aleksitimi ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri toplam puanı regresyon denkleminde birinci blokta kontrol değişkenleri olarak alınmıştır. İkinci blokta Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği toplam puanı regresyon denkleminde sokulmuştur.

Ruhsal belirti ve aleksitimi düzeyi kontrol edildiğinde çocukluk çağı travma yaşantıları ($\beta=.13$, $p>.05$) değişkeninin öfke duygusunun tanınma süresini anlamlı bir şekilde yordamadığı görülmüştür. Eklenen bu değişkenle birlikte açıklanan varyans %2 olup istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır [$R^2=.021$, $F_{Değişim}(1,168) = 2.21$, $p>.05$].

Buna göre ruhsal belirti ve aleksitimi düzeyi kontrol edildiğinde çocukluk çağı travma yaşantılarının öfke duygusunun tanınma süresini yordamadığı söylenebilir. Hiyerarşik regresyon analizi sonuçlarına ilişkin değerler Tablo 16'da sunulmuştur.

Tablo 16

Öfke Duygusunun Tanınma Süresinin Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Aşama	Yordayıcı	F	R	R ²	F _{değişim}	B	SH _B	β	t	p
		.66	.09	.01	.66					
1	TAÖ-20					-.01	.01	-.07	-.73	.47
	KSE					.00	.00	-.02	-.25	.81
		1.18	.14	.02	2.21					
2	TAÖ-20					-.01	.01	-.09	-.94	.35
	KSE					.00	.00	-.06	-.59	.55
	ÇÇTÖ					.02	.01	.13	1.49	.14

Not. TAÖ-20: 20 Maddelik Toronto Aleksitimi Ölçeği, KSE: Kısa Semptom Envanteri, ÇÇTÖ: Çocukluk Çağı Travma Yaşantıları Ölçeği

3.4.2.2. Tiksınme Duygusunun Tanınma Süresinin Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Ruhsal belirtiler ve aleksitimi düzeyi kontrol edilerek çocukluk çağı travma yaşantılarının, tiksınme duygusunun tanınma süresini ne derece yordadığı hiyerarşik regresyon analiziyle incelenmiştir. Bu doğrultuda, regresyon denkleminde birinci blokta Toronto Aleksitimi ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri toplam puanı kontrol değişkenleri olarak sokulmuştur. İkinci blokta Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği toplam puanı denkleme sokulmuştur.

Ruhsal belirti ve aleksitimi düzeyi kontrol edildiğinde çocukluk çağı travma yaşantıları ($\beta=.13$, $p>.05$) değişkeninin tiksınme duygusunun tanınma süresini anlamlı bir şekilde yordamadığı görülmüştür. Eklenen bu değişkenle birlikte açıklanan varyans yaklaşık %2 olup istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır [$R^2=.016$, $F_{Değişim}(1,168)=2.26$, $p>.05$].

Buna göre ruhsal belirti ve aleksitimi düzeyi kontrol edildiğinde çocukluk çağı travma yaşantılarının tiksınme duygusunun tanınma süresini yordamadığı söylenebilir. Tiksınme duygusunun tanınma süresi için hiyerarşik regresyon analizi sonuçlarına ilişkin değerler Tablo 17'de sunulmuştur.

Tablo 17

Tiksinme Duygusunun Tanınma Süresinin Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Aşama	Yordayıcı	F	R	R ²	F _{değişim}	B	SH _B	β	t	p
		.22	.05	.00	.22					
1	TAÖ-20					.00	.01	.05	.46	.65
	KSE					.00	.00	.01	.09	.93
		.90	.13	.02	2.26					
2	TAÖ-20					.00	.01	.02	.24	.81
	KSE					.00	.00	-.03	-.28	.78
	ÇÇTÖ					.02	.01	.13	1.5	.13

Not. TAÖ-20: 20 Maddelik Toronto Aleksitimi Ölçeği, KSE: Kısa Semptom Envanteri, ÇÇTÖ: Çocukluk Çağı Travma Yaşantıları Ölçeği

3.4.2.3. Korku Duygusunun Tanınma Süresinin Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Ruhsal belirtiler ve aleksitimi düzeyi kontrol edilerek çocukluk çağı travma yaşantılarının, korku duygusunun tanınma süresini ne derece yordadığı hiyerarşik regresyon analiziyle incelenmiştir. Bu amaçla, Toronto Aleksitimi ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri toplam puanı regresyon denkleminde birinci blokta kontrol değişkenleri olarak alınmıştır. İkinci blokta Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği toplam puanı regresyon denkleminde sokulmuştur.

Ruhsal belirti ve aleksitimi düzeyi kontrol edildiğinde çocukluk çağı travma yaşantıları ($\beta=.18$, $p<.05$) değişkeninin korku duygusunun tanınma süresini anlamlı bir şekilde yordadığı görülmüştür. Eklenen bu değişkenle birlikte açıklanan varyans %1'den %3'e yükselmiş olup bu katkı istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur [$R^2 =.033$, $F_{Değişim}(1,168)=4.43$, $p<.05$].

Buna göre ruhsal belirti ve aleksitimi düzeyi kontrol edildiğinde çocukluk çağı travma yaşantılarının korku duygusunun tanınma süresini anlamlı ve pozitif yönde yordadığı söylenebilir. Korku duygusunun tanınma süresi için hiyerarşik regresyon analizi sonuçlarına ilişkin değerler Tablo 18'de sunulmuştur.

Tablo 18

Korku Duygusunun Tanınma Süresinin Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Aşama	Yordayıcı	F	R	R ²	F _{değişim}	B	SH _B	β	t	p
		.64	.09	.01	.64					
1	TAÖ-20					.01	.01	.11	1.13	.26
	KSE					.00	.00	-.06	-.61	.54
		1.91	.18	.03	4.43					
2	TAÖ-20					.01	.01	.08	.82	.41
	KSE					.00	.00	-.11	-1.1	.27
	ÇÇTÖ					.02	.01	.18	2.11	.04*

Not. TAÖ-20: 20 Maddelik Toronto Aleksitimi Ölçeği, KSE: Kısa Semptom Envanteri, ÇÇTÖ: Çocukluk Çağı Travma Yaşantıları Ölçeği, * $p < .05$

3.4.2.4. Üzüntü Duygusunun Tanınma Doğruluğunun Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Ruhsal belirtiler ve aleksitimi düzeyi kontrol edilerek çocukluk çağı travma yaşantılarının, üzüntü duygusunun tanınma süresini ne derece yordadığı hiyerarşik regresyon analiziyle incelenmiştir. Bu doğrultuda, regresyon denkleminde birinci blokta Toronto Aleksitimi ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri toplam puanı kontrol değişkenleri olarak sokulmuştur. İkinci blokta Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği toplam puanı denkleme sokulmuştur.

Ruhsal belirti ve aleksitimi düzeyi kontrol edildiğinde çocukluk çağı travma yaşantıları ($\beta = .08$, $p > .05$) değişkeninin üzüntü duygusunun tanınma süresini anlamlı bir şekilde yordamadığı görülmüştür. Eklenen bu değişkenle birlikte açıklanan varyans %1 olup istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır [$R^2 = .008$, $F_{Değişim}(1,168) = .84$, $p > .05$].

Buna göre ruhsal belirti ve aleksitimi düzeyi kontrol edildiğinde çocukluk çağı travma yaşantılarının üzüntü duygusunun tanınma süresini yordamadığı söylenebilir. Üzüntü duygusunun tanınma süresi için hiyerarşik regresyon analizi sonuçlarına ilişkin değerler Tablo 19'da sunulmuştur.

Tablo 19

Üzüntü Duygusunun Tanınma Süresinin Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Aşama	Yordayıcı	F	R	R ²	F _{değişim}	B	SH _B	β	t	p
		.24	.05	.00	.24					
1	TAÖ-20					.00	.01	.00	-.02	.98
	KSE					.00	.00	.06	.56	.58
		.44	.09	.01	.84					
2	TAÖ-20					.00	.01	-.02	-.16	.88
	KSE					.00	.00	.03	.32	.75
	ÇÇTÖ					.01	.01	.08	.91	.36

Not. TAÖ-20: 20 Maddelik Toronto Aleksitimi Ölçeği, KSE: Kısa Semptom Envanteri, ÇÇTÖ: Çocukluk Çağı Travma Yaşantıları Ölçeği

3.4.2.5. Mutluluk Duygusunun Tanınma Süresinin Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Ruhsal belirtiler ve aleksitimi düzeyi kontrol edilerek çocukluk çağı travma yaşantılarının, mutluluk duygusunun tanınma süresini ne derece yordadığı hiyerarşik regresyon analiziyle incelenmiştir. Bu amaçla, Toronto Aleksitimi ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri toplam puanı regresyon denkleminde birinci blokta kontrol değişkenleri olarak alınmıştır. İkinci blokta Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği toplam puanı regresyon denkleminde sokulmuştur.

Ruhsal belirti ve aleksitimi düzeyi kontrol edildiğinde çocukluk çağı travma yaşantıları ($\beta=.08$, $p>.05$) değişkeninin mutluluk duygusunun tanınma süresini anlamlı bir şekilde yordamadığı görülmüştür. Eklenen bu değişkenle birlikte açıklanan varyans %3 olup istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır [$R^2=.034$, $F_{Değişim}(1,168)=.92$, $p>.05$].

Buna göre ruhsal belirti ve aleksitimi düzeyi kontrol edildiğinde çocukluk çağı travma yaşantılarının mutluluk duygusunun tanınma süresini yordamadığı söylenebilir. Mutluluk duygusunun tanınma süresi için hiyerarşik regresyon analizi sonuçlarına ilişkin değerler Tablo 20'de sunulmuştur.

Tablo 20

Mutluluk Duygusunun Tanınma Süresinin Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Aşama	Yordayıcı	F	R	R ²	F _{değişim}	B	SH _B	β	t	p
		2.5	.17	.03	2.5					
1	TAÖ-20					.01	.00	.19	1.94	.05
	KSE					.00	.00	-.03	-.34	.74
		1.97	.18	.03	.92					
2	TAÖ-20					.01	.00	.17	1.78	.08
	KSE					.00	.00	-.06	-.56	.58
	ÇÇTÖ					.00	.01	.08	.96	.34

Not. TAÖ-20: 20 Maddelik Toronto Aleksitimi Ölçeği, KSE: Kısa Semptom Envanteri, ÇÇTÖ: Çocukluk Çağı Travma Yaşantıları Ölçeği

4. BÖLÜM

TARTIŞMA

Bu araştırma, genç yetişkinlerde yüz ifadelerinden duygu tanıma olgusunu ve ruhsal belirti ile aleksitimi düzeyi kontrol edildiğinde, yüz ifadelerinden duygu tanımanın çocukluk çağı travma yaşantıları ile ilişkisini araştırmayı amaçlamıştır. Bu bölümde, yürütülen istatistiksel analizlerden elde edilen bulgular çalışmanın araştırma sorularını yanıtlamak amacıyla alanyazın bağlamında tartışılmıştır. İlk olarak yüz ifadelerinden duygu tanıma ölçümünde FACES Türkiye örnekleme veri setinin genç yetişkinler için geçerliliğine ilişkin bulgular değerlendirilmiştir. Daha sonra çalışmanın ana değişkenleri arasındaki ilişkilere dair bulgular incelenmiştir. Son olarak, çocukluk çağı travma yaşantıları ile yüz ifadelerinden duygu tanıma arasındaki ilişki değerlendirilmiştir. Araştırma sorularına ilişkin bulguların tartışılmasının ardından çalışmanın klinik doğurguları ile sınırlılıkları sunulmuş ve ileriki çalışmalar için önerilerde bulunulmuştur.

4.1. YÜZ İFADELERİNDEN DUYGU TANIMA ÖLÇÜMÜNDE FACES TÜRKİYE ÖRNEKLEMİ VERİ SETİNİN GEÇERLİLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yüz ifadelerinden duygu tanıma insan iletişimde, diğer insanların niyetlerini anlamamıza yardımcı olan önemli bir faktördür. Genel olarak, insanlar çevrelerindeki insanların mutluluk, üzüntü ve öfke gibi temel duygularını kişilerin yüz ifadeleri ve ses tonlarından yararlanarak anlamlandırır. Araştırmalara göre sözlü bileşenler insan iletişiminin üçte birini, sözel olmayan bileşenler ise üçte ikisini oluşturmaktadır (Kaulard, Cunningham, Bülthoff ve Wallraven, 2012). Sözel olmayan birçok bileşen arasında, duygusal anlam taşıyan yüz ifadeleri kişiler arası iletişimdeki ana bilgi kanallarından biridir. Bu

nedenle, yüz ifadelerindeki duygular, alanyazındaki çalışmalarda farklı şekillerde araştırılmıştır.

Duyguların evrenselliği ve temel duyguları birbirinden ayıran özellikler ile ilgili soruları cevaplamaya yönelik çok sayıda çalışma yapılmıştır. Genel olarak, altı temel evrensel duygunun var olduğuna dair kanıtlar bulunmuştur; bu duygular öfke, tikslenme, korku, mutluluk, üzüntü ve şaşkıncıdır (Ekman, 1955; Ekman ve ark., 1987). Yüz ifadesinden duygu tanımanın araştırıldığı çalışmalarda genellikle bu duygular kullanılmaktadır. Örnek olarak, Ekman ve Friesen'in Yüzsüz Duygulanım Veritabanı (1976), altı temel duyguyu ve bir yüksüz ifadeyi gösteren beş erkek ve altı kadının fotoğraflarından oluşur (akt. Huang, Hsiao, Hwu ve Hwang, 2012). Bu veritabanına benzer olarak araştırmacılara sunulan diğer veritabanlarına Yüz Tanıma Teknolojisi (FERET) veritabanı, Richard'ın MIT veritabanı, Yale Yüz Veritabanı, Kore Yüz Veritabanı (KFDB), Japon Kadın Yüz İfadesi (JAFFE) Veritabanı ve Çin Bilimler Akademisi-Poz, İfade, Aksesuar ve Aydınlatma (CAS-PEAL) gibi veritabanları örnek gösterilebilir (Huang, Hsiao, Hwu ve Hwang, 2012). Bu çalışmada ise Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde yürütülmüş "Demans için Yaygın Kullanılabilecek Bir Tarama Testinin Standardizasyonu, Bazı Çevresel Risk Etmenlerinin Tespiti ve Biyolojik Belirtilerin Araştırılması" projesi kapsamında, bireylerin duygu tanımlarını değerlendirmek için Türkiye'de kullanılacak uygun bir ölçüğe ihtiyaç duyulması neticesinde Almanya'da geliştirilmiş, duygusal ifadeler (korku, tikslenme, öfke, üzüntü ve mutluluk) içeren yüzlerin yer aldığı geniş kapsamlı bir veri seti olan FACES temel alınarak oluşturulan FACES Türkiye örnekleme veri seti kullanılmıştır. Beş duygu (korku, üzüntü, tikslenme, öfke ve mutluluk), iki farklı cinsiyet (kadın, erkek) ve üç farklı yaş grubundan (genç, orta yaşlı, yaşlı) kişilere ait olmak üzere toplam 30 fotoğraftan oluşan bu veri setinin, Türkiye'de kullanımı için gerekli değerlendirmeler adı geçen proje kapsamında yapılmış ve bulgular, belirlenen fotoğrafların, 55 yaş ve üzeri örnekleme yüz ifadelerinden korku, tikslenme, öfke, üzüntü ve mutluluk duygularını tanımada geçerli ve güvenilir bir materyal olduğunu göstermiştir (Çap, Atkan, Karahan, Saka, Barışkın ve Ayhan, 2017). Bu çalışmada FACES Türkiye örnekleme veri setinin 18-26 yaş arası genç

yetişkinlerdeki geçerliliği incelenmiştir ve ilgili sonuçlar bu bölümde değerlendirilecektir.

4.1.1. Yüz İfadelerinden Duygu Tanıma Doğruluğu ve Süresine İlişkin Sonuçların Değerlendirilmesi

4.1.1.1. Öfke Duygusunun Tanınma Doğruluğu ve Süresinin Değerlendirilmesi

Bu çalışmada öfke duygusunu aktaran yüz ifadelerinin tanınma doğruluğu değeri %69 olarak bulunmuş ve bu değer, diğer duygularından daha düşük olduğu görülmüştür. Öfke duygusunun yüz ifadelerinden tanınması bağlamında, alanyazındaki çalışmaların karışık sonuçlar ortaya koyduğu görülmektedir. Bazı çalışmalarda öfke duygusu kolaylıkla tanınırken bazı çalışmalarda katılımcıların bu duyguyu tanımakta zorlandığı ya da diğer duygular ile karıştırdığı bulunmuştur. İlk olarak, öfke duygusunun tanınma doğruluğunun yüksek olduğu çalışmalar incelendiğinde Recio, Schacht ve Sommer'nın (2013) çalışması üzüntü, korku ve tiksine kıyasla mutluluk, öfke ve şaşırma ifadeleri için daha iyi sınıflandırma doğruluğu bulmuştur. Adı geçen çalışmada yürütülen ileri analizler, bu durumun farklı ölçümler arasında sabit olduğunu ve çoğunlukla, doğal ve durağan resimlerle (Russell, 1994) veya bilgisayar yazılımı ile üretilen hareketli uyanlarla gözlemlenen bulgularla (Krumhuber ve ark., 2012) doğrulandığını göstermiştir. Krumhuber ve ark. (2012) yaptıkları çalışmada genel olarak şaşırma, öfke ve üzüntü en kolay tanınabilir duygularken, en zor tanınan duygu tiksine olmuştur.

Öfke duygusunun yüksek tanınma doğruluğuna sahip olduğu yukarıda sunulan çalışma sonuçlarının aksine alanyazındaki diğer birçok araştırmada, bu çalışmada bulunan bulguyla paralel olarak öfke duygusunu aktaran yüz ifadelerinin tanınma doğruluğunun nispeten düşük olduğu görülmektedir. Örneğin Gur'un araştırmasında (2002), mutluluk duygusu en kolay şekilde tanınırken öfke duygusu en az doğrulukla tanınan duygu olmuştur ki bu bulgu alanyazında bildirilen diğer bazı sonuçlarla da tutarlıdır (örn., Wallbott, 1988).

Bazı duygusal ifadelerin tanınmasının daha zor olduğu, yüz ifadesinden duygu işlemeyle dair kültürler arası çalışmaların sonuçlarıyla açıkça ortaya konmaktadır (Russell, 1994; Biehl ve ark., 1997). Büyük ölçekli bu çalışmalar, mutluluk ve şaşırma duygusunun hem Batı kültüründe hem de diğer kültürlerde iyi tanındığını fakat üzüntü, tikslenme, öfke ve korku gibi olumsuz duygular için tanınma doğruluğunun genellikle düşük olduğunu göstermiştir. Benzer şekilde Rapcsak ve ark. (2000) çalışmalarında, katılımcıların üzüntü, tikslenme, öfke ve korku gibi olumsuz duyguları gösteren fotoğrafları değerlendirirken çok daha fazla zorluk yaşadıkları bulunmuştur. Bir diğer çalışmada ise duygular işitsel yolla sunulduğunda öfke yüksek bir doğrulukla tanınırken yüz ifadeleriyle sunulduğunda öfke, görece daha zor bir şekilde tanınmıştır (Elfenbein ve Ambady, 2002).

Bu çalışmada öfke duygusuna ait nispeten daha düşük tanınma doğruluğu yüzdesi elde edilmesinde, öfke ifadesinin diğer olumsuz duygu ifadeleriyle karıştırılmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Orta yaşlı erkeğe ait öfke ifadesinin en çok korku duygusuyla, ikinci olarak da üzüntü duygusu ile karıştırıldığı görülmektedir. Aynı şekilde yaşlı kadın yüzündeki öfke ifadesinin en çok üzüntü duygusuyla, daha sonra korku ve ardından tikslenme duygusuyla karıştırıldığı bulunmuştur. Bu sonuçlar, ortak özelliklere sahip olan olumsuz duygu ifadelerinin birbirleriyle kolayca karıştığını öne süren bir çalışmanın bulgularıyla da uyumludur (Johnston, Katsikitis ve Carr, 2001). Benzer olarak alanyazında, öfke duygusunun sıklıkla tikslenme duygusu olarak ve tikslenme duygusunun da öfke duygusu olarak tanındığını saptayan çalışmalar bulunmaktadır (örn., Recio, Schacht ve Sommer, 2013; Palermo ve Coltheart, 2004). Öfke duygusunun tikslenme ve üzüntü duyguları ile karıştırılmasında, bu duyguların yüzdeki ifadelerinin bazı benzerlikler içermesi rol oynamış olabilir. Örneğin, karakteristik bir öfkeli yüz ifadesinin inmiş kaşları, hafif sarkık bir alt dudağı, dişleri açığa çıkaran dudakları ve gerilmiş dudak kenarlarını içerdiği belirtilmektedir (Kohler, 2004). Benzer şekilde üzüntü duygusunun yüz ifadesinin karakteristik özelliklerine bakıldığında, çatık kaşlar, gergin ve aşağı sarkmış dudak kenarları ile çenenin yukarı kaldırılmasını içerdiği görülmektedir (Kohler, 2004). Yüzdeki kas yapılandırmaları öfke ve üzüntü duygusu için her

ne kadar farklı olsa da bu iki duygunun yüz ifadelerinde ağız yapısı oldukça benzerdir ve bu benzerlik iki duygunun birbiriyle karıştırılmasına neden olabilmektedir.

Bu çalışmada, katılımcıların genç yüzlere ait öfke ifadelerini tanımakta zorluk yaşamazken orta yaşlı erkeğe ve yaşlı kadına ait öfke ifadesini tanımakta zorlandıkları görülmüştür. Bu sonuçlar alanyazındaki bir çalışma bulgusuyla paralellik göstermektedir (bkz. Hess, Adams Jr, Simard, Stevenson ve Kleck, 2012). Duyguları “taklit” eden kırışıklıklar, yüze bilgi ekleyerek belirli ifadeleri pekiştirebilir veya gizleyebilir. Sonuç olarak, bu ek bilgi açık bir ifadeyi daha az “saf” ve deneyimlenen duygular bağlamında daha karışık hale getirebilir. Böylece, “üzgün kırışıklıkların” olduğu bir yüzdeki öfke ifadesi, üzüntü ve öfke karışımı olarak algılanacaktır (Hess, Adams Jr, Simard, Stevenson ve Kleck, 2012).

Öfke duygusunun tanınma süresi incelendiğinde, bu çalışmada kadın katılımcıların öfke duygusunu erkek katılımcılardan daha hızlı bir şekilde tanıdığı bulunmuştur. Bazı araştırma sonuçlarının derlendiği bir çalışma, kadınların yüz ifadelerinden duygu tanımada erkeklerden daha üstün olduğunu göstermiştir (bkz. Hall, 1978). Öte yandan bazı çalışmalar özellikle duyguyu ifade eden erkek olduğunda, erkek katılımcıların öfkenin yüz ifadesini kadın katılımcılardan daha doğru ve bazen daha hızlı tanıdığını göstermiştir (örn., Wagner, MacDonald ve Manstead, 1986; McAndrew, 1986; Hess, Blairy ve Kleck, 1997). Bununla birlikte bu çalışmanın bulgusunun, yüz ifadesinden öfke duygusunu kadınların erkeklerden daha doğru ve hızlı tanıdığını gösteren çalışmaların bulgularıyla benzer olduğu görülmüştür.

4.1.1.2. Tikslenme Duygusunun Tanınma Doğruluğu ve Süresinin Değerlendirilmesi

Çalışmanın tikslenme duygusunun genç yetişkenlerde tanınma doğruluğu bulguları incelendiğinde, bu duygunun katılımcılar tarafından yüksek bir doğrulukla tanındığı görülmüştür. Bu bulgu, alanyazındaki bazı çalışmaların bulgularıyla uyusmaktadır. Örneğin Dyck, Winbeck, Leiberg, Chen, Gur ve

Mathiak (2008) hem doğal insan yüzleri hem de bilgisayar programıyla oluşturulmuş sanal yüzler kullanarak yürüttükleri çalışmada, tikslenme duygusunun doğal bir yüz tarafından ifade edildiğinde doğru bir şekilde tanındığını ortaya koymuştur. Bununla birlikte, alanyazındaki çalışmalar ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde azımsanamayacak kadar çok çalışmada, katılımcıların tikslenme duygusunu doğru tanımakta güçlük çektiği dikkat çekmektedir. Bazı çalışmalarda mutluluk ve öfke duygusuna kıyasla üzüntü, korku ve tikslenme ifadeleri için sınıflandırma doğruluğu daha düşük olmuştur (Recio, Schacht ve Sommer, 2013) ve bu sonuç, doğal ve durağan resimlerle (Russell, 1994) veya bilgisayar yazılımı ile üretilen hareketli uyarılarla gözlemlenen bulgularla (Krumhuber ve ark., 2012) benzerlik göstermektedir. Krumhuber ve ark. (2012) çalışmalarında örneğin, tanıma oranları şaşırma, öfke ve üzüntü için anlamlı olarak yüksekken diğer tüm ifadelerle kıyasla, tikslenme ifadesi için anlamlı derecede düşük olmuştur. Tikslenme duygusunun düşük tanıma oranı Langner, Dotsch, Bijlstra, Wigboldus, Hawk ve van Knippenber'in (2010) bulgularıyla uyumaktadır ve van der Schalk, Hawk, Fischer ve Doosje (2011) de tikslenmenin en az tanınan ifade olduğunu ortaya koymuştur.

Krumhuber ve ark. (2012) tikslenme ifadesi için elde edilen düşük tanıma oranının, yüz ifadesinin kendisinden kaynaklanmayıp tikslenme duygusunun genel bir özelliği olabileceğini ileri sürmüştür. Alanyazında, tikslenme duygusunun diğer duygulara kıyasla özel bir durumu teşkil edebileceğini çünkü bazı araştırmacıların iddia ettiği gibi, temel bir duygu olmayıp aksine diğer evrensel duyguların bir karışımını temsil ettiğini öne süren çalışmalar bulunmaktadır (Kohler ve ark., 2003). Tikslenme duygusunun saf bir duygu olarak kabul edilemeyeceği çünkü başka evrensel duyguların bir karışımı olduğu varsayımı, alanyazındaki çalışmalarda genellikle diğer olumsuz duygular ile karıştırılması nedeniyle desteklenmiş gibi görünmektedir. Örnek olarak Krumhuber ve ark. (2012) çalışmalarında tikslenme ifadesinin, öfke ile karıştırıldığını bulmuşlardır. Bu sonuç, bazı ortak özelliklere sahip olan olumsuz duygu ifadelerinin birbirleriyle kolayca karıştırıldığını öne süren alanyazındaki önceki bir bulguyla da uyumludur (bkz. Johnston, Katsikitis ve

Carr, 2001). Ayrıca Huang, Hsiao, Hwu ve Howng'un (2012) verileri öfkeli ve tiksiniş yüz ifadelerinin birbiriyle karıştırıldığını ortaya koymuştur. Bu sonuç da yine tiksindenin yüzsel uyarılar içinde tutarlı bir şekilde tanınmadığını öne süren önceki çalışma bulgularıyla uyumaktadır (örn., Dyck ve ark., 2008; Palermo ve Coltheart, 2004; Gur ve ark., 2002). Tiksindenme ifadesi gösteren yüzlerin yüksek oranda öfkeli veya üzgün olarak sınıflandırılması bu çalışmada da ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada yaşlı erkeğe ait tiksindenme ifadesini katılımcıların üzüntü ve sonrasında öfke olarak yanlış tanıdığı görülmüştür. Yukarıda alanyazın bulgularıyla açıklandığı üzere öfke ve tiksindenme ifadelerini oluşturan yüzdeki kas yapılandırmalarının bir şekilde üst üste gelebildiği ve tiksindenme ifadesinin diğer temel duyguların birleşiminden oluştuğu gibi görüşlerin çalışmadaki bu bulguları açıklayabileceği düşünülmüştür.

Tiksindenme duygusunun tanınma süreleri incelendiğinde bu çalışmada, bu duygunun tanınma süresinin diğer duygularından uzun olduğu, başka bir deyişle katılımcıların tiksindenme ifadesine diğer duyu ifadelerine kıyasla daha uzun süre baktıkları görülmüştür. Buna göre, tiksindenme duygusunun yüksek tanınma doğruluğu göz önüne alındığında, katılımcıların yüz ifadesine uzun süre bakarak duyguyu doğru tanıdıkları görülmektedir. Katılımcıların tiksindenme ifadesine daha uzun süre bakmalarında yukarıda ayrıntılandırıldığı gibi tiksindenme duygusunun, diğer temel duyguların bir karışımını içermesi ve bu duyguyu ifade eden bazı kas yapılarının diğer duygularıyla benzer olması etkili olmuş olabilir.

4.1.1.3. Korku Duygusunun Tanınma Doğruluğu ve Süresinin Değerlendirilmesi

Alanyazındaki çalışmalar korku duygusunun genellikle tanınması zor duygulardan biri olduğunu ortaya koymuştur. Örnek olarak Montagne, Kessels, De Haan ve Perrett'in (2007) çalışmasında korku duygusu katılımcılar tarafından zor bir şekilde tanınmıştır ve bu çalışmanın bulguları, Ekman ve Friesen'in duyu aktaran yüz ifadelerinin bulunduğu veri seti kullanılarak yürütülen önceki çalışmalardan elde edilen sonuçları teyit etmektedir. Bu

bulgular diğer duygu aktaran yüz ifade setleri ile de tekrarlanmıştır (Kohler, Turner, Stolar, Bilker, Brensinger, Gur ve Gur, 2004). Kohler ve ark. (2004), 105 sağlıklı genç erkek ve kadında duygu tanıma oranlarını incelemek için Yüzsüzel İfade Kodlama Sistemini kullanmış ve mutluluk, üzüntü, öfke ve korku duygularını aktaran 128 yüz ifadesinin cinsiyet ve etnik kökene göre dengelenmiş renkli fotoğraflarına verilen yanıtları incelemiştir. Bu çalışmada mutlu yüzler için tanıma oranı %91 iken korku ifade eden yüzlerde tanıma oranı %68 civarında olmuştur. Bu oranlar, aynı araştırmacıların aynı resim setinden farklı yüzler kullanarak yaptıkları önceki çalışmalarındaki tanıma oranlarıyla da benzerlik göstermektedir (Kohler ve ark., 2003, 2004). Benzer şekilde Rapcsak ve ark. (2000) çalışmasında, katılımcıların korku ifade eden yüzleri tanıma doğruluğu değerlerinin, diğer duygu kategorilerindeki tanıma değerlerinin altında olduğu bulunmuştur. Shenk, Putnam ve Noll (2013) çocuğa yönelik kötü muamele durumunun, özellikle korku ifadeleri için duygu tanıma doğruluğuyla önemli ölçüde ilişkili olduğunu bulmuştur. Bu bulgu, kötü muamele örneklerinde, özellikle de korku gibi duygularda yüz ifadesinden duygunun doğru tanınmasındaki eksikleri tanımlayan önceki bir araştırmayı desteklemektedir (bkz. Pollak ve ark., 2000).

Alanyazındaki çalışmalarda korku duygusunun genellikle farklı kültürlerde tanınması en zor duygulardan biri olduğu ifade edilmektedir (Biehl ve ark., 1997). Aslında, 12 farklı kültürler arası çalışma ve bu çalışmalar bağlamında 43 farklı popülasyon örneğinden toplanan 3000'den fazla veriye ait sonuçlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, tanıma puanlarının mutluluk için en yüksek (%94) ve korku için ise en düşük (%70) olduğu tespit edilmiştir (Russell, 1994; Biehl ve ark., 1997). Russell (1994) ayrıca korkunun, zorunlu seçim içeren ölçümlerde (başka bir deyişle, ifadeye göre seçilecek duyguların araştırmacı tarafından sunulduğu ölçümler) en az doğrulukla tanınan ifade olduğuna dikkat çekmektedir. Öte yandan Adolphs (2012) korkunun duygu aktarmayan, yüksüz bir ifadeden ya da diğer temel duyguların yüz ifadelerinden ayırt edilmesinin daha zor olmadığına dikkat çekmektedir. Aslında korkunun, şaşırma ve mutluluk ile birlikte yüksüz bir ifadeden ayırt edilmesinin oldukça kolay olduğunu ve bu sonucun; mutluluk, şaşırma ve korkunun yüksüz bir yüz

ifadesinin biçimsel olarak yapılandırmasından oldukça farklı olduğu göz önüne alındığında doğal olduğunu belirtmektedir (örneğin, mutluluk ve korku, ağız açıklığı ve dişlerin gösterilmesiyle, ağız biçiminde çok büyük değişikliklere sahiptir). Bununla birlikte Adolphs (2012), Russell'ın (2010) görüşüne benzer şekilde kişinin seçmesi için duygu etiketleri sunulduğunda, korkunun göreceli olarak daha belirsiz olduğunu ve bu belirsizliğin, korku ve şaşırma duyguları arasında bir seçim yapılmasında ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Örneğin, Huang, Hsiao, Hwu ve Hwang'un (2012) araştırmasındaki katılımcılar korku ve şaşırma duygusunu tanımakta zorlanmış ve bu çalışmanın bulguları, korku ifade eden yüzlerin kolayca şaşırma veya üzüntü olarak yanlış bir şekilde tanındığını ortaya koymuştur. Benzer şekilde Palermo ve Coltheart (2004) çalışmalarında, korku ifade eden yüzlerin en fazla şaşırılmış yüzlerle karıştırıldığını bulmuştur.

Bu çalışmada, korku duygusunun katılımcılar tarafından kolaylıkla doğru bir şekilde tanındığı saptanmıştır ve bu bulgu, alanyazındaki çalışmaların bulgularıyla tezat gibi görünse de bazı araştırmacıların görüşleri ile benzerdir. Örneğin Campbell, Elgar, Kuntsi, Akers, Terstegge, Coleman ve Skuse (2002); Rapcsak ve ark. (2000) önerdiği gibi korku sınıflandırması ile yüz tanıma arasındaki ilişkinin, yüzlerle ilgili genel bir zorluğu yansıttığı görüşüne katılmamaktadır ve çalışmalarında korku duygusunu aktaran yüz ifadelerinin tanıma değerlerinin, diğer duygularinkinden daha düşük olmadığını ortaya koymuşlardır.

FACES Türkiye örnekleme veri setinde şaşırma duygusu yer almamaktadır ve bu çalışmada korku duygusunun yüksek bir doğrulukla tanınması, korkulu yüzlerin çoğu zaman şaşırılmış yüzlerle karıştırıldığı tüm bu çalışmaların bulguları göz önüne alındığında mantıklı görünmektedir. Korku duygusunun şaşırma duygusu ile karıştırılması hem korku hem de şaşırma duygusunun kullanıldığı çalışmalarda oldukça yaygındır (örn., Adolphs, 2002; Montagne ve ark., 2007; Palermo ve Coltheart, 2004; Rapcsak ve ark., 2000). Bu hususta Ekman ve Friesen (1975), bazı ifadelerin morfolojik olarak birbirine benzer olduğunu öne sürmüştür. Ekman ve Friesen'e göre korku ve şaşırma

duygusunun yüzdeki ifadeleri benzerlik göstermektedir (akt. Recio, Schacht ve Sommer, 2013). Korkulu bir ifade içinde biraz şaşırma barındırabilmektedir (Huang, Hsiao, Hwu ve Howng, 2012). Örneğin, Kohler ve ark. (2004) çalışmalarında korkulu yüz ifadelerinde kaldırılmış kaşlar, gerilmiş dudaklar ve genişçe açılmış gözleri korku duygusunu aktaran yüzlerin karakteristik ifadeleri olarak tanımlamışlardır. Benzer şekilde, şaşkın bir yüz ifadesinde kalkık kaşlar ve tamamen açılmış gözler görmemiz oldukça muhtemeldir. Bu durumu Adolphs (2012), zorunlu seçim içeren görevdeki sorunun, altı duygu seçeneği arasındaki karıştırılma olasılıklarının kontrol edilmemesi olduğunu ileri sürmüştür. Başka bir ifadeyle, örneğin korku duygusu ve tikslenme duygusu arasında yapılan seçimdeki farklılığın, korku duygusu ve şaşırma duygusu arasında yapılan seçimdeki farklılıkla eşit olmadığını öne sürmüştür (Adolphs, 2012).

Korku duygusunun bu çalışmadaki tanınma süresi incelendiğinde, genel olarak hızlı bir şekilde tanındığı görülmüştür. Özellikle, öfke ve üzüntü duygusundan daha hızlı bir şekilde tanınmıştır. Bu bulgu alanyazındaki çalışmaların bulgularıyla uyuşmamaktadır. Alanyazındaki çalışmaların çoğunda korku duygusunun sıklıkla tanınması zor bir duygu olması ve şaşırma duygusu ile karıştırılması gibi etkenler neticesinde tanınma süresinin uzadığı görülmüştür. Örneğin Palermo ve Coltheart (2004) korkulu yüz ifadelerinin, diğer yüz ifadelerine göre daha az doğru ve çok daha yavaş bir şekilde tanındığını bulmuştur. Kısacası, yukarıda sunulan sonuçlar ışığında bu çalışmada kullanılan veri setinde şaşırma duygusunun yer almamasının korku duygusunu aktaran yüz ifadelerinin yüksek bir doğrulukla ve hızlı bir şekilde tanınmasını sağladığını düşünülmüştür.

4.1.1.4. Üzüntü Duygusunun Tanınma Doğruluğu ve Süresinin Değerlendirilmesi

Bu çalışmada üzüntü duygusunun yüksek bir tanınma doğruluğuna sahip olduğu bulunmuştur. Bu bulgunun, alanyazındaki birçok çalışmanın bulguları ile benzer olduğu görülmüştür. Çoğu çalışmada tanınma oranları şaşırma, öfke

ve üzüntü için anlamlı derecede yüksek olmuştur (örn., Krumhuber ve ark., 2012; Kohler ve ark., 2003, 2004; Montagne, Kessels, De Haan ve Perrett, 2007). Bu oranlar, aynı resim setinden farklı yüzler kullanılarak yapılan çalışmalardaki tanıma oranlarına da paralellik göstermektedir (Kohler ve ark., 2003, 2004). Bununla birlikte, üzüntü duygusunun diğer olumsuz duygu ifadeleri ya da hiçbir duygu içermeyen yüksüz yüz ifadeleriyle karıştırılmasına alanyazında oldukça sık rastlanılmıştır. Örneğin Palermo ve Coltheart (2004), katılımcıların genellikle üzgün yüz ifadelerini, yüksüz veya tiksinişmiş olarak yanlış sınıflandırdığını bulmuştur. Ek olarak, herhangi bir duygu içermeyen, yüksüz yüz ifadelerinin en sık üzgün olanlarla karıştırıldığı görülmüştür (Palermo ve Coltheart, 2004). Benzer şekilde Huang, Hsiao, Hwu ve Howng'a göre (2012) mutluluk, şaşırma ve üzüntü için en sık yapılan hatalar katılımcıların bu duyguları 'tarafsız' olarak etiketlemeleri olmuştur. Benzer bazı çalışmalarda da üzüntü, korku ve tiksinişme ifadeleri için sınıflandırma doğruluğu daha düşük olmuştur (Recio, Schacht ve Sommer, 2013) ve bu sonuç, doğal ve durağan resimlerle (Russell, 1994) veya bilgisayar yazılımı ile üretilen hareketli uyarılarla gözlemlenen bulgularla (Krumhuber ve ark., 2012) benzerlik göstermektedir. Duygular için hem sözel hem görsel uyarıların kullanıldığı bir çalışmada, öfke ve üzüntü duygusunun ses kanalıyla kültürler arası olarak en doğru şekilde tanındığı ancak görsel olarak daha az doğru bir şekilde tanındığı görülmüştür (Elfenbein ve Ambady, 2002). Yüz ifadesinden duygu tanımayı ölçmek için hem doğal insan yüzlerinin hem de bilgisayar ile oluşturulmuş avatar yüzlerin kullanıldığı yöntemsel farklılık içeren bir çalışmada ise tiksinişme duygusu, doğal bir yüz tarafından ifade edildiğinde daha doğru bir şekilde tanınırken; üzgün ve korkulu ifadeler, aksine, avatar bir yüz tarafından ifade edildiğinde daha doğru olarak tanınmıştır (Dyck ve ark., 2008).

Üzüntü duygusunun tanınma süresi incelendiğinde, katılımcı cinsiyeti kadın olduğunda üzüntü duygusunun tanınma süresinin, katılımcı erkek olduğundaki tanınma süresine göre daha kısa olduğu, diğer bir deyişle kadın katılımcıların, üzüntü duygusunu erkek katılımcılardan daha hızlı bir şekilde tanıdığı bulunmuştur. Bu bulgu, kadınların yüz ifadelerinden duygu tanımada

erkeklerden daha iyi olduğunun ifade edildiği çalışma bulgularıyla tutarlıdır (derleme için bkz. Hall, 1978).

4.1.1.5. Mutluluk Duygusunun Tanınma Doğruluğu ve Süresinin Değerlendirilmesi

Bu çalışmada FACES Türkiye örnekleme veri setinde yer alan yüz ifadelerinin 18-26 yaş arası genç yetişkinler tarafından tanınma doğruluğuna ilişkin sonuçlar incelenmiş ve en yüksek tanınma doğruluğu değerinin mutluluk duygusuna ait olduğu görülmüştür. Bu bulgu, diğer birçok çalışmanın bulgularıyla benzerlik göstermektedir (örn., Dyck, Winbeck, Leiberg, Chen, Gur ve Mathiak, 2008; Elfenbein ve Ambady, 2002; Gur ve ark., 2002; Montagne, Kessels, De Haan ve Perrett, 2007; Palermo ve Coltheart, 2004). Örneğin Huang, Hsiao, Hwu ve Hwang (2012) Çinli insanların altı temel duyguyu aktardığı (mutluluk, üzüntü, tikslenme, korku, öfke ve şaşırma) yüz ifadelerinin üç boyutlu ve renkli fotoğraflarından oluşan duygu tanıma ölçümlerinde, en kolay şekilde mutluluk duygusunu aktaran yüz ifadesinin tanındığını bulmuşlardır. Yüz ifadesinden duygu algılama sürecinin kültürler arası çalışmalarının sonuçlarıyla tutarlı olarak (Russell, 1994; Biehl, Matsumoto, Ekman, Hearn, Heider, Kudoh ve Ton, 1997), Rapcsak ve ark. (2000) araştırmasında sağlıklı bireylerde mutluluk ve şaşırma ifadeleri için tanınma doğruluğu en yüksek seviyede; katılımcılar üzüntü, tikslenme, öfke gibi duyguları betimleyen fotoğrafları değerlendirmekte ciddi zorluklar yaşamıştır. Benzer şekilde Montagne, Kessels, De Haan ve Perrett (2007) altı duygu arasındaki genel farklılıkları ve yaşın etkisini araştırdıkları çalışmalarında, katılımcıların genel olarak korku ve üzüntü duygusunu aktaran yüz ifadelerini doğru tanımakta zorlandıklarını, mutluluk duygusunu ise kolaylıkla tanıdıklarını bulmuştur. Recio, Schacht ve Sommer (2013) çalışmalarında, altı temel duygu ve üç tür duygu içermeyen yüz ifadesi gösteren durağan resimler ve dinamik videolar kullanmışlardır. Bu çalışmanın bulguları; üzüntü, korku ve tikslenme duygu ifadelerine kıyasla mutluluk, öfke ve şaşırma ifadeleri için daha iyi bir sınıflandırma doğruluğu ortaya koymuştur. Aynı şekilde sadece durağan yüz ifadeleri kullanılarak yürütülen çalışmalarda değil (Russell, 1994), bilgisayar yazılımı ile üretilen dinamik yüzlerin kullanıldığı çalışmalarda da mutluluk

duygusunun yüksek doğrulukla tanındığı bulunmuştur (Krumhuber, Tamarit, Roesch ve Scherer, 2012). Benzer olarak Hess, Blairy ve Kleck (1997), yüz ifadesinin yoğunluğu arttıkça tiksiniş, öfkeli ve üzgün yüzler için tanıma doğruluğunun arttığını fakat bunun mutluluk duygusunun tanınması için geçerli olmadığını çünkü mutluluğun, ifadenin yoğunluğundan bağımsız olarak her durumda doğru bir şekilde tanındığını ifade etmiştir. Alanyazında, duyguların tanınmasındaki farklılıkları araştıran testlerde tanınmasının daha kolay olduğu düşünülen duygular için (örn. mutluluk) tavan etkisi olabildiği görülmektedir (Hess ve Blairy, 2001; Palermo ve Coltheart, 2004). Özetle bu çalışmada mutluluk duygusunun, diğer duygulara kıyasla oldukça kolay bir şekilde tanınması alanyazında bildirilen sonuçlarla tutarlıdır.

Beş duygunun tanınma süreleri incelendiğinde en doğru ve en hızlı şekilde tanınan duygunun mutluluk olduğu saptanmıştır, bu bulgu mutluluğun en hızlı şekilde tanınan duygu olduğunu tespit eden birçok çalışma ile tutarlıdır. Örneğin Palermo ve Coltheart (2004) çalışmalarında, mutlu ifadelerin diğer ifadelerle göre hem daha doğru hem de daha hızlı bir şekilde tanındığını ve nadiren diğer ifadelerle karıştırıldığını ortaya koymuş, ayrıca bu bulgunun Feyereisen, Malet ve Martin'inki ile (1986) benzer olduğunu ifade etmiştir. Araştırmacılara göre duygu tanıma yargılarında, daha yüksek belirginlik ve etkililik daha kısa tanıma süresini öngörmektedir (Fazio ve ark., 1995; Smith ve Lerner, 1986). Başka bir ifadeyle, araştırmacılar tepki sürelerinin daha açık, net ve yargılanması kolay olan yüz ifadeleri için daha hızlı olduğunu göstermiştir (Dmitrieva ve Gel'man, 2001; Kestenbaum ve Nelson, 1992; Kirouac ve Dore, 1983; Massaro ve Ellison, 1996; Young, Rowland, Calder ve Etkoff, 1997). Bu bağlamda, alanyazındaki çalışmalarda olduğu gibi bu çalışmada da mutluluk duygusunun daha hızlı bir şekilde tanınması, mutluluk duygusunun yüzdeki ifadesinin diğer duygulara kıyasla daha belirgin, açık ve tanıdık olmasıyla açıklanabilir.

4.1.1.6. Yüz İfadelerinden Beş Duygunun Tanınma Doğruluğu ve Süresine İlişkin Genel Değerlendirme

Bu çalışmada, yüz ifadesinden beş duygunun katılımcılar tarafından yüksek bir doğrulukla tanındığı; bu doğruluk oranı değerinin en fazla mutluluk duygusu, en az ise öfke duygusu için olduğu görülmüştür. Farklı duyguları tanımadaki farklılıklar için, alanyazında bazı açıklamalar öne sürülmüştür: söz konusu yüz kaslarının sayısıyla bağlantılı olarak yüz ifadesinin karmaşıklığı, günlük yaşamda karşılaştığımız duyguların sıklığı veya duyguların birbiriyle örtüşme dereceleri gibi (Biehl ve ark., 1997). Örneğin, mutlu ifade en sık meydana gelen ifadeyken, korkulu ve şaşırılmış ifadeler günlük yaşamda nispeten daha nadir görülmektedir (Huang, Hsiao, Hwu ve Howng, 2012). Başka bir deyişle günlük hayatımızda korkulu yüzlerle nadiren karşılaşmamız yüz ifadesinden korku duygusunu tanımayı zorlaştırıyor olabilir. Ayrıca mutlu bir yüz ifadesi nispeten “basit” bir ifadeyken korku, en karmaşık ifadelerden biridir çünkü yüz kas yapılındırmasında nispeten hemen göze çarpmayan değişiklikler içermektedir (Huang, Hsiao, Hwu ve Howng, 2012). Benzer şekilde öfke ve tikslenme ifadelerini oluşturan kas yapılandırmaları bir şekilde üst üste gelebilir ya da korku ifadesi içinde biraz şaşırma ifadesi barındırabilir. Üzüntü, yüksüz bir ifadeye kıyasla yüz ifadesinde görece ince değişiklikler içerdiğinden tanınması daha zor bir duygu olabilir. Ek olarak, duyguların birbiri ile karıştırılmasında duyguyu aktaran yüz ifadesinde mevcut olan kırıksıklıklar da etkili olmaktadır. Duyguları taklit eden kırıksıklıklar, yüze bilgi ekleyerek belirli ifadeleri pekiştirebilir veya gizleyebilir. Sonuç olarak, bu ek bilgi açık bir ifadeyi daha az saf ve daha karışık hale getirebilir. Böylece, örneğin üzgün kırıksıklıkların olduğu bir yüzdeki öfke ifadesi, öfkeden ziyade üzüntü duygusu olarak algılanabilir (Hess, Adams Jr, Simard, Stevenson ve Kleck, 2012). Tüm bu bulgular çerçevesinde, bu çalışmada mutluluk duygusunun en yüksek tanınma doğruluğuna sahip olması, öfke ve tikslenme duygusunun birbiriyle karıştırılması, korku duygusunun üzüntü duygusu ile karıştırılması gibi bulguların alanyazındaki açıklamalar ile tutarlı olduğu görülmektedir.

Beş duygunun tanınma süreleri arasındaki farklar incelendiğinde, en doğru ve hızlı şekilde tanınan duygunun mutluluk olduğu görülmektedir. Mutluluk duygusunu sırasıyla korku duygusu, öfke duygusu ve üzüntü duygusu takip etmektedir. Yapılan analiz sonuçlarına göre öfke ile üzüntü ve tikslenme ile üzüntü duygularının tanınma süreleri arasında anlamlı bir fark görülmezken

tiksinme duygusunun tanınma süresinin diğer duygularinkinden uzun olduğu, başka bir deyişle katılımcıların tiksinme ifadesine diğer duygu ifadelerine kıyasla daha uzun süre baktıkları görülmüştür. Sosyal psikologlar, yanıt gecikmesini, çeşitli sosyal ve bilişsel yargılarda işleme verimliliğinin bir ölçüsü olarak kullanmıştır (Fazio, 1990; Fazio, Jackson, Dunton ve Williams, 1995; Smith ve Lerner, 1986). Buna göre, tepki süreleri genellikle daha fazla deneyimlenmiş ve daha tanıdık olan sosyal yargılar için daha hızlıdır (Fazio ve ark., 1995; Smith ve Lerner, 1986). Özellikle duygu tanıma yargıları için, daha yüksek belirginlik ve etkililiğin, daha kısa tanıma süresini öngördüğü ifade edilmiştir. Başka bir ifadeyle araştırmacılar, tepki sürelerinin daha açık, net ve yargılanması kolay olan yüz ifadeleri için daha hızlı olduğunu göstermiştir (Dmitrieva ve Gel'man, 2001; Kestenbaum ve Nelson, 1992; Kirouac ve Dore, 1983; Massaro ve Ellison, 1996; Young, Rowland, Calder ve Etcoff, 1997). Bu çalışmada yüzdeki ifadesi oldukça belirgin ve günlük yaşamdan daha aşina olunan mutluluk duygusunun, katılımcılar tarafından çok hızlı bir şekilde tanınması; fakat yüzdeki ifadesi nispeten daha belirsiz olan ve diğer bazı olumsuz duyguların ifadeleriyle benzerlik taşıyan tiksinme duygusunun katılımcılar tarafından daha uzun süre bakılarak tanınması alanyazındaki bu açıklamalarla desteklenmektedir.

4.1.1.7. Yüz İfadelerinden Duygu Tanımadaki Farklılıkların Katılımcı Cinsiyeti Bağlamında Değerlendirilmesi

Cinsiyet farklılıkları, psikoloji alanyazınında birçok araştırmaya dâhil edilmiş bir konudur. Son zamanlarda yapılan toplu çözümlenmeler, cinsiyet farklılıklarının çoğu alanda çok küçük olduğunu ya da bazı durumlarda hiç olmadığını ve sosyo-kültürel faktörlerin değişmesinin bir etkisi olarak zaman içinde azaldığını göstermektedir (Hyde ve Mertz, 2009). Öte yandan, bu bulguların ve bilişsel becerilerde erkeklerin daha üstün olduğuna ilişkin alanyazının aksine son çalışmalarda duygusal yeterlilik alanında ve birçok duygusal beceri için kadın üstünlüğü önerilmektedir. Bu çalışmada, yüz ifadelerinden beş duygunun tanınma doğruluğu katılımcı cinsiyetine göre farklılaşmamıştır. Bununla birlikte, beş duygunun tanınma doğruluğu yüzdeleri incelendiğinde, her duygu için en yüksek tanınma doğruluğu değerinin kadın örnekleme ait olduğu

görülmektedir. Duyguların tanınma sürelerine bakıldığında, kadın katılımcıların öfke ve üzüntü duygusunu tanıma süresinin, erkek katılımcılara göre daha kısa olduğu bulunmuştur. Bu nedenle bazı duygular için kadınların duygu tanımada erkeklerden daha iyi sonuçlar elde ettiği görülmektedir. Bu bulguyu açıklamaya ve desteklemeye çalışan alanyazın çalışmaları aşağıda değerlendirilmiştir.

Duygusal yeterliliğin önemli bir boyutu, yüz ifadelerindeki duyguları tanıma yeteneğidir. Erken alanyazın çalışmaları, kadınların yüz ifadesinden aktarılan duyguları daha iyi tanıyıp tanımadıkları konusunda tutarsızlık göstermektedir (Coleman, 1949). Kadınların duygu ifadelerini daha doğru bir şekilde tanıdığına yönelik alanyazında birçok çalışma bulunmaktadır (örn., Hall, 1978; Hall ve Matsumoto, 2004; Hampson, van Anders ve Mullin, 2006). Hall (1978), çalışmaların %80'ini derlediği toplu çözümlenmeler sonucunda bu konuda kadınların üstün olduğunu göstermiştir. Ancak, bu analizlerde ortalama etki büyüklükleri oldukça küçüktür (Hoffmann, Kessler, Eppel, Rukavina ve Traue, 2010). Diğer çalışmalar, yüz ifadeleriyle ifade edilen duyguların tanınmasında cinsiyet farklılığı göstermemiştir (örn., Erwin ve ark., 1992; Grimshaw, Bulman-Fleming ve Ngo, 2004; Rahman, Wilson ve Abrahams, 2004; Kessler, Hoffmann, Bayerl, Neumann, Basic, Deighton ve Traue, 2005). Bu nedenle, araştırmalar arasında çoklu ilişkililiğe yol açan ve tüm çalışmalarda nispeten küçük etki büyüklüğünü açıklayan aracı değişkenler olup olmadığı sorusu ortaya çıkmaktadır. Bu noktada, aracı olduğu düşünülen bu değişkenleri değerlendirmek önemli olacaktır.

Yüz ifadelerinden duygu tanımada kadınların üstünlüğünü açıkladığı düşünülen aracı etkenlerden biri, kadınların asgari uyarıcı bilgisi içeren durumlarda yüzdeki duygu ifadelerini erkeklerden daha iyi tanımları olabilir (Hall ve Matsumoto, 2004). Montagne, Kessels, Frigerio, De Haan ve Perrett (2005), yüzdeki ifade yoğunluğunun kadın ve erkek üzerindeki etkisini incelemiştir. Yüzdeki duygu ifadesinin sıfırdan gelişmeye başladığı film kliplerini izleyen kadın katılımcılar, duyguları tanımada daha doğru ve daha hızlı olmuşlardır ve yoğunluğu daha az olan ifadelerle karşı daha duyarlıdırlar.

Bu bulgular, kadınların özellikle hemen göze çarpmayan, ince duygusal bilgiler sunulduğunda duyguyu tanımakta daha iyi olabileceklerini göstermektedir. Ancak, duygu ifadesinin tamamlanmış olduğu yüzler, her iki cinsiyet tarafından kolayca tanınmıştır. Yüzdeki ifade yoğunluğunun tanınma doğruluğu üzerindeki etkisi diğer çalışmalarda da araştırılmıştır (örn., Hess, Blairy ve Kleck, 1997; Montagne, Kessels, De Haan ve Perrett, 2007). Montagne ve arkadaşlarına göre (2005) erkekler bir duyguyu tanırken artan yoğunluktan kadınlara göre daha fazla yararlanmaktadır. Dolayısıyla bu, kadınların günlük yaşamdaki duyguları tanımada daha iyi olduğu ortak inanışına uygun olacaktır çünkü günlük hayatta duyguların yüz ifadeleri genel olarak düşük ila orta yoğunluktadır (Motley ve Camden, 1988). Bununla birlikte, güçlü prototipik ifadeleri tanırken kadın üstünlüğü bulunamamıştır (Rahman ve ark., 2004; Kessler ve ark., 2005). Bu çalışmalar arasındaki farklar, uyaranların doğasındaki farklılıklarla açıklanabilir. Yüksek yoğunluğa sahip prototipik duygusal ifadeler kullanan çalışmalar, erkek ve kadın katılımcılar arasında yoğunluğu daha az olan, ince duygu ifadeleri kullanan çalışmalara göre daha az fark bulmuştur (Hoffmann, Kessler, Eppel, Rukavina ve Traue, 2010). Özetle, çeşitli çalışmalarda yüz ifadelerinin yoğunluğunun karşılaştırılmasının zorluğu göz önüne alındığında çalışmalardan birbiriyle çelişen sonuçlar elde edilmiş olması doğaldır ve bu çalışmada kadınların, bazı duyguları tanımada erkek katılımcılardan daha iyi bir sonuç elde etmesinin alanyazındaki birçok çalışma ile tutarlı olduğu görülmektedir.

Yüz ifadelerinden duygu tanımada kadınların üstünlüğünü açıkladığı düşünülen aracı etkenlerden bir diğeri, kişilerin önyargısızlıktan yoksun olmalarıdır. Başka bir deyişle hem yargılarında hem de davranışlarında, bireyler bazen yüz ifadesinde ifade edilen bir duygunun doğasını veya yoğunluğunu abartabilirken bazen de düşürebilmektedir. Thayer ve Johnsen (2000) kadınların, duyguya ilişkin bir yargıda bulunurken daha çok duygusal içeriğe odaklandığını ve yüzeydeki fizyolojik özelliklerin onlar için daha az önemli olduğunu ileri sürmüştür. Aynı araştırmacılar erkek katılımcıların, yüz ifadesinden duygu tanımakta kadınlara göre daha az doğruluk göstermeye meyilli olduklarını ve bu durumun özellikle kadın yüzlerinin ifade ettiği olumsuz

duygular için ortaya çıktığını düşünmektedirler. Bu bağlamda, bireyin cinsiyetinin, yüzdeki duygu ifadesinin çözümlenmesinde önemli bir doğruluk belirleyicisi olduğu düşünülmektedir. Kadınların yüz ifadelerinden duygu tanımada erkeklerden daha üstün olduğunu vurgulayan daha önce bahsedilen çalışmalara (örn., Hall, 1978; Elfenbein ve Ambady, 2002; Thayer ve Johnsen, 2000) bir istisna, özellikle duyguyu ifade eden erkek olduğunda, öfke duygusunu erkek katılımcıların kadınlardan daha doğru ve bazen daha hızlı çözdüğünü ortaya koyan çalışmaların bulgularıdır (Wagner, MacDonald ve Manstead, 1986; McAndrew, 1986; Hess, Blair ve Kleck, 1997). Ek olarak Palermo ve Coltheart (2004) çalışmalarında, katılımcıların cinsiyetinin duyguların tanınma doğrulukları arasında bir fark oluşturmadığını bulmuşlardır. Sonuç ne olursa olsun, sosyal etkileşim ve iletişimdeki yanlış anlama sıklığı göz önüne alındığında, yüz ifadesinden duygu algısının bu gibi istikrarlı veya geçici önyargılara tabi olduğunu varsaymak makul gözükmektedir.

Son olarak yüz ifadelerinden duygu tanımada kadınların üstünlüğünü açıklamada, amigdala etkinliğinin rol oynadığı düşünülmektedir. Amigdala genel olarak öğrenmeyle ve dolayısıyla olumlu ya da olumsuz çeşitli pekiştiricilerle ilişkilendirilse de yeni yüzler, yazılı bir kelimeyi ezberlemeye kıyasla daha fazla duygusal işleme gerektirdiği için amigdalayı etkinleştirebilir (Adolphs ve Tranel, 1999). Yüz ifadelerinin, duygusal olarak ne kadar önem arz ettiği kişiye göre değişmektedir ve dolayısıyla bu bireysel farklılıklar, yüzleri öğrenmek ve kategorize etmek için çok önemli olabilir (Campbell ve ark., 2000). Bireysel farklılıklar bağlamında amigdala, muhtemelen gelişim boyunca seks hormonlarının düzeylerine olan duyarlılığının bir sonucu olarak, cinsel olarak çift biçimlilik gösteren birkaç beyin yapısından biridir (Goldstein ve ark., 2001). Bugüne kadar yapılan yapısal görüntüleme çalışmaları, amigdala ve hipokampusun nispi boyutlarının cinsiyet farklılıkları gösterdiğini doğrulamaktadır. Erkeklerde amigdala nispeten daha büyük olabilirken kadınlarda hipokampus göreceli olarak daha büyük olabilmektedir (Giedd, Castellanos, Rajapakse, Vaituzis ve Rapoport, 1997; Goldstein ve ark., 2001). Bu da iki yapı arasındaki işlevsel dengenin, özellikle öğrenme ve hafıza bağlamında (Rolls, 2000), cinsiyete göre değişebileceğini

göstermektedir. Ayrıca, güncel fonksiyonel beyin görüntüleme bulguları, duygu aktaran yüz ifadeleri için amigdala aktivasyonundaki cinsiyet farklılıklarının güvenilir olduğunu doğrulamaktadır. Cinsiyet farklılıkları incelendiğinde, erkeklerin korku da dâhil olmak üzere, bazı duygu ifadeleri için amigdala aktivasyonunun azaldığı görülmektedir (Kesler, Andersen, Smith, Avison, Davis, Kryscio ve Blonder, 2001; Thomas, Drevets, Whalen, Eccard, Dahl, Ryan ve Casey, 2001). Yukarıda da belirtildiği üzere kadınların, genel olarak yüz ifadelerinden duygu tanımada erkeklerden daha iyi olduğuna dair alanyazın çalışmalarına (örn., Hall, 1978; Elfenbein ve Ambady, 2002; Kilgore, 2000; Campbell, 2002) bir açıklama olarak kadınların otobiyografik hafızasında duygusal öneme sahip olaylara yönelik hassasiyetin, daha yüksek olması da getirilmektedir (Seidlitz ve Diener, 1998). Bu açıklama, deneyimlenen duygu durumundaki göreceli farklılıklar vasıtasıyla kişinin cinsiyetinin, hafıza süreçlerini hafifletebileceğini öne sürmektedir. Kadınların yüz ifadelerini tanımakta, bu tür duygusal öğrenme devrelerini erkeklerden daha fazla kullanabildiği düşünülmektedir (Campbell, 2002). Özetle, alanyazındaki çalışmalarda yüz ifadesinden duygu tanımada kadınların erkeklerden daha üstün olduğunu gösteren ve buna açıklama getiren çalışmalar kadar çalışmalardaki etki büyüklüğünün küçüklüğü, çoklu ilişkisellik ve aracı değişkenlerin kontrol edilmemesi gibi nedenlerle cinsiyetler arasında fark bulamayan çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmada, varyans analizi sonuçlarının anlamlı çıkmamasında katılımcı sayısının fazla olmaması ya da muhtemel bazı aracı değişkenlerin çalışmada kontrol edilmemiş olması etkili olmuş olabilir. Yine de öfke ve üzüntü duygusu için kadınların hızlı tanıma süreleri, alanyazında bu konudaki çalışma sonuçlarını desteklemektedir.

4.1.1.8. Yüz İfadelerine Ait Duyguların, Fotoğraftaki Yaş Grupları ve Fotoğraftaki Yüzün Cinsiyetine Göre Tanınma Doğruluğu ve Sürelerinin Değerlendirilmesi

Birçok araştırmacı hem duygu tanımada hem de duyguları ifade etmede cinsiyet farklılıkları bildirmiştir. Cozby (1973), kadın katılımcıların yüz ifadelerinden duyguyu tanımaya ek olarak duyguları yüz ile ifade etmede de erkeklerden daha iyi olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca kadın yüzlerinin, daha

fazla dışavurumsal olduğu düşünülmektedir (Buck, Savin, Miller ve Caul, 1972; Schwartz, Brown ve Ahern, 1980; Dimberg, 1988). Johnsen, Thayer ve Hugdahl (1995), hem öz bildirim ölçekleri hem de psikofizyolojik ölçüm kullandıkları çalışmalarında, kadınlarda deri iletkenliğinin erkeklerden daha fazla olduğunu ortaya koymuşlardır. Buna ek olarak, kadın ve erkek yüz ifadesine farklı tepkiler oluştuğunu; yani mutluluk ifade eden kadın yüzüne kıyasla mutluluk ifade eden erkek yüzüne daha fazla deri iletkenliği gösterildiğini ve öfkeli kadın ifadesine kıyasla, öfkeli erkek yüzüne daha yavaş kalp atım hızı oluştuğunu bulmuşlardır. Bu nedenle duygu tanımada, yüz ifadesinden duyguyu tanımaya çalışan bireyin cinsiyeti kadar duyguyu ifade eden kişinin cinsiyeti de önemli olmaktadır. Bu çalışmada, genel olarak kadın yüzlerinin ifade ettiği duyguların daha yüksek doğrulukla tanındığı görülmektedir. Ayrıca katılımcıların en fazla yaşlı erkek yüzüne ait duygu ifadelerini tanımakta zorlandığı bulunmuştur. Bu çalışmanın sonuçları Palermo ve Coltheart'ın (2004) bulguları ile tutarlıdır. Palermo ve Coltheart'ın çalışmalarında (2004), duygu aktaran yüz ifadesi kadına ait olduğunda duygular daha doğru bir şekilde tanınmıştır. Özellikle öfke ve üzüntü duygusu, erkek yüz ifadelerine kıyasla kadın yüz ifadelerinde daha fazla tanınmıştır. Oyuncuların duygu aktaran yüz ifadelerini kullandığı çalışmasında Wallbort (1988), kadın oyuncuların duyguları ifade etmede erkek oyuncularından biraz daha iyi olduklarını ifade etmiştir. Öte yandan Kohler ve ark. (2004) mutluluk, üzüntü, öfke ve korku duygularını aktaran fotoğraftaki yüzün kadına veya erkeğe ait olmasının, duygu tanıma bağlamında bir fark oluşturmadığını bulmuştur. Kısacası alanyazındaki çoğu araştırma, duyguların erkekler tarafından değil, kadınlar tarafından ifade edildiğinde daha doğru bir şekilde yargılandığını; ancak, sadece belirli ifadeler için cinsiyet farklılığı olduğu konusunda tutarlı bir kanıt bulunmadığını göstermektedir (Brody ve Hall, 1993).

Bu çalışmada, fotoğraftaki yaş grubuna göre duygu tanıma doğrulukları incelendiğinde sonuçların belirli bir örüntü göstermediği görülmektedir. Orta yaşlı kadın yüzüne ait duygular, yaşlı erkek yüzüne ait duygulara göre ya da genç kadın yüz ifadesine ait duygular, orta yaşlı kadın ve yaşlı erkek yüz

ifadesindeki duygulara göre daha yüksek bir doğrulukla tanınmıştır. Bu bağlamda, yüz ifadesinin yaş grubu daha genç olduğunda tanınma doğruluğunun daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir ki bu sonuç alanyazında, yüzdeki duygu ifadesine, duyguyu aktaran bireyin yaşı arttıkça eklenen kırışıkların müdahale ettiğini destekleyen bir çalışma ile uyumaktadır (bkz. Hess, Adams Jr, Simard, Stevenson ve Kleck, 2012). Benzer şekilde alanyazın çalışmaları duygu algısının, gönderici ile alıcı arasındaki yaş uyumuna göre değiştiğini desteklemektedir. Yüzde oluşan yaşa bağlı yapısal değişimlerden dolayı yaşlı bireylere ait duygu ifadelerinin çözülmesinin daha zor olduğu görülmüştür ki bu sonuç da yaşlı yüzlerdeki kırışıklık ve kıvrımların gerçekteki duyguları andırdığı fikrini desteklemektedir (Malatesta, Izard, Culver ve Nicolich, 1987). Öte yandan, bu çalışmada yaşlı kadın yüzüne ait duyguların, genç ve yaşlı erkek yüzüne ait duygulara göre daha doğru ve hızlı bir şekilde tanındığı görülmüştür. Erkeğe ait yüz ifadeleri incelendiğinde de orta yaşlı erkeğe ait duygu ifadelerinin, genç erkeğe ve yaşlı erkeğe ait duygu ifadelerine göre daha doğru tanındığı saptanmıştır. Bu bulgular, bireyin yaşı arttıkça eklenen kırışık ve kıvrımların yüzdeki duygu ifadesinin tanınmasını zorlaştırabileceği görüşüyle bazı noktalarda çelişmekte bazı noktalarda ise bu görüşü desteklemektedir. Daha ayrıntılı bir şekilde ifade etmek gerekirse bu çalışmada, yaşlı kadın yüzündeki öfke ifadesi, üzüntü duygusu ile karıştırılırken orta yaşlı erkek yüzündeki öfke ifadesi de korku duygusu ile karıştırılmıştır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, üzgün kırışıklıkların olduğu bir yüzdeki öfke ifadesinin, üzüntü ve öfke karışımı olarak algılanabileceği gibi alanyazındaki bir çalışma bulgusuna paralel olarak (Hess, Adams Jr, Simard, Stevenson ve Kleck, 2012), yaşlı kadın ve orta yaşlı erkek yüz ifadelerindeki kırışıklık ve kıvrımların, duyguların doğru tanınmasına müdahale etmiş olabileceği ve özellikle öfke duygusu için tanınma doğruluğunu düşürmüş olabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Alanyazın bulgularıyla çeliştiği nokta ise orta yaşlı erkeğe ait duygu ifadelerinin, genç erkeğe ait duygu ifadelerinden daha doğru tanınması olmuştur. Yaşlı kadın yüzüne ait duygu ifadelerinin, genç ve yaşlı erkek yüzlerindeki daha doğru bir şekilde tanınması benzer şekilde yukarıdaki görüşle çelişse de duygu ifadelerinin kadınlar tarafından ifade edildiğinde daha kolay bir şekilde tanındığı görüşü tarafından desteklenmektedir (örn., Buck, Savin, Miller ve Caul, 1972; Schwartz, Brown

ve Ahern, 1980; Dimberg, 1988; Johnsen, Thayer ve Hugdahl, 1995; Cozby, 1973; Palermo ve Coltheart, 2004; Wallbort, 1988).

Yüz ifadelerindeki duyguların tanınma süreleri, fotoğraftaki yaş grubu ve fotoğraftaki yüzün cinsiyetine göre incelendiğinde, genç kadın yüzüne ait ifadelerin orta yaşlı kadın, genç erkek ve yaşlı erkek yüzüne ait ifadelerden daha hızlı bir şekilde tanındığı görülmüştür. Ek olarak orta yaşlı erkek yüz ifadesindeki duyguların, yaşlı erkek yüz ifadesindeki duygulara göre daha hızlı bir şekilde tanındığı bulunmuştur. Bu bulgular, alanyazında ortaya konan kadın yüz ifadelerinden duyguların daha kolay tanındığı ve duygu aktaran bireyin yaşı ilerledikçe yüz yapısına eklenen kırışık ve kıvrımların, bu yüzdeki duygu ifadesinin tanınmasını zorlaştırabileceği görüşüyle desteklenmektedir (örn., Buck, Savin, Miller ve Caul, 1972; Schwartz, Brown ve Ahern, 1980; Dimberg, 1988; Johnsen, Thayer ve Hugdahl, 1995; Cozby, 1973; Palermo ve Coltheart, 2004; Wallbort, 1988; Malatesta, Izard, Culver ve Nicolich, 1987; Hess, Adams Jr, Simard, Stevenson ve Kleck, 2012).

Bu çalışmada katılımcıların orta yaşlı kadın yüz ifadesindeki duygulara, yaşlı kadın yüzüne ait duygulardan daha uzun süre baktıkları saptanmıştır. Benzer şekilde genç erkek yüzünün ifade ettiği duyguların, orta yaşlı erkek ve yaşlı erkek yüzünün ifade ettiği duygulardan daha yavaş bir şekilde tanındığı görülmüştür. Bu bulgular, alanyazınla çelişmektedir. Yukarıda daha ayrıntılı bir şekilde aktarıldığı üzere, alanyazına göre yaşlı bir yüz ifadesindeki duyguların, bu yüz ifadelerindeki karıştırıcı olabilecek etkenler nedeniyle (kırışık ya da kıvrımlar gibi) daha zor tanınması olası gözükmektedir. Bu bağlamda, katılımcıların genç yüz ifadelerine kıyasla orta yaşlı ya da yaşlı yüz ifadelerine daha uzun süre bakmaları beklenirken bu çalışmada tam aksine katılımcıların, genç erkek yüz ifadelerindeki duygulara, orta yaşlı ve yaşlı erkek yüz ifadelerindeki duygulara göre daha uzun süre baktıkları ve aynı doğrultuda orta yaşlı kadın yüz ifadesindeki duygulara, yaşlı kadın yüzündeki duygulara kıyasla daha uzun süre baktıkları görülmüştür. Ayrıca orta yaşlı kadın yüz ifadesindeki duygular, orta yaşlı erkek yüz ifadesindeki duygulardan daha yavaş bir şekilde tanınmıştır. Bu bulgu, alanyazındaki çoğu araştırmmanın

ortaya koyduğu üzere, duyguların kadınlar tarafından ifade edildiğinde daha doğru bir şekilde tanındığı görüşüyle çelişmekte gibi gözükmektedir çünkü bu bağlamda katılımcıların orta yaşlı erkek yüz ifadesindeki duygu tanıma sürelerinin, orta yaşlı kadın yüzüne göre daha uzun olması daha muhtemel gözüküştür. Öte yandan bu bulgu, alanyazında cinsiyet farklılıkları konusunda tutarlı bir kanıt bulunmadığını ileri süren çalışma sonuçlarına bir örnek teşkil edebilir (bkz. Brody ve Hall, 1993).

4.1.2. FACES Türkiye Örnekleme Veri Setinin Geçerliliğine İlişkin Genel Değerlendirme

Bu çalışmada Almanya'da geliştirilmiş, duygusal ifadeler (korku, tikslenme, öfke, üzüntü ve mutluluk) içeren yüzlerin yer aldığı geniş kapsamlı bir veri seti olan FACES temel alınarak oluşturulan FACES Türkiye örnekleme veri seti kullanılmış ve genç yetişkinlerde yüz ifadelerinden duygu tanıma olgusu incelenmiştir. FACES Türkiye örnekleme veri seti, beş duygu (korku, üzüntü, tikslenme, öfke ve mutluluk), iki farklı cinsiyet (kadın, erkek) ve üç farklı yaş grubundan (genç, orta yaşlı, yaşlı) kişilere ait olmak üzere toplam 30 fotoğraftan oluşmaktadır.

FACES Türkiye örnekleme veri setinin ilk defa kullanılan bir ölçüm olması nedeniyle beş duygunun tanınma doğruluğu geçerliliği için temel alınacak bir kesme noktası bulunmamaktadır. Bu doğrultuda alanyazındaki benzer çalışmalar incelenmiş ve %60 doğruluk oranı kesme noktası olarak bu çalışma için uygun görülmüştür. Bu bağlamda, beş duygunun da %60'dan yüksek bir doğruluk oranıyla tanındığı görülmüştür. Bu bulgulara ek olarak yürütülen varyans analizleri sonucunda orta yaşlı erkeğe ait öfke ifadesi ve yaşlı kadına ait öfke ifadesi çıkarıldığında bu veri setinin, yüz ifadelerinden duygu tanımada geçerli bir ölçüm olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuç, FACES Türkiye örnekleme veri setinin 55 yaş ve üzeri örnekleme yüz ifadelerinden korku, tikslenme, öfke, üzüntü ve mutluluk duygularını tanımada geçerli ve güvenilir bir materyal olduğunu gösteren çalışmayı (Çap, Atkan, Karahan, Saka, Barışkın ve Ayhan, 2017) desteklemektedir. Özetlemek gerekirse, FACES Türkiye

örnekleme veri seti, orta yaşlı erkeğe ait öfke ifadesi ve yaşlı kadına ait öfke ifadesi çıkarıldığında yüz ifadelerinden duygu tanıma için kullanılabilir ve geçerli bir ölçümdür.

4.2. ANA DEĞİŞKENLER ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yapılan korelasyon analizi sonucunda araştırmada yer alan değişkenler arasında çeşitli ilişkilerin olduğu görülmüştür. Ruhsal belirti düzeyi alt boyutları olan anksiyete, depresyon, somatizasyon, hostilite, olumsuz benlik; aleksitimi düzeyi alt boyutları olan duygularını tanımada güçlük, duyguları söze dökmeye güçlük, dışa-dönük düşünme ve çocukluk çağı travma yaşantısı alt boyutları olan fiziksel istismar, duygusal istismar, cinsel istismar, duygusal ihmal ve fiziksel ihmal değişkenleri ile yüz ifadelerinden duygu tanıma doğruluğu ve süresi arasında anlamlı ilişkiler bulunmadığı için bu bölümde ruhsal belirti düzeyi, aleksitimi ve çocukluk çağı travma yaşantıları toplam puanlarının duygu tanıma doğruluğu ve süresi değişkenleri ile arasındaki ilişkiler değerlendirilecektir.

Duygu tanımadaki problemlerin, bireyin sosyal ilişkilerinde ve uyumlu davranış göstermekte yaşadığı zorlukların temelinde yatan önemli bir etken olduğu görülmektedir. Dolayısıyla alanyazında normal işlevsellik düzeyi ve uyumun bir parçası olan duygu tanımanın bazı bozukluklar ile ilişkisini inceleyen çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Ruhsal belirti düzeyi, bu çalışmada anksiyete, depresyon, somatizasyon, hostilite ve olumsuz benlik olgularının bir bütünü olarak değerlendirilmiştir ve bu nedenle, çalışmanın bulguları bu olgular arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar doğrultusunda değerlendirilecektir. Örneğin, panik bozukluğa sahip hastalar ile yapılan bir çalışmada, özellikle de üzüntü ve öfke duyguları için, duygu tanımadaki genel bir eksiklik olduğu gösterilmiştir (Kessler, Roth, Wietersheim, Deighton ve Traue, 2007). Ayrıca, sıklıkla ergenlik döneminde başlayan sosyal kaygı bozukluğu genellikle yüz ifadelerinden duygu tanıma zorlukları ile ilişkili bulunmaktadır. Bir çalışmada sosyal kaygı belirtilerinin yüksek ve düşük olduğu ergenlerin farklı duyguları

tanıma farklılıkları (örn. korku, öfke, üzüntü) incelenmiştir ve yüksek sosyal kaygı belirtileri olan ergenlerin, düşük sosyal kaygı belirtileri gösteren ergenlere kıyasla, korkulu ifadeleri doğru bir biçimde tanımada daha fazla zorluk yaşadığı bulunmuştur (Wieckowski, Coffman, Kim-Spoon, White, Richey ve Ollendick, 2016). Aynı şekilde başka bir çalışmada, sosyal kaygı bozukluğu olan çocukların, kontrol grubundaki çocuklara kıyasla yüz ile ifade edilen duyguları tanımada daha başarısız olduğu bulunmuştur (Simonian, Beidel, Turner, Berkes ve Long, 2001). Kaygı bozukluğu ile ilgili bir diğer çalışmada, kaygılı bireyler kaygı seviyesinin daha düşük olduğu gruba göre korkulu yüz ifadelerini tanımakta daha başarılı olmuş fakat öfke, üzüntü, mutluluk, şaşırma, tikslenme duyguları ve yüksüz ifadeler için iki grup arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır (Surcinelli, Codispoti, Montebanocci, Rossi ve Baldaro, 2006). Birçok çalışmada, kaygı bozukluğuna benzer olarak majör depresyon ve yüz ifadesinden duygu tanıma sorunlarının ilişkili olduğu görülmüştür (Michailova, Vladimirova, Iznak, Tsusulkovskaya ve Sushko, 1996; Rubinow ve Post, 1992; Grady ve Keightley, 2002). Bir çalışmada, depresyonu olan katılımcıların, kontrol grubundaki katılımcılara göre mutlu yüz ifadeleri için daha düşük duygu tanıma doğruluğu gösterdikleri bulunmuştur (Loi, Vaidya ve Paradiso, 2013). Bir başka çalışmada ise kaygının yüksek olduğu depresyon durumunda tehditkâr yüz ifadelerine yönelik dikkatte herhangi bir aşırılık gözlenmezken, mutlu ve üzgün yüz ifadelerine yönelik duyarlılığın azaldığı görülmüştür (Berg, Ballard, Luckenbaugh, Nugent, Ionescu ve Zarate, 2016). Bu bulgulara bir istisna olarak Harkness, Sabbagh, Jacobson, Chowdrey ve Chen (2005), disforik olan üniversite öğrencilerinin duygu tanıma görevinde, disforik olmayan öğrencilere göre daha başarılı olduğunu bulmuşlardır. Somatoform bozukluğa sahip hastalarla yapılan bir çalışmada, somatoform bozukluğu olan hastaların sağlıklı bireylerden oluşan kontrol grubuna göre yüz ifadesinden anlamlı derecede daha az duyguyu tanıdığı bulunmuştur. Bununla birlikte, aleksitimi etkisi istatistiksel olarak kontrol edildiğinde duygu tanıma doğruluğundaki grup farkı önemsiz hale gelmiştir (Gil, Ridout, Kessler, Neuffer, Schoechlin, Traue ve Nickel, 2009). Bu bilgiler ışığında, ruhsal belirti düzeyi ve duygu tanıma arasındaki ilişkiye dair alanyazında çok çeşitli sonuçlar olduğu, bu çalışmada ise ruhsal belirti

düzeyinin, yüz ifadelerinden duygu tanıma ile anlamlı bir ilişkisi olmadığı görülmüştür.

Taylor'ın (1984) belirttiği üzere aleksitimi kavramı, duygu düzenlemenin bilişsel işleme ve öznel farkındalığıdaki eksikliklere işaret eden kişilik yapısını ifade etmektedir ve duyguları tanıma ve ifade etmede güçlük, duyguları ve duygusal uyarılmanın bedensel duyularını ayırt etmede zorluk, fantazilerin yetersizliğiyle karakterize kısıtlı hayal etme süreçleri gibi özellikleri kapsayan bir yapıdır (Taylor, Bagby ve Parker, 1991). Her ne kadar bu çalışmada aleksitimi düzeyinin, yüz ifadelerinden duygu tanıma ile anlamlı ilişkisi olmadığı görülse de alanyazında aleksitiminin duygu tanıma ile yakından ilişkili olduğunu gösteren birçok çalışma bulunmaktadır. Alanyazındaki araştırmalar aleksitimik özelliklere sahip insanların duygu tanımada daha az doğruluk gösterdiklerini ortaya koymuştur (örn., Jessimer ve Markham, 1997; Lane ve ark., 1996; Lane, Sechrest ve Reidel, 2000; Parker, Prkachin ve Prkachin, 2005; Parker, Taylor ve Bagby, 1993). G. C. Prkachin, Casey ve Prkachin (2009) çalışmalarında, aleksitimik bireylerde duyguların yüz ifadelerine yönelik tanıma algısının azaldığını göstermiştir. Aynı çalışmanın sonuçları, aleksitimik katılımcılarının korkmuş, öfkeli ve üzgün yüz ifadelerine karşı duyarsız olduklarını ortaya koymuştur. Benzer şekilde, önceki araştırmalarla tutarlı olarak Montebrocci, Surcinelli, Rossi ve Baldaro (2011) çalışmalarında, aleksitimi düzeyi yüksek olan katılımcıların yüz ifadelerinden duygu tanıma yeteneğinin azaldığını göstermiştir. Önceki çalışmalara benzer şekilde (Mayer, DiPaolo ve Salovey, 1990), şaşırma ve mutluluk duygusu en yüksek doğruluk puanlarına sahipken öfke ve korku için tanıma doğruluğu en düşük olmuştur (Montebrocci, Surcinelli, Rossi ve Baldaro, 2011).

Çocuklukta yaşanan olumsuz deneyimlerle duygu tanıma arasındaki ilişki bağlamında alanyazındaki çalışmalar incelendiğinde, çocuklara yönelik kötü muamelelerin normal duygusal gelişim sürecini bozduğuna yönelik bulguların ağırlıkta olduğu görülmektedir. Kötü muamele görmüş çocukların, duyguları tanımada bazı genel ve özel eksiklikleri olduğu araştırmalarla gösterilmiştir (örn., Dodge, Price, Bachorowski ve Newman, 1990; Pears ve Fisher, 2005;

Pollack ve ark., 2001). Araştırmalar, istismar geçmişi olan çocukların kızgın yüzlere yönelik dikkatle ilişkili yanlılıklar gösterdiğini öne sürmektedir (Pine ve ark., 2005; Pollak ve Tolley- Schell, 2003). Örneğin, istismar edilmiş çocukların belirsiz yüz ifadelerini kızgın olarak yorumlama ihtimalleri oldukça fazladır (Pollak ve Kistler, 2002). Çocukluk çağı travma yaşantılarının başka bir boyutu olan cinsel istismar olgusuna baktığımızda farklı duygular ile ilgili karışık sonuçlar bulunduğu görülmektedir. Örnek olarak, cinsel istismara uğrayan çocuklar mutluluk, üzüntü ve öfke duyguları karşısında yüksek bir doğruluk gösterirken istismar edilmeyen çocuklar korku ve şaşırma duygularında daha yüksek bir doğruluk göstermişlerdir (Sullivan, Kirkpatrick ve MacDonald, 1995).

Duygusal kötü muamele deneyimi, çocukların duygusal ipuçlarını nasıl işlediğine ilişkin farklılıklar ile ilişkilendirilmiştir (Gervai, 2009; Joseph, 1999). Genç yetişkinlerde yüz ifadelerinden duygu tanıma ve çocukluk çağı travma yaşantıları arasındaki ilişkisinin araştırıldığı bu çalışmada ise duygusal ihmal alt boyutu ile duygu tanıma süresi toplam puanı arasında olumlu yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Bireyin yaşadığı duygusal ihmal düzeyi arttıkça yüz ifadelerinden duygu tanıma süresi de artmıştır, başka bir deyişle bu katılımcılar duyguyu tanıırken yüz ifadelerine daha uzun süre bakmıştır. Bu bulgu çocukluk çağı ihmal yaşantısının, bireyin duygu tanımada yaşayabileceği olası problemlere bir zemin oluşturabileceğine işaret etmektedir. Genellikle ihmal durumlarında sık rastlanılan kısıtlı sosyal ve duygusal ortamlar, normal duygusal becerilerin gelişmesini engellemekte (Pollak ve ark., 2000) ve körelmiş bir duygusal tepki modeline neden olabilmektedir. Pollak ve ark. (2000) farklı duyguların yüz ifadeleri arasındaki ayrımı değerlendirirken, ihmal edilen çocukların duygular arasında daha az fark gördüklerini ortaya koymuştur. Öte yandan ihmal edilen çocuklarda duygu tanımayı araştıran çalışmaların kısıtlı olduğu görülmektedir. Yüz ifadelerinden duygu işlemelemede kötü muamelenin etkisine değinen geniş bir alanyazın bulunsa da önceki araştırmaların büyük çoğunluğu duygusal istismar ile diğer istismar türlerinin etkileri arasındaki farkı sistematik olarak tanımlamamıştır. Dahası, araştırmalar çoğunlukla çocukların yüz ile iletilen duygu ifadelerine verdiği tepkileri incelemeye odaklanmış, yetişkinlikteki etki ve ilişkileri belirsiz

bırakmıştır. Çocukluk çağı travma yaşantıları ile yüz ifadelerinden duygu tanıma arasındaki ilişki ilerleyen bölümde alanyazındaki çalışmalar ışığında daha ayrıntılı bir şekilde tartışılmıştır. Özetle, mevcut çalışma sonuçlarının duygusal ihmal alt boyutu hariç, alanyazındaki çalışma bulgularıyla tutarlı bir sonuç vermediği görülmektedir (örn., Pine ve ark., 2005; Pollak ve Tolley-Schell, 2003; Pollak ve Kistler, 2002; Pollak ve Sinha, 2002; Sullivan, Kirkpatrick ve MacDonald, 1995). Bunun nedeni, çocukluk çağı travma yaşantıları ölçümü sonucunda elde edilen değişkenliğin kısıtlı olması olabilir.

Genel olarak, alanyazındaki çalışmalarda ilişkili olduğu gösterilen tüm bu olguların bu çalışmada ilişkili bulunmamasının, çalışma örnekleminin sadece üniversite öğrencilerinden oluşması ve katılımcı sayısının görece az olması gibi bazı sınırlılıklardan kaynaklandığı düşünülmektedir, bu sınırlılıklar çalışmanın doğurguları ve sınırlılıkları bölümde daha ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

4.3. YÜZ İFADELERİNDEN DUYGU TANIMA İLE ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMA YAŞANTILARI ARASINDAKİ İLİŞKİYE DAİR BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde ruhsal belirti düzeyi ve aleksitimi düzeyi kontrol edildiğinde, çocukluk çağı travma yaşantılarının yüz ifadelerinden duygu tanıma ile olan yordayıcı ilişkisine dair çalışma sonucunda ulaşılan bulgular mevcut alanyazın ışığında tartışılmıştır. Fiziksel istismar, duygusal istismar, cinsel istismar, duygusal ihmal ve fiziksel ihmal olmak üzere çocukluk çağı travma yaşantıları değişkeninin alt boyutlarının, yüz ifadelerinden duygu tanıma doğruluğu ve süresini yordamadığı görülmüş olup mevcut çalışma bulguları çocukluk çağı travma yaşantıları toplam puanı üzerinden değerlendirilmiştir.

Çocuklukta yaşanan olumsuz deneyimlerle duygu tanıma arasındaki ilişki bağlamında alanyazındaki çalışmalar incelendiğinde, bir dizi araştırma, duygu işleme zorluklarının erken dönem kötü muamelenin olası bir sonucu olduğunu göstermiş ve kötü muameleyi, bireyin gelecekteki davranışları

üzerindeki etkisini sürdürdüğü bir mekanizma olarak araştırmıştır. Bir çocuk kendi dikkat kaynaklarını belirgin duygusal ipuçlarına yönelik kullanmayı öğrendikçe çocukta duygu algılama ve sonrasında duygu düzenleme becerileri gelişmektedir (Pollack, Klorman, Thatcher ve Cicchetti, 2001). Davranışlarının duygusal sonuçlarının daha az tahmin edilebilir (Dadds ve Salmon, 2003) ve bazı ipuçlarının daha belirgin bir tehdit göstergesi haline geldiği (Pollak ve ark., 2001) tutarsız veya sert temel bakım durumunda bu normatif süreç bozulabilir. Örneğin, kötü muameleye uğramış çocukların duyguyu anlamada (Shipman ve Zeman, 1999), tanımada (Pollak, Cicchetti, Hornug ve Reed, 2000) ve ifade etmede (Gaensbauer, 1982) belirli eksiklikler gösterdikleri bulunmuştur (Koenig, Cicchetti ve Rogosch, 2004). Ek olarak, istismar edilen çocukların istismar edilmeyen çocuklara kıyasla, işitsel ya da görsel uyarılarla sunulan duygusal bilgiyi yorumlamada zorlandıkları gösterilmiştir (Barahal, Waterman ve Martin, 1981; Camras, Grow ve Ribordy, 1983; Camras ve ark., 1988). Örneğin, fiziksel istismara uğrayan çocuklar; etnik özelliklerine, yaşlarına, cinsiyetlerine ve sosyoekonomik durumlarına göre eşleştirildikleri istismar edilmemiş çocuklardan oluşan bir gruba göre mutluluk, üzüntü, öfke, korku, tiksinti ve şaşırmandan oluşan altı evrensel duygunun yüz ifadelerini tanımada önemli ölçüde daha az doğruluk göstermişlerdir (Camras ve ark., 1983). Sullivan, Kirkpatrick ve MacDonald'ın (1995) çalışmasında cinsel istismara uğramış çocukların yüzden duygu yorumlama yetenekleri araştırılmıştır. Tek başına cinsel istismar öyküsünün, hangi duyguların tanınma doğruluğunu etkilediği konusunda net bir çerçeve çizilmezken belirli duygulardaki performansı özellikle belirli yaşlarda etkilediği belirtilmektedir (Sullivan, Kirkpatrick ve MacDonald, 1995). Cinsel istismara uğrayan çocuklar mutluluk, üzüntü ve öfke duyguları karşısında yüksek bir doğruluk göstermişlerdir (Sullivan, Kirkpatrick ve MacDonald, 1995). Cinsel istismar tecrübesi, özellikle öfke ve üzüntü duygusuna odaklanmayı gerektiriyor olabilir (Sullivan, Kirkpatrick ve MacDonald, 1995). Çok az araştırma ihmal edilen çocuklarda duygu tanımayı incelemiştir. Pollak ve ark. (2000) ihmal edilen çocukların ihmal edilmemiş ya da fiziksel istismara uğramış çocuklara göre duygusal ifadeleri tanımakta daha çok zorlandıklarını bildirmişlerdir. Başka bir deyişle, farklı duyguların yüz ifadeleri arasındaki benzerliği değerlendirirken, ihmal edilen çocuklar diğer iki gruba kıyasla duygular arasında daha az fark

görmüşlerdir (Pollak ve ark., 2000). Bununla birlikte, ihmal edilen çocuklara özgü duygu algılama eksikliklerini araştırmak için yapılan tek çalışma budur. Çoğu çalışma sadece fiziksel olarak istismara uğrayan çocukları içermiştir. Görüldüğü üzere alanyazındaki çalışmalar çocukluk çağı travma yaşantılarının farklı boyutlarının, yüz ifadelerinden duygu tanıma doğruluğu üzerindeki yordayıcı etkisini ortaya koymuştur; fakat mevcut araştırmada çocukluk çağı travma yaşantılarının hiçbir boyutunun yüz ifadelerinden duygu tanıma doğruluğunu yordamadığı görülmüştür. Benzer şekilde Shenk, Putnam ve Noll'un (2013) çalışmalarında çocuklara yönelik kötü muamele ile duygu tanıma arasındaki ilişki, kötü muamelenin alt boyutuna, fiziksel istismara, cinsel istismara veya ihmale göre değişmemiştir. Bu, belirli bir istismar kategorisinin değil, kötü muamele deneyiminin kendisinin duygu tanımayı etkileyen eksikliklerle ilgili olduğunu göstermektedir (Shenk, Putnam ve Noll, 2013).

Mevcut araştırma sonuçlarına göre çocukluk çağı travma yaşantılarının sadece korku duygusunun tanınma süresi üzerinde anlamlı yordayıcı etkisi bulunmuştur. Ruhsal belirti ve aleksitimi düzeyi kontrol edildiğinde çocukluk çağı travma yaşantılarının, korku duygusunun tanınma süresini anlamlı olumlu bir şekilde yordadığı görülmüştür. Başka bir ifadeyle, çocukluk çağı travma yaşantısı olan katılımcılar, korku duygusunu aktaran yüz ifadelerine daha uzun süre bakmışlardır. Mevcut çalışma sonuçlarıyla tutarlı olarak Suzuki, Poon, Kumari ve Cleare (2015), özellikle duygusal istismarın, korku ile ilişkili olduğunu; çocukluk çağı travma yaşantı deneyimi yüksek bireylerin, korkulu ifadelerle daha yavaş ve daha yanlış tepki gösterdiklerini bulmuştur. Bu bulgunun açıklaması olarak aynı araştırmacılar, bu bireylerin olumsuz bir duygu olan korkuyu etkin bir şekilde görmezden gelme konusunda bireysel bir duyarsızlık veya yetenek geliştirememelerini öne sürmüştür çünkü böyle bir yeteneğin geliştirilmesi, olumsuz bir yanlılığın gelişmesine karşı koruma sağlayabilir ve olumlu bir psikolojik ortamın korunmasına yardımcı olabilir (Suzuki, Poon, Kumari ve Cleare, 2015). Daha ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde bu açıklamanın korku duygusunun ardındaki tehdit algısına odaklandığı söylenebilir. Korku, bireylerin saldırganlığın hedefi haline

gelmekten ve olası bir tehdit durumundan kaçınmasına yardımcı olabilen uyumsal bir duygudur (Blair, 1995; Preuschoft, 1999; Schenkel, 1967; Smith ve Price, 1973). Ekman ve Friesen'e göre (1976) sadece korku değil öfke de tehditle ilgilidir ve korku ve öfke eşit olumsuz değere sahiptir (akt. Suzuki ve ark., 2015). Bununla birlikte, sağlıklı bireylerin bu uyarılara yönelik hem nöronal (Whalen, Shin, McInerney, Fischer, Wright ve Rauch, 2001) hem de davranışsal (Davis, Somerville, Ruberry, Berry, Shin ve Whalen, 2011) tepkilerinin niteliksel olarak farklı olduğu bulunmuştur. Korku ifade eden yüzler, tehlike kaynağı hakkında daha az bilgi sağladıklarından, gözlemcide daha yoğun bir tehdit algısı oluşturmaktadır (Whalen ve ark., 2001). Başka bir ifadeyle, korkmuş bir yüz ifadesi gördüğümüzde, o kişinin neden korktuğu hakkında çoğu zaman bilgi sahibi değildir ve bu durum kendimizi tehdit altında hissetmemize neden olabilir. Öyleyse, korku ifade eden yüzlerde sağlıklı bireyler, bu durumla başa çıkmak için dikkatlerini hızlıca daha belirsiz ve başa çıkılabilir bir kaynağa çekerek, bu yoğun ancak belirsiz tehdit edici durumlardan etkin bir şekilde uzaklaşma yeteneğini sürdürmektedir (Suzuki ve ark., 2015). Öte yandan, çocukluk çağı travma yaşantıları olan bir bireyin bu stratejiyi kullanmakta daha başarısız olabileceği ve dolayısıyla mevcut çalışma bağlamında, katılımcıların korku duygusunu aktaran yüz ifadelerinden dikkatlerini uzaklaştırmakta zorlanarak bu yüz ifadelerine daha uzun süre baktıkları düşünülmektedir.

Mevcut çalışma bulgularına muhtemel bir diğer açıklama ise amigdalayla ilgili araştırmalardan gelmektedir. Erken dönem stresli yaşam deneyiminin yapısal ve işlevsel nörobiyolojik sonuçları arasında azalmış korpus kallosum büyüklüğü, sol neokortekste, hipokampus ve amigdalada azalmış gelişme, limbik yapılarda gelişmiş elektriksel irritabilite ve serebellar vermiste azalmış işlevsellik yer almaktadır (Teicher ve ark., 2003). Bu sonuçlar arasında amigdalaya ait olanlar daha fazla dikkat çekmektedir çünkü amigdala, duyguların yüz ile ifade edilmesi (Fitzgerald, Angstadt, Jelsone, Nathan ve Phan, 2006; Fusar-Poli ve ark., 2009) gibi çevredeki belirgin ipuçlarını algılar ve potansiyel tehditlerin tespitinde rol oynar (Öhman, 2005; Isenberg ve ark., 1999). Örneğin, çeşitli fonksiyonel beyin görüntüleme çalışmalarının sonuçları,

sağlıklı yetişkinlerde, amigdalanın korku ifade eden yüzlere yüksüz veya mutlu yüzler gibi diğer ifadelerle göre daha güçlü tepki verdiğini göstermiştir (Morris, Öhman ve Dolan, 1998, 1999; Morris, Friston, Büchel, Frith, Young, Calder ve Dolan, 1998; Whalen, Rauch, Etcoff, McInerney, Lee ve Jenike, 1998; Breiter ve ark., 1996; Morris, Frith, Perrett, Rowland, Young, Calder ve Dolan, 1996). Amigdala sadece olumsuz duygusal ipuçlarına değil olumlu duygu ifadelerine de yanıt veren bir bölgedir (Fitzgerald ve ark., 2006; Fusar-Poli ve ark., 2009). Bu bağlamda Haxby, Hoffman ve Gobbini (2002), başkalarının yüzlerindeki duygu ifadelerini işlemek için amigdala ve insulanın çok önemli bir rol oynadığı özel sistemler bulunduğunu öne sürmüştür. Duygu ifadesinin doğru algılanması, özellikle amigdalanın açıkça önemli bir rol oynadığı, duyguları temsil etme ve üretme bölgelerinin eş zamanlı katılımını içermektedir. Başka bir ifadeyle amigdala, zihin kuramı gelişimi için önemli olan sinir devreleri ile birlikte etkinleştirilir (Siegal ve Varley, 2002). Eğer bu tür devreler hasar görürse, bu sosyal bilişsel işlevdeki yeterlilik bozulmaktadır (Stone, Baron-Cohen, Calder, Keane ve Young, 2003). İki taraflı amigdala lezyonu olan hastaların çeşitli çalışmaları, bu hastaların olumsuz duyguları, özellikle de korku duygusunu tanıma yeteneklerinde bozulma yaşadıklarını göstermiştir (Adolphs ve ark., 1999; Broks ve ark., 1998; Calder, Young, Rowlan, Perrett, Hodges ve Etcoff, 1996). Çocukluk çağı travma yaşantılarının, bu devre ve sistemlerde birtakım işlevsizliklere ve amigdala boyutunda değişikliğe neden olduğu düşünülmektedir. Driessen ve ark. (2000), çocukluk çağı kötüye muamele öyküsü olan kadınlarda bilateral amigdaloïd hacminde %8 azalma olduğunu bildirmişlerdir. Benzer şekilde Teicher ve ark. (2003) tekrarlayan cinsel istismar öyküsü olan genç yetişkinlerde amigdalayı inceledikleri çalışmadan elde edilen sonuçlar, sol amigdala boyutunda %8,4'lük bir azalma olduğunu ortaya koymuştur. Dolayısıyla çocuklara yönelik kötü muamele ve duygusal tepkileri araştıran mevcut fonksiyonel beyin görüntüleme çalışmalarının, özellikle kötü muamele ile yüzdeki olumsuz duygu ifadelerine verilen amigdala tepkisi arasındaki ilişkileri büyük ölçüde incelediği görülmektedir. Bu çalışmalara göre gelişimin erken dönemlerinde tehdit edici ortamlara maruz kalmak, özellikle olumsuz duygu ipuçlarına verilen amigdala tepkisinde değişikliklere yol açabilmektedir çünkü potansiyel tehditlerin bir işareti olan olumsuz duyguya ait bilginin belirginliği artmaktadır (van Marle,

Hermans, Qin ve Fernández, 2009). Nitekim iki çalışma şiddete maruz kalan çocukların öfkenin yüz ifadesine artmış bir amigdala tepkisi gösterdiğini ortaya koymuştur (McCrory, De Brito, Sebastian, Mechelli, Bird, Kelly ve Viding, 2011; McCrory ve ark., 2013). Bu çalışmalar bağlamında dikkat çeken nokta çocuğa yönelik kötü muamelenin, olumsuz duygusal uyarıların belirginliğini artırıyor gibi görünmesidir. Ayrıca güncel nörogörüntüleme verileri, istismara uğramış bireylerde hiperaktif bir amigdala tepkisi görüldüğünü saptamıştır (Dannowski ve ark., 2012). Bununla birlikte, Suzuki ve ark. (2015) istismara uğramış bireylerin sonuçlarının, amigdalanın hiperaktivitesinden ziyade hipoaktivitesini (daha az aktivite) düşündürmesi gerektiğini öne sürmüştür. Araştırmacılara göre bu belirgin çelişki, tek bir sinir alanıyla değil daha çok kortikal-subkortikal bağlantıların oluşturduğu bir sinir ağının daha karmaşık ve işlevsel bir resmi ile açıklanabilir. LeDoux'a göre (1996) duygusal uyarıcıların bilinçli bir şekilde işlenmesini inceleyen çalışmaların, normalde otomatik ve bilinçsiz duygusal tepkiler üreten amigdalaya ek olarak ön bölgeleri de içermesi muhtemeldir (akt. Suzuki ve ark., 2015). Bu nedenle, Suzuki ve ark. (2015) dikkati korku ifade eden yüzlerden uzağa yönlendirmek için bilinçli çabanın, önceki nörogörüntüleme çalışmasında araştırıldığı gibi daha büyük amigdala aktivasyonunun frontal baskılamasını içerdiğini öne sürmüştür (Suzuki ve ark., 2015). Bu görüşler ışığında, bu çalışmada çocukluk çağı travma yaşantılarına sahip katılımcıların korku ifade eden yüzlere daha uzun süre bakmasında artmış ya da azalmış amigdala tepkisinin etkili olmuş olabileceği, ayrıca çocukluk çağı travma yaşantısı olmayan bireylere kıyasla halihazırda daha küçük bir amigdaya sahip olmaları etkili olmuş olabilir. Bu çıkarımın netleştirilmesi için ileriki çalışmalarda fonksiyonel beyin görüntüleme yöntemi kullanılarak amigdala tepkisi ve boyutu incelenebilir.

Mevcut çalışmadan elde edilen bu sonuç, yukarıda bahsedilen çalışmalarla bazı noktalarda tutarlı olsa da çocukluk çağı travma yaşantıları ve yüz ifadelerinden duygu tanıma arasındaki ilişkiyi inceleyen yayınlanmış diğer bir çalışmayla çeliştiği görülmektedir. Sözü edilen araştırma, çocukluk çağı travma yaşantısına sahip çocukların yüz ifadesinden duyguyu tanıırken, özellikle de korku ifadeleri için, yüksek doğruluk seviyesine rağmen kötü muamele

görmeyen çocuklardan oluşan kontrol grubuna kıyasla daha kısa tepki süreleri gösterdiklerini ortaya koymuştur (Masten ve ark., 2008). Bu bulgularla tezat olarak mevcut çalışmada, çocukluk çağı travma yaşantısı olan katılımcıların korku duygusuna daha uzun tepki süresi gösterdikleri saptanmıştır. Bu tutarsızlık için olası bir açıklama, mevcut çalışmada ve önceki çalışmalarda kullanılan örneklem olabilir. Örneğin, Masten ve ark. (2008) çalışmalarında, kötü muamelemenin alt boyutları ve istismar olaylarının sayısında önemli ölçüde örtüşme olan ve çoğunluğunun hala koruyucu hizmetler nezaretinde olduğu kötü muamele görmüş çocukların daha genç bir örneklemini kullanılmıştır. Çocuğun yaşadığı kötü muamelenin önceki ve mevcut deneyimleri, çocuğun üzerinde, yüz ifadesindeki duyguları özellikle de kendisinin veya bir başkasının güvenliğini sağlamak için korku duygusunu daha hızlı tanınması için daha fazla talep yaratabilir (Noll, Shenk, Yeh, Ji, Putnam ve Trickett, 2010). Ancak mevcut araştırmada, istismar yaşantıları daha eskide kalmış, istismar türlerinde örtüşmenin olmadığı ya da nispeten küçük olduğu ve herhangi bir gözetim altında bulunmayan genç yetişkin örneklemini kullanmıştır. Mevcut çalışma, koruyucu hizmetlerin dışında kalan genç erişkinlerde ortaya çıkabilen yüz ifadesinden duygu işleme açıklarını araştırmıştır.

İstismar ya da ihmal geçmişi olan çocuklarda sadece olumsuz duyguların değil olumlu duyguların tanınmasında yaşanan zorluklar da çoğu araştırmacının odak noktası olmuştur. Örneğin bir araştırmaya göre kötü muamele gören çocuklar olumlu duygusal durumları tanıma konusunda özel bir zorluk göstermişlerdir (Koizumi ve Takagishi, 2014). Somutlaşmış biliş kuramına göre (Wilson, 2002), insanlar kendi duyusal-motor deneyimlerini kullanarak başkalarının duygularını anlarlar. Bu nedenle, istismara uğrayan çocuklarda zayıf duygu tanıma, olumlu duygular ile daha az deneyimden kaynaklanabilir. Başka bir ifadeyle, bu bireylerin yaşamları boyunca daha az olumlu duyguya maruz kalmaları ve daha az olumlu duyguyu algılamaları sonucunda yetişkinlikte olumlu duyguları tanımının ve ayırt etmenin daha zor hale gelmesi muhtemeldir. Bununla paralel olarak daha önce istismar ve/veya ihmal edilen bireylerin olumlu duyguları tanımalarını engelleyebilen olumsuz bir dünya

görüşü geliştirmiş olmaları mümkündür. Bununla birlikte, mevcut araştırmada, çocukluk çağı travma yaşantıları mutluluk duygusunun tanınma doğruluğu ve süresini yordamamıştır.

Korku duygusu dışında diğer olumsuz duygular ve mutluluk duygusu için bu çalışmada çocukluk çağı travma yaşantılarının yordayıcı etkiye sahip olmamasını açıklayabilecek bazı etkenler olduğu düşünülmektedir. Çocukluk çağı travma yaşantıları ile yüz ifadelerinden duygu tanıma arasındaki ilişkiyi gösteren alanyazındaki çoğu bulguya rağmen, bu konuda bazı önemli boşluklar bulunmaktadır. Birincisi, alanyazındaki çoğu araştırmancının, sadece fiziksel ve/veya cinsel istismara uğrayan çocuklara odaklandığı söylenebilir (örn., Pollak ve ark., 2001; Pollak ve Tolley-Schell, 2003; Pollak ve ark., 2005; Shackman ve ark., 2007). Öte yandan mevcut araştırma, genç yetişkinlerle yapılmıştır ve alanyazında genç yetişkinlerde yüz ifadelerinden duygu tanıma olgusunu inceleyen çalışmaların oldukça kısıtlı olduğu görülmektedir. Bu konuda ulaşılabilen tek araştırma Gibb, Schofield ve Coles (2009) tarafından yapılmıştır. Bahsi geçen çalışmaya göre orta düzeyde ve şiddetli çocukluk istismarı öyküsü bildiren genç yetişkinler, öfkeli yüzlere daha fazla dikkat ve yoğunluğu düşük olan öfke ifadelerinde duygunun tanınmasına artmış bir hassasiyet göstermişlerdir. Bunun dışında Young ve Widom'un (2014) çalışması orta yaş dönemlerinde izlenen ve değerlendirilen, belgelenmiş çocukluk çağı istismar ve ihmal geçmişi olan yetişkinlerde duygu işleme doğruluğunun ileriye dönük ilk çalışmasıdır.

Bir diğer etken, mevcut çalışmada çocukluk çağı travma yaşantılarının bildirilme oranının düşük olması olabilir. Başka bir deyişle çocukluk çağı travma yaşantıları bağlamında bu çalışmada kullanılan örneklemdaki sıklığın, genel popülasyondaki sıklıkla uyuşmadığı görülmüştür. Ayrıca mevcut araştırmada öz bildirime dayalı ölçeklerin kullanılması bu çalışmadaki çocukluk çağı travma yaşantılarının bildirilme sıklığını etkilemiş olabilir. Öz bildirim belli başlı hatırlama ve cevap yanlılıklarına sebep olduğu bilinmektedir. Çalışmaya katılan genç yetişkinlerin çocukluk döneminde travma yaşantısına sahip olmamasına ek olarak çocukluklarında olumsuz deneyimler yaşamış katılımcıların, bu deneyimleri bastırma mekanizmasını kullanarak bilinçdışının

derinliklerine itmiş ve hatırlamıyor olması da ihtimal dahilindedir. Nitekim çocukluk çağında yaşadığı travmatik yaşantıdan kişinin günümüzde hala kendisini sorumlu tutuyor olması, suçluluk duygusu kadar utanç duygusunu da tetiklemiş ve bu nedenle kişinin ölçek üzerinde yanlış cevaplar vermesine neden olmuş olabilir. Ayrıca katılımcı sayısının görece az olması, analizlerden daha az istatistiksel güç elde edilmesine sebebiyet vermiş olabilir. Bu çalışmada kullanılan veri seti, ilk defa kullanıldığı için de bu araştırma, geçmiş çalışmalardan önemli ölçüde farklıdır. Bu etkenler çalışmanın doğruları ve sınırlılıkları bölümünde daha ayrıntılı bir şekilde tartışılacaktır.

4.4. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ, KLİNİK DOĞURGULARI VE SINIRLILIKLARI

Mevcut çalışma çocukluk çağı travma yaşantılarının, genç yetişkinlerde yüz ifadelerinden duygu tanıma ile ilişkisini ilk defa kullanılan bir veri seti ile araştırmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Alanyazın incelendiğinde duygu tanıma olgusunun geçmişten günümüze kadar birçok araştırmanın konusu olduğu görülmektedir. Önceki araştırmalar, duygusal ifadeler arasında az sayıda genel veya evrensel ifadelerin bulunduğunu ileri sürmektedir. Bu evrensel ifadeler genellikle mutluluk, üzüntü, tikslenme, şaşırma, korku ve öfke olarak tanımlanmaktadır (Ortony ve Turner, 1990) ve birçok kültürde doğru bir şekilde tanınıp benzer şekilde yorumlanmaktadır (Ekman, 1994; Izard, 1994; Elfenbein ve Ambady, 2002; Jack, Blais, Scheepers, Schyns ve Caldara, 2009; Russell, 1994). Önemli araştırmalar bu duygusal ifadelerin evrenselliğini göstermiş olmasına rağmen, diğerleri yüzdeki duyguların tanınmasının kültürler arası farklılıklarına dair kanıtlar göstermiştir (Elfenbein ve Ambady, 2002; Freeman, Rule ve Ambady, 2009; Ducci, Arcuri, Georgis ve Sineshaw, 1982; Matsumoto, 1989; Mesquita ve Frijda, 1992; Russell, 1994). Ekman (1972) ve Izard'ın (1971) çalışmalarında çoğu grup için doğruluk düzeyi, şans tahmininden beklenen seviyelerin oldukça üstünde olmasına rağmen, Avrupalı ve Amerikalı katılımcılar, Amerikan yüz ifadelerinin kullanıldığı duygularda, Asyalı veya Afrikalı katılımcılardan daha fazla puan almıştır (akt. Huang, Hsiao, Hwu ve Howng, 2012). Ayrıca, Japonya'daki yerli Japonların ve ABD'deki Kafkasyalıların kendi kültürel gruplarının üyeleri tarafından ifade edilen korku duygusuna karşı daha fazla amigdala aktivasyonu gösterdiğine

dair kanıtlar bulunmaktadır (Chiao ve ark., 2008). Dolayısıyla, duygu tanıma kültürler arasında evrensel gözüke de duyguların tanıma doğrulukları ve yoğunluklarında birtakım ince kültürel çeşitlilik olduğu göze çarpmaktadır. Bu araştırmada, Türkiye örnekleme ile çalışılmıştır ve FACES Türkiye örnekleme veri setinde Alman yüz ifadeleri yer alması ve ülkemizdeki katılımcıların bu yüz ifadelerindeki duyguları tanımakta zorlanmamaları, duygu tanıma olgusunun evrenselliğini gösteren çalışmaları desteklemiştir ve bu anlamda alanyazına katkıda bulunmuştur.

Mevcut araştırmada ana odak noktalarından biri yüz ifadelerinden duygu tanıma olgusunun incelenmesi olmuştur. Her ne kadar duygusal ifadeler bireyin içsel durumunu temsil etse de bu ifadelerin kısmen de olsa başkalarıyla etkileşimle ortaya çıktığı varsayılmaktadır. Bu nedenle, duygusal ifadelerin kişiler arası iletişimde önemli bir sosyal işlevi vardır. Yüz ifadelerinden duygu tanıma sayesinde başka bir kişinin şu anki duygusal durumuyla bağlamsal olarak ilgili ve önemli bireysel ve kişiler arası işlevlere sahip davranışsal tepkilerde bulunabiliriz. Örneğin, belirli yüz hareketleri bireye başka bir kişinin üzüntü yaşadığını söyleyebilir. Bu yüz hareketleri algılandığında ve bir üzüntü ifadesi olarak uygun şekilde sınıflandırıldığında, gözlemci bu duygusal duruma yol açan koşulları belirleme gibi bireysel hedeflere ulaşmak veya o kişiye genel duygusal destek sağlamak gibi kişiler arası hedeflere ulaşmak için bu duyguyu aktaran kişiye eşduyumsal sözel bir yanıt sağlayabilir. Bu tür cevaplar aynı zamanda üzüntü ifade eden kişiyi, eşduyum gibi önemli bireysel ve sosyal koşullara erişim sağlayacak şekilde üzüntüsünü nasıl iletilebileceği konusunda bilgilendirebilir. Hess, Kappas ve Scherer'a göre (1988) de yüz ifadelerindeki duyguya ait değişiklikler, başkalarının tutumlarını değerlendirmek için izlenebilir (akt. Huang, Hsiao, Hwu ve Howng, 2012). Özetle sosyal etkileşimi yönlendirmedi, başkalarının duygularını düzenlemeye çalışırken ve başkalarının tutumlarını değerlendirirken, bireyler yüz ifadelerinden farklı duyguları tanımayı ve yüz ifadesindeki değişiklikleri ayırt etmeye çalışmaktadır (Huang, Hsiao, Hwu ve Howng, 2012). Bu nedenle, yüz ifadelerinden duyguların doğru bir şekilde tanınması, bireysel ve kişiler arası işlevsellik için önemli etkileri olan özellikle çocuklar ve gençler için önemli bir gelişimsel

görevdir. Bu araştırmada, bireyin günlük hayatında oldukça önemli bir rol oynayan yüz ifadelerinden duygu tanıma olgusu, bir proje kapsamında geliştirilen veri seti aracılığıyla incelenmiştir. Mevcut araştırma çerçevesinde yapılan analiz sonuçları FACES Türkiye örnekleme veri setinin, yüz ifadelerinden duygu tanımadaki geçerli bir ölçüm olduğunu ortaya koymuş ve alanyazına katkı sağlamıştır. Özellikle özgül psikiyatrik veya nörolojik hastalığı olan bireylerde duygu tanımadaki bozulmalara olan ilgi de son yıllarda artmakta olduğundan, FACES Türkiye örnekleme veri seti özellikle Türk alanyazındaki çalışmalarda ve kültürler arası araştırmalarda, yüz ifadelerinden duygu tanıma olgusunun değerlendirmesinde yararlı bir araç olabilir. Tabii ki çeşitli klinik örneklemlerde geçerlilik ve güvenilirliğini incelemenin yanı sıra normatif verileri genişletecek gelecekteki çalışmalara kesinlikle ihtiyaç vardır. Ayrıca, temel olanların dışındaki duyguları aktaran yüz ifadelerinin araştırılması da alanyazın için değerli olacaktır. Sosyal ve ahlaki bağlamda değerlendirilen duyguları (utanç veya gurur gibi) yüz üzerinden nasıl ifade ettiğimize dair çok az şey bilinmektedir ve gelecekteki araştırmalar, ölçümlerine bu duyguları da katarak bu duyguların tanınmasının ardındaki eksikler ve temelleri hakkında alanyazına ışık tutabilir.

Aynı zamanda yüz ifadelerinden duygu tanıma olgusunun çocukluk çağı travma yaşantıları çerçevesinde incelenmesinin de alanyazına önemli bir katkısı olabileceği düşünülmüştür. Her ne kadar mevcut araştırma sonucunda, çocukluk çağı travma yaşantılarının korku duygusunun tanınma süresi haricinde yüz ifadelerinden duygu tanıma doğruluğu ve süresi üzerinde anlamlı yordayıcı etkisi bulunamamış olsa da fiziksel istismar, cinsel istismar ve çocuk ihmali de dahil olmak üzere çocuğa yönelik kötü muamelenin etkileriyle ilgili araştırmalar, çocukluk çağı travma yaşantılarının belli çevresel olayların yüzdeki duygu ifadesinin doğru tanınması da dahil olmak üzere temel gelişimsel süreçleri nasıl bozabileceğinin önemini vurgulamıştır (Pollak, 2008). Çocuğa yönelik kötü muamele, ABD Sağlık ve İnsani Hizmetler Departmanının açıkladığına göre ABD'de her yıl yaklaşık 700.000 çocuğu etkilemektedir (akt. Shenk, Putnam ve Noll, 2013) ve bir dizi olumsuz gelişimsel (Shields ve Cicchetti, 2001), fiziksel (Bentley ve Widom, 2009) ve psikolojik (Fergusson,

Boden ve Horwood, 2008) sağlık sonuçları ile ilişkilidir. Çocuğa yönelik kötü muameleyi; görsel korteks (Tomoda, Navalta, Polcari, Sadato ve Teicher, 2009), orbitofrontal korteks (Hanson ve ark., 2010), amygdala (Maheu ve ark., 2010; Mehta ve ark., 2009), prefrontal korteks (Carrion, Weems, Watson, Eliez, Menon ve Reiss, 2009) ve serebellar hacimler (De Bellis ve Kuchibhatla, 2006) gibi nörolojik sistemlerdeki değişimlerle ilişkilendiren geniş bir alanyazın bulunmaktadır. İlgili araştırmalar, çocuklara yönelik kötü muamelenin özellikle yüz ifadelerinden duygu tanıma için ihtiyaç duyulan beyin bölgelerinde beynin işleyişini etkileyebileceğini göstermektedir (örn., McCrory, De Brito ve Viding, 2010; Pollak ve ark., 2010). Çocuğa yönelik kötü muamele, kötü muamele görmeyen çocuklara kıyasla kötü muamele görmüş çocuklarda yüz ifadelerinden duygu tanımayı etkileyen genel ve özel birtakım eksikliklerle de bağlantılıdır (Pears ve Fisher, 2005; Pollak, Klorman, Thatcher ve Cicchetti, 2001). Bu, kötü muamele görmüş çocukların, mevcut ortamlarında potansiyel olarak uyumsal bir işleve hizmet eden belirli olumsuz duyguların tanınmasına duyarlı hale gelebileceğini göstermektedir. Bu nedenle, çocuklara yönelik kötü muamele, yüz ifadelerindeki duyguların doğru tanınması için merkezi olan biyolojik sistemleri ve öğrenme süreçlerini etkileyebilir. Dolayısıyla, çocukluk çağı travma yaşantıları ile yüz ifadelerinden duygu tanıma ilişkisinin incelenmesi alanyazın için önemli görülmüştür ve bu çalışma farklı kötü muamele türlerinin yüz ifadelerinden duygu tanıma üzerindeki etkilerini incelemiştir ve çocukluk çağı travma yaşantıları olan katılımcıların korku duygusunu ifade eden yüzlere daha uzun süre baktıklarını tespit etmiştir. Mevcut araştırma sonuçlarına göre korku duygusunun tanınma süresi dışında yordayıcı anlamlı etki bulunmamasının da alanyazına katkı sağladığı düşünülmektedir. Çalışmadaki kısıtlılıklar göz önüne alınarak gerçekleştirilecek ileriki çalışmalar için bu çalışma sonuçları bir adım oluşturabilir ve gelecek çalışmalarda, alanyazındaki birçok çalışmanın ortaya koyduğu bu ilişki saptanabilir.

Alanyazın incelendiğinde bu kavramların ayrı ayrı incelendiği fakat genç yetişkinlerle henüz bir çalışma yapılmadığı görülmüştür. Genç yetişkin örneklemini inceleyen mevcut çalışma, çocuk istismarı ve ihmalinin en azından korku duygusu için yüz ifadelerinden duygu tanıma üzerindeki etkilerinin

çocukluktan genç yetişkinlik dönemine kadar uzadığını gösteriyor olabilir, ancak zaman içerisinde duygu işleme becerilerindeki iyileşmeyi ya da eksiklikleri dışlamak için daha fazla değerlendirme yapmanın faydalı olacağını göstermiştir. Bu yönüyle mevcut çalışmanın alanyazın için önemli bir katkı niteliği taşıyabileceği düşünülmektedir. Ek olarak, çocukluk çağı travma yaşantısı olan bireylerin diğer insanların duygularını anlamakta yaşadığı zorluğun incelenmesi, olası terapötik müdahaleler için bir katkı niteliğindedir. Erken dönemde kötü muamele gören genç yetişkinlere, duygusal ifadeleri destekleyici ve öğretici bir şekilde gözlemlenmelerini sağlayacak bir psikoterapi programı sunmak bu bireylerin duygu tanıma yeteneklerinde gelişme sağlayabilir (Guralnick, 2005). Bu kişiler için klinik müdahaleler, duygu tanımanın doğrudan hedeflenmesi ile geliştirilebilir. Bu, duyguları düzenleme ve kişiler arası işlevsellik yeteneğini geliştirerek duyguların doğru tanınmasındaki eksikliklerin giderilmesine yardımcı olabilir ve kişinin mevcut duygu etiketleri sözlüğünü genişletebilir (Shenk, Putnam ve Noll, 2013). Çocukluk çağı travma yaşantıları olan bireylerde yüz ifadelerinden duygu tanıma doğruluğundaki iyileştirmeler, bu kişilerin güncel ve gelecekteki kişisel ve kişiler arası hedeflerine ulaşmalarına katkı sağlayabilir.

Mevcut araştırmanın sınırlılıkları birkaç metodolojik konu ışığında değerlendirilmelidir. Sınırlılıklar bağlamında ilk olarak çalışmada kullanılan örneklemin yaş aralığının kısıtlı olması akla gelmektedir. Bu çalışmanın sonuçları elbette alanyazına katkıda bulunmaktadır, ancak sadece genç yetişkinlerle yapıldığı için daha genç yaş gruplarına (çocuklar ve ergenler gibi) ve daha yaşlı örnekleme genellenemeyebilir. Ayrıca nispeten küçük örneklem büyüklüğü, yürütülen analizlerin istatistiksel gücünü zayıflatmış ve etki büyüklüklerinin daha düşük kalmasına neden olmuş olabilir. Bu çalışma, yüz ifadelerinden duygu tanıma süreçlerine erken dönem kötü muamelenin katkılarını araştırmak için yararlı bir başlangıç noktası sunsa da daha büyük bir örnekleme çalışılması, küçük etki boyutlarını güvenilir şekilde saptama gücünü artıracaktır.

İkinci olarak, bu araştırmada sadece üniversite öğrencilerine odaklanması mevcut bulguların genellenebilir olmasını sınırlandırabilir. Ayrıca örneklemin sağlıklı bireylerden oluşuyor olması da bir kısıtlılık olarak akla gelmektedir. Bu çalışma, klinik olmayan bir örneklem kullanmıştır ve çocukluk çağı travma yaşantıları ile yüz ifadelerinden duygu tanıma ilişkisini araştırırken eşlik eden ruhsal belirti ve aleksitimi düzeyini kontrol etmeye çalışmıştır. Bu nedenle, örneklem özellikleri, gelecekteki araştırmalar için göz önünde bulundurulması gereken önemli bir metodolojik yöndür ve çalışmanın klinik örneklemele tekrar edilmesinin daha farklı sonuçlar verebileceği, alanyazına değerli katkılar sağlayabileceği düşünülmüştür. Ek olarak, örneklemin sadece Hacettepe Üniversitesinin ve Orta Doğu Teknik Üniversitesinin çeşitli bölümlerinde okuyan öğrencilerden oluşuyor olması da bir sınırlılık oluşturmaktadır. Örneklemin daha temsil edici ve geniş tutularak çalışmanın tekrar edilmesi sonuçların genellenebilirliğini arttırabilir, dolayısıyla gelecekteki araştırmalar bulguları daha temsili bir yetişkin örnekleminde çoğaltmaya çalışmalıdır.

Mevcut araştırmanın bir diğer kısıtlılığı, çocukluk çağı travma yaşantıları alt boyutlarının nispeten belirsiz kalması olmuştur. Başka bir ifadeyle, bu çalışmada kullanılan çocukluk çağı travma yaşantıları ölçütleri yetersiz kalmış olabilir çünkü katılımcıların bildirdiği çocukluk çağı travma yaşantı seviyesi düşük düzeyde kalmıştır. Dolayısıyla bu çalışma, önceki çalışmalara kıyasla alanyazına daha mütevazı bulgular (Pollak ve Kistler, 2002) sunmuştur. Ancak, alanyazına bakıldığında bu çalışmayla tutarlı olarak çocukluk çağı istismar türleri arasında eştanının yaygın olduğu görülmektedir ve “saf” istismar ve ihmal grupların belirlenmesi zor olabilmektedir (Cicchetti, Toth ve Maughan, 2000). Ayrıca, bu araştırmada çocukluk çağı travma yaşantıları ile genç yetişkinlerin yüz ifadelerinden duygu tanıma arasındaki bağlantıya odaklanılmıştır ve çocuklukla genç yetişkinlik dönemleri arasında, erken dönem travma yaşantılarının yetişkin işlevselliğindeki uzun vadeli etkilerini artıran ya da hafifleten birtakım faktörlerin ortaya çıkma ihtimalinin bulunduğu not edilmelidir (örn. etkili tedavi, sosyal desteğin değişmesi, hayatın sonraki dönemlerinde travmaya yeniden maruz kalma ve ek olumsuz yaşam olayları; Bolger ve Patterson, 2001; Kimerling, Alvarez, Pavao, Kaminski ve Baumrind,

2007; Thornberry, Ireland ve Smith, 2001). Gelecekteki araştırmalar, bu etkenlere ek olarak olası aracı değişkenlerin (örneğin, istismarın özellikleri ve zamanlaması ve genotip; Kaufman ve ark., 2006; Manly, Kim, Rogosch ve Cicchetti, 2001) çocuk istismarı ve ihmali ile yüz ifadelerinden duygu tanıma arasındaki ilişki üzerindeki muhtemel etkisini incelemelidir.

Bu çalışmanın bir diğer kısıtlılığı istismar ve ihmal deneyimlerinin katılımcıların kendi öz bildirimleri aracılığıyla değerlendirilmiş olmasıdır, bu durum olgular arasındaki ilişkileri şişirmiş ya da bastırmış olabilir. Nitekim öz bildirim ölçeklerinin hatırlama veya yanıtlama yanlılığına neden olduğu bilinmektedir. Bu yanlılıklar bir sınırlılık olarak karşımıza çıkmaktadır ve göz ardı edilmemelidir. Bununla birlikte, mevcut araştırmada önceki çalışmaların aksine (örn., Pine ve ark., 2005; Pollak ve Kistler, 2002; Pollak ve Tolley-Schell, 2003), katılımcıların belgelenmiş vakaları yerine çocukluk çağı travma yaşantılarına dair öz bildirimlerine odaklanılmasının çalışma için sadece kısıtlılık yaratmayıp aynı zamanda yarar sağladığı da düşünölmüştür çünkü yalnızca belgelenmiş vakalara odaklanmak, birçok çocuk istismarı vakasının belgelenmemiş olması nedeniyle çocuğa yönelik kötü muamele deneyimlerinin gerçekte olduğundan daha az tahmin edilmesine neden olabilir. Kısacası, gelecekteki çalışmalar, çocukluk çağı travma deneyimlerini başka ölçümlerle ve kişilerle birebir görüşerek ölçmenin, çalışma sonuçlarına katkıda bulunup bulunmayacağını incelemelidir.

Daha ileri çalışmalar için bir başka önemli nokta ise, daha fazla ekolojik geçerliliği olan görevlerin geliştirilmesidir. Örneğin, bugüne kadarki neredeyse tüm çalışmalar yüz ifadelerinin durağan görüntülerini kullanmıştır, fakat dinamik yüz ifadelerini kullanmak ve belki de yüz ifadelerini sosyal bilgileri içeren belirli sosyal bağlamlarda sunmak kritik bir öneme sahip olabilir (Adolphs, 2002). Sonuçta, gerçek hayatta tekil yüzlere ait resimlerde gösterilen temel duygulara bakarak değil; sosyal bir temeli olan belirli bir durumda, vücut duruşu ve ses uyaralarıyla birlikte karşılaşılan kısacık, dinamik yüz sinyallerinden yola çıkarak karmaşık sosyal yargılarda bulunuruz (Adolphs, 2002). Gerçek hayattaki duygu tanımanın bu büyük karmaşıklılığına, gelecekteki araştırmalar bu konuyu küçük aşamalarda ele alarak

yaklaşmalıdır. Nihayetinde, birçok türden ve birçok farklı duygudan elde edilen bulgularla yüz ifadesi, ses, vücut duruşu ve dilden gelen duyguların tanınmasını birleştiren bir anlayış geliştirilmesi alanyazın için değerli olacaktır.

Çocuğa yönelik kötü muamelenin yüz ifadelerinden duygu tanıma da dâhil olmak üzere geniş bir sağlık sorunları yelpazesıyla ilişkisi düşünüldüğünde çocuğa yönelik kötü muamelenin önlenmesi, ilk ve en açık çözüm olacaktır. Müdahaleler sadece gençleri değil, aynı zamanda ebeveynlik stratejilerini de hedeflemelidir (Chang, Schwartz, Dodge ve McBride-Chang, 2003; Hawes ve Dadds, 2005). Ortaya çıkan önemli bir nokta, anne-babanın günlük iletişim tarzının küçük çocuklarda duygu bilgisinin gelişimi üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğuna ve çocuğun duygusal becerilerinin anne babanın eğitimsel müdahalelerine cevap verdiğiine dair artan kanıtlardır (Reese ve Cleveland, 2006). Benzer şekilde ilk kez anne olacaklar gibi yüksek risk grubundaki bireylere ev ziyareti gibi önleme programları, ebeveynlik stresini azaltmak ve cezalandırıcı veya ihmal edici ebeveynliği önlemek için gerekli araçları sağlamada etkili bir yöntemdir (Ammerman ve ark., 2011). Çocukların maruz kaldıkları öğrenme ortamlarının, yüz ifadelerinden duyguların doğru tanınmasını kolaylaştırmada kilit bir rol oynadığı açıktır (Pollak ve ark., 2009). Bu bağlamda duygusal farkındalık, belirli mizaç özellikleri veya olumsuz ebeveynlik ortamlarında olanlar için geliştirilebilecek koruyucu bir faktör olabilir (Frick ve Morris, 2004).

SONUÇ

Yüzler, sosyal etkileşimleri yönlendirmek için zengin bir bilgi kaynağı sunar ve bu etkileşimleri düzenlemede merkezi konumdadır (Marsh, Adams ve Kleck, 2005). Şüphesiz, duyguları yüzlerden doğru bir şekilde işleme yeteneği, başarılı sosyal etkileşimler için temeldir (Hampson, van Anders ve Mullin, 2006). Farklı duygu ifadeleri, farklı kişiler arası ihtiyaçları iletebilmektedir ve farklı duygu ifadelerini doğru bir şekilde tanımak, kişinin belirli bir bağlamda hangi davranışsal yanıtı sağlayacağını ayırt etme olasılığını artırabilir (Shenk, Putnam ve Noll, 2013). Dolayısıyla alanyazında önemli yer edinmiş bu konu mevcut araştırma için odak noktası olmuştur.

Yüzdeki bazı duygu ifadelerinin, belki de yapısal olarak daha belirsiz olmaları veya daha karmaşık olmaları ya da algı sistemleri için başka bir şekilde özel taleplerde bulunabilmeleri nedeniyle, diğer duygu ifadelerinden ayrılmasının zor olması beklendik bir durumdur. Mevcut çalışmada da öfke ve tikslenme duygusunda bu durumun yaşandığı ve katılımcıların özellikle öfke ifade eden yaşlı kadın ve orta yaşlı erkek ifadelerinde bu duyguyu tanımakta zorlandıkları görülmüştür. Genel olarak, yüz ifadelerinden duygu tanıma doğruluğu ve tepki süresine ilişkin sonuçlar, FACES Türkiye örnekleme veri setinin geçerli bir ölçüm olduğunu göstermiştir. Beş duygunun tanıma değerleri ve kısa tanıma süreleri, bu veri setiyle daha fazla çalışma yapılmasını teşvik edecek kadar yüksek olmuştur.

Yüz ifadelerini doğru bir şekilde işleme yeteneğindeki eksiklikler birçok psikopatoloji formuyla ilişkilendirilmiştir (Edwards, Jackson ve Pattison, 2002; Golarai, Grill-Spector ve Reiss, 2006; Mathews ve MacLeod, 2005). Kuramcılar (örn., Cicchetti, Toth ve Maughan, 2000; Pollak, 2003; Rose ve Abramson, 1992), çocuklukta olumsuz deneyimlerin, özellikle istismarın, deneyime özgü bilgi işleme yanlılığının geliştirilmesine neden olabileceğini öne sürmüşlerdir. Çocukluk çağı kötüye kullanımı göreceli olarak değişmez

bilgi işleme önyargılarının geliştirilmesine katkıda bulunduğundan çocukluk çağı ihmal ve istismar öyküsü olan genç yetişkinlerin, yüz ifadelerinden duygu tanımada zorluk yaşamaları muhtemel bir sonuçtur. Bununla birlikte, genç yetişkinlerde bu olguyu araştıran neredeyse hiç çalışma bulunmamaktadır. Mevcut araştırmanın bulguları, genç yetişkinlerde çocukluk çağı travma yaşantıları ile yüz ifadelerinden duygu tanıma doğruluğu ve süresini, ruhsal belirti ve aleksitimi düzeyi kontrol edilerek ve ilk defa kullanılan bir veri setiyle inceleyen ilk çalışmadır. Mevcut araştırma sonuçlarına göre ruhsal belirti ve aleksitimi düzeyi kontrol edildiğinde çocukluk çağı travma yaşantılarının sadece korku duygusunun tanınma süresi üzerinde anlamlı yordayıcı etkisi bulunmuştur. Çocukluk çağı travma yaşantısı olan katılımcılar, korku duygusunu aktaran yüz ifadelerine daha uzun süre bakmışlardır. Çocukluk çağı travma yaşantıları olan bir bireyin, onu olumsuz yanlılıktan koruyacak olan korku ifade eden yüzlerden dikkatini hızlıca uzaklaştırabilme becerisini kullanmakta daha başarısız olduğu ve istismara uğramış bireylerde, amigdalada artmış tepkiselliğin ya da bazı araştırmacılara göre hipoaktivitesinin (daha az aktivite) bu duruma neden olabileceği düşünülmüştür.

KAYNAKÇA

- Adams, J. A., Harper, K., Knudson, S. ve Revilla, J. (1994). Examination findings in legally confirmed child sexual abuse: It's normal to be normal. *Pediatrics*, 94(3), 310-317.
- Adolphs, R. (2002). Recognizing emotion from facial expressions: Psychological and neurological mechanisms. *Behavioral and Cognitive Neuroscience Reviews*, 1(1), 21-62.
- Adolphs, R. (2006). How do we know the minds of others? Domain-specificity, simulation, and inactive social cognition. *Brain Research*, 1079(1), 25–35.
- Adolphs, R., Damasio, H., Tranel, D., Cooper, G. ve Damasio, A. (2000). A role for somatosensory cortices in the visual recognition of emotion as revealed by three-dimensional lesion mapping. *Journal of Neuroscience*, 20(7), 2683–2690.
- Adolphs, R. ve Tranel, D. (1999). Preferences for visual stimuli following amygdala damage. *Journal of Cognitive Neuroscience*, 11(6), 610-616.
- Adolphs, R., Tranel, D., Hamann, S., Young, A. W., Calder, A. J., Phelps, E. A., ...Damasio, A. R. (1999). Recognition of facial emotion in nine individuals with bilateral amygdala damage. *Neuropsychologia*, 37(10), 1111-1117.
- Akça, R. P., Bıçakçı, M. Y., Akgül, H. ve Arslan, R. (2017). Assessment of the case on child development program students exposed to emotional abuse by their mothers. *International Journal of Humanities and Social Science Invention*, 6(1), 92–102.
- Aksel, Ş. ve Yılmaz Irmak, T. (2005, Eylül). *Review of child abuse and neglect literature in Turkey*. Xth ISPCAN European Regional Conference on Child Abuse and Neglect, Berlin.
- Aktepe, E. (2009). Çocukluk çağı cinsel istismarı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1(2), 95-119.

- Alikasifoglu, M., Erginoz, E., Ercan, O., Albayrak-Kaymak, D., Uysal, O. ve Ilter, O. (2006). Sexual abuse among female high school students in Istanbul, Turkey. *Child Abuse and Neglect*, 30(3), 247-255.
- Allison, P. (2012). When can you safely ignore multicollinearity. *Statistical Horizons*, 5(1).
- Alloy, L. B., Abramson, L. Y., Walshaw, P. D. ve Neeren, A. M. (2006). Cognitive vulnerability to unipolar and bipolar mood disorders. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 25(7), 726–754.
- Altıparmak, S. (2008). Çocuk istismar ve ihmalinin çocuk bedeni üzerine etkileri. *Çocuk Dergisi*, 8(1), 9–13.
- Ammerman, R. T., Putnam, F. W., Stevens, J., Bosse, N. R., Short, J. A., Bodley, A. L. ve Van Ginkel, J. B. (2011). An open trial of in-home CBT for depressed mothers in home visitation. *Maternal and Child Health Journal*, 15(8), 1333-1341.
- Aral, N. ve Gürsoy, F. (2001). Çocuk hakları çerçevesinde çocuk ihmal ve istismarı. *Milli Eğitim Dergisi*, 151(5), 1-25.
- Arata, C. M., Langhinrichsen-Rohling, J., Bowers, D. ve O'Brien, N. (2007). Differential correlates of multi-type maltreatment among urban youth. *Child Abuse and Neglect*, 31(4), 393-415.
- Ayan, S. (2007). Aggressive tendency of child exposed to intrafamilial violence. *Journal of Anatolian Psychiatry*, 8, 206-214.
- Bagby, R. M., Parker, J. D. ve Taylor, G. J. (1994a). The twenty-item Toronto Alexithymia Scale—I. Item selection and cross-validation of the factor structure. *Journal of Psychosomatic Research*, 38(1), 23-32.
- Bagby, R. M., Taylor, G. J. ve Parker, J. D. (1994b). The twenty-item Toronto Alexithymia Scale—II. Convergent, discriminant, and concurrent validity. *Journal of Psychosomatic Research*, 38(1), 33-40.
- Bahali, K., Akçan, R., Tahiroğlu, A. Y. ve Avci, A. (2010). Child sexual abuse: Seven years in practice. *Journal of Forensic Sciences*, 55(3), 633–636.

- Baker, K. A. ve Dwairy, M. (2003). Cultural norms versus state law in treating incest: A suggested model for Arab families. *Child Abuse and Neglect*, 27(1), 109-123.
- Banziger, T., Grandjean, D. ve Scherer, K. R. (2009). Emotion recognition from expressions in face, voice, and body: The multimodal emotion recognition test (MERT). *Emotion*, 9(5), 691–704.
- Barahal, R. M., Waterman, J. ve Martin, H. P. (1981). The social cognitive development of abused children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 49(4), 508.
- Bardi, M. ve Borgognini-Tarli, S. M. (2001). A survey on parent-child conflict resolution: Intrafamily violence in Italy. *Child Abuse and Neglect*, 25(6), 839–853.
- Barnett, M. A., King, L. M. ve Howard, J. A. (1979). Inducing affect about self or other: Effects on generosity in children. *Developmental Psychology*, 15(2), 164-167.
- Baron-Cohen, S., Wheelwright, S., Hill, J., Raste, Y. ve Plumb, I. (2001). The “Reading the mind in the eyes” test revised version: A study with normal adults, and adults with asperger syndrome or high-functioning autism. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 42(2), 241-251.
- Barrett, K.C. (1993). The development of nonverbal communication of emotion: A functionalist perspective. *Journal of Nonverbal Behavior*, 17(3), 145–169.
- Barrett, L. F., Lindquist, K. A. ve Gendron, M. (2007). Language as context for the perception of emotion. *Trends in Cognitive Sciences*, 11(8), 327–332.
- Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu (1995). *Aile İçi Şiddetin Sebepleri ve Sonuçları, Tartışma ve Öneriler*. (Yayın no. 86). Ankara, Bizim Büro Basımevi.
- Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu (1998). *Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet*. (Yayın no. 113). Ankara, Başbakanlık Basımevi.
- Beale, J. M. ve Keil, F. C. (1995). Categorical effects in the perception of faces. *Cognition*, 57(3), 217-239.

- Beeghly, M. ve Cicchetti, D. (1994). Child maltreatment, attachment, and the self system: Emergence of an internal state lexicon in toddlers at high social risk. *Development and Psychopathology*, 6(1), 5–30.
- Belkin, D. S., Greene, A. F., Rodrique, J. R. ve Boggs, S. R. (1994). Psychopathology and history of sexual abuse. *Journal of Interpersonal Violence*, 9(4), 535-547.
- Benbenishty, R., Zeira, A., Astor, R. A. ve Khoury-Kassabri, M. (2002). Maltreatment of primary school students by educational staff in Israel. *Child Abuse and Neglect*, 26(12), 1291–1309.
- Bentley, T. ve Widom, C. S. (2009). A 30-year follow-up of the effects of child abuse and neglect on obesity in adulthood. *Obesity*, 17, 1900–1905.
- Berkowitz, L. (1990). On the formation and regulation of anger and aggression: A cognitive-neoassociationistic analysis. *American Psychologist*, 45(4), 494-503.
- Bernet, C. Z. ve Stein, M. B. (1999). Relationship of childhood maltreatment to the onset and course of major depression in adulthood. *Depression and Anxiety*, 9(4), 169–174.
- Bernstein, D. P., Fink, L., Handelsman, L., Foote, J., Lovejoy, M., Wenzel, K., ...Ruggiero, J. (1994). Initial reliability and validity of a new retrospective measure of child abuse and neglect. *The American Journal of Psychiatry*, 151(8), 1132.
- Bernstein, D. P., Ahluvalia, T., Pogge, D. ve Handelsman, L. (1997). Validity of the Childhood Trauma Questionnaire in an adolescent psychiatric population. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 36(3), 340-348.
- Beyaztas, F. Y., Dokgoz, H. ve Oral, R. (2006). Child physical abuse: A five case report. *Middle East Journal Family Medicine*, 4(2), 21–26.
- Beyhun, E. (2002). Çocuk istismarı. *Hacettepe Toplum Hekimliği Bülteni*, 4. http://www.thb.hacettepe.edu.tr/arsiv/2002/sayi_4/baslik2.pdf

- Biehl, M., Matsumoto, D., Ekman, P., Hearn, V., Heider, K., Kudoh, T. ve Ton, V. (1997). Matsumoto and Ekman's Japanese and Caucasian Facial Expressions of Emotion (JACFEE): Reliability data and cross-national differences. *Journal of Nonverbal Behavior*, 21(1), 3-21.
- Bilir, Ş., Arı, M., Dönmez, N. B., Atik, B. ve San, P. (1991). Türkiye'nin 16 ilinde 4-12 yaşlar arasındaki 50.473 çocuğa fiziksel ceza verme sıklığı ve buna ilişkin problem durumlarının incelenmesi. *Aile ve Toplum*, 1(1).
- Blair, R. J. R. (1995). A cognitive developmental approach to morality: Investigating the psychopath. *Cognition*, 57, 1-29.
- Blehar, M.A., Lieberman, A.F. ve Ainsworth, M.D. (1977). Early face-to-face interaction and its relation to later infant-mother attachment. *Child Development*, 48(1), 182-194.
- Bolger, K. E. ve Patterson, C. J. (2001). Developmental pathways from child maltreatment to peer rejection. *Child Development*, 72, 549-568.
- Borke, H. (1971). Interpersonal perception of young children: Egocentrism or empathy? *Developmental Psychology*, 5(2), 263.
- Bornstein, M. H. ve Arterberry, M. E. (2003). Recognition, discrimination and categorization of smiling by 5-month-old infants. *Developmental Science*, 5(6), 585-599.
- Bousha, D. M. ve Twentyman, C. T. (1984). Mother-child interactional style in abuse, neglect, and control groups: Naturalistic observations in the home. *Journal of Abnormal Psychology*, 93(1), 106.
- Boyatzis, C. J., Chazan, E. ve Ting, C. Z. (1993). Preschool children's decoding of facial emotions. *The Journal of Genetic Psychology*, 154(3), 375-382.
- Bozbeyoğlu, A. Ç., Koyuncu, E., Kardam, F. ve Sungur, A. (2010). Ailenin Karanlık Yüzü: Türkiye'de Ensest. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 13(1).
- Bradley, M. M., Codispoti, M., Cuthbert, B. N. ve Lang, P. J. (2001). Emotion and motivation I: Defensive and appetitive reactions in picture processing. *Emotion*, 1(3), 276.

- Brassard, M. R. ve Gelardo, M. S. (1987). Psychological maltreatment: The unifying construct in child abuse and neglect. *School Psychology Review*, 16(2), 127-136.
- Breiter, H. C., Etcoff, N. L., Whalen, P. J., Kennedy, W. A., Rauch, S. L., Buckner, R. L., ...Rosen, B. R. (1996). Response and habituation of the human amygdala during visual processing of facial expression. *Neuron*, 17(5), 875-887.
- Bremner, J. D. ve Vermetten, E. (2001). Stress and development: Behavioral and biological consequences. *Development and Psychopathology*, 13(3), 473-489.
- Bridges, K. M. B. (1932). Emotional development in early infancy. *Child Development* 3(4), 324-341.
- Briere, J. ve Runtz, M. (1990). Differential adult symptomatology associated with three types of child abuse histories. *Child Abuse and Neglect*, 14(3), 357-364.
- Broks, P., Young, A. W., Maratos, E. J., Coffey, P. J., Calder, A. J., Isaac, C. L., ...Roberts, N. (1998). Face processing impairments after encephalitis: Amygdala damage and recognition of fear. *Neuropsychologia*, 36(1), 59-70.
- Brooks-Gunn, J. ve Duncan, G. J. (1997). The effects of poverty on children. *The Future of Children*, 7(2), 55-71.
- Brosch, T., Pourtois, G. ve Sander, D. (2010). The perception and categorisation of emotional stimuli: A review. *Cognition and Emotion*, 24(3), 377-400.
- Browne, K., Cârțână, C., Momeu, L., Păunescu, G., Petre, N. ve Tokay, R. (2002). *Child abuse and neglect in Romanian families: A national prevalence study 2000*. Romanian Government National Authority for Child Protection, Budapește.
- Browne, A. ve Finkelhor, D. (1986). Impact of child sexual abuse: A review of the research. *Psychological Bulletin*, 99(1), 66.
- Bruner, J. S. (1957). On perceptual readiness. *Psychological Review*, 64, 123-152.

- Bruner, J. S., Postman, L. ve Rodrigues, J. (1951). Expectation and the perception of color. *The American Journal of Psychology*, 64(2), 216–227.
- Buck, R. W., Savin, V. J., Miller, R. E. ve Caul, W. F. (1972). Communication of affect through facial expressions in humans. *Journal of Personality and Social Psychology*, 23(3), 362.
- Bugental, D. B., Blue, J. ve Lewis, J. (1990). Caregiver beliefs and dysphoric affect directed to difficult children. *Developmental Psychology*, 26(4), 631–638.
- Cacioppo, J.T., Petty, R.E., Martzke, J. ve Tassinary, L.G. (1988). Specific forms of facial EMG response index emotions during an interview: From Darwin to the continuous flow model of affect-laden information processing. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(4), 592–604.
- Calder, A.J., Keane, J., Cole, J., Campbell, R. ve Young, A.W. (2000). Facial expression recognition by people with Mobius syndrome. *Cognitive Neuropsychology*, 17(1), 73–87.
- Calder, A. J., Young, A. W., Rowland, D., Perrett, D. I., Hodges, J. R. ve Ectoff, N. L. (1996). Facial emotion recognition after bilateral amygdala damage: Differentially severe impairment of fear. *Cognitive Neuropsychology*, 13, 699–745.
- Campos, J. J., Campos, R. G. ve Barrett, K. C. (1989). Emergent themes in the study of emotional development and emotion regulation. *Developmental Psychology*, 25(3), 394–402.
- Campos, J. J., Mumme, D., Kermoian, R. ve Campos, R. G. (1994). A functionalist perspective on the nature of emotion. *Japanese Journal of Research on Emotions*, 2(1), 1-20.
- Campos, J. J. ve Stenberg, C. (1981). Perception, appraisal, and emotion: The onset of social referencing. *Infant Social Cognition: Empirical and Theoretical Considerations*, 273, 314.
- Camras, L. A. ve Allison, K. (1985). Children's understanding of emotional facial expressions and verbal labels. *Journal of Nonverbal Behavior*, 9(2), 84-94.

- Camras, L., Grow, C ve Ribordy, S. (1983). Recognition of emotional expressions by abused children. *Journal of Clinical and Child Psychology*, 12(3), 325-328.
- Camras, L. A., Ribordy, S., Hill, J., Martino, S., Sachs, V., Spaccarelli, S. ve Stefani, R. (1990). Maternal facial behavior and the recognition and production of emotional expression by maltreated and nonmaltreated children. *Developmental Psychology*, 26(2), 304
- Camras, L. A., Ribordy, S., Hill, J., Martino, S., Spaccarelli, S. ve Stefani, R. (1988). Recognition and posing of emotional expressions by abused children and their mothers. *Developmental Psychology*, 24(6), 776.
- Campbell, R., Elgar, K., Kuntsi, J., Akers, R., Terstegge, J., Coleman, M. ve Skuse, D. (2002). The classification of 'fear' from faces is associated with face recognition skill in women. *Neuropsychologia*, 40(6), 575-584.
- Caron, R. F., Caron, A. J. ve Myers, R. S. (1982). Abstraction of invariant face expressions in infancy. *Child Development* 53(4), 1008-1015.
- Carrion, V. G., Weems, C. F., Watson, C., Eliez, S., Menon, V. ve Reiss, A. L. (2009). Converging evidence for abnormalities of the prefrontal cortex and evaluation of midsagittal structures in pediatric posttraumatic stress disorder: An MRI study. *Psychiatry Research*, 172, 226–234.
- Castrén, E. ve Rantamäki, T. (2010). The role of BDNF and its receptors in depression and antidepressant drug action: Reactivation of developmental plasticity. *Developmental Neurobiology*, 70(5), 289-297.
- Chang, L., Schwartz, D., Dodge, K.A. ve McBride-Chang, C. (2003). Harsh parenting in relation to child emotional regulation and aggression. *Journal of Family Psychology*, 17, 598–606.
- Chapman, D. P., Whitfield, C. L., Felitti, V. J., Dube, S. R., Edwards, V. J. ve Anda, R. F. (2004). Adverse childhood experiences and the risk of depressive disorders in adulthood. *Journal of Affective Disorders*, 82(2), 217–225.

- Chartrand, T.L. ve Bargh, J.A. (1999). The chameleon effect: The perception behavior link and social interaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76(6), 893–910.
- Chiao, J. Y., Lidaka, T., Gordon, H. L., Nogawa, J., Bar, M., Aminoff, E., ...Ambady, N. (2008). Cultural specificity in amygdala response to fear faces. *Journal of Cognitive Neuroscience*, 20(12), 2167-2174.
- Child Trends Databank (2016, Eylül). Child maltreatment: Indicators of child and youth well-being. 24 Eylül 2018, https://www.childtrends.org/wp-content/uploads/2016/09/40_Child_Maltreatment.pdf
- Choi, J., Jeong, B., Rohan, M. L., Polcari, A. M. ve Teicher, M. H. (2009). Preliminary evidence for white matter tract abnormalities in young adults exposed to parental verbal abuse. *Biological Psychiatry*, 65(3), 227-234.
- Cicchetti, D. ve Rizley, R. (1981). Developmental perspectives on the etiology, intergenerational transmission and sequelae of child maltreatment. *New Directions for Child Development*, 11, 31-55.
- Cicchetti, D., Toth, S. L. ve Maughan, A. (2000). An ecological-transactional model of child maltreatment. *Handbook of developmental psychopathology* içinde (s. 689-722). Boston: Springer.
- Claussen, A. H. ve Crittenden, P. M. (1991). Physical and psychological maltreatment: Relations among types of maltreatment. *Child Abuse and Neglect*, 15(1-2), 5–18.
- Cohen, J. F., Campbell, S. B. ve Ross, S. (1991). Infant response in the still-face paradigm at 6 months predicts avoidant and secure attachment at 12 months. *Development and Psychopathology*, 3(4), 367–376.
- Coleman, A. E. ve Snarey, J. (2011). James-Lange theory of emotion. *Encyclopedia of child behavior and development* içinde (s. 844-846). Boston: Springer.
- Consultation on Child Abuse Prevention, World Health Organization (1999, Mart). Violence and Injury Prevention Team and Global Forum for Health

- Research. *Report of the Consultation on Child Abuse Prevention*, Geneva.
<http://www.who.int/iris/handle/10665/65900>
- Cornelius, R. R. (2000, Eylül). *Theoretical approaches to emotion*. ITRW on Speech and Emotion, Newcastle, 3-10.
- Council of Australian Governments (2009). *Protecting Children is Everyone's Business: National Framework for Protecting Australia's Children 2009-2010*. 15 Ekim 2018,
https://www.dss.gov.au/sites/default/files/documents/pac_annual_rpt_0.pdf
- Cowen, P. S. (1999). Child neglect: Injuries of omission. *Pediatric Nursing*, 25(4), 401.
- Cozby, P. C. (1973). Self-disclosure: A literature review. *Psychological Bulletin*, 79(2), 73.
- Crawford, E. ve Wright, M. O. (2007). The impact of childhood psychological maltreatment on interpersonal schemas and subsequent experiences of relationship aggression. *Journal of Emotional Abuse*, 7(2), 93–116.
- Curtis, W. J. ve Cicchetti, D. (2011). Affective facial expression processing in young children who have experienced maltreatment during the first year of life: An event-related potential study. *Development and Psychopathology*, 23(2), 373-395.
- Curtis, W. J. ve Cicchetti, D. (2013). Affective facial expression processing in 15-month-old infants who have experienced maltreatment: An event-related potential study. *Child Maltreatment*, 18(3), 140-154.
- Çap D., Atkan F., Karahan S., Saka, E., Barışkın, E. ve Ayhan, Y. (2017, Nisan). *Demans Hastalarında Yüz İfadelerinden Duygu Tanıma*. (Poster). Türkiye Psikiyatri Derneği 21. Klinik Eğitim Sempozyumu, Antalya, Türkiye.
- Çöpür, M., Üneri, Ö. Ş., Aydın, E., Bahalı, M. K., Tanıdır, C., Güneş, H. ve Erdoğan, A. (2012). Characteristic features of sexually abused children and adolescents in İstanbul sample. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 13(1), 46-50.

- Dadds, M. R. ve Salmon, K. (2003). Punishment insensitivity and parenting: Temperament and learning as interacting risks for antisocial behavior. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 6(2), 69–86.
- Damasio, A. R. (1999). *Descartes' in Yanılıgısı: Duygu, Akıl ve İnsan Beyni (1)*. (B. Atlamaz, Çev.). İstanbul: Varlık Yayınları (Orijinal çalışma basım tarihi 1994).
- Damasio, A.R., Grabowski, T.J., Bechara, A., Damasio, H., Ponto, L.L.B., Parvizi, J. ve Hichwa, R.D. (2000). Subcortical and cortical brain activity during the feeling of self-generated emotions. *Nature Neuroscience*, 3(10), 1049–1056.
- Dannlowski, U., Stuhrmann, A., Beutelmann, V., Zwanzger, P., Lenzen, T., Grotegerd, D., ...Kugel, H. (2012). Limbic scars: Long-term consequences of childhood maltreatment revealed by functional and structural magnetic resonance imaging. *Biological Psychiatry*, 71, 286–293.
- Davidson, R. J. (2004). Well-being and affective style: Neural substrates and biobehavioural correlates. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 359(1449), 1395.
- Davidson, R. J., Putnam, K. M. ve Larson, C. L. (2000). Dysfunction in the neural circuitry of emotion regulation--a possible prelude to violence. *Science*, 289(5479), 591-594.
- Davidson, R. J. ve McEwen, B. S. (2012). Social influences on neuroplasticity: Stress and interventions to promote well-being. *Nature Neuroscience*, 15(5), 689.
- Davis, J. I., Senghas, A., Brandt, F. ve Ochsner, K. N. (2010). The effects of BOTOX injections on emotional experience. *Emotion*, 10(3), 433-440.
- Davis, F. C., Somerville, L. H., Ruberry, E. J., Berry, A. B., Shin, L. M. ve Whalen, P. J. (2011). A tale of two negatives: Differential memory modulation by threat-related facial expressions. *Emotion*, 11, 647–655.

- De Bellis, M. D. ve Kuchibhatla, M. (2006). Cerebellar volumes in pediatric maltreatment-related posttraumatic stress disorder. *Biological Psychiatry*, 60, 697–703.
- De Bonis, M., De Boeck, P., Pérez-Díaz, F. ve Nahas, M. (1999). A two-process theory of facial perception of emotions. *Comptes Rendus de l'Académie des Sciences-Series III-Sciences de la Vie*, 322(8), 669-675.
- De Brito, S. A., Viding, E., Sebastian, C. L., Kelly, P. A., Mechelli, A., Maris, H. ve McCrory, E. J. (2013). Reduced orbitofrontal and temporal grey matter in a community sample of maltreated children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 54(1), 105-112.
- Decety, J. ve Jackson, P.L. (2004). The functional architecture of human empathy. *Behavioral and Cognitive Neuroscience Reviews*, 3(2), 71–100.
- Department for Education and Skills (DfES) (2004, Mart). *Statistics of Education: Referrals, Assessments and Children and Young People on Child Protection Registers: Year Ending 31 March 2004*. London.
- Department for Education (2016). *Characteristics of children in need in England, 2015-16*, London, <https://www.gov.uk/government/statistics/characteristics-ofchildren-in-need-2015-to-2016>
- De Sonnevile, L. M. J., Verschoor, C. A., Njikiktjien, C., Op het Veld, V., Toorenaar, N. ve Vranken, M. (2002). Facial identity and facial emotions: speed, accuracy, and processing strategies in children and adults. *Journal of Clinical and Experimental Neuropsychology*, 24(2), 200-213.
- Deveci, S. E., Acik, Y. ve Ayar, A. (2008). A survey of rate of victimization and attitudes towards physical violence among school-aged children in Turkey. *Child: Care, Health and Development*, 34(1), 25-31.
- Diamond, R. ve Carey, S. (1977). Developmental changes in the representation of faces. *Journal of Experimental Child Psychology*, 23(1), 1–22.
- Dimberg, U. (1988). Facial electromyography and the experience of emotion. *Journal of Psychophysiology*, 3, 277-282.

- Dmitrieva, E. S. ve Gel'man, V. Y. (2001). Perception of the emotional speech component by stuttering children associated with noise: Communication II. Analysis of the temporal characteristics of the recognition of different emotions. *Human Physiology*, 27, 36–41.
- Dodge, K., Pettit, G., McClaskey, C. ve Brown, M. (1987). Social competence in children. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 51(213).
- Dodge, K.A., Price, J.M., Bachorowski, J-A. ve Newman, J.P. (1990). Hostile attribution biases in severely aggressive adolescents. *Journal of Abnormal Psychology*, 99,385–392.
- Dong, M., Anda, R. F., Felitti, V. J., Dube, S. R., Williamson, D. F., Thompson, T. J, Loo, C. M. ve Giles, W. H. (2004). The interrelatedness of multiple forms of childhood abuse, neglect, and household dysfunction. *Child Abuse and Neglect*, 28(7), 771–784.
- Drotar, D., Eckerle, D., Satola, J., Pallotta, J. ve Wyatt, B. (1990). Maternal interactional behavior with nonorganic failure-to-thrive infants: A case comparison study. *Child Abuse and Neglect*, 14(1), 41-51.
- Driessen, M., Herrmann, J., Stahl, K., Zwaan, M., Meier, S., Hill, A., ...Petersen, D. (2000). Magnetic resonance imaging volumes of the hippocampus and the amygdala in women with borderline personality disorder and early traumatization. *Archives of General Psychiatry*, 57(12), 1115-1122.
- Dubowitz, H., Black, M., Starr, R. H. ve Zuravin, S. (1993). A conceptual definition of child neglect. *Criminal Justice and Behavior*, 20(1), 8–26.
- Ducci, L., Arcuri, L., Georgis, T. W. ve Sineshaw, T. (1982). Emotion recognition in Ethiopia: The effect of familiarity with Western culture on accuracy of recognition. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 13(3), 340-351.1982
- During, S. M. ve McMahon, R. J. (1991). Recognition of emotional facial expressions by abusive mothers and their children. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 20(2), 132–139.

- Dursunkaya, D. (2008). Duygusal örselenme ve ihmal. *Çocuk ve ergen psikiyatrisi temel kitabı* (1. baskı) içinde (s. 470-477). Ankara: Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Derneği.
- Dyck, M., Winbeck, M., Leiber, S., Chen, Y., Gur, R. C. ve Mathiak, K. (2008). Recognition profile of emotions in natural and virtual faces. *PLoS One*, 3(11), e3628.
- Ebner, N. C., Riediger, M. ve Lindenberger, U. (2010). FACES—A database of facial expressions in young, middle-aged, and older women and men: Development and validation. *Behavior Research Methods*, 42(1), 351-362.
- Eckenrode, J., Laird, M. ve Doris, J. (1993) Academic performance and disciplinary problems among abused and neglected children. *Developmental Psychology*, 29(1), 53–62.
- Edwards, V. J., Holden, G. W., Felitti, V. J. ve Anda, R. F. (2003). Relationship between multiple forms of childhood maltreatment and adult mental health in community respondents: Results from the adverse childhood experiences study. *American Journal of Psychiatry*, 160(8), 1453–1460.
- Edwards, J., Jackson, H. J. ve Pattison, P. E. (2002). Emotion recognition via facial expression and affective prosody in schizophrenia: A methodological review. *Clinical Psychology Review*, 22, 789-832.
- Ekman, G. (1955). Dimensions of emotion. *Acta Psychologica*, 11, 279-288.
- Ekman, P. (1994). Strong evidence for universals in facial expressions: A reply to Russell's mistaken critique. *Psychological Bulletin*, 115, 268–287.
- Ekman, P. ve Cordaro, D. (2011). What is meant by calling emotions basic. *Emotion Review*, 3(4), 364 –370.
- Ekman, P., Sorenson, E. R. ve Friesen, W. V. (1969). Pan-cultural elements in the facial displays of emotions. *Science*, 164(3875), 86-88.
- Ekman, P., Friesen, W. V., O'Sullivan, M., Chan, A., Diacoyanni-Tarlatzis, I., Heider, K., Krause, R., LeCompte, W. A., Pitcairn, T., Ricci-Bitti, P. E., Scherer, K. R., Tomita, M. ve Tzavaras, A. (1987). Universals and cultural

- differences in the judgments of facial expressions of emotion. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(4), 712-717.
- Elfenbein, H. A. ve Ambady, N. (2002). On the universality and cultural specificity of emotion recognition: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 128(2), 203.
- Elliott, G. C., Cunningham, S. M., Linder, M., Colangelo, M. ve Gross, M. (2005). Child physical abuse and self-perceived social isolation among adolescents. *Journal of Interpersonal Violence*, 20(12), 1663-1684.
- English, L. H., Wisener, M. ve Bailey, H. N. (2018). Childhood emotional maltreatment, anxiety, attachment, and mindfulness: Associations with facial emotion recognition. *Child Abuse and Neglect*, 80, 146-160.
- Erwin, R. J., Gur, R. C., Gur, R. E., Skolnick, B., Mawhinney-Hee, M. Ve Smailis, J. (1992). Facial emotion discrimination: I. Task construction and behavioral findings in normal subjects. *Psychiatry Research*, 42(3), 231-240.
- Fazio, R. H. (1990). A practical guide to the use of response latency in social psychological research. *Research Methods in Personality and Social Psychology*, 11, 74-97.
- Fazio, R. H., Jackson, J. R., Dunton, B. C. ve Williams, C. J. (1995). Variability in automatic activation as an unobtrusive measure of racial attitudes: A bona fide pipeline? *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(6), 1013.
- Fergusson, D. M., Boden, J. M. ve Horwood, L. J. (2008). Exposure to childhood sexual and physical abuse and adjustment in early adulthood. *Child Abuse and Neglect*, 32, 607-619.
- Fink, L. A., Bernstein, D., Handelsman, L., Foote, J. ve Lovejoy, M. (1995). Initial reliability and validity of the childhood trauma interview: A new multidimensional measure of childhood interpersonal trauma. *The American Journal of Psychiatry*, 152(9), 1329.
- Finkelhor, D. (1994). The international epidemiology of child sexual abuse. *Child Abuse and Neglect*, 18(5), 409-417.

- Finkelhor, D., Hotaling, G., Lewis, I. ve Smith, C. (1990). Sexual abuse in a national survey of adult men and women: Prevalence, characteristics, and risk factors. *Child Abuse and Neglect*, 14(1), 19-28.
- Finkelhor, D., Turner, H., Shattuck, A., Hamby, S. ve Kracke, K. (2015). Children's exposure to violence, crime, and abuse: An update. *Juvenile Justice Bulletin*, 1–13.
- Fitzgerald, D. A., Angstadt, M., Jelsone, L. M., Nathan, P. J. ve Phan, K. L. (2006). Beyond threat: Amygdala reactivity across multiple expressions of facial affect. *Neuroimage*, 30(4), 1441-1448.
- Fogel, A., Nwokah, E., Dedo, J. Y., Messinger, P., Dickinson, K. L., Matusou, E. ve Holt, S. A. (1992). Social process theory of emotion: A dynamic systems approach. *Social Development*, 1(2), 122-142.
- Freeman, J. B., Rule, N. O. ve Ambady, N. (2009). The cultural neuroscience of person perception. *Progress in Brain Research*, 178, 191-201.
- Frick, C., Lang, S., Kotchoubey, B., Sieswerda, S., Dinu-Biringer, R., Berger, M., ...Barnow, S. (2012). Hypersensitivity in borderline personality disorder during mindreading. *PLoS One*, 7(8), e41650.
- Frick, P.J. ve Morris, A.S. (2004). Temperament and developmental pathways to conduct problems. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 33, 54–68.
- Frigerio, E. M., Burt, D. M., Montagne, B., Murray, L. K. ve Perett, D. I. (2002). Facial affect perception in alcoholics. *Psychiatry Research*, 113(1-2), 161-171.
- Frijda, N. H. (2009). Emotions, individual differences and time course: Reflections. *Cognition and Emotion*, 23(7), 1444–1461.
- Fusar-Poli, P., Placentino, A., Carletti, F., Landi, P., Allen, P., Surguladze, S., ...Perez, J. (2009). Functional atlas of emotional faces processing: A voxel-based meta-analysis of 105 functional magnetic resonance imaging studies. *Journal of Psychiatry and Neuroscience*, 34, 418-432.

- Gaensbauer, T. J. (1982). Regulation of emotional expression in infants from two contrasting caretaking environments. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, 21(2), 163–170.
- Gallese, V. (2003). The roots of empathy: The shared manifold hypothesis and the neural basis of intersubjectivity. *Psychopathology*, 36(4), 71–180.
- Gao, X. ve Maurer, D. (2009). Influence of intensity on children's sensitivity to happy, sad, and fearful facial expressions. *Journal of Experimental Child Psychology*, 102(4), 503-521.
- Gao, X. ve Maurer, D. (2010). A happy story: Developmental changes in children's sensitivity to facial expressions of varying intensities. *Journal of Experimental Child Psychology*, 107(2), 67-86.
- George, C. ve Main, M. (1979). Social interactions of young abused children: Approach, avoidance and aggression. *Child Development*, 50(2), 306-318.
- Gender and Women's Health, Family and Community Injuries and Violence Prevention, Noncommunicable Diseases and Mental Health, World Health Organization (2003). *Guidelines for medico-legal care for victims of sexual violence*. France: World Health Organization. <http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42788/?sequence=1>
- Gervai, J. (2009). Environmental and genetic influences on early attachment. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 3(1), 1.
- Gibb, B. E. ve Abela, J. R. (2008). Emotional abuse, verbal victimization, and the development of children's negative inferential styles and depressive symptoms. *Cognitive Therapy and Research*, 32(2), 161–176.
- Gibb, B. E., Alloy, L. B., Walshaw, P. D., Comer, J. S., Shen, G. H. ve Villari, A. G. (2006). Predictors of attributional style change in children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 34(3), 408–422.
- Gibb, B. E., Chelminzski, I. ve Zimmerman, M. (2007). Childhood emotional, physical, and sexual abuse, and diagnoses of depressive and anxiety disorders in adult psychiatric outpatients. *Depression and Anxiety*, 24(4), 256–263.

- Gibb, B. E., Schofield, C. A. ve Coles, M. E. (2009). Reported history of childhood abuse and young adults' information-processing biases for facial displays of emotion. *Child Maltreatment*, 14(2), 148-156.
- Giedd, J. N., Castellanos, F. X., Rajapakse, J. C., Vaituzis, A. C. ve Rapoport, J. L. (1997). Sexual dimorphism of the developing human brain. *Progress in Neuro-Psychopharmacology and Biological Psychiatry*, 21(8), 1185-1201.
- Gilbert, C. D. ve Sigman, M. (2007). Brain states: Top-down influences in sensory processing. *Neuron*, 54(5), 677-696.
- Gil, F. P., Ridout, N., Kessler, H., Neuffer, M., Schoechlin, C., Traue, H. C. ve Nickel, M. (2009). Facial emotion recognition and alexithymia in adults with somatoform disorders. *Depression and Anxiety*, 26(1), E26-E33.
- Glaser, D. (2000). Child abuse and neglect and the brain: A review. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41(1), 97-116.
- Glaser, D. (2002). Emotional abuse and neglect (psychological maltreatment): A conceptual framework. *Child Abuse and Neglect*, 26(6-7), 697-714.
- Golarai, G., Grill-Spector, K. ve Reiss, A. L. (2006). Autism and the development of face processing. *Clinical Neuroscience Research*, 6, 145-160.
- Goldman, J. D. ve Padayachi, U. K. (1997). The prevalence and nature of child sexual abuse in Queensland, Australia. *Child Abuse and Neglect*, 21(5), 489-498.
- Goldman, A. I. ve Sripada, C. S. (2005). Simulationist models of face-based emotion recognition. *Cognition*, 94(3), 193-213.
- Goldstein, J. M., Seidman, L. J., Horton, N. J., Makris, N., Kennedy, D. N., Caviness Jr, V. S., ...Tsuang, M. T. (2001). Normal sexual dimorphism of the adult human brain assessed by in vivo magnetic resonance imaging. *Cerebral Cortex*, 11(6), 490-497.
- Gotlib, I. H., Krasnoperova, E., Yue, D. N. ve Joormann, J. (2004). Attentional biases for negative interpersonal stimuli in clinical depression. *Journal of Abnormal Psychology*, 113(1), 127.

- Gottman, J., Gonso, J. ve Rasmussen, B. (1975). Social interaction, social competence, and friendship in children. *Child Development*, 46(3), 709-718.
- Gould, F., Clarke, J., Heim, C., Harvey, P. D., Majer, M. ve Nemeroff, C. B. (2012). The effects of child abuse and neglect on cognitive functioning in adulthood. *Journal of Psychiatric Research*, 46(4), 500-506.
- Grady, C. L. ve Keightley, M. L. (2002). Studies of altered social cognition in neuropsychiatric disorders using functional neuroimaging. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 47(4), 327-336.
- Green, A. H. (1993). Child sexual abuse: Immediate and long-term effects and intervention. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 32(5), 890-902.
- Grimshaw, G. M., Bulman-Fleming, M. B. ve Ngo, C. (2004). A signal-detection analysis of sex differences in the perception of emotional faces. *Brain and Cognition*, 54(3), 248-250.
- Gross, A. L. ve Ballif, B. (1991). Children's understanding of emotion from facial expressions and situations: A review. *Developmental Review*, 11(4), 368-398.
- Gur, R. C., Sara, R., Hagendoorn, M., Marom, O., Hughett, P., Macy, L., ...Gur, R. E. (2002). A method for obtaining 3-dimensional facial expressions and its standardization for use in neurocognitive studies. *Journal of Neuroscience Methods*, 115(2), 137-143.
- Guralnick, M. J. (2005). Early intervention for children with intellectual disabilities: Current knowledge and future prospects. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 18, 313-324.
- Güleç, H., Köse, S., Güleç, M. Y., Çitak, S., Evren, C., Borckardt, J. ve Sayar, K. (2009). Reliability and factorial validity of the Turkish version of the 20-item Toronto alexithymia scale (TAS-20). *Bulletin of Clinical Psychopharmacology*, 19(3), 214-220.

- Güler, N., Uzun, S., Boztaş, Z. ve Aydoğan, S. (2001). Anneleri tarafından çocuklara uygulanan duygusal ve fiziksel istismar/ihmal davranışı ve bunu etkileyen faktörler. *C.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi*, 24(3), 128–134.
- Hahm, H. C. ve Guterman, N. B. (2001). The emerging problem of physical child abuse in South Korea. *Child Maltreatment*, 6(2), 169-179.
- Halberstadt, A. G., Denham, S. A. ve Dunsmore, J. C. (2001). Affective social competence. *Social Development*, 10(1), 79-119.
- Hall, J. A. (1978). Gender effects in decoding nonverbal cues. *Psychological Bulletin*, 85(4), 845.
- Hall, J. A. ve Matsumoto, D. (2004). Gender differences in judgments of multiple emotions from facial expressions. *Emotion*, 4(2), 201–206.
- Hampson, E., van Anders, S. S. ve Mullin, L. I. (2006). A female advantage in the recognition of emotional facial expressions: Test of an evolutionary hypothesis. *Evolution and Human Behavior*, 27, 401-406.
- Hankin, B. L. (2005). Childhood maltreatment and psychopathology: Prospective tests of attachment, cognitive vulnerability, and stress as mediating processes. *Cognitive Therapy and Research*, 29(6), 645–671.
- Hanson, J. L., Chung, M. K., Avants, B. B., Shirtcliff, E. A., Gee, J. C., Davidson, R. J. ve Pollak, S. D. (2010). Early stress is associated with alterations in the orbitofrontal cortex: A tensor-based morphometry investigation of brain structure and behavioral risk. *Journal of Neuroscience*, 30(22), 7466-7472.
- Harkness, K., Sabbagh, M., Jacobson, J., Chowdrey, N. ve Chen, T. (2005). Enhanced accuracy of mental state decoding in dysphoric college students. *Cognition and Emotion*, 19(7), 999–1025.
- Harper, F. W. K. ve Arias, I. (2004). The role of shame in predicting adult anger and depressive symptoms among victims of child psychological maltreatment. *Journal of Family Violence*, 19(6), 367–375.
- Hart, S. N. ve Brassard, M. R. (1987). A major threat to children's mental health: Psychological maltreatment. *American Psychologist*, 42(2), 160–165.

- Harter, S. L. ve Vanecek, R. J. (2000). Cognitive assumptions and long-term distress in survivors of childhood abuse, parental alcoholism, and dysfunctional family environments. *Cognitive Therapy and Research*, 24(4), 445–472.
- Haugaard, J. (2000). The challenge of defining child sexual abuse. *American Psychologist*, 55(9), 1036-1039.
- Havas, D., Glenberg, A., Gutowski, K., Lucarelli, M. ve Davidson, R. (2010). Cosmetic use of botulinum toxin-A affects processing of emotional language. *Psychological Science*, 21(7), 895-900.
- Haviland, J. M. ve Lelwica, M. (1987). The induced affect response: 10-week-old infants' responses to three emotion expressions. *Developmental Psychology*, 23(1), 97.
- Hawes, D. J. ve Dadds, M.R. (2005). The treatment of conduct problems in children with callous-unemotional traits. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73, 737–741.
- Haxby, J. V., Hoffman, E. A. ve Gobbini, M. I. (2002). Human neural systems for face recognition and social communication. *Biological Psychiatry*, 51, 59–67.
- Hedin, L. W. (2000). Physical and sexual abuse against women and children. *Current Opinion in Obstetrics and Gynecology*, 12(5), 349-355.
- Heim, C., Shugart, M., Craighead, W. E. ve Nemeroff, C. B. (2010). Neurobiological and psychiatric consequences of child abuse and neglect. *Developmental Psychobiology*, 52(7), 671-690.
- Herba, C. ve Phillips, M. (2004). Annotation: Development of facial expression recognition from childhood to adolescence: Behavioural and neurological perspectives. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(7), 1185-1198.
- Hess, U., Blairy, S. ve Kleck, R. E. (1997). The intensity of emotional facial expressions and decoding accuracy. *Journal of Nonverbal Behavior*, 21, 241-257.

- Hess, U. ve Blairy, S. (2001). Facial mimicry and emotional contagion to dynamic emotional facial expressions and their influence on decoding accuracy. *International Journal of Psychophysiology*, 40(2), 129-141.
- Hess, U., Adams Jr, R. B., Simard, A., Stevenson, M. T. ve Kleck, R. E. (2012). Smiling and sad wrinkles: Age-related changes in the face and the perception of emotions and intentions. *Journal of Experimental Social Psychology*, 48(6), 1377-1380.
- Hiatt, S. W., Campos, J. J. ve Emde, R. N. (1979). Facial patterning and infant emotional expression: Happiness, surprise, and fear. *Child Development*, 50(4), 1020-1035.
- Higgins, D. J. ve McCabe, M. P. (2001). Multiple forms of child abuse and neglect: Adult retrospective reports. *Aggression and Violent Behavior*, 6(6), 547–578.
- Hildyard, K. L. ve Wolfe, D. A. (2002). Child neglect: Developmental issues and outcomes. *Child Abuse and Neglect*, 26(6–7), 679–695
- Hoffman, M. L. (1975). Developmental synthesis of affect and cognition and its implications for altruistic motivation. *Developmental Psychology*, 11(5), 607.
- Hoffmann, H., Kessler, H., Eppel, T., Rukavina, S. ve Traue, H. C. (2010). Expression intensity, gender and facial emotion recognition: Women recognize only subtle facial emotions better than men. *Acta Psychologica*, 135(3), 278-283.).
- Holt-Lunstad, J., Smith, T. B. ve Layton, J. B. (2010). Social relationships and mortality risk: A meta-analytic review. *PLoS Medicine*, 7(7), e1000316.
- Honor, G. (2010). Child sexual abuse: Consequences and implications. *Journal of Pediatric Health Care*, 24(6), 358-364.
- Huang, C. L. C., Hsiao, S., Hwu, H. G. ve Howng, S. L. (2012). The Chinese Facial Emotion Recognition Database (CFERD): A computer-generated 3-D paradigm to measure the recognition of facial emotional expressions at different intensities. *Psychiatry Research*, 200(2-3), 928-932.

- Hunter, W. M., Jain, D., Sadowski, L. S. ve Sanhueza, A. I. (2000). Risk factors for severe child discipline practices in rural India. *Journal of Pediatric Psychology, 25*(6), 435–447.
- Hurst, M., Jackson, T. W. ve Glencross, M. (2012, Eylül). *Emotion recognition—Theory or practicality*. Automation and Computing (ICAC), 2012 18th International Conference, Loughborough.
- Hussey, J. M., Chang, J. J. ve Kotch, J. B. (2006). Child maltreatment in the United States: Prevalence, risk factors, and adolescent health consequences. *Pediatrics, 118*(3), 933-942.
- Hyde, J. S. ve Mertz, J. E. (2009). Gender, culture, and mathematics performance. *Proceedings of the National Academy of Sciences USA, 106*(22), 8801–8807.
- Isenberg, N., Silbersweig, D., Engelen, A., Emmerich, S., Malavade, K., Beattie, B. A., ...Stern, E. (1999). Linguistic threat activates the human amygdala. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 96*(18), 10456-10459.
- Iwaniec, D. (1997). An overview of emotional maltreatment and failure to thrive. *Child Abuse Review: Journal of the British Association for the Study and Prevention of Child Abuse and Neglect, 6*(5), 370-388.
- Izard, C. (1992). Basic emotions, relations among emotions, and emotion-cognition relations. *Psychological Review, 99*(3), 561-565.
- Izard, C.E. (1994). Innate and universal facial expressions: Evidence from developmental and cross-cultural research. *Psychological Bulletin, 115*(2), 288–299.
- Izard, C. E. (2002). Translating emotion theory and research into preventive interventions. *Psychological Bulletin, 128*(5), 796-824.
- Izard, C. E. (2010). The many meanings/aspects of emotion: Definitions, functions, activation, and regulation. *Emotion Review, 2*(4), 363-370.
- İşeri, E. (2008). Cinsel istismar. *Çocuk ve ergen psikiyatrisi temel kitabı* (1. baskı) içinde (s. 470-477). Ankara: Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Derneği.

- Jack, R. E., Blais, C., Scheepers, C., Schyns, P. G. ve Caldara, R. (2009). Cultural confusions show that facial expressions are not universal. *Current Biology*, 19(18), 1543-1548.
- Jack, R. E., Garrod, O. G. B. ve Schyns, P. G. (2014). Dynamic facial expressions of emotion transmit an evolving hierarchy of signals over time. *Current Biology*, 24(2), 187–192.
- Jack, R. E., Garrod, O. G. B., Yu, H., Caldara, R. ve Schyns, P. G. (2012). Facial expressions of emotion are not culturally universal. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 109(19), 7241–7244.
- James, W. (1884). What is an emotion? *Mind*, 9(34), 188–205.
- Jansen, A. F. M. H., Yüksel, İ. ve Çağatay, P. (2009). Kadına yönelik şiddetin yaygınlığı. *Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, ICON Institute, BNB Consulting, Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Raporu*, 45-65.
- Jessimer, M. ve Markham, R. (1997). Alexithymia: A right hemisphere dysfunction specific to recognition of certain facial expressions? *Brain and Cognition*, 34,246–258.
- Johnsen, B.H., Thayer, J. F. ve Hugdahl, K. (1995). Affective judgment of the Ekman faces: A dimensional approach. *Journal of Psychophysiology*, 9, 193-202.
- Johnston, P. J., Katsikitis, M. ve Carr, V. J. (2001). A generalised deficit can account for problems in facial emotion recognition in schizophrenia. *Biological Psychology*, 58(3), 203-227.
- Johnstone, T., van Reekum, C. M., Urry, H. L., Kalin, N. H. ve Davidson, R. J. (2007). Failure to regulate: Counterproductive recruitment of top-down prefrontal-subcortical circuitry in major depression. *Journal of Neuroscience*, 27(33), 8877-8884.

- Jones, E. D. ve McCurdy, K. (1992). The links between types of maltreatment and demographic characteristics of children. *Child Abuse and Neglect*, 16(2), 201–215.
- Joseph, R. (1999). Environmental influences on neural plasticity, the limbic system, emotional development and attachment: A review. *Child Psychiatry and Human Development*, 29(3), 189–208.
- Kaplan, S. J., Pelcovitz, D. ve Labruna, V. (1999). Child and adolescent abuse and neglect research: A review of the past 10 years. Part I: Physical and emotional abuse and neglect. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 38(10), 1214–1222.
- Kara, B., Biçer, Ü. ve Gökalp, A. S. (2004). Çocuk istismarı. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 47(2), 140–151.
- Kaufman, J., Yang, B. Z., Douglas-Palumberi, H., Grasso, D., Lipschitz, D., Houshyar, S., ...Gelernter, J. (2006). Brain-derived neurotrophic factor–5-HTTLPR gene interactions and environmental modifiers of depression in children. *Biological Psychiatry*, 59(8), 673-680.
- Kaulard, K., Cunningham, D. W., Bülthoff, H. H. ve Wallraven, C. (2012). The MPI facial expression database—a validated database of emotional and conversational facial expressions. *PloS One*, 7(3), e32321.
- Kavanagh, K., Youngblade, L., Reid, J. ve Fagot, B. (1988). Interactions between children and abusive vs. control parents. *Journal of Clinical Child Psychology*, 17(2), 137–142.
- Kellogg, N. (2005). The evaluation of sexual abuse in children. *Pediatrics*, 116(2), 506-512.
- Keltner, D. ve Kring, A. M. (1998). Emotion, social function, and psychopathology. *Review of General Psychology*, 2(3), 320- 342.
- Kempe, C. H., Silverman, F., Steeie, B., Droegemuller, W. ve Silver, H. (1962). The battered child syndrome. *Journal of American Medical Association*, 181, 17-24.

- Kendall-Tackett, K. ve Eckenrode, J. (1996) The effects of neglect on academic achievement and disciplinary problems: A developmental perspective. *Child Abuse and Neglect*, 20(3), 161–169.
- Kesler, M. L., Andersen, A. H., Smith, C. D., Avison, M. J., Davis, C. E., Kryscio, R. J. ve Blonder, L. X. (2001). Neural substrates of facial emotion processing using fMRI. *Cognitive Brain Research*, 11(2), 213-226.
- Kessler, H., Hoffmann, H., Bayerl, P., Neumann, H., Basic, A., Deighton, R. M. ve Traue, H. C. (2005). Measuring emotion recognition with computer morphing: New methods for research and clinical practice. *Nervenheilkunde*, 24, 611–614.
- Kessler, H., Roth, J., von Wietersheim, J., Deighton, R. M. ve Traue, H. C. (2007). Emotion recognition patterns in patients with panic disorder. *Depression and Anxiety*, 24(3), 223-226.
- Kestenbaum, R. ve Nelson, C. A. (1992). Neural and behavioral correlates of emotion recognition in children and adults. *Journal of Experimental Child Psychology*, 54, 1–18.
- Ketsela, T. ve Kebede, D. (1997). Physical punishment of elementary school children in urban and rural communities in Ethiopia. *Ethiopian Medical Journal*, 35(1), 23-33.
- Killgore, W. D. S. (2000). Sex differences in identifying the facial affect of normal and mirror-reversed faces. *Perceptual and Motor Skills*, 91(2), 525-530.
- Kim, M. J. ve Whalen, P. J. (2009). The structural integrity of an amygdala–prefrontal pathway predicts trait anxiety. *Journal of Neuroscience*, 29(37), 11614-11618.
- Kimerling, R., Alvarez, J., Pavao, J., Kaminski, A. ve Baumrind, N. (2007). Epidemiology and consequences of women's revictimization. *Women's Health Issues*, 17, 101-106.
- Kirouac, G. ve Dore', F. Y. (1983). Accuracy and latency of judgment of facial expressions of emotions. *Perceptual and Motor Skills*, 57, 683–686.

- Kleinginna, P. R. ve Kleinginna, A. M. (1981). A categorized list of emotion definitions, with suggestions for a consensual definition. *Motivation and Emotion*, 5(4), 345-379.
- Klimes-Dougan, B. ve Kistner, J. (1990). Physically abused preschoolers' responses to peers' distress. *Developmental Psychology*, 26(4), 599.
- Koenig, A. L., Cicchetti, D. ve Rogosch, F. A. (2004). Moral development: The association between maltreatment and young children's prosocial behaviors and moral transgressions. *Social Development*, 13(1), 87–106.
- Kohler, C. G., Turner, T. H., Bilker, W. B., Brensinger, C. M., Siegel, S. J., Kanes, S. J., ...Gur, R. C. (2003). Facial emotion recognition in schizophrenia: Intensity effects and error pattern. *American Journal of Psychiatry*, 160(10), 1768-1774.
- Kohler, C. G., Turner, T., Stolar, N. M., Bilker, W. B., Brensinger, C. M., Gur, R. E. ve Gur, R. C. (2004). Differences in facial expressions of four universal emotions. *Psychiatry Research*, 128(3), 235-244.
- Koizumi, M. ve Takagishi, H. (2014). The relationship between child maltreatment and emotion recognition. *PLoS One*, 9(1).
- Korbin, J. E. (1991). Cross-cultural perspectives and research directions for the 21st century. *Child Abuse and Neglect*, 15(1), 67-77.
- Krause, E. D., Mendelson, T. ve Lynch, T. R. (2003). Childhood emotional invalidation and adult psychological distress: The mediating role of emotional inhibition. *Child Abuse and Neglect*, 27(2), 199–213.
- Krug, E. G., Mercy, J. A., Dahlberg, L. L. ve Zwi, A. B. (2002). The world report on violence and health. *The Lancet*, 360(9339), 1083-1088.
- Krumhuber, E. G., Tamarit, L., Roesch, E. B. ve Scherer, K. R. (2012). FACSGen 2.0 animation software: Generating three-dimensional FACS-valid facial expressions for emotion research. *Emotion*, 12(2), 351.
- Kucharska-Pietura, K., Nikolaou, V., Masiak, M. ve Treasure, J. (2004). The recognition of emotion in the faces and voice of anorexia nervosa. *International Journal of Eating Disorders*, 35(1), 42-47.

- LaBarbera, J. D., Izard, C. E., Vietze, P. ve Parisi, S. A. (1976). Four-and six-month-old infants' visual responses to joy, anger, and neutral expressions. *Child Development*, 535-538.
- Lane, R. D., Sechrest, L. ve Reidel, R. G. (2000). Pervasive emotion recognition deficit common to alexithymia and the repressive coping style. *Psychosomatic Medicine*, 62, 492–501.
- Lane, R. D., Sechrest, L., Reidel, R., Weldon, V., Kasznial, A. ve Schwartz, G. E. (1996). Impaired verbal and nonverbal emotion recognition in alexithymia. *Psychosomatic Medicine*, 58, 203–210.
- Langner, O., Dotsch, R., Bijlstra, G., Wigboldus, D. H., Hawk, S. T. ve Van Knippenberg, A. D. (2010). Presentation and validation of the Radboud Faces Database. *Cognition and Emotion*, 24(8), 1377-1388.
- Laser, P. S. ve Mathie, M. A. (1982). Face facts: An unbidden role for features in communication. *Journal of Nonverbal Behavior*, 7, 3-19.
- Lazarus, R. S. (1991). Progress on a cognitive-motivational-relational theory of emotion. *American Psychologist*, 46(8), 819.
- Leist, T. ve Dadds, M. R. (2009). Adolescents' ability to read different emotional faces relates to their history of maltreatment and type of psychopathology. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 14(2), 237–250.
- Leopold, A., Krueger, F., dal Monte, O., Pardini, M., Pulaski, S. J., Solomon, J. ve Grafman, J. (2011). Damage to the left ventromedial prefrontal cortex impacts affective theory of mind. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 7(8), 871-880.
- Levenson, R. W. (2011). Basic emotion questions. *Emotion Review*, 3(4), 379–386.
- Lindell, C. ve Svedin, C. G. (2001). Physical child abuse in Sweden: A study of police reports between 1986 and 1996. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 36(3), 150–157.
- Lindquist, K. A. ve Gendron, M. (2013). What's in a word? Language constructs emotion perception. *Emotion Review*, 5(1), 66–71.

- Lindquist, K. A., Gendron, M., Barrett, L. F. ve Dickerson, B. C. (2014). Emotion perception, but not affect perception, is impaired with semantic memory loss. *Emotion, 14*(2), 375–387.
- Loman, M. M. ve Gunnar, M. R. (2010). Early experience and the development of stress reactivity and regulation in children. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews, 34*(6), 867-876.
- Lupien, S. J., Parent, S., Evans, A. C., Tremblay, R. E., Zelazo, P. D., Corbo, V., ...Séguin, J. R. (2011). Larger amygdala but no change in hippocampal volume in 10-year-old children exposed to maternal depressive symptomatology since birth. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 108*(34), 14324-14329.
- Lupyan, G., Thompson-Schill, S. L. ve Swingley, D. (2010). Conceptual penetration of visual processing. *Psychological Science, 21*(5), 682-691.
- Lupyan, G. ve Ward, E. J. (2013). Language can boost otherwise unseen objects into visual awareness. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 110*(35), 14196-14201.
- Maheu, F. S., Dozier, M., Guyer, A. E., Mandell, D., Peloso, E., Poeth, K., ...Ernst, M. (2010). A preliminary study of medial temporal lobe function in youths with a history of caregiver deprivation and emotional neglect. *Cognitive, Affective and Behavioral Neuroscience, 10*(1), 34-49.
- Malatesta, C.Z., Culver, C., Tesman, J.R. ve Shepard, B. (1989). The development of emotion expression during the first two years of life. *Monograph of the Society for Research in Child Development, 54* (1–2).
- Malatesta, C. Z., Izard, C. E., Culver, C. ve Nicolich, M. (1987). Emotion communication skills in young, middle-aged, and older women. *Psychology and Aging, 2*(2), 193.
- Mancini, G., Agnoli, S., Baldaro, B., Ricci Bitti, P. E. ve Surcinelli, P. (2013). Facial expressions of emotions: Recognition accuracy and affective reactions during late childhood. *The Journal of Psychology, 147*(6), 599-617.

- Manly, J. T., Kim, J. E., Rogosch, F. A. ve Cicchetti, D. (2001). Dimensions of child maltreatment and children's adjustment: Contributions of developmental timing and subtype. *Development and Psychopathology*, 13, 759-782.
- Maris, E., De Boeck, P. ve Van Mechelen, I. (1996). Probability matrix decomposition models. *Psychometrika*, 61(1), 7-29.
- Marsh, A. A., Adams, R. B., Jr. ve Kleck, R. E. (2005). Why do fear and anger look the way they do? Form and social function in facial expressions. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31, 73-86.
- Martin, E. K. ve Silverstone, P. H. (2013). How much child sexual abuse is "below the surface," and can we help adults identify it early? *Frontiers in Psychiatry*, 4, 58.
- Masten, C. L., Guyer, A. E., Hodgdon, H. B., McClure, E. B., Charney, D. S., Ernst, M., Kaufman, J., Pine, D. S. ve Monk, C. S. (2008). Recognition of facial emotions among maltreated children with high rates of post-traumatic stress disorder. *Child Abuse and Neglect*, 32(1), 139-153.
- Massaro, D. W. ve Ellison, J. W. (1996). Perceptual recognition of facial affect: Cross-cultural comparisons. *Memory and Cognition*, 24, 812-822.
- Mathews, A. ve MacLeod, C. (2002). Induced processing biases have causal effects on anxiety. *Cognition and Emotion*, 16(3), 331-354.
- Mathews, A. ve MacLeod, C. (2005). Cognitive vulnerability to emotional disorders. *Annual Review of Clinical Psychology*, 1, 167-195.
- Matsumoto, D. (1989). Cultural influences on the perception of emotion. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 20, 92-105.
- Mayer, J. D., DiPaolo, M. ve Salovey, P. (1990). Perceiving affective content in ambiguous visual stimuli: A component of emotional intelligence. *Journal of Personality Assessment*, 54(3-4), 772-781.
- McAndrew, F. T. (1986). A cross-cultural study of recognition thresholds for facial expressions of emotion. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 17(2), 211-224.

- McCall, R. B. ve Groark, C. J. (2000). The future of applied child development research and public policy. *Child Development, 71*(1), 197–204.
- McCrory, E. J., De Brito, S. A., Kelly, P. A., Bird, G., Sebastian, C. L., Mechelli, A., ...Viding, E. (2013). Amygdala activation in maltreated children during pre-attentive emotional processing. *The British Journal of Psychiatry, 202*(4), 269-276.
- McCrory, E. J., De Brito, S. A., Sebastian, C. L., Mechelli, A., Bird, G., Kelly, P. A. ve Viding, E. (2011). Heightened neural reactivity to threat in child victims of family violence. *Current Biology, 21*(23), R947-R948.
- McCrory, E., De Brito, S. A. ve Viding, E. (2010). Research review: The neurobiology and genetics of maltreatment and adversity. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 51*, 1079–1095.
- McDonald, K. C. (2007). Child abuse: Approach and management. *American Family Physician, 75*(2), 221–228.
- McDonald, P. W. ve Prkachin, K. M. (1990). The expression and perception of facial emotion in alexithymia: A pilot study. *Psychosomatic Medicine, 52*, 199–210.
- McGee, R. A., Wolfe, D. A. ve Wilson, S. K. (1997). Multiple maltreatment experiences and adolescent behavior problems: Adolescents' perspectives. *Development and Psychopathology, 9*(1), 131–149.
- Medrano, M. A., Zule, W. A., Hatch, J. ve Desmond, D. P. (1999). Prevalence of childhood trauma in a community sample of substance abusing women. *American Journal of Drug and Alcohol Abuse, 25*(3), 449–462.
- Mehta, M. A., Golembo, N. I., Nosarti, C., Colvert, E., Mota, A., Williams, S. C., ...Sonuga-Barke, E. J. (2009). Amygdala, hippocampal and corpus callosum size following severe early institutional deprivation: The English and Romanian Adoptees study pilot. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 50*(8), 943-951.
- Mesquita, B. ve Frijda, N. H. (1992). Cultural variations in emotions: A review. *Psychological Bulletin, 112*, 197–204.

- Mikhailova, E. S., Vladimirova, T. V., Iznak, A. F., Tsusulkovskaya, E. J. ve Sushko, N. V. (1996). Abnormal recognition of facial expression of emotions in depressed patients with major depression disorder and schizotypal personality disorder. *Biological Psychiatry*, 40(8), 697–705.
- Millichamp, J., Martin, J. ve Langley, J. (2006). On the receiving end: Young adults describe their parents' use of physical punishment and other disciplinary measures during childhood. *The New Zealand Medical Journal (Online)*, 119 (1228).
- Minister of Public Works and Government Services Canada (2001). Canadian Incidence Study of Reported Child Abuse and Neglect [Rapor]. Trocmé, N., MacLaurin, B., Fallon, B., Daciuk, J., Billingsley, D., Tourigny, M., Mayer, M., ...McKenzie, B: Yazar.
- Mok, J. Y. Q. (2008). Non-accidental injury in children-An update. *Injury*, 39(9), 978–985.
- Montagne, B., Kessels, R. P., Frigerio, E., De Haan, E. H. ve Perrett, D. I. (2005). Sex differences in the perception of affective facial expressions: Do men really lack emotional sensitivity? *Cognitive Processing*, 6(2), 136–141.
- Montagne, B., Kessels, R. P., De Haan, E. H. ve Perrett, D. I. (2007). The emotion recognition task: A paradigm to measure the perception of facial emotional expressions at different intensities. *Perceptual and Motor Skills*, 104(2), 589-598.
- Montague, D. P. ve Walker-Andrews, A. S. (2001). Peekaboo: A new look at infants' perception of emotion expressions. *Developmental Psychology*, 37(6), 826.
- Montebarocci, O., Surcinelli, P., Rossi, N. ve Baldaro, B. (2011). Alexithymia, verbal ability and emotion recognition. *Psychiatric Quarterly*, 82(3), 245-252.
- Morris, J. S., Friston, K. J., Büchel, C., Frith, C. D., Young, A. W., Calder, A. J. ve Dolan, R. J. (1998). A neuromodulatory role for the human amygdala in processing emotional facial expressions. *Brain: A Journal of Neurology*, 121(1), 47-57.

- Morris, J. S., Frith, C. D., Perrett, D. I., Rowland, D., Young, A. W., Calder, A. J. ve Dolan, R. J. (1996). A differential neural response in the human amygdala to fearful and happy facial expressions. *Nature*, 383(6603), 812.
- Morris, J. S., Öhman, A. ve Dolan, R. J. (1998). Conscious and unconscious emotional learning in the human amygdala. *Nature*, 393(6684), 467.
- Morris, J. S., Öhman, A. ve Dolan, R. J. (1999). A subcortical pathway to the right amygdala mediating "unseen" fear. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 96(4), 1680-1685.
- Moore, K. A., Nord, C. W. ve Peterson, J. L. (1989). Nonvoluntary sexual activity among adolescents. *Family Planning Perspectives*, 21(3), 110-114.
- Moors, A., Ellsworth, P. C., Scherer, K. R. ve Frijda, N. H. (2013). Appraisal theories of emotion: State of the art and future development. *Emotion Review*, 5(2), 119-124.
- Motley, M. ve Camden, C. (1988). Facial expression of emotion: A comparison of posed expressions versus spontaneous expressions in an interpersonal communications setting. *Western Journal of Speech Communication*, 52, 1-22.
- Mullen, P. E., Martin, J. L., Anderson, J. C., Romans, S. E. ve Heribson, G. P. (1996). The long-term impact of the physical, emotional, and sexual abuse of children: A community study. *Child Abuse and Neglect*, 20(1), 7-21.
- Murry, S. K., Baker, A. W. ve Lewin, L. (2000). Screening families with young children for child maltreatment potential. *Pediatric Nursing*, 26(1), 47.
- Myers, J. E. B., Diedrich, S., Fincher, K. M. ve Stern, R. (1999). Professional writing on child sexual abuse from 1900 to 1975: Dominant themes and impact of prosecution. *Child Maltreatment*, 4(3), 201-216.
- National Center for Mental Health Promotion and Youth Violence Prevention. (2012). [Broşür]. *Childhood Trauma and Its Effect on Healthy Development*. National Center for Mental Health Promotion and Youth Violence Prevention: Yazar.

- National Child Traumatic Stress Network. (2003). *What is child traumatic stress?* [Bilgi Formu]. National Child Traumatic Stress Network: Yazar. https://www.nctsn.org/sites/default/files/resources//what_is_child_traumatic_stress.pdf
- Nelson, C.A. (1987). The recognition of facial expressions in the first two years of life: Mechanisms of development. *Child Development*, 58(4), 889–909.
- Nelson, C. A., Morse, P. A. ve Leavitt, L. A. (1979). Recognition of facial expressions by seven-month-old infants. *Child Development*, 50(4), 1239-1242.
- Nemeroff, D. B. (2004). Neurobiological consequences of childhood trauma. *Journal of Clinical Psychiatry*, 65(1), 18–28.
- Neumann, R. ve Strack, F. (2000). “Mood contagion”: The automatic transfer of mood between persons. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79(2), 211–223.
- Niedenthal, P.M., Brauer, M., Halberstadt, J.B. ve Innes-Ker, Å. (2001). When did her smile drop? Facial mimicry and the influences of emotional state on the detection of change in emotional expression. *Cognition and Emotion*, 15(6), 853–864.
- Niedenthal, P.M., Barsalou, L.W., Winkielman, P., Krauth-Gruber, S. ve Ric, F. (2005). Embodiment in attitudes, social perception, and emotion. *Personality and Social Psychology Review*, 9(3), 184–211.
- Niedenthal, P. M., Mermillod, M., Maringer, M. ve Hess, U. (2010). The Simulation of Smiles (SIMS) model: Embodied simulation and the meaning of facial expression. *Behavioral and Brain Sciences*, 33(6), 417-433.
- Niedenthal, P. M., Mondillon, L., Winkielman, P. ve Vermeulen, N. (2009). Embodiment of emotion concepts. *Journal of Personality and Social Psychology*, 96(6), 1120-1136.
- Noll, J. G., Shenk, C. E., Yeh, M. T., Ji, J., Putnam, F. W. ve Trickett, P. K. (2010). Receptive language and educational attainment for sexually abused females. *Pediatrics*, 126, e615–e622.

- Nurcombe, B. (2000). Child sexual abuse I: Psychopathology. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 34(1), 85-91.
- Oatley, K. ve Johnson-Laird, P. N. (1987). Towards a cognitive theory of emotions. *Cognition and Emotion*, 1(1), 29-50.
- Oberman, L. M., Winkielman, P. ve Ramachandran, V. S. (2007). Face to face: Blocking facial mimicry can selectively impair recognition of emotional expressions. *Social Neuroscience*, 2(3-4), 167-178.
- Ochsner, K. N. ve Gross, J. J. (2005). The cognitive control of emotion. *Trends in Cognitive Sciences*, 9(5), 242-249.
- Odom, R. D. ve Lemond, C. M. (1972). Developmental differences in the perception and production of facial expressions. *Child Development*, 43(2), 359-369.
- Osofsky, H. M. (1997). Domesticating International Criminal Law: Bringing Human Rights Violators to Justice. *Yale Law Journal*, 107, 191-226.
- Oral, R., Can, D., Kaplan, S., Polat, S., Ates, N., Cetin, G., ...Bulguc, A. G. (2001). Child abuse in Turkey: An experience in overcoming denial and a description of 50 cases. *Child Abuse and Neglect*, 25(2), 279-290.
- Orhon, F. S., Ulukol, B., Bingoler, B. ve Gulnar, S. B. (2006). Attitudes of Turkish parents, pediatric residents, and medical students toward child disciplinary practices. *Child Abuse and Neglect*, 30(10), 1081-1092.
- Ortony, A. ve Turner, T. J. (1990). What's basic about basic emotions? *Psychological Review*, 97(3), 315.
- Öhman, A. (2005). The role of the amygdala in human fear: Automatic detection of threat. *Psychoneuroendocrinology*, 30(10), 953-958.
- Örsel, S., Karadağ, H., Karaoğlan Kahiloğulları, A. ve Akgün Aktaş, E. (2011). Psikiyatri hastalarında çocukluk çağı travmalarının sıklığı ve psikopatoloji ile ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 12(2), 130-136.
- Özdemir, D. F. (2010). Cinsel istismar ve çocuk ruh sağlığı. *Katkı Pediatri Dergisi*, 32(5), 569-582.

- Palermo, R. ve Coltheart, M. (2004). Photographs of facial expression: Accuracy, response times, and ratings of intensity. *Behavior Research Methods, Instruments and Computers*, 36(4), 634-638.
- Parker, P. D., Prkachin, G. C. ve Prkachin, K. M. (2005). Processing of facial expressions of negative emotion in alexithymia: The influence of temporal constraint. *Journal of Personality*, 73, 1087–1107.
- Parker, J. D. A., Taylor, G. J. ve Bagby, R. M. (1993). Alexithymia and the recognition of facial expressions of emotion. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 59, 197–202.
- Pears, K. C. ve Fisher, P. A. (2005). Emotion understanding and theory of mind among maltreated children in foster care: Evidence of deficits. *Development and Psychopathology*, 17(1), 47–65.
- Pedersen, W. ve Skrandal, A. (1996). Alcohol and sexual victimization: A longitudinal study of Norwegian girls. *Addiction*, 91(4), 565-581.
- Pelendecioğlu, B. ve Bulut, S. (2009). Çocuğa yönelik aile içi fiziksel istismar. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi*, 9(1), 50-61.
- Pereda, N., Guilera, G., Forns, M. ve Gómez-Benito, J. (2009). The international epidemiology of child sexual abuse: A continuation of Finkelhor (1994). *Child Abuse and Neglect*, 33(6), 331-342.
- Perry, B. D., Pollard, R. A., Blakley, T. L., Baker, W. L. ve Vigilante, D. (1995). Childhood trauma, the neurobiology of adaptation, and “use-dependent” development of the brain: How “states” become “traits”. *Infant Mental Health Journal*, 16(4), 271–291.
- Philippot, P. ve Feldman, R. S. (1990). Age and social competence in preschoolers' decoding of facial expression. *British Journal of Social Psychology*, 29(1), 43-54.
- Pine, D. S., Mogg, K., Bradley, B. P., Montgomery, L., Monk, C. S., McClure, E., ...Kaufman, J. (2005). Attention bias to threat in maltreated children: Implications for vulnerability to stress-related psychopathology. *American Journal of Psychiatry*, 162(2), 291-296.

- Plutchik, R. (2001). The nature of emotions: Human emotions have deep evolutionary roots, a fact that may explain their complexity and provide tools for clinical practice. *American Scientist*, 89(4), 344-350.
- Preuschoft, S. (1999). Are primates behaviorists? Formal dominance, cognition, and free-floating rationales. *Journal of Comparative Psychology*, 113, 91-95.
- Polansky, N. A., Chalmers, M. A., Bittenweiser, E. ve Williams, D. (1981). Assessing adequacy of child caring: An urban scale. *Child Welfare*, 57(7), 439-449.
- Pollak, S. D. (2003). Experience-dependent affective learning and risk for psychopathology in children. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1008(1), 102-111.
- Pollak, S. D. (2008). Mechanisms linking early experience and the emergence of emotions: Illustrations from the study of maltreated children. *Current Directions in Psychological Science*, 17(6), 370-375.
- Pollak, S. D., Cicchetti, D., Hornug, K. ve Reed, A. (2000). Recognizing emotion in faces: Developmental effects of child abuse and neglect. *Developmental Psychology*, 36(5), 679-688.
- Pollak, S., Cicchetti, D. ve Klorman, R. (1998). Stress, memory, and emotion: Developmental considerations from the study of child maltreatment. *Development and Psychopathology*, 10(4), 811-828.
- Pollak, S. D. ve Kistler, D. J. (2002). Early experience is associated with the development of categorical representations for facial expressions of emotion. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 99(13), 9072-9076.
- Pollak, S. D., Klorman, R., Brumaghim, J. ve Cicchetti, D. (2001). P3b reflects maltreated children's reactions to facial displays of emotion. *Psychophysiology*, 38(2), 267-274.
- Pollak, S. D., Messner, M., Kistler, D. J. ve Cohn, J. F. (2009). Development of perceptual expertise in emotion recognition. *Cognition*, 110(2), 242-247.

- Pollak, S. D., Nelson, C. A., Schlaak, M. F., Roeber, B. J., Wewerka, S. S., Wiik, K. L., ...Gunnar, M. R. (2010). Neurodevelopmental effects of early deprivation in postinstitutionalized children. *Child Development, 81*(1), 224-236.
- Pollak, S. D. ve Sinha, P. (2002). Effects of early experience on children's recognition of facial displays of emotion. *Developmental Psychology, 38*(5), 784.
- Pollak, S. D. ve Tolley-Schell, S. A. (2003). Selective attention to facial emotion in physically abused children. *Journal of Abnormal Psychology, 112*(3), 323.
- Pollak, S. D., Vardi, S., Pultzer Bechner, A. M. ve Curtin, J. J. (2005). Physically abused children's regulation of attention in response to hostility. *Child Development, 76*(5), 968–977.
- Price, J. M. ve Glad, K. (2003). Hostile attributional tendencies in maltreated children. *Journal of Abnormal Child Psychology, 31*(3), 329-343.
- Putnam, F. W. (2003). Ten-year research update review: Child sexual abuse. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 42*(3), 269-278.
- Rahman, Q., Wilson, G. D. ve Abrahams, S. (2004). Sex, sexual orientation, and identification of positive and negative facial affect. *Brain and Cognition, 54*(3), 179–185.
- Rapcsak, S. Z., Galper, S. R., Comer, J. F., Reminger, S. L., Nielsen, L., Kaszniak, A. W., ...Cohen, R. A. (2000). Fear recognition deficits after focal brain damage: A cautionary note. *Neurology, 54*(3), 575-575.
- Ratliff, M. S. ve Patterson, E. (2008). *Emotion recognition using facial expressions with active appearance models*. Proceedings of the Third IASTED International Conference on Human Computer Interaction, Avusturya.
- Recio, G., Schacht, A. ve Sommer, W. (2013). Classification of dynamic facial expressions of emotion presented briefly. *Cognition and Emotion, 27*(8), 1486-1494.

- Reddy, M. K., Pickett, S. M. ve Orcutt, H. K. (2006). Experiential avoidance as a mediator in the relationship between childhood psychological abuse and current mental health symptoms in college students. *Journal of Emotional Abuse, 6*(1), 67-85.
- Reese, E. ve Cleveland, E.S. (2006). Mother–child reminiscing and children’s understanding of mind. *Merrill-Palmer Quarterly, 52*, 17–43.
- Renninger, K. A. ve Wozniak, R. H. (1985). Effect of interest on attentional shift, recognition and recall in young children. *Developmental Psychology, 21*(4), 315-331.
- Resnick, H. S., Kilpatrick, D. G., Dansky, B. S., Saunders, B. E. ve Best, C. L. (1993). Prevalence of civilian trauma and posttraumatic stress disorder in a representative national sample of women. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 61*(6), 984.
- Riis, L., Bodelsen, H. ve Knudsen, F. U. (1998). Incidence of child neglect and child abuse in the region of Copenhagen. *Ugeskrift for Laeger, 160*(37), 5358-5362.
- Rolls, E. T. (2000). Memory systems in the brain. *Annual Review of Psychology, 51*(1), 599-630.
- Rose, S. J. ve Meezan, W. (1993). Defining child neglect: Evolution, influences, and issues. *Social Service Review, 67*(2), 279–293.
- Roseman, I. J. (1984). Cognitive determinants of emotion: A structural theory. *Review of Personality and Social Psychology, 5*, 11-36.
- Rosenberg, M. (1987). New directions for research on the psychological maltreatment of children. *American Psychologist, 42*(2), 166-171.
- Rothenberg, B. (1970). Children's social sensitivity and the relationship to interpersonal competence, intrapersonal comfort, and intellectual level. *Developmental Psychology, 2*(3), 335-350.
- Rozin, P. ve Fallon, A. E. (1987). A perspective on disgust. *Psychological Review, 94*(1), 23-41.

- Rubinow, D. R. ve Post, R. M. (1992). Impaired recognition of affect in facial expression in depressed patients. *Biological Psychiatry*, 31, 947-953.
- Russell, J. A. (1991). Culture and the categorization of emotions. *Psychological Bulletin*, 110(3), 426–450.
- Russell, J. A. (1994). Is there universal recognition of emotion from facial expression? A review of the cross-cultural studies. *Psychological Bulletin*, 115(1), 102–141.
- Russell, J. A. (2003). Core affect and the psychological construction of emotion. *Psychological Review*, 110(1), 145–172.
- Russell, J. A., Bachorowski, J. A. ve Fernandez-Dols, J. M. (2003). Facial and vocal expressions of emotion. *Annual Review of Psychology*, 54(1), 329–349.
- Russell, J. A. ve Mehrabian, A. (1977). Evidence for a three-factor theory of emotions. *Journal of Research in Personality*, 11(3), 273-294.
- Rutter, M. ve Sroufe, L. A. (2000). Developmental psychopathology: Concepts and challenges. *Development and Psychopathology*, 12(3), 265-296.
- Sackett, G. P. (1966). Monkeys reared in isolation with pictures as visual input: Evidence for an innate releasing mechanism. *Science*, 154(3755), 1468-1473.
- Salzinger, S., Feldman, R. S., Hammer, M. ve Rosario, M. (1993). The effects of physical abuse on children's social relationships. *Child Development*, 64(1), 169–187.
- Sameroff, A. J. (2000). Developmental systems and psychopathology. *Development and Psychopathology*, 12(3), 297-312.
- Serrano, J. M., Iglesias, J. ve Loeches, A. (1995). Infants' responses to adult static facial expressions. *Infant Behavior and Development*, 18(4), 477-482.
- Schenkel, R. (1967). Submission: Its features and function in the wolfand dog. *American Zoologist*, 7, 319-329.

- Scher, C. D., Forde, D. R., McQuaid, J. R. ve Stein, M. B. (2004). Prevalence and demographic correlates of childhood maltreatment in an adult community sample. *Child Abuse and Neglect*, 28(2), 167–180.
- Scherer, K. R. (1993). Studying the emotion-antecedent appraisal process: An expert system approach. *Cognition and Emotion*, 7(3-4), 325-355.
- Scherer, K. R., Schorr, A. ve Johnstone, T. (Ed.). (2001). *Appraisal processes in emotion: Theory, methods, research*. Oxford University Press.
- Schmidt, J. Z. ve Zachariae, R. (2009). PTSD and impaired eye expression recognition: A preliminary study. *Journal of Loss and Trauma*, 14(1), 46-56.
- Schoedl, A. F., Costa, M. C. P., Mari, J. J., Mello, M. F., Tyrka, A. R., Carpenter, L. L. ve Price, L. H. (2010). The clinical correlates of reported childhood sexual abuse: An association between age at trauma onset and severity of depression and PTSD in adults. *Journal of Child Sexual Abuse*, 19(2), 156-170.
- Schumacher, J. A., Slep, A. M. S. ve Heyman, R. E. (2001). Risk factors for child neglect. *Aggression and Violent Behavior*, 6(2-3), 231–254.
- Schwartz, G. E., Brown, S. L. ve Ahern, G. L. (1980). Facial muscle patterning and subjective experience during affective imagery: Sex differences. *Psychophysiology*, 17(1), 75-82.
- Scottish Executive (2004). *Children's Social Work Statistics 2003–2004*. (Yayın no. 1479-7569). Edinburgh: Scottish Executive. <https://www.webarchive.org.uk/wayback/archive/20180516113430/http://www.gov.scot/Publications/2004/10/20121/45517>
- Sedlak, A. (2001, 21 Şubat). A History of the National Incidence Study of Child Abuse and Neglect. *Special Studies and Strategic Planning: National Incidence Study of Child Abuse and Neglect*. [Broşür] <https://pdfs.semanticscholar.org/3525/e50fa6db6829f5e4f561275ba326f76b13ff.pdf> [Accessed 14 Jan. 2018].
- Seidlitz, L. ve Diener, E. (1998). Sex differences in the recall of affective experiences. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(1), 262.

- Shackman, J. E., Shackman, A. J. ve Pollak, S. D. (2007). Physical abuse amplifies attention to threat and increases anxiety in children. *Emotion*, 7(4), 838–852.
- Shamay-Tsoory, S. G., Tibi-Elhanany, Y. ve Aharon-Peretz, J. (2006). The ventromedial prefrontal cortex is involved in understanding affective but not cognitive theory of mind stories. *Social Neuroscience*, 1(3-4), 149-166.
- Shenk, C. E., Putnam, F. W. ve Noll, J. G. (2013). Predicting the accuracy of facial affect recognition: The interaction of child maltreatment and intellectual functioning. *Journal of Experimental Child Psychology*, 114(2), 229-242.
- Shields, A. ve Cicchetti, D. (2001). Parental maltreatment and emotion dysregulation as risk factors for bullying and victimization in middle childhood. *Journal of Clinical Child Psychology*, 30, 349–363.
- Shipman, K. L. ve Zeman, J. (1999). Emotional understanding: A comparison of physically maltreating and nonmaltreating mother–child dyads. *Journal of Clinical Child Psychology*, 28(3), 407–417.
- Shonkoff, J. P. (2011). Protecting brains, not simply stimulating minds. *Science*, 333(6045), 982-983.
- Siegal, M. ve Varley, R. (2002). Neural systems involved in ‘theory of mind’. *Nature Reviews: Neuroscience*, 3, 463–471.
- Sifneos, P. E. (1973). The prevalence of ‘alexithymic’ characteristics in psychosomatic patients. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 22, 255–262.
- Simon, N. M., Herlands, N.N., Marks, E. H., Mancini, C., Letamendi, A., Li, Z. ve Stein, M. B. (2009). Childhood maltreatment linked to greater symptom severity and poorer quality of life and function in social anxiety disorder. *Depression and Anxiety*, 26(11), 1027–1032.
- Simonian, S. J., Beidel, D. C., Turner, S. M., Berkes, J. L. ve Long, J. H. (2001). Recognition of facial affect by children and adolescents diagnosed with social phobia. *Child Psychiatry Human Development*, 32(2), 137–145.

- Slack, K. S., Holl, J., Altenbernd, L., McDaniel, M. ve Stevens, A. B. (2003). Improving the measurement of child neglect for survey research: Issues and recommendations. *Child Maltreatment*, 8(2), 98–111.
- Smith, C. A. ve Lazarus, R. S. (1993). Appraisal components, core relational themes, and the emotions. *Cognition and Emotion*, 7(3-4), 233-269.
- Smith, E. R. ve Lerner, M. (1986). Development of automatism of social judgments. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54, 385–395.
- Smith, J. M. ve Price, G. R. (1973). The logic of animal conflict. *Nature*, 246, 15-18.
- Smith, M. ve Walden, T. (1998). Developmental trends in emotion understanding among a diverse sample of African-American preschool children. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 19(2), 177-197.
- Sofuoglu, Z., Oral, R., Aydin, F., Cankardes, S., Kandemirci, B., Koc, F., ...Aksit, S. (2014). Epidemiological study of negative childhood experiences in three provinces of Turkey. *Türk Pediatri Arşivi*, 49(1), 47–56.
- Sorce, J. F., Emde, R. N., Campos, J. J. ve Klinnert, M. D. (1985). Maternal emotional signaling: Its effect on the visual cliff behavior of 1-year-olds. *Developmental Psychology*, 21(1), 195-200.
- Spertus, I. L., Yehuda, R., Wong, C. M., Halligan, S. ve Seremetis, S. V. (2003). Childhood emotional abuse and neglect as predictors of psychological and physical symptoms in women presenting to a primary care practice. *Child Abuse and Neglect*, 27(11), 1247–1258.
- Speisman, J. C., Lazarus, R. S., Mordkoff, A. ve Davison, L. (1964). Experimental reduction of stress based on ego-defense theory. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 68(4), 367.
- Stenberg, G., Wilking, S. ve Dahl, M. (1998). Judging words at face value: Interference in a word processing task reveals automatic processing of affective facial expressions. *Cognition and Emotion*, 12(6), 755-782.

- Stewart, C. L., Lara, G. M., Amighetti, L. D. H, Wissow, L. S., Gutierrez, M. I., Levav, I. ve Maddaleno, M. (2000). Parenting and physical punishment: Primary care interventions in Latin America. *Revista Panamericana de Salud Pública*, 8(4), 257-267.
- Stone, V. E., Baron-Cohen, S., Calder, A., Keane, J. ve Young, A. (2003). Acquired theory of mind impairments in individuals with bilateral amygdala lesions *Neuropsychologia*, 41,209–220.
- Strack, F., Martin, L. L. ve Stepper, S. (1988). Inhibiting and facilitating conditions of the human smile: A nonobtrusive test of the facial feedback hypothesis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(5), 768-777.
- Straus, M. A. (1979). Measuring intrafamily conflict and violence: The conflict tactics (CT) scales. *Journal of Marriage and Family*, 41(1), 75–88.
- Straus, M. A. ve Hamby, S. L. (1997). Measuring physical and psychological maltreatment of children with the conflict tactics scales. *Out of Darkness: Contemporary Perspectives on Family Violence*, 119–135.
- Straus, M. A., Hamby, S. L., Finkelhor, D., Moore, D. W. ve Runyan, D. (1998). Identification of child maltreatment with the parent-child conflict tactics scales: Development and psychometric data for a national sample of American parents. *Child Abuse and Neglect*, 22(4), 249–270.
- Straus, M. A. ve Kantor, G. K. (2005). Definition and measurement of neglectful behavior: Some principles and guidelines. *Child Abuse and Neglect*, 29(1), 19–29.
- Substance Abuse and Mental Health Services Administration (SAMHSA) (2011). *Helping children and youth who have experienced traumatic events: National children's mental health awareness day-May 3, 2011* (Yayın no. 11-4642) [Kısa Rapor]. Substance Abuse and Mental Health Services Administration: Yazar. <https://www.samhsa.gov/children>
- Sullivan, L. A., Kirkpatrick, S. W. ve MacDonald, P. M. (1995). Interpretations of facial expressions of emotion by sexually abused and non-abused girls. *Journal of Child Sexual Abuse*, 4(1), 45-62.

- Surcinelli, P., Codispoti, M., Montebanocci, O., Rossi, N. ve Baldaro, B. (2006). Facial emotion recognition in trait anxiety. *Anxiety Disorders*, 20(1), 110-117.
- Suzuki, A., Poon, L., Kumari, V. ve Cleare, A. J. (2015). Fear biases in emotional face processing following childhood trauma as a marker of resilience and vulnerability to depression. *Child Maltreatment*, 20(4), 240-250.
- Şar, V., Öztürk, P. E. ve İkikardeş, E. (2012). Çocukluk çağı ruhsal travma ölçeğinin Türkçe uyarlamasının geçerlilik ve güvenilirliği. *Türkiye Klinikleri Journal of Medical Sciences*, 32(4), 1054-1063.
- Şahin, F. (2001). Çocuk istismarı ve ihmalinin önlenmesinde hekimin rolü. *Sürekli Tıp Eğitim Dergisi*, 10(7), 246-249.
- Şahin, N. ve Durak, A. (1994). Kısa semptom envanteri (brief symptom inventory-BSI): Türk gençleri için uyarlanması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(31), 44-56.
- Şenol, Ş. (2000). Aile içi şiddetin farklı görünüşleri. *Çocuk ve Aile Dergisi*, 3(24), 30-2.
- Şimşek, S. ve Cenkseven-Önder, F. (2011). Ergenlerde davranış problemlerinin, anne-babadan ve öğretmenlerden algılanan duygusal istismar açısından incelenmesi. *İlköğretim Online*, 10(3).
- Tahiroğlu, A. Y., Avcı, A. ve Çekin, N. (2008). Çocuk istismarı, ruh sağlığı ve adli bildirim zorunluluğu. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 9(1), 1-7.
- Taner, Y. ve Gökler, B. (2004). Çocuk istismar ve ihmali: Psikiyatrik yönleri. *Hacettepe Tıp Dergisi*, 35(2), 82-86.
- Tang, C. (1998). The rate of physical child abuse in chinese families: A community survey in Hong Kong. *Child Abuse and Neglect*, 22(5), 381-391.
- Tanner, K. ve Turney, D. (2003). What do we know about child neglect? A critical review of the literature and its application to social work practice. *Child and Family Social Work*, 8(1), 25-34.

- Tarnowski, P., Kołodziej, M., Majkowski, A. ve Rak, R. J. (2017). Emotion recognition using facial expressions. *Procedia Computer Science*, 108, 1175–1184.
- Tarullo, A. R. ve Gunnar, R. (2006). Child maltreatment and the developing HPA axis. *Hormones and Behavior*, 50(4), 632–639.
- Taylor, G. J. (1984). Alexithymia: Concept, measurement, and implications for treatment. *The American Journal of Psychiatry*, 141(6), 725-732.
- Teicher, M. H. (2002). Scars that won't heal: The neurobiology of child abuse. *Scientific American*, 286(3), 68-75.
- Teicher, M. H., Anderson, S. L., Polcari, A., Anderson, C. M., Navalta, C. P. ve Kim, D. M. (2003). The neurobiological consequences of early stress and childhood maltreatment. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, 27(1), 33–44.
- Teicher, M. H., Dumont, N. L., Ito, Y., Vaituzis, C., Giedd, J. N. ve Anderson, S. L. (2004). Childhood neglect is associated with reduced corpus callosum area. *Biological Psychiatry*, 56(2), 80–85.
- Teicher, M. H., Anderson, C. M. ve Polcari, A. (2012). Childhood maltreatment is associated with reduced volume in the hippocampal subfields CA3, dentate gyrus, and subiculum. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 109(9), 563-572.
- Thayer, J. ve Johnsen, B. H. (2000). Sex differences in judgement of facial affect: A multivariate analysis of recognition errors. *Scandinavian Journal of Psychology*, 41(3), 243-246.
- Thomas, K. M., Drevets, W. C., Whalen, P. J., Eccard, C. H., Dahl, R. E., Ryan, N. D. ve Casey, B. J. (2001). Amygdala response to facial expressions in children and adults. *Biological Psychiatry*, 49(4), 309-316.
- Thomas, L. A., De Bellis, M. D., Graham, R. ve LaBar, K. S. (2007). Development of emotional facial recognition in late childhood and adolescence. *Developmental Science*, 10(5), 547-558.

- Thornberry, T. P., Ireland, T. O. ve Smith, C. A. (2001). The importance of timing: The varying impact of childhood and adolescent maltreatment on multiple problem outcomes. *Development and Psychopathology*, 13, 957-979.
- Tomoda, A., Navalta, C. P., Polcari, A., Sadato, N. ve Teicher, M. H. (2009). Childhood sexual abuse is associated with reduced gray matter volume in visual cortex of young women. *Biological Psychiatry*, 66, 642–648.
- Tomoda, A., Polcari, A., Anderson, C. M. ve Teicher, M. H. (2012). Reduced visual cortex gray matter volume and thickness in young adults who witnessed domestic violence during childhood. *PloS One*, 7(12).
- Tottenham, N., Hare, T. A., Quinn, B. T., McCarry, T. W., Nurse, M., Gilhooly, T., ...Thomas, K. M. (2010). Prolonged institutional rearing is associated with atypically large amygdala volume and difficulties in emotion regulation. *Developmental Science*, 13(1), 46-61.
- Trevarthen, C. (1985). Facial expressions of emotion in mother-infant interaction. *Human Neurobiology*, 4(1), 21-32.
- Turla, A., Dunder, C.ve Ozkanlı, C. (2010). Prevalence of childhood physical abuse in a representative sample of college students in Samsun, Turkey. *Journal of Interpersonal Violence*, 25(7), 1298–1308.
- Tyler, S., Allison, K. ve Winsler, A. (2006). Child neglect: Developmental consequences, intervention, and policy implications. *Child and Youth Care Forum*, 35(1), 1–20.
- Twardosz, S. ve Lutzker, J. R. (2010). Child maltreatment and the developing brain: A review of neuroscience perspectives. *Aggression and Violent Behavior*, 15(1), 59-68.
- UNICEF. (2003). *A Gender Review in Education, Turkey 2003*. <http://www.unicef.org/turkey/gr/ge21.html>
- Urry, H. L., Van Reekum, C. M., Johnstone, T., Kalin, N. H., Thurow, M. E., Schaefer, H. S., ...Davidson, R. J. (2006). Amygdala and ventromedial prefrontal cortex are inversely coupled during regulation of negative affect

and predict the diurnal pattern of cortisol secretion among older adults. *Journal of Neuroscience*, 26(16), 4415-4425.

U.S. Department of Health and Human Services, Administration for Children and Families, Administration on Children, Youth and Families, Children's Bureau (2017). *Child Maltreatment 2015*. <http://www.acf.hhs.gov/programs/cb/research-data-technology/statistics-research/child-maltreatment>.

Ünal, F. (2008). Ailede çocuk istismarı ve ihmali. *TSA Dergisi*, 1(12), 9-18.

van Bockstaele, B., Verschuere, B., Tibboel, H., De Houwer, J., Crombez, G. ve Koster, E. H. (2014). A review of current evidence for the causal impact of attentional bias on fear and anxiety. *Psychological Bulletin*, 140(3), 682.

van der Schalk, J., Hawk, S. T., Fischer, A. H. ve Doosje, B. (2011). Moving faces, looking places: Validation of the Amsterdam Dynamic Facial Expression Set (ADFES). *Emotion*, 11(4), 907.

van Harmelen, A. L., van Tol, M. J., Demenescu, L. R., van der Wee, N. J., Veltman, D. J., Aleman, A., ...Elzinga, B. M. (2013). Enhanced amygdala reactivity to emotional faces in adults reporting childhood emotional maltreatment. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 8(4), 362-369.

van Marle, H. J., Hermans, E. J., Qin, S. ve Fernández, G. (2009). From specificity to sensitivity: How acute stress affects amygdala processing of biologically salient stimuli. *Biological Psychiatry*, 66(7), 649-655.

van Voorhees, E. ve Scarpa, A. (2004). The effects of child maltreatment on the hypothalamic-pituitary-adrenal axis. *Trauma, Violence, and Abuse*, 5(4), 333-352.

Vicari, S., Reilly, J. S., Pasqualetti, P., Vizzotto, A. ve Caltagirone, C. (2000). Recognition of facial expressions of emotions in school-age children: The intersection of perceptual and semantic categories. *Acta Paediatrica*, 89(7), 836-845.

Yılmaz Irmak, T. (2008). *Çocuk istismarı ve ihmalinin yaygınlığı ve dayanıklılıkla ilişkili faktörler* (Yayınlanmamış doktora tezi). Ege Üniversitesi, İzmir

- Young, A. W., Rowland, D., Calder, A. J. ve Etcoff, N. L. (1997). Facial expression megamix: Tests of dimensional and category accounts of emotion recognition. *Cognition*, 63, 271–313.
- Young, J. C. ve Widom, C. S. (2014). Long-term effects of child abuse and neglect on emotion processing in adulthood. *Child Abuse and Neglect*, 38(8), 1369-1381.
- Young-Browne, G., Rosenfeld, H. M. ve Horowitz, F. D. (1977). Infant discrimination of facial expressions. *Child Development* 48(2), 555-562.
- Youssef, R. M., Attia, M. S. E. D. ve Kamel, M. I. (1998). Children experiencing violence I: Parental use of corporal punishment. *Child Abuse and Neglect*, 22(10), 959-973.
- Yurdakök, K. ve İnce, O. (2010). Duygusal istismar ve ihmal. *Katkı Pediatri Dergisi*, 32 (4), 423-433.
- Zonnevillle-Bendek, M. J. S., Van Goozen, S. H. M., Cohen-Kettenis, P. T., Van Elburg, A. ve Van Engeland, H. (2002). Do adolescent anorexia nervosa patients have deficits in emotional functioning? *European Child and Adolescent Psychiatry*, 11(1), 38-42.
- Zoroğlu, S. S., Tüzün, Ü., Şar, V., Öztürk, M., Kora, M. E. ve Alyanak, B. (2001). Çocukluk dönemi istismar ve ihmalinin olası sonuçları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 2(2), 69-78.
- Wager, T. D., Davidson, M. L., Hughes, B. L., Lindquist, M. A. ve Ochsner, K. N. (2008). Prefrontal-subcortical pathways mediating successful emotion regulation. *Neuron*, 59(6), 1037-1050.
- Wagner, H. L., MacDonald, C. J. ve Manstead, A. S. (1986). Communication of individual emotions by spontaneous facial expressions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50(4), 737.
- Walker-Andrews, A. S. (1997). Infants' perception of expressive behaviors: differentiation of multimodal information. *Psychological Bulletin*, 121(3), 437.

- Wallbott, H. G. (1988). Big girls don't frown, big boys don't cry—Gender differences of professional actors in communicating emotion via facial expression. *Journal of Nonverbal Behavior*, 12(2), 98-106.
- Wallbott, H.G. (1991). Recognition of emotion from facial expression via imitation? Some indirect evidence for an old theory. *British Journal of Social Psychology*, 30(3), 207–219.
- Waterston, T. ve Mok, J. (2008). Violence against children: The UN report. *Archives of Disease in Childhood*, 93(1), 85-88.
- Watkins, H. ve Bradbard, M. (1982). Child maltreatment: An overview with suggestions for intervention and research. *Family Relations*, 31(3), 323-333.
- Watts-English, T., Fortson, B. L., Gibler, N., Hooper, S. R. ve DeBellis, M. D. (2006). The psychobiology of maltreatment in childhood. *Journal of Social Issues*, 62(4), 717–736.
- Webb, M., Heisler, D., Call, S., Chickering, S. A. ve Colburn, T. A. (2007). Shame, guilt, symptoms of depression, and reported history of psychological maltreatment. *Child Abuse and Neglect*, 31(11-12), 1143–1153.
- Weiss, B., Dodge, K. A., Bates, J. E. ve Pettit, G. S. (1992). Some consequences of early harsh discipline: Child aggression and a maladaptive social information processing style. *Child Development*, 63(6), 1321-1335.
- Wentzel, K. R. (1991). Relations between social competence and academic achievement in early adolescence. *Child Development*, 62(5), 1066-1078.
- Whalen, P. J., Rauch, S. L., Etcoff, N. L., McInerney, S. C., Lee, M. B. ve Jenike, M. A. (1998). Masked presentations of emotional facial expressions modulate amygdala activity without explicit knowledge. *Journal of Neuroscience*, 18(1), 411-418.).
- Whalen, P. J., Shin, L. M., McInerney, S. C., Fischer, H., Wright, C. I. ve Rauch, S. L. (2001). A functional MRI study of human amygdala responses to facial expressions of fear versus anger. *Emotion*, 1, 70–83.
- Whitfield, C. L., Anda, R. F., Dube, S. R. ve Felitti, V. J. (2003). Violent childhood experiences and the risk of intimate partner violence in adults: Assessment

- in a large health maintenance organization. *Journal of Interpersonal Violence*, 18(2), 166-185.
- Wicker, B., Keysers, C., Plailly, J., Royet, J.P., Gallese, V. ve Rizzolatti, G. (2003). Both of us disgusted in my insula: The common neural basis of seeing and feeling disgust. *Neuron*, 40(3), 655–664.
- Wilcox, B. ve Clayton, F. (1968). Infant visual fixation and motion pictures of the human face. *Journal of Experimental Child Psychology*, 6(1), 22–32.
- Wilsnack, S. C., Vogeltanz, N. D., Klassen, A. D. ve Harris, T. R. (1997). Childhood sexual abuse and women's substance abuse: National survey findings. *Journal of Studies on Alcohol*, 58(3), 264-271.
- Wilson, M. (2002) Six views of embodied cognition. *Psychonomic Bulletin and Review*, 9(4), 625–636.
- Winston, J. S., Strange, B. A., O'Doherty, J. ve Dolan, R. J. (2002). Automatic and intentional brain responses during evaluation of trustworthiness of faces. *Nature Neuroscience*, 5, 277–283.
- World Health Organization (2002). Child abuse and neglect by parents and other caregivers. *World Report on Violence and Health*, 59–86.
- Wright, M. O. D., Crawford, E. ve Del Castillo, D. (2009). Childhood emotional maltreatment and later psychological distress among college students: The mediating role of maladaptive schemas. *Child Abuse and Neglect*, 33(1), 59-68.

EK 1. ORJİNALLİK RAPORU



**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU**

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA**

Tarih:21/06/2019

Tez Başlığı: Yüz İfadelerinden Duygu Tanıma ve Çocukluk Çağı Travmaları ile İlişkinin İncelenmesi

Yukarıda başlığösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 161 sayfalık kısmına ilişkin, 21/06/2019 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %8'dir.


Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç
- 4- Alıntılar dâhil
- 5- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza


21.06.2019

Adı Soyadı: Ceren ŞİMŞEK

Öğrenci No: N15226414

Anabilim Dalı: Psikoloji

Programı: Klinik Psikoloji Tezli Yüksek Lisans Programı

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.



Prof. Dr. Elif BARIŞKIN

(Unvan, Ad Soyad, İmza)

EK 2. ETİK KURUL / KOMİSYON İZİNİ YA DA MUAFİYET FORMU



T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

21 Eylül 2017

Sayı : 35853172/ 433-3119

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi: 10.08.2017 tarih ve 4992 sayılı yazımız.

Enstitünüz Psikoloji (Klinik Psikoloji) Anabilim Dalı yüksek lisans programı öğrencilerinden **Ceren ŞİMŞEK**'in Prof. Dr. Elif BARŞKIN danışmanlığında yürüttüğü "**Yüz İfadelerinden Duygu Tanıma ve Duygu Tanımının Çocukluk Çağı Travmaları İle İlişkisi**" başlıklı tez çalışması, Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun 12 Eylül 2017 tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Rahime M. NOHUTCU
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

EK 3.BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

Değerli Katılımcı,

Bu çalışma, Prof. Dr. Elif BARIŞKIN danışmanlığında Hacettepe Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, Klinik Psikoloji Yüksek Lisans programı öğrencisi Ceren ŞİMŞEK tarafından yürütülen bir tez çalışmasıdır. Çalışmanın amacı, genç yetişkinlerin çocukluk çağında yaşadıkları olumsuz yaşantıları ile yüz ifadelerinden duygu tanıma arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu araştırma için gerekli etik kurul izni Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan alınmıştır.

Araştırmaya katılmama ve katıldıktan sonra herhangi bir aşamada araştırmadan ayrılma hakkı size aittir. Alınan bilgiler ve cevaplarınız gizli tutulacak ve sadece bu araştırmada kullanılacaktır. Araştırma sırasında sizden alınan bilgiler grup halinde değerlendirilecek olup sizden kimliğinizi belirleyici herhangi bir bilgi istenmeyecektir. Bu çalışmanın sonuçları bilimsel dergilerde yayınlanabilir veya bilimsel toplantılarda sunulabilir. Çalışma sırasında sorulan sorular kişisel rahatsızlık verecek herhangi bir ayrıntı içermemektedir. Çalışmanın sonunda sağlıklı bilgiler çıkabilmesi için soruları samimi bir şekilde doldurmanız ve mümkün olduğu kadar tüm soruları eksiksiz olarak cevaplamanız çok önemlidir. Araştırma sırasında sorulardan ya da herhangi bir nedenden ötürü kendinizi rahatsız hissederseniz katılımcı olmaktan vazgeçebilirsiniz. Çalışmaya katılım yaklaşık 30–40 dakika arasında sürecektir.

Çalışma hakkında daha fazla bilgi almak için araştırma yürütücüsü Ceren ŞİMŞEK (e-posta: cerensimsek@hacettepe.edu.tr) ya da Prof. Dr. Elif BARIŞKIN (e-posta: ekabakci@hacettepe.edu.tr) ile iletişime geçebilirsiniz. Çalışmamıza katılmayı kabul ediyorsanız aşağıdaki cümleyi okuyup imzalayınız.

Çalışmaya katıldığınız için şimdiden teşekkür ederiz.

***"Bu çalışmaya tamamen gönüllü olarak katılıyorum ve istediğim zaman yarıda kesebileceğimi biliyorum. Verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı yayımlarda kullanılmasını kabul ediyorum."*(Formu doldurup imzaladıktan sonra uygulayıcıya geri veriniz).**

Ad-Soyad:

Tarih:

İmza:

EK 4. DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

Sayın Katılımcı,

Bu çalışmanın amacı, genç yetişkinlerin çocukluk çağında yaşadıkları olumsuz yaşantıları ile yüz ifadelerinden duygu tanıma arasındaki ilişkiyi incelemektir.

Verdiğiniz bilgiler ve cevaplar kesinlikle gizli tutulacak, yalnızca araştırmacılar tarafından değerlendirilip, bilimsel araştırma amaçlı yayınlarda kullanılacaktır. Bu yüzden anket formuna isminizi yazmanıza gerek yoktur. Lütfen anketi doldurmadan önce gönüllü katılım formunu okuyup imzalayınız.

Lütfen, her soru grubundan önce verilen açıklamaları dikkatlice okuyunuz ve bu açıklamalar temelinde işaretlemelerinizi yapınız. Araştırmaya katkılarınızdan dolayı teşekkür ederiz.

Ceren Şimşek (Hacettepe Üniversitesi, Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Öğrencisi,

Tel: 541 341 22 50)

Prof. Dr. Elif Barışkın (Hacettepe Üniversitesi, Tıp Fakültesi Psikiyatri Bölümü)

DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

Lütfen boşlukları doldurunuz, size uygun şıkkı işaretleyiniz.

Yaşınız: _____

Cinsiyetiniz:

Devam etmekte olduğunuz

Okul: _____

Bölüm: _____

Sınıf: _____

Anneniz () Hayatta

() Öz

Hayatta değil Üvey

Babanız Hayatta Öz

Hayatta değil Üvey

Anne Eğitim Durumu: Okur-yazar değil

Okur-yazar

İlkokul mezunu

Ortaokul mezunu

Lise mezunu

Üniversite

Yüksek lisans ve üstü

Baba Eğitim Durumu: Okur-yazar değil

Okur-yazar

İlkokul mezunu

Ortaokul mezunu

Lise mezunu

Üniversite

Yüksek lisans ve üstü

Algılanan Gelir Düzeyi: Düşük _____ Orta _____ Yüksek _____

Bebekliğinizde/çocukluğunuzda bakımınızı büyük ölçüde kim üstlenmişti?

(Sadece birini seçiniz.)

Annem Babam Kardeş(ler)im

Bakıcım Kreş Anneannem/Babaannem Diğer (yazınız)

Lütfen aşağıdaki cümleyi tamamlayınız:

Çocukluk yıllarım

.....

Hâlihazırda aldığınız bir psikiyatrik tanı var mıdır? () Evet () Hayır

Cevabınız evet ise belirtiniz :

Önceden almış olduğunuz bir psikiyatrik tanı var mıdır? () Evet () Hayır

Cevabınız evet ise belirtiniz :

EK 5. ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMALARI ÖLÇEĞİ (ÇÇTÖ)

(Uyarlayan: © Vedat Şar,1996,2012)

Bu sorular **çocukluğunuzda ve ilk gençliğinizde (18 yaşından önce)** başınıza gelmiş olabilecek bazı olaylar hakkındadır. Her bir soru için sizin durumunuza uyan rakamı daire içersine alarak işaretleyiniz. Sorulardan bazıları özel yaşamınızla ilgilidir; lütfen elinizden geldiğince gerçeğe uygun yanıt veriniz. Yanıtlarınız gizli tutulacaktır.

Çocukluğumda ya da ilk gençliğimde...

1. Evde yeterli yemek olmadığından aç kalırdım.
1.Hiçbir Zaman 2.Nadiren 3.Kimi Zaman 4.Sık Olarak 5.Çok Sık
2. Benim bakımımı ve güvenliğimi üstlenen birinin olduğunu biliyordum.
1.Hiçbir Zaman 2.Nadiren 3.Kimi Zaman 4.Sık Olarak 5.Çok Sık
3. Ailemdelikler bana “salak”, “beceriksiz” ya da “tipsiz” gibi sıfatlarla seslenirlerdi.
1.Hiçbir Zaman 2.Nadiren 3.Kimi Zaman 4.Sık Olarak 5.Çok Sık
4. Anne ve babam ailelerine bakamayacak kadar sıklıkla sarhoş olur ya da uyuşturucu alırlardı.
1.Hiçbir Zaman 2.Nadiren 3.Kimi Zaman 4.Sık Olarak 5.Çok Sık
5. Ailemde önemli ve özel biri olduğum duygusunu hissetmeme yardımcı olan biri vardı.
1.Hiçbir Zaman 2.Nadiren 3.Kimi Zaman 4.Sık Olarak 5.Çok Sık
6. Yırtık, sökükle ya da kirli giysiler içersinde dolaşmak zorunda kalırdım.
1.Hiçbir Zaman 2.Nadiren 3.Kimi Zaman 4.Sık Olarak 5.Çok Sık
7. Sevdiğimi hissediyordum.
1.Hiçbir Zaman 2.Nadiren 3.Kimi Zaman 4.Sık Olarak 5.Çok Sık
8. Anne ve babamın benim doğmuş olmamı istemediklerini düşünüyordum.
1.Hiçbir Zaman 2.Nadiren 3.Kimi Zaman 4.Sık Olarak 5.Çok Sık
9. Ailemden birisi bana öyle kötü vurmuştu ki doktora ya da hastaneye gitmem gerekmişti.
1.Hiçbir Zaman 2.Nadiren 3.Kimi Zaman 4.Sık Olarak 5.Çok Sık

10. Ailemde başka türlü olmasını istediğim bir şey yoktu.
1.Hiçbir Zaman 2.Nadiren 3.Kimi Zaman 4.Sık Olarak 5.Çok Sık
11. Ailemdekiler bana o kadar şiddetle vuruyorlardı ki vücudumda morartı ya da sıyrıklar oluyordu.
1.Hiçbir Zaman 2.Nadiren 3.Kimi Zaman 4.Sık Olarak 5.Çok Sık
12. Kayış, sopa, kordon ya da başka sert bir cisimle vurularak cezalandırılıyordum.
1.Hiçbir Zaman 2.Nadiren 3.Kimi Zaman 4.Sık Olarak 5.Çok Sık
13. Ailemdekiler birbirlerine ilgi gösterirlerdi.
1.Hiçbir Zaman 2.Nadiren 3.Kimi Zaman 4.Sık Olarak 5.Çok Sık
14. Ailemdekiler bana kırıcı ya da saldırganca sözler söylerlerdi.
1.Hiçbir Zaman 2.Nadiren 3.Kimi Zaman 4.Sık Olarak 5.Çok Sık
15. Vücutça kötüye kullanılmış olduğuma (dövülme, itilip kakılma vb.) inanıyorum.
1.Hiçbir Zaman 2.Nadiren 3.Kimi Zaman 4.Sık Olarak 5.Çok Sık
16. Çocukluğum mükemmeldi.
1.Hiçbir Zaman 2.Nadiren 3.Kimi Zaman 4.Sık Olarak 5.Çok Sık
17. Bana o kadar kötü vuruluyor ya da dövülüyordum ki öğretmen, komşu ya da bir doktorun bunu fark ettiği oluyordu.
1.Hiçbir Zaman 2.Nadiren 3.Kimi Zaman 4.Sık Olarak 5.Çok Sık
18. Ailemde birisi benden nefret ederdi.
1.Hiçbir Zaman 2.Nadiren 3.Kimi Zaman 4.Sık Olarak 5.Çok Sık
19. Ailemdekiler kendilerini birbirlerine yakın hissederlerdi.
1.Hiçbir Zaman 2.Nadiren 3.Kimi Zaman 4.Sık Olarak 5.Çok Sık
20. Birisi bana cinsel amaçla dokundu ya da kendisine dokunmamı istedi.
1.Hiçbir Zaman 2.Nadiren 3.Kimi Zaman 4.Sık Olarak 5.Çok Sık
21. Kendisi ile cinsel temas kurmadığım takdirde beni yaralamakla ya da benim hakkımda yalanlar söylemekle tehdit eden birisi vardı.
1.Hiçbir Zaman 2.Nadiren 3.Kimi Zaman 4.Sık Olarak 5.Çok Sık
22. Benim ailem dünyanın en iyisiydi.

1.Hiçbir Zaman 2.Nadiren 3.Kimi Zaman 4.Sık Olarak 5.Çok Sık

23. Birisi beni cinsel şeyler yapmaya ya da cinsel şeylere bakmaya zorladı.

1.Hiçbir Zaman 2.Nadiren 3.Kimi Zaman 4.Sık Olarak 5.Çok Sık

24. Birisi bana cinsel tacizde bulundu.

1.Hiçbir Zaman 2.Nadiren 3.Kimi Zaman 4.Sık Olarak 5.Çok Sık

25. Duygusal bakımdan kötüye kullanılmış olduğuma (hakaret, aşağılama vb.) inanıyorum.

1.Hiçbir Zaman 2.Nadiren 3.Kimi Zaman 4.Sık Olarak 5.Çok Sık

26. İhtiyacım olduğunda beni doktora götürececek birisi vardı.

1.Hiçbir Zaman 2.Nadiren 3.Kimi Zaman 4.Sık Olarak 5.Çok Sık

27. Cinsel bakımdan kötüye kullanılmış olduğuma inanıyorum.

1.Hiçbir Zaman 2.Nadiren 3.Kimi Zaman 4.Sık Olarak 5.Çok Sık

28. Ailem benim için bir güç ve destek kaynağı idi.

1.Hiçbir Zaman 2.Nadiren 3.Kimi Zaman 4.Sık Olarak 5.Çok Sık

EK 6. KISA SEMPTOM ENVANTERİ (KSE)

Aşağıda insanların bazen yaşadıkları belirtiler ve yakınmaların bir listesi verilmiştir. Listedeki her maddeyi lütfen dikkatle okuyun. Daha sonra o belirtinin sizi bugün dâhil, **son bir haftadır** ne kadar rahatsız ettiğini yandaki kutulardan uygun olanın içini X işaretleyerek gösterin. Her belirti için sadece bir yeri işaretlemeye ve hiçbir maddeyi atlamamaya özen gösterin. Fikir değiştirirseniz ilk yanıtınızın üstünü karalayın.

	Hiç	Biraz	Orta derecede	Oldukça fazla	Ciddi derecede
1. İçinizdeki sinirlilik ve titreme hali	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
2. Baygınlık, baş dönmesi					
3. Bir başka kişinin sizin düşüncelerinizi kontrol edebileceği inancı	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
4. Başınıza gelen sıkıntılardan dolayı başkalarının suçlu olduğu düşüncesi					
5. Olayları hatırlamada güçlük	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
6. Çok kolayca kızıp öfkelenme					
7. Göğüs (kalp) bölgesinde ağrılar	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
8. Meydanlık (açık) alanlardan korkma duygusu					
9. Yaşamınıza son verme düşünceleri	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
10. İnsanların çoğuna güvenilmeyeceği düşüncesi					
11. İştahta bozukluklar	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
12. Hiçbir nedeni olmayan ani korkular					
13. Kontrol edemediğiniz duygu patlamaları	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
14. Başka insanlarla beraberken bile yalnızlık hissetme					
15. İşleri bitirme konusunda kendini engellenmiş hissetme	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
16. Yalnızlık hissetme					
17. Hüzünlü, kederli hissetme	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
18. Hiçbir şeye ilgi duymama					

	Hiç	Biraz	Orta derecede	Oldukça fazla	Ciddi derecede
19. Ağlamaklı hissetme	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
20. Kolayca incinebilme, kırılma					
21. İnsanların sizi sevmediğine kötü davrandığına inanmak	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
22. Kendini diğerlerinden daha aşağı görme					
23. Mide bozukluğu, bulantı					
24. Diğerlerinin sizi gözlediği ya da hakkınızda konuştuğu inancı					
25. Uykuya dalmada güçlük	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
26. Yaptığınız şeyleri tekrar tekrar doğru mu diye kontrol etme					
27. Karar vermede güçlükler	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
28. Otobüs, tren, metro gibi umumi vasıtalarla seyahat etmekten korkma					
29. Nefes darlığı, nefessiz kalma	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
30. Sıcak, soğuk basmaları					
31. Sizi korkuttuğu için bazı eşya, yer, etkinliklerden uzak kalmaya çalışma	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
32. Kafanızın birden bomboş kalması					
33. Bedeninizin bazı bölgelerinde uyuşmalar, karıncalanmalar	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
34. Günahlarınız için cezalandırılmanız gerektiği düşüncesi					
35. Gelecekle ilgili umutsuzluk duyguları içinde olmak	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
36. Konsantrasyonda (dikkati bir şey üzerinde toplamada) güçlük/zorlanma					
37. Bedenin bazı bölgelerinde zayıflık, güçsüzlük hissi	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
38. Kendini gergin ve tedirgin hissetme					
39. Ölüm ve ölmek üzerine düşünceler	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
40. Birini dövme, ona zarar verme, yaralama isteği					
41. Bir şeyleri kırma/dökme isteği	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

	Hiç	Biraz	Orta derecede	Oldukça fazla	Ciddi derecede
42. Diğerlerinin yanındayken kendini çok fazla gözlemek, yanlış bir şeyler yapmamaya çalışmak					
43. Kalabalıklarda rahatsızlık duymak	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
44. Bir başka insana hiç yakınlık duymamak					
45. Dehşet ve panik nöbetleri	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
46. Sık sık tartışmaya girme					
47. Yalnız bırakıldığında/kalındığında sinirlilik hissetme	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
48. Başarılarınız için diğerlerinden yeterince takdir görmediğiniz düşüncesi					
49. Yerinde duramayacak kadar gergin ve tedirgin hissetme	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
50. Kendini değersiz görme, değersizlik hissi					
51. İzin verdiğiniz takdirde insanların sizi sömüreceği düşüncesi	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
52. Suçluluk duyguları					
53. Aklınızda bir bozukluk olduğu düşünceleri	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

EK 7. YİRMİ MADDELİK TORONTO ALEKSİTİMİ ÖLÇEĞİ (TAÖ-20)

Lütfen aşağıdaki maddelerin sizi ne ölçüde tanımladığını işaretleyiniz.

Hiçbir zaman (1) ,....., **Her zaman (5)** olacak şekilde bu maddelere puan veriniz.

Hiçbir zaman Nadiren Bazen Sık sık Her zaman

1- Ne hissettiğimi çoğu kez tam olarak bilemem.....	1	2	3	4	5
2- Duygularım için uygun kelimeleri bulmak benim için zordur.....	1	2	3	4	5
3- Bedenimde doktorların dahi anlamadığı hisler oluyor.....	1	2	3	4	5
4- Duygularımı kolayca tarif edebilirim.....	1	2	3	4	5
5- Sorunları yalnızca tarif etmektense onları çözümlmeyi yeğlerim.....	1	2	3	4	5
6- Keyfim kaçtığında, üzgün mü, korkmuş mu yoksa kızgın mı olduğumu bilemem.....	1	2	3	4	5
7- Bedenimdeki hisler kafamı karıştırır.....	1	2	3	4	5
8- Neden öyle sonuçlandığını anlamaya çalışmaksızın, işleri olurluna bırakmayı yeğlerim.....	1	2	3	4	5
9- Tam olarak tanımlayamadığım duygularım var.....	1	2	3	4	5

10- İnsanların duygularını tanıması gerekir.....1	2	3	4	5
11- İnsanlar hakkında ne hissettiğimi tarif etmek bana zor geliyor.....1	2	3	4	5
12- İnsanlar duygularımı kolayca tarif etmemi isterler.....1	2	3	4	5
13- İçimde ne olup bittiğini bilmiyorum.....1	2	3	4	5
14- Çoğu zaman neden kızgın olduğumu bilmem.....1	2	3	4	5
15- İnsanlarla, duygularından çok günlük uğraşları hakkında konuşmayı yeğlerim.....1	2	3	4	5
16- Psikolojik dramalar yerine eğlendirici programlar izlemeyi yeğlerim.....1	2	3	4	5
17- İçimdeki duyguları yakın arkadaşlarıma bile açıklamak bana zor gelir.....1	2	3	4	5
18- Sessizlik anlarında dahi, kendimi birisine yakın hissedebilirim.....1	2	3	4	5
19- Kişisel sorunlarımı çözerken duygularımı incelemeyi yararlı bulurum.....1	2	3	4	5
20- Film veya oyunlarda gizli anlamlar aramak, onlardan alınacak hazzı azaltır.....1	2	3	4	5

EK 8. PEARSON KORELASYON ANALİZİ SONUÇLARI-1

Ruhsal Belirti Düzeyi ve Alt Boyutlarının, Aleksitimi Düzeyi ve Alt Boyutlarının, Çocukluk Çağı Travma Yaşantıları ve Alt Boyutlarının Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1. ÇÇTÖ	1															
2. fizis	.38** *	1														
3. duyis	.81** *	.37** *	1													
4. cinis	.32** *	.09	.22**	1												
5. fizih	.65** *	.13	.33** *	.12	1											
6. duyih	.85** *	.10	.53** *	.03	.54** *	1										
7. KSE	.39** *	.18*	.40** *	.07	.17*	.33** *	1									
8. ank	.38** *	.14	.40** *	.07	.15*	.32** *	.94** *	1								
9. dep	.32** *	.13	.31** *	.02	.12	.29** *	.94** *	.86** *	1							
10. olben	.41** *	.20*	.45** *	.09	.18*	.32** *	.90** *	.79** *	.80** *	1						
11. som	.29** *	.19*	.30** *	.09	.10	.22**	.79** *	.76** *	.70** *	.58** *	1					
12. hos	.32** *	.19*	.28** *	.05	.18*	.28** *	.86** *	.79** *	.72** *	.74** *	.62** *	1				
13. TAÖ	.35** *	.29** *	.32** *	.03	.17*	.28** *	.62** *	.56** *	.57** *	.60** *	.55** *	.51** *	1			
14. dtz	.36**	.31**	.35**	.0	.15	.27**	.67**	.62**	.65**	.58**	.61**	.51**	.86**	1		

	*	*	*	8		*	*	*	*	*	*	*	*			
15. dsdz	.27** *	.20*	.21**	.0 1	.16*	.25**	.52** *	.42** *	.50** *	.53** *	.40** *	.44** *	.83** *	.62** *	1	
16. dvd	.18*	.16*	.18*	- 4	.10	.14	.26**	.25**	.16*	.30** *	.24**	.24**	.71** *	.33** *	.41** *	1

Not. ÇÇTÖ: Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği, fizis: Fiziksel İstismar alt boyutu, duyis: Duygusal İstismar alt boyutu, cinis: Cinsel İstismar alt boyutu, fizih: Fiziksel İhmal alt boyutu, duyih: Duygusal İhmal alt boyutu, KSE: Kısa Semptom Envanteri, ank: Anksiyete alt boyutu, dep: Depresyon alt boyutu, olben: Olumsuz Benlik alt boyutu, som: Somatizasyon alt boyutu, hos: Hostilite alt boyutu, TAÖ: Toronto Aleksitimi Ölçeği, dtz: Duyguları Tanımda Zorluk alt boyutu, dsdz: Duyguları Söze Dökmede Zorluk alt boyutu, dvd: Dışa Vuruk Düşünme alt boyutu, * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

EK 9. PEARSON KORELASYON ANALİZİ SONUÇLARI-2

Duygu Tanıma, Duygu Tanıma Süresi, Ruhsal Belirti Düzeyi, Aleksitimi Düzeyi ve Çocukluk Çağı Travma Yaşantıları Değişkenleri Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
17. DT	-.03	.04	.05	.09	-.07	-.11	-.10	-.07	-.10	-.10	-.03	-.16*	-.05	.01	-.07	-.08
18. öot	.00	-.06	.01	.02	-.07	.03	.06	.07	.06	.01	.13	.04	.05	.08	.03	.00
19. tot	.00	-.01	-.01	.03	.03	.00	-.09	-.11	-.08	-.02	-.13	-.07	-.09	-.05	-.04	-.12
20. kot	-.01	-.02	.03	.06	.09	-.08	-.15	-.11	-.13	-.16*	-.06	-.19*	-.06	-.07	-.09	.03
21. üot	-.05	.11	.08	.10	-.13	-.16*	-.04	.00	-.07	-.04	.04	-.10	.03	.05	-.02	.01
22. mot	-.05	.10	-.01	-.04	-.10	-.06	-.03	.02	.03	-.09	-.01	-.12	-.08	.02	-.09	-.14
23. DS	.13	-.11	.04	.05	.13	.17*	.05	.04	-.01	.10	.02	.04	.02	-.02	.07	.02
24. öos	.07	-.08	.05	.06	.08	.06	-.07	-.09	-.07	-.01	-.09	-.08	-.09	-.08	-.02	-.10
25. tos	.12	-.02	.06	.10	.07	.13	.04	.06	.00	.06	.08	-.02	.05	-.01	.09	.06
26. kos	.16*	-.03	.07	.05	.20**	.17*	.01	.01	-.02	.03	-.01	.03	.07	.01	.10	.09
27. üos	.09	-.01	-.01	.07	.13	.10	.05	.05	-.01	.10	.04	.08	.03	.02	.03	.04
28. mos	.12	-.04	.01	-.02	.11	.20*	.08	.06	.06	.08	.09	.10	.17*	.10	.21**	.11

Not. DT: Duygu Tanıma Toplam Puan, öot: Öfke Ortalama Tanıma, tot: Tiksinme Ortalama Tanıma, kot: Korku Ortalama Tanıma, üot: Üzüntü Ortalama Tanıma, mot: Mutluluk Ortalama Tanıma, DS: Duygu Tanıma Süresi Toplam Puanı, öos: Öfke Ortalama Süre, tos: Tiksinme Ortalama Süre, kos: Korku Ortalama Süre, üos: Üzüntü Ortalama Süre, mos: Mutluluk Ortalama Süre, * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Ek 10. PEARSON KORELASYON ANALİZİ SONUÇLARI-3

Duygu Tanıma ve Duygu Tanıma Süresi Değişkenleri Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
17. DT	1											
18. öot	.47***	1										
19. tot	.58***	.05	1									
20. kot	.48***	.11	.06	1								
21. üot	.57***	.05	-.04	.14	1							
22. mot	.22**	.00	-.01	.00	.07	1						
23. DS	-.17*	.07	-.03	-.12	-.21**	-.20**	1					
24. öos	-.03	-.03	.09	-.07	-.08	-.04	.57***	1				
25. tos	-.06	-.02	-.02	-.05	-.01	-.11	.71***	.32***	1			
26. kos	-.21*	.00	-.05	-.15	.18*	-.18*	.62***	.34***	.40***	1		
27. üos	-.16*	.06	.05	-.11	-.23**	-.28***	.78***	.40***	.52***	.46***	1	
28. mos	-.08	.13	.03	-.15*	-.18*	-.01	.63***	.34***	.41***	.35***	.46***	1

Not. DT: Duygu Tanıma Toplam Puan, öot: Öfke Ortalama Tanıma, tot: Tiksime Ortalama Tanıma, kot: Korku Ortalama Tanıma, üot: Üzüntü Ortalama Tanıma, mot: Mutluluk Ortalama Tanıma, DS: Duygu Tanıma Süresi Toplam Puanı, öos: Öfke Ortalama Süre, tos: Tiksime Ortalama Süre, kos: Korku Ortalama Süre, üos: Üzüntü Ortalama Süre, mos: Mutluluk Ortalama Süre, * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

